

การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการ
อนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา

โดย
นางสาวชญานต์ม์ ถาวโรฤทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญา
มหาบัณฑิต

ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญา
มหาบัณฑิต

ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

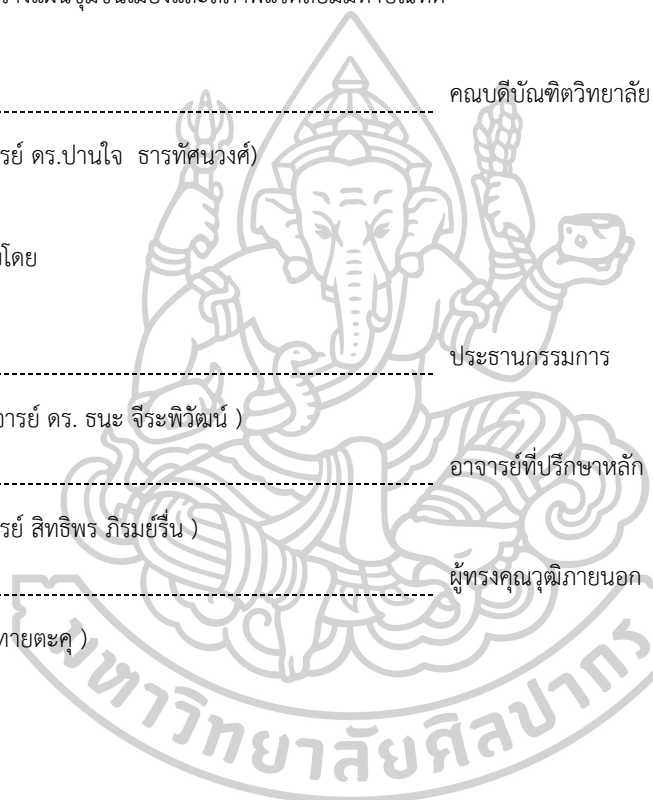
A STUDY ON STRUCTURES AND ELEMENT OF NATURAL AND CULTURAL
ENVIRONMENTS FOR CONSERVATION AND DEVELOPMENT OF SONGKHLA
OLD TOWN

A Thesis Submitted in partial Fulfillment of Requirements
for Master of Urban and Environmental Planning Urban and Environmental planning
Program
Department of Urban Design and Planning
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2017
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา
โดย	ชญานุตม์ ถาวโรฤทธิ์
สาขาวิชา	การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดำเนินการ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ สิทธิพร ภิมยรัตน์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดำเนินการ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัตินวงศ์)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนะ จีระพิวัฒน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ สิทธิพร ภิมยรัตน์)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รศ. ดร. ดุษฎี ทายตะคุ)

55058312 : การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดินคดี แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทมหาดินคดี
 คำสำคัญ : โครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง/ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรม/ เขตพื้นที่เมืองเก่าสงขลา/
 การอนุรักษ์และพัฒนาบริบทเมืองเก่า

นางสาว ชญานุตร์ ถาวโรฤทธิ์: การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รอง
 ศาสตราจารย์ สิทธิพร ภิรมย์ริน

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและ
 องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา และเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์
 และพัฒนาเมืองเก่าสงขลาซึ่งประกอบด้วยเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง ฝั่งแหลมสน และฝั่งบ่อทราย วิธีการวิจัยใช้วิธีการ
 เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่เป็นเอกสาร สืออิเล็กทรอนิกส์ การสำรวจภาคสนาม และการสำรวจความคิดเห็นด้วย
 แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 121 คน ดำเนินการในเดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ. 2560 การวิเคราะห์ข้อมูล
 จากแบบสอบถามด้วยสถิติพรรณนา ค่าเฉลี่ยเลขคณิตและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผู้วิจัยได้จำแนกโครงสร้างและ
 ส่วนประกอบของสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าสงขลาออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่ม
 ที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม กลุ่มที่ 3 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม และกลุ่มที่ 4
 สิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม ผลสรุปจากการวิจัยพบว่า องค์ประกอบที่ได้รับการประเมิน
 คุณค่าความสำคัญสูงสุด ในกลุ่มที่ 1 คือ ทะเลสาบสงขลา พื้นที่ชายฝั่งทะเล แหลมสนอ่อน แหลมสมิหลา หาดชลา
 ทิศน์ และเขาตังกวน กลุ่มที่ 2 คือ ย่านเมืองเก่าถนนนครใน ถนนนครนอก และถนนนางงาม กำแพงเมืองสงขลา
 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา ศาลหลักเมือง และพระตำหนักเขาน้อย กลุ่มที่ 3 คือ ประเพณีทำบุญเดือนสิบและ
 ประเพณีชักพระ และกลุ่มที่ 4 คือ เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน และป้อมปราการหัวเขาแดง ในการอนุรักษ์และพัฒนา
 เมืองเก่าสงขลา ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้ขยายเขตพื้นที่อนุรักษ์เมืองเก่าให้ครอบคลุมบริเวณสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการ
 ประเมินคุณค่าความสำคัญสูง นอกเหนือจากย่านเมืองเก่าเดิม การจัดทำแผนผังอนุรักษ์ พัฒนา และผังเมืองเฉพาะ
 ในบริเวณเมืองเก่าทั้ง 3 บริเวณ และพื้นที่สำคัญอื่นๆ อาทิ พื้นที่ชายฝั่งทะเล เขาตังกวน และเขาน้อย การสร้างเขต
 กันชน การกำหนดระยะถอยร่นและความสูงของสิ่งก่อสร้างเพื่อมิให้บดบัง ทำลายทัศนียภาพของเมืองเก่าและเส้น
 ขอบฟ้าของเมือง เปิดช่องมองไปยังที่ตั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่สำคัญ รวมถึงการให้ความรู้และ
 ประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนทั่วไปได้ตระหนักและคำนึงถึงคุณค่าของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
 และทางธรรมชาติ ในการรักษาบริบทของเมืองเก่าสงขลา เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน

55058312 : Major Urban and Environmental planning Program

Keyword : STRUCTURES AND ELEMENTS OF CITY/ NATURAL AND CULTURAL ENVIRONMENTS/ SONGKHLA OLD TOWN DISTRICT/ CONSERVATION AND DEVELOPMENT OF OLD TOWN CONTEXT

MISS CHAYANUT TAVARORIT : A STUDY ON STRUCTURES AND ELEMENT OF NATURAL AND CULTURAL ENVIRONMENTS FOR CONSERVATION AND DEVELOPMENT OF SONGKHLA OLD TOWN THESIS ADVISOR : ASSOCIATE PROFESSOR SITHIPORN PHIROMRUEN

The objectives of this study are to investigate, analyze, and evaluate value and significance of cultural and natural structures and elements for historical context conservation and development of Songkhla Old Town District which is comprised of 3 areas namely; Hua Koa Daeng, Laem Son, and Bo Yang. In conducting the research, employed methods included collecting information from printed documents, electronic sources, and field survey. Value and significance evaluations were gathered from 121 samples by means of questionnaires during April - May 2017 and performed a statistical analysis using means and standard deviation. Environment structures and components of Songkhla Old Town were categorized into 4 groups; natural environment, tangible cultural environment, intangible cultural environment, and natural and cultural environment. Findings from research are as follow. Elements that were rated highly significance in the first group are Songkhla Lake, shoreline areas of Lam Son-On, Laem Smila, and Chalathas Beach. In the second group are Own Town District of Nakhonnok, Nakhonnai, and Nang Ngam, City Wall, National Museum, City Pillar Shrine, and Khoa Noi Palace. In the third group are Boon Duean Sib and Chak Phra religious events. And in the forth group are Khoa Tang Kuan Pagoda and Hill and Hoa Khoa Deang Fortress and Hill. For conserving and controlling development within Songkhla Old Town District, the researcher recommended concerned authorities to set up a new conservation district boundary to cover environment sites which were rated highly significance beyond the existing boundary. Furthermore, conservation and development as well as specific urban design plans for 3 Old Town areas, SongKhla shoreline areas, Khoa Tang Kuan and Khoa Noi should be formulated. Buffer zones of setback and building structure height control should be established, in order to preserve old town character and skyline, and to create vista for people to enjoy natural environment attractions. In addition, knowledge and information regarding natural and cultural environment significance should be wildly disseminated to the public for the sake of maintaining continuity of historical and contextual environment in general for sustainable conservation and development, are also recommended.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา” สามารถดำเนินการสำเร็จลุล่วงได้ดีเนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจากหลายๆท่าน อาทิ รองศาสตราจารย์ สิทธิพร ภริมย์รัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งทุ่มเทและเสียสละเวลา ให้คำปรึกษา แนะนำ พร้อมเสนอแนะข้อคิดเห็นและแนวทางต่างๆ เพื่อช่วยปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องมาโดยตลอด คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนะ จีรพิวัฒน์ ประธานกรรมการและ รองศาสตราจารย์ ดร. ดุษฎี ทายตะคุ ผู้ทรงคุณวุฒิและกรรมการ ที่ให้ความกรุณาเสียสละเวลามาเป็นคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้คำแนะนำ เสนอข้อคิดเห็นต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในระหว่างการศึกษา ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ประจำภาควิชาออกแบบและวางผังชุมชนเมืองทุกท่าน ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดเวลาที่ศึกษาในหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดิน

อนึ่ง ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้รับความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก อาจารย์นันทรส ภัคมาน อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา ที่ช่วยเหลือประสานงาน และเป็นธุระในการแจกและรวบรวมแบบสอบถามจากคณาจารย์และนักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย รวมทั้ง ชาวสงขลาที่สละเวลาช่วยส่งต่อ และตอบแบบสอบถามอิเล็กทรอนิกส์ ผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณทุกๆ ท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ชญานุตม์ ถาวโรฤทธิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	๗
สารบัญแผนภูมิ.....	ด
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย.....	1
2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
3. คำถามเพื่อการวิจัย (research question).....	5
4. ขอบเขตของการวิจัย.....	5
4.1 ขอบเขตทางด้านพื้นที่ (scope of the research area).....	5
4.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา (scope of the content).....	6
5. กระบวนการวิจัย.....	7
6. วิธีการวิจัย.....	7
7. ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย.....	9
8. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	9
9. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	10
10. การนำเสนอผลการวิจัย.....	11
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12

1. สิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	12
1.1 สิ่งแวดล้อม.....	12
1.2 มรดกวัฒนธรรม	14
1.3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	15
2. โครงสร้างและองค์ประกอบของการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง	16
2.1 การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์.....	16
2.2 โครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง.....	20
3. การอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์.....	31
4. การศึกษากฎหมายและกฎบัตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเมือง	40
4.1 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมือง ย่านชุมชน และอาคาร	40
4.2 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนประวัติศาสตร์.....	49
5. การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคใต้ งานวิจัยและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง.....	50
5.1 การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคใต้	50
5.2 การศึกษาเอกสาร งานวิจัย และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง.....	56
6. กรอบทฤษฎีและแนวคิดที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัย	65
7. สรุป	66
บทที่ 3 การออกแบบการวิจัย.....	69
1. การออกแบบกระบวนการวิจัย	69
2. การกำหนดกรอบทฤษฎีและแนวคิดในการวิจัย	72
3. กรอบโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมของเขตเมืองเก่าสงขลา.....	74
4. เกณฑ์การประเมินโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในเขตเมืองเก่าสงขลา.....	75
5. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย	76
5.1 การกำหนดประชากรในการวิจัย.....	76
5.2 การกำหนดจำนวนตัวอย่าง	77

6. การออกแบบและสร้างเครื่องมือสำหรับใช้ในการวิจัย.....	77
7. การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	78
8. แผนการดำเนินการเก็บข้อมูลการประเมินคุณค่าความสำคัญด้วยแบบสอบถาม.....	79
9. การกำหนดวิธีการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล.....	79
10. สรุป.....	80
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่วิจัย.....	82
1. ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสงขลา.....	82
1.1 ลักษณะทั่วไปทางกายภาพ.....	82
1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม.....	87
1.3 การเมืองการปกครอง.....	88
1.4 การคมนาคมขนส่ง.....	90
1.5ผังเมืองรวมการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตของจังหวัดสงขลา.....	92
2. ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบที่สำคัญของพื้นที่วิจัย.....	94
2.1 ที่ตั้ง และลักษณะทั่วไปทางกายภาพ.....	94
2.2 ประวัติความเป็นมา.....	96
2.3 ลักษณะทางสังคมและประชากร.....	104
2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินปัจจุบันในพื้นที่วิจัย.....	104
2.5 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในพื้นที่วิจัย.....	107
2.6 พื้นที่โบราณสถานในเมืองเก่าสงขลา.....	111
3. สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมนามธรรม (Intangible Cultural Environment).....	112
4. สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Tangible Cultural Environment).....	113
4.1 สถานที่สำคัญในพื้นที่วิจัย: เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง.....	114
4.2 สถานที่สำคัญในพื้นที่วิจัย: เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสน.....	130

5. การคัดแยกสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าสงขลา	141
6. เกณฑ์การประเมินโครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง.....	146
7. สรุป	149
บทที่ 5 การดำเนินการวิจัย.....	151
1. การดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม	151
2. การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้	155
2.1 การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้ จากกลุ่มตัวอย่างที่ 1 บุคคลทั่วไป	156
2.2 การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้ จากกลุ่มตัวอย่างที่ 2 วิชาชีพสถาปัตยกรรม	160
2.3 การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้ จากกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 3 วิชาชีพผังเมืองและ การออกแบบชุมชนเมือง	165
2.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสรุปรวม ขององค์ประกอบและ โครงสร้างสิ่งแวดล้อมจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม	169
3. การวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมโดยผู้วิจัย	177
4. การวิเคราะห์ผลเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรการทางกฎหมายต่างๆที่บังคับใช้ในพื้นที่วิจัย	179
5. สรุป	180
บทที่ 6 สรุปผลการวิเคราะห์ อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	183
1. สรุปผลการวิเคราะห์.....	183
2. สรุปสิ่งที่พบจากการวิเคราะห์	190
3. การอภิปรายผลที่ได้จากการวิเคราะห์.....	191
3.1 ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	191
3.2 ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม	193
3.3 ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม	196
3.4 ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรม	198

4. การอภิปรายผลสรุปโดยภาพรวม	200
5. ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา.....	203
5.1 โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	204
5.2 โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม.....	206
5.3 โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม..	209
5.4 โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทาง วัฒนธรรม นามธรรม.....	209
6. สรุป	210
บทที่ 7 บทสรุป	212
1. สรุปสาระสำคัญของการวิจัย	212
1.1 กรอบทฤษฎี แนวคิด ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม โครงสร้าง และองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การอนุรักษ์เมืองเก่า และย่านประวัติศาสตร์.....	212
1.2 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการเจริญเติบโตของเมืองสงขลา.....	219
1.3 คุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา และการเสนอแนะแนวทางเพื่อการ อนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าอย่างยั่งยืน.....	220
2. ข้อจำกัดในการวิจัย	227
3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยขั้นต่อไป.....	228
ภาคผนวก	230
รายการอ้างอิง.....	235
ประวัติผู้เขียน	241

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การประยุกต์ใช้กรอบทฤษฎีและแนวคิดในงานวิจัย.....	65
2	จำนวนประชากรทั้งหมดในพื้นที่ เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลาในแต่ละปี.....	104
3	การกำหนดการก่อสร้างและตัดแปลงอาคารในพื้นที่ต่างๆ บริเวณเมืองสงขลา.....	107
4	ความเกี่ยวข้องของสถานที่ต่างๆ กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในเมืองเก่าสงขลา.....	141
5	การคัดเลือกเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	145
6	การคัดเลือกเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ).....	145
7	การคัดเลือกเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม.....	146
8	การคัดเลือกเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	146
9	การประเมินความสำคัญเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ.....	147
10	การประเมินความสำคัญเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ).....	148
11	การประเมินความสำคัญเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม	148
12	การประเมินความสำคัญเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	149
13	ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 1	156
14	ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 1	157
15	ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 2	160
16	ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 2	162
17	ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 3	165
18	ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 3	166
19	ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง	170
20	สรุปผลการประเมินความสำคัญในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง.....	171
21	สรุปผลการวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญโดยผู้วิจัย.....	177
22	การเปรียบเทียบลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แยกตามแต่ละกลุ่มตัวอย่าง.....	184
23	การเปรียบเทียบลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) แยกตามแต่ละกลุ่มตัวอย่าง.....	185
24	การเปรียบเทียบลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม แยกตามแต่ละกลุ่มตัวอย่าง.....	186

ตารางที่	หน้า
25	การเปรียบเทียบลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติและวัฒนธรรม แยกตามแต่ละกลุ่มตัวอย่าง 187
26	ลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญในแต่ละด้านของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของ เมืองเก่าสงขลา..... 188
27	ลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แยกเป็นราย องค์ประกอบของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง..... 202
28	ลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แยกเป็นราย องค์ประกอบของเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน..... 202
29	ลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แยกเป็นราย องค์ประกอบของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง 202
30	อันดับคุณค่าความสำคัญในแต่ละด้านของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่า สงขลา จากมากไปน้อย แยกตามประเภท จากการสำรวจรวมจากทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง ... 222

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่แสดงวิวัฒนาการตั้งถิ่นฐานของเมืองสงขลา	2
2	ผังเมืองเก่าเมืองสงขลาผังบ่ออย่าง	3
3	แผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองเก่าสงขลาแห่งต่างๆ	4
4	แผนที่แสดงขอบเขตด้านพื้นที่ของการวิจัย	6
5	การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาวตามแม่น้ำลำคลอง (river linear settlement)	17
6	การตั้งถิ่นฐานแนวยาวตามถนน (road linear settlement)	17
7	การตั้งถิ่นฐานรูปแบบใหม่ต่างๆ ที่ต่อเนื่องกัน	18
8	การตั้งถิ่นฐานแนวยาวแบบกระจุกตัว (cluster linear settlement)	18
9	การตั้งถิ่นฐานแนวยาวแบบเป็นระเบียบ (uniform settlement)	19
10	การตั้งถิ่นฐานแนวยาวแบบกระจายตัว (scatter settlement)	19
11	ขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	35
12	แนวกำแพงเมืองเดิมของเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ.2230	52
13	แนวกำแพงเมืองเดิมของเมืองนครศรีธรรมราช ที่ยังปรากฏในปัจจุบัน	53
14	สถาปัตยกรรมแบบซิโนโปรตุกีสในย่านเมืองเก่าภูเก็ต	55
15	ผังเมืองโบราณนครเกียวกโต	61
16	แผนที่นครเกียวกโตในปัจจุบัน	62
17	สภาพแวดล้อมของนครเกียวกโตในปัจจุบัน	64
18	แผนที่ตำแหน่งที่ตั้งสถานที่และการแบ่งประเภทของโครงสร้างองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญ ของเมืองเก่าสงขลา	75
19	แผนที่แสดงอาณาเขตที่ตั้งจังหวัดสงขลา	83
20	แผนที่แสดงสภาพภูมิศาสตร์จังหวัดสงขลา	86
21	แผนที่แสดงขอบเขตการปกครองจังหวัดสงขลา แยกเป็นรายอำเภอและตำบล	89
22	แผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมที่สำคัญต่างๆ ในจังหวัดสงขลา	91
23	แผนที่แสดงแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา พ.ศ.2559	93
24	แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่วิจัย	95
25	แผนที่สยามสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีคำว่า สิงกอรา หรือสงขลา พิมพ์เมื่อ ค.ศ.1688 เป็นแผนที่การเดินทางของนายเอวาเลียร์ เดอ โชมองค์ ราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่ง ฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาในไทย เมื่อ พ.ศ. 2228	97
26	ภาพถ่ายสำเนาเอกสารโบราณ สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แสดงแผนที่เมืองเก่าสงขลาผังหัวเขาแดง ของ มงสิเออร์ เดอ ลามาร์	99
27	ผังเมืองเก่าสงขลาเชิงเขาแดง	100

ภาพที่	หน้า
28	ผังเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่ออย่าง 102
29	ผังการเปรียบเทียบเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่ออย่าง และตำแหน่งกำแพงเมืองเก่า 102
30	ชุมชนบริเวณแหลมสนและหัวเขาแดง..... 106
31	แผนที่ขอบเขตการกำหนดบริเวณก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่เขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 108
32	ผังเมืองรวมเมืองสงขลา และภาพขยายบริเวณเมืองสงขลาฝั่งบ่ออย่าง..... 109
33	ผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา และภาพขยายบริเวณเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสน..... 110
34	แผนที่ตำแหน่งโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียน และไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนในเมืองเก่าสงขลา..... 111
35	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา..... 114
36	วัดมัชฌิมาวาส 115
37	วัดชัยมงคล 116
38	ศาลาพระวิหารแดง เขาตังกวน..... 117
39	พระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวนเมื่อมองจากมุมสูง..... 117
40	ภาพถ่ายมุมสูง และมุมมองเส้นขอบฟ้าของเมือง จากยอดเขาตังกวน 118
41	พระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน..... 118
42	ศาลหลักเมืองสงขลา..... 119
43	พระตำหนักเขาน้อย..... 119
44	กำแพงเมืองสงขลา..... 120
45	ทัศนียภาพโดยรวมย่านเมืองเก่าสงขลา..... 121
46	สถาปัตยกรรมรูปแบบต่างๆ ในย่านเมืองเก่าสงขลา..... 123
47	ภาพถ่ายมุมสูง และมุมมองเส้นขอบฟ้าของเมือง จากตึกบริเวณถนนนครนอก 124
48	สถานีรถไฟสงขลา..... 125
49	ป้อมปากน้ำแหลมทราย..... 126
50	มัสยิดอุสาสนอิสลาม..... 126
51	แหลมสมิหลาและหาดชลาทัศน์..... 128
52	แผนที่แสดงที่ตั้งสถานที่สำคัญต่างๆ ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่ออย่าง 129
53	แผนที่แสดงเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และตำแหน่งป้อมปราการเก่า..... 132
54	เจดีย์สองพี่น้อง 133
55	วัดสุวรรณคีรี..... 134
56	ศาลาหลบเสื่อ 135

ภาพที่		หน้า
57	แนวคูเมืองเดิมในผังเมืองเก่าสงขลาเชิงเขาแดง.....	135
58	ป้อมเก็ง.....	136
59	สุสานมรหุ่ม (สุสานสุลต่านสุไลมาน).....	137
60	วัดเขาน้อย.....	137
61	วัดปอทรัพย์.....	138
62	วัดภูผาเบิก.....	139
63	วัดศิริวรรณาวาส.....	139
64	แผนที่ที่ตั้งสถานที่สำคัญต่างๆ ในเมืองเก่าสงขลาหัวเขาแดง และฝั่งแหลมสน.....	140
65	แผนที่โดยสังเขป แสดงที่ตั้งและรูปภาพ สถานที่ซึ่งทำการประเมินคุณค่าความสำคัญด้าน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา.....	153
66	แผนที่โดยสังเขป แสดงผลลำดับคะแนนค่าเฉลี่ยรวม พร้อมทั้งที่ตั้งและรูปภาพ สถานที่ซึ่งทำการ ประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของ เมืองเก่าสงขลา.....	176
67	แผนที่แสดงบริเวณพื้นที่ต่างๆ ซึ่งได้รับการประเมินลำดับคุณค่าความสำคัญของเมืองเก่าสงขลาใน ระดับในระดับที่แตกต่างกัน.....	190
68	การประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ.....	192
69	การประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม.....	195
70	การประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม.....	197
71	การประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม.....	200
72	ผังข้อเสนอแนะในการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา	204
73	ผังข้อเสนอแนะด้านโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ.....	206
74	ผังข้อเสนอแนะด้านโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม.....	208
75	ผังข้อเสนอแนะด้านโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม.....	210
76	ลำดับและที่ตั้งการประเมินคุณค่าโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา.....	224
77	ภาพมุมสูงเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง ซึ่งได้รับการประเมินในลำดับต้น.....	225

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	การจำแนกองค์ประกอบสิ่งแวดล้อม	14
2	องค์ประกอบในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (human settlements).....	21
3	กระบวนการวิจัยค้นหาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์เก่าสงขลา.....	71
4	กรอบโครงสร้างทางสิ่งแวดล้อมของเมืองเก่าสงขลา.....	74
5	ผังสรุปช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลา	103
6	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับคะแนนที่ได้จากการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยรวม.....	173
7	ระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองเก่าสงขลา ในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง.....	184
8	ระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ของเมืองเก่าสงขลา ในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง.....	185
9	ระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมของเมืองเก่าสงขลา ในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง.....	186
10	ระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง	187
11	ประเภทของสิ่งแวดล้อมของเมืองเก่าสงขลา	215

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

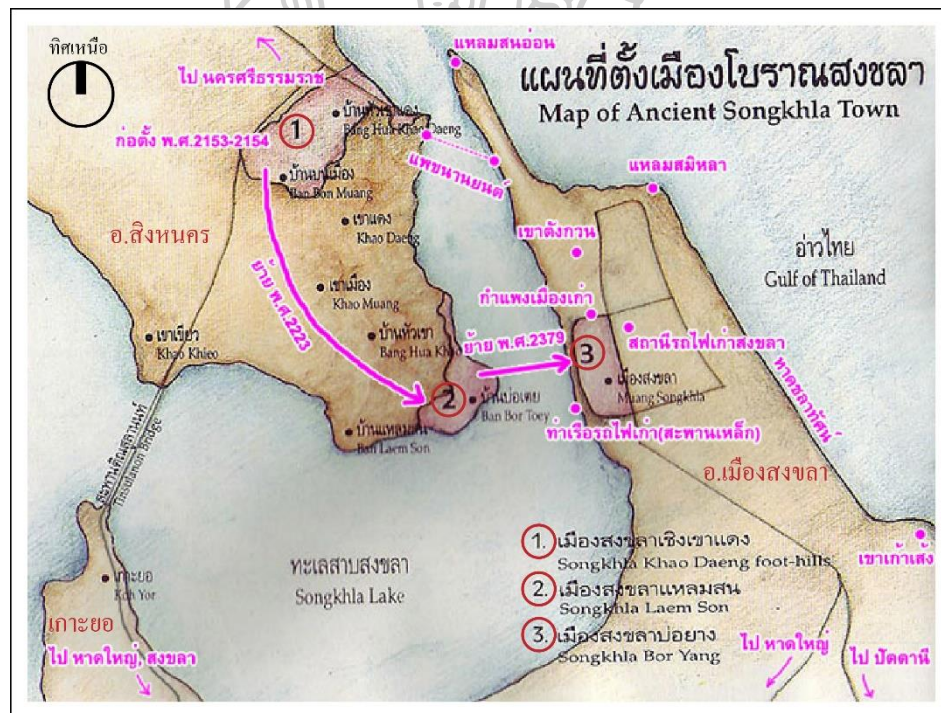
เมืองสงขลาเป็นจังหวัดชายแดนทางภาคใต้ของประเทศไทย มีภูมิประเทศเป็นที่ราบริมฝั่งทะเลอ่าวไทย และทะเลสาบสงขลา มีแนวเทือกเขานครศรีธรรมราชพาดผ่าน โดยมีอาณาเขตพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านคือ ประเทศมาเลเซีย เมืองสงขลาถือเป็นเมืองท่าและเมืองชายทะเลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของภาคใต้ตอนล่างมาตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แบ่งเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อประกาศเป็นเมืองเก่าตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งเมืองสงขลาถือเป็นเขตพื้นที่เมืองเก่าที่ได้รับการกำหนดพื้นที่และจัดลำดับความสำคัญเมืองเก่าอยู่ในกลุ่มที่ 1 คือ เมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีขนาดใหญ่ในฐานะศูนย์กลางอาณาจักรในยุคหนึ่ง มีหลักฐานของงานศิลปกรรมที่บ่งบอกถึง เอกลักษณ์ของอาณาจักรนั้นๆ ในอดีต และในปัจจุบันมีการตั้งถิ่นฐานเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนใหม่ซ้อนทับชุมชนเดิม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554a :24) ซึ่งเมืองสงขลาถูกจัดอยู่ในกลุ่มเมืองเก่ากลุ่มนี้ ทำให้ต้องมีการเร่งประกาศความสำคัญของเมืองเก่าให้ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อป้องกันภัยคุกคามที่เกิดจากการบุกรุก หรือการขยายตัวของเมืองที่ไร้ทิศทาง ทั้งนี้เพื่อการดำเนินการทางด้านการพัฒนาเมืองและการอนุรักษ์เมืองที่เหมาะสม

เมืองสงขลาเป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยปรากฏรายงานการสำรวจพบแหล่งโบราณคดีในยุคก่อนประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากรจำนวน 4 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่ตาม อ.เมืองสงขลา อ.จะนะ อ.รัตภูมิ และ อ.สะเดา ซึ่งแหล่งโบราณคดีทั้งสี่แห่ง เกิดในสมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกคือประมาณพุทธศตวรรษที่ 5-12 โดยได้ปรากฏการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณบริเวณสันทรายริมทะเลสาบสงขลาด้านตะวันออก มีการขุดสระน้ำ เรียกว่า “ตระพัง” ใช้สำหรับกักเก็บน้ำจืด และมีการขุดคูน้ำคันดินล้อมรอบเมือง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งชุมชนโบราณในยุคนี้ได้แก่ ชุมชนโบราณสทิงพระ ชุมชนโบราณพะโคะ และชุมชนโบราณพังยาง ซึ่งชุมชนเหล่านี้ตั้งอยู่ในบริเวณ อ.สทิงพระและ อ.ระโนดในปัจจุบัน ต่อมาในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ชุมชนโบราณเหล่านี้ได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วลงมาทางใต้ บริเวณหัวเขาแดง หรือบริเวณ อ.สิงหนคร ในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวทางการค้าที่เฟื่องฟูกับชาวต่างประเทศ ทำให้มีการสร้างเมืองที่มีความมั่นคงถาวร มีการสร้างป้อม กำแพงเมือง และหอรบเหมือนโปรตุเกส รวมถึงได้ทำการประกาศตัวเป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา ทำให้ในปี พ.ศ.2223 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่งพระยารามเดโชเข้ามาตีเมืองสงขลา และเผาทำลายเมืองจนหมดสิ้น ส่งผลให้ชาวเมืองสงขลาที่ยังเหลืออยู่ได้ย้ายถิ่นฐานไปตั้งบ้านเรือนใหม่บริเวณบ้านแหลมสน ซึ่งอยู่บริเวณทิศใต้หัวเขาแดง อันมีสภาพพื้นที่เป็นป่าสนยื่นลงไปในทะเลสาบสงขลา และโอบล้อมด้วยภูเขาด้านทิศตะวันตก (ถนอม พูนวงศ์, 2545 :10-13)

เมืองสงขลาแหลมสนถูกย้ายเมืองใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ.2375 โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่3 ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างเมืองสงขลาใหม่ที่ตำบลบ่อยาง ซึ่งเป็นฝั่งทะเลสาบตรงกันข้าม

กับเมืองสงขลาแหลมสน หรือบริเวณ อ.เมืองสงขลาในปัจจุบัน อันมีเหตุผลเนื่องมาจากเมืองสงขลาแหลมสน ถูกล้อมรอบด้วยทะเลสาบและภูเขาทำให้ยากต่อการขยายตัวเมือง นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างกำแพงเมืองใหม่ในปี พ.ศ.2381 ในพื้นที่ 300 ไร่ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนานไปกับฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา โดยมีการสร้างประตูเมืองหลังคาทรงจีน บ่อมป็นใหญ่ ศาลหลักเมืองที่เป็นตึกจีน จวนเจ้าเมือง วัด และถนนหนทาง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเมืองสงขลามีวิวัฒนาการ ในการก่อร่างสร้างเมืองในยุคประวัติศาสตร์โดยมีศูนย์กลางการปกครอง 3 แห่ง แห่งแรกคือเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง แห่งที่สองคือเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน และแห่งสุดท้ายคือเมืองสงขลาฝั่งบ่อয়ในปัจจุบัน (ถนนพูนวงศ์, 2545: 20)

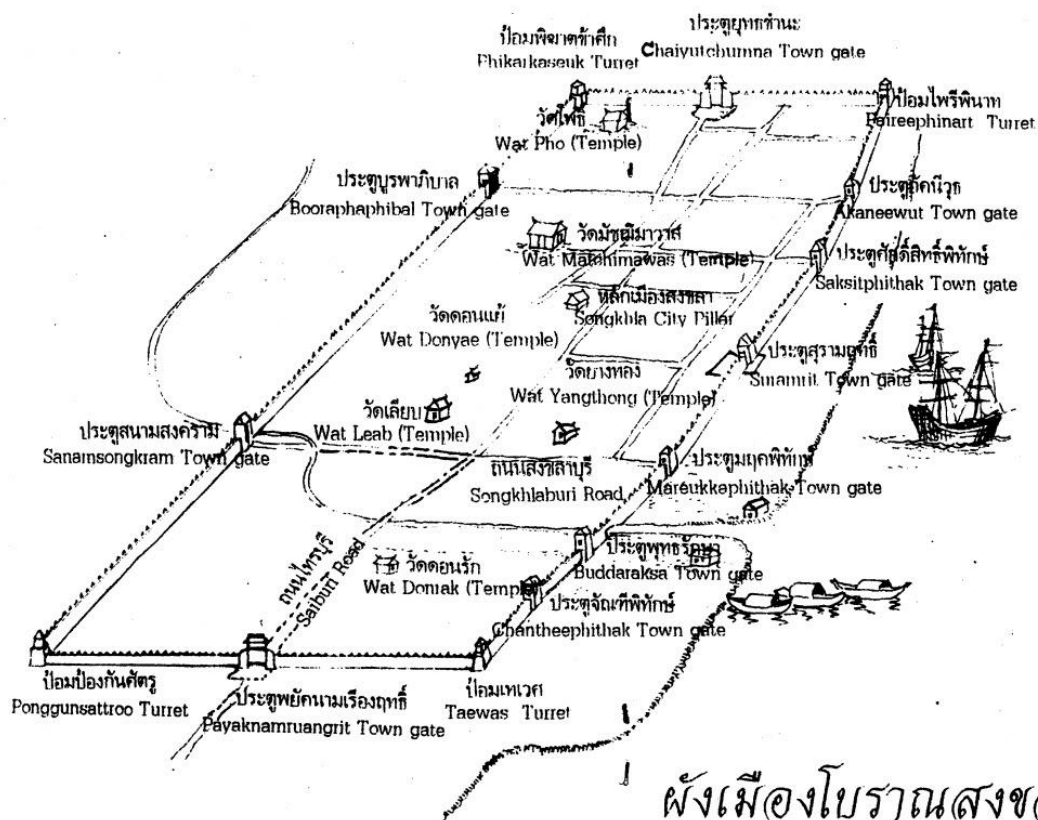
อนึ่งบริเวณเมืองเก่าสงขลาและเทศบาลนครสงขลาปัจจุบันยังตั้งอยู่บนภูมิประเทศที่มีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งสวยงามและเปราะบาง ทั้งเนินเขา เช่น เขาตังกวน และเขาน้อย ชายหาด เช่น หาดชลาทัศน์ หาดสมิหรา และแหลมสนอ่อน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่สำคัญด้านระบบนิเวศน้ำเค็ม เช่น ทะเลสาบสงขลา ไปจนถึงบริเวณที่มุ่มมองทิวทัศน์สวยงามเป็นอัตลักษณ์ของเมือง เช่น มุมมองเกาะหนู เกาะแมว หัวเขาแดง ปากอ่าวทางเข้าทะเลสาบสงขลา เป็นต้น

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงวิวัฒนาการตั้งถิ่นฐานของเมืองสงขลา

ที่มา : แผนที่ตั้งเมืองโบราณสงขลา, เข้าถึงเมื่อ 31 มกราคม 2557, เข้าถึงได้จาก

<http://203.172.179.24/hisskz2/p5/index.htm>

ภาพที่ 2 ผังเมืองเก่าเมืองสงขลาผังบ่ออย่าง

ที่มา : สำนักงานจังหวัดสงขลา, อ้างถึงใน ศรีสมร ศรีบุญจพลาญกุล, ประวัติเมืองสงขลา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: หจก.การพิมพ์, 2544), 117.

เมืองสงขลาในปัจจุบันมีการขยายตัวของตัวเมืองอย่างรวดเร็วออกจากแหล่งที่ตั้งเดิมคือ เมืองสงขลาฝั่งบ่ออย่าง โดยมีลักษณะชุมชนเป็นการอยู่อาศัยของชุมชนใหม่ซ้อนทับชุมชนเดิมในอดีต เมืองเก่าสงขลามีความโดดเด่นในแง่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะการอยู่อาศัยร่วมกันของชาวไทยพุทธ ชาวจีนและชาวไทยมุสลิม ที่สะท้อนออกมาในรูปสถาปัตยกรรมโบราณทั้งอาคารบ้านเรือนแถวแบบไทย และอาคารห้องแถวแบบจีน รวมถึงอาคารห้องแถวแบบยุโรป ซึ่งในปัจจุบันกรมโยธาธิการและผังเมืองได้กำหนดผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่ออย่าง ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรม และที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2560) ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่าไปจากเดิม ซึ่งอาจมีผลต่อการสูญเสียรากเหง้าของวัฒนธรรมเดิม รวมไปถึงการสูญเสียอัตลักษณ์ของเมืองไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวอย่างไม่เป็นระบบของตัวเมืองสงขลาในปัจจุบัน ซึ่งสวนทางกับเทศบาลนครสงขลาในปัจจุบันที่มีนโยบายผลักดันเมืองเก่าสงขลาให้เข้าสู่การเป็นเมืองมรดกโลก (สุวิชัย รัตนะ, 2557)

การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา จะมีส่วนช่วยทำให้เกิดการอนุรักษ์พัฒนาเมืองไปในทิศทางที่ควรจะเป็น รวมทั้งยังเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าสงขลาให้คงอยู่ร่วมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปได้ โดยไม่ละทิ้งหรือทำลายคุณค่าเดิมทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมของเมือง รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของบริเวณที่ตั้งและเป็นการสร้างกระบวนการรับรู้และยอมรับร่วมกันระหว่างคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวถึงองค์ประกอบของอัตลักษณ์ของเมืองที่ควรจะเป็น รวมทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกของคนในพื้นที่ที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง ซึ่งจะนำไปเป็นหลักแนวทางในการผลักดันเมืองเก่าสงขลาสู่เมืองมรดกโลก และนำไปสู่การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลาอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองเก่าสงขลาแห่งต่างๆ

ที่มา : ดัดแปลงจาก <http://map.google.co.th>, 2557

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อการค้นหาโครงสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา อันตั้งอยู่บนรากฐานที่มีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ซึ่งมีการพิจารณาด้านประวัติศาสตร์ในอดีตควบคู่ไปกับความเป็นไปทางสังคม

และการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้ในเกิดการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การอนุรักษ์ รวมไปถึงการค้นหาโครงสร้างและองค์ประกอบของอัตลักษณ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่า
2. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการเจริญเติบโตของเมืองสงขลา ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษา วิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา เพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาบริเวณเมืองเก่าอย่างยั่งยืน

3. คำถามเพื่อการวิจัย (research question)

เมืองสงขลาตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน มีโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอะไรบ้างที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และมีคุณค่าความสำคัญอยู่ในระดับใด จะมีแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เขตเมืองเก่าอย่างไรให้ยังคงรักษาบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ไว้ได้

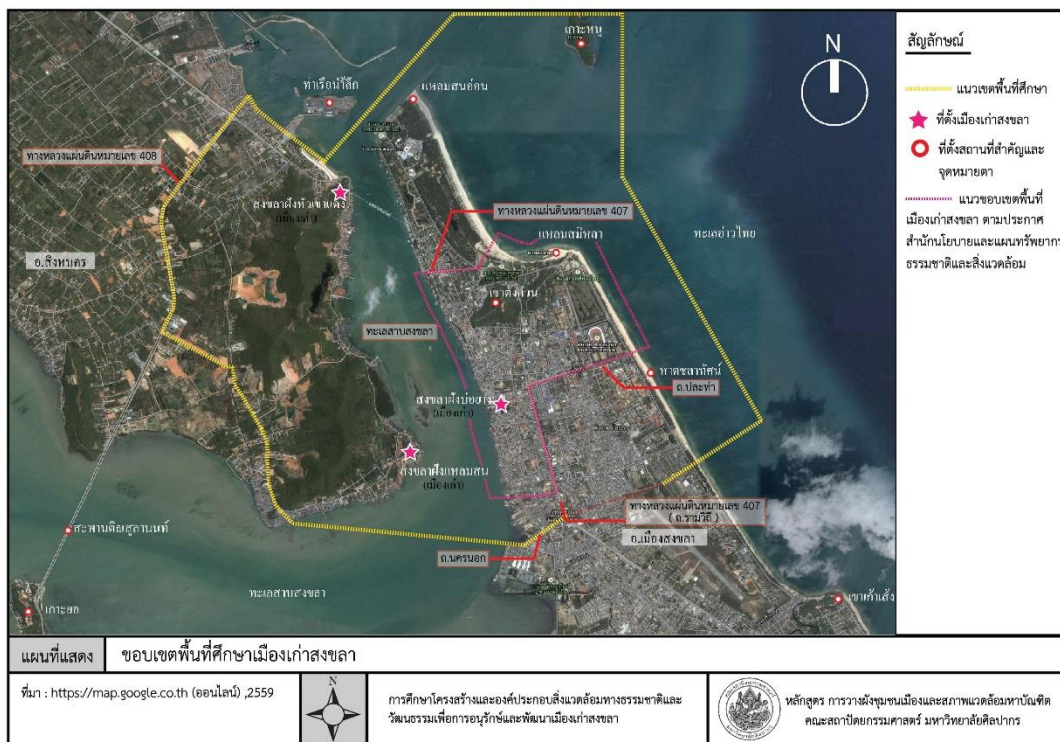
4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตทางด้านพื้นที่ (scope of the research area)

พื้นที่การวิจัย คือ พื้นที่ซึ่งจะทำการวิเคราะห์ คุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและส่วนประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ได้แก่ บริเวณพื้นที่เมืองเก่าสงขลาเชิงหัวเขาแดง เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย ภายในเขตเทศบาลนครสงขลาและบางส่วนของ อ.สิงหนคร จ.สงขลา โดยมีขอบเขต ดังนี้

เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ทะเลอ่าวไทย และเกาะหนู
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แนวหาดชลาทัศน์ และทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ทะเลสาบสงขลา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ถนนนครนอก
เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสนและหัวเขาแดง ตั้งอยู่ที่ อ.สิงหนคร จ.สงขลา		
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ทะเลสาบสงขลา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 408
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ทะเลสาบสงขลา

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงขอบเขตด้านพื้นที่ของการวิจัย

ที่มา : ดัดแปลงจาก <http://map.google.co.th>, 2559

4.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา (scope of the content)

ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยประกอบด้วย

1. การศึกษาทฤษฎี แนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ลักษณะเฉพาะและเอกลักษณ์ของเมือง สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ดี โครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า รวมไปถึงกฎหมายแม่บทที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเมือง คติความเชื่อในการสร้างเมืองในพื้นที่ใกล้เคียง รวมไปถึงการศึกษาเอกสารงานวิจัย และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่า
2. การศึกษาพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและการเจริญเติบโตเป็นชุมชนเมืองสงขลา ลักษณะทางกายภาพ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ประชากร นโยบายผังเมืองรวม รวมถึงแผนผังต่างๆ ภายในบริเวณชุมชนเมืองสงขลา ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาเมือง
3. การศึกษา วิเคราะห์และประเมินคุณค่าคุณลักษณะที่สำคัญของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลาและบริเวณใกล้เคียง

4. การเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของบริเวณเมืองเก่าสงขลา

5. กระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัยประกอบด้วยการทำงาน 6 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การเสนอโครงการ และร่างเค้าโครงการวิจัย

1. การกำหนดหัวข้อเรื่องและชื่อเรื่องที่สนใจ
2. การกำหนดปัญหาการวิจัย
3. การร่างเค้าโครงและเสนอขออนุมัติโครงการ
4. การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับทฤษฎี แนวคิด หลักการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและองค์ประกอบทั่วไปของเมืองสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม การศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยในอดีต แนวคิด คติความเชื่อการสร้างเมือง และการอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการศึกษาทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์เมือง

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบการวิจัย (research design) การออกแบบกระบวนการ การกำหนดกรอบทฤษฎี แนวคิดและหลักการ วิธีการ เครื่องมือที่จะใช้ในช่วงระยะเวลาดำเนินการวิจัย และรายละเอียดอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการวิจัย การดำเนินการวิจัยภาคสนามในบริบทของชุมชนเมืองเก่าสงขลา ทั้งบริเวณเมืองเก่าและบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง ตามกระบวนการกรอบแนวคิด และวิธีการที่กำหนดไว้ในขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการวิเคราะห์ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ โดยการสรุปผลการวิเคราะห์ อภิปรายผล และสิ่งที่ได้ค้นพบจากการวิจัย รวมทั้งจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในอนาคต

ขั้นตอนที่ 6 การจัดทำรายงานสรุปผลการศึกษา โดยการจัดทำรายงานสรุปผลการศึกษาเป็นรูปเล่มตามรูปแบบของบัณฑิตวิทยาลัย และจัดทำเอกสารสำหรับการเผยแพร่ในการประชุมวิชาการหรือวารสารวิชาการ

6. วิธีการวิจัย

วิธีการวิจัยที่จะนำมาใช้ทำงานที่สำคัญมี ดังนี้

6.1 วิธีการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

1. การศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลา และชุมชนเทศบาลนครสงขลาและพื้นที่ข้างเคียงในปัจจุบัน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร หนังสือ ภาพถ่ายเก่า เอกสารประวัติศาสตร์และเอกสารการวิจัย จากห้องสมุด หน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานเอกชน รวมทั้งการค้นคว้าจากสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์

2. การศึกษาทฤษฎี แนวคิด หลักการและงานวิจัยต่างๆ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารการวิจัยจากห้องสมุด รวมทั้งการค้นคว้าจากสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์

3. การศึกษาสภาพเมืองเก่าสงขลาในปัจจุบัน รวมถึงการสำรวจองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมเมือง ทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น โดยการสังเกตการณ์ด้วยสายตา และการเดินสำรวจ พร้อมทั้งจัดบันทึกและบันทึกภาพนิ่ง รวมทั้งการระบุตำแหน่งของทรัพยากรทางธรรมชาติ และสถานที่ซึ่งมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมลงในแผนที่ เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจและการวิเคราะห์ต่อไป

4. การศึกษาความสำคัญของโครงสร้างและส่วนประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลาเบื้องต้นโดยวิธีการประเมินตามหลักเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจและการวิเคราะห์ต่อไป

6.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาสภาพปัจจุบันของพื้นที่วิจัย ใช้วิธีการสำรวจภาคสนามพื้นที่เมืองเก่าสงขลาและพื้นที่ข้างเคียง

2. การศึกษาความคิดเห็นของประชากรในการประเมินคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา โดยการสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

- การสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม

- การประเมินคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมใช้วิธีการให้ค่าน้ำหนัก (weighting) ตามมาตราส่วนแบบ L.A. Likert Scale แบ่งออกเป็น 5 ระดับ

6.3 วิธีการวิเคราะห์

1. การวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม ใช้วิธีวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (descriptive statistical analysis) ด้วยค่าเฉลี่ยเลขคณิต (means) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation – SD.)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลผลที่ได้จากแบบสอบถาม ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

3. การวิเคราะห์ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและส่วนประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลาใช้วิธีวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (descriptive statistical analysis) ด้วยค่าเฉลี่ยเลขคณิต (means) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation – SD.)

4. การวิเคราะห์ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยผู้วิจัย

7. ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

ข้อตกลงในการวิจัยเบื้องต้น ประกอบด้วย

1. การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีพื้นที่วิจัยในการศึกษาคั้งนี้เป็นเมืองเก่าสงขลา ประกอบด้วย เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน ซึ่งตั้งอยู่ใน อ.เมืองสงขลา และ อ.สิงหนคร บางส่วน เป็นการศึกษาประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยเน้นการศึกษาลักษณะทางกายภาพเป็นสำคัญ ไม่ใช่การศึกษาทางชีวภาพ เพื่อนำมาสรุปหาโครงสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดหลักในการรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการประเมินคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการให้ค่าน้ำหนัก (weighting) 5 ลำดับ ชั้นตั้งแต่สำคัญมากที่สุด ไล่ไปจนถึงสำคัญน้อยที่สุด และนำผลที่ได้มาอภิปรายผล พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์เมืองเก่าสงขลาต่อไป

2. โครงการอนุรักษ์เมืองเก่าสงขลา ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินการศึกษาโดยคณะผู้ศึกษาหลายกลุ่ม อาทิ คณะผู้ศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย เป็นต้น อย่างไรก็ตามผลการศึกษาดังกล่าวยังไม่เสร็จสิ้น และยังไม่มีการเผยแพร่สู่สาธารณะ ผู้วิจัยจึงไม่สามารถนำผลการศึกษามาพิจารณาประกอบการวิจัยครั้งนี้ได้

3. ฝั่งเมืองรวมเมืองสงขลา ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 351 (พ.ศ. 2540) ซึ่งอำนาจการบังคับใช้ผังนี้อยู่ในบริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง ได้มีการกำหนดการขยายระยะเวลาการใช้บังคับผังเมืองรวมครั้งที่ 2 วันสิ้นสุดการใช้บังคับเมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2552 ส่วนฝั่งเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา จังหวัดสงขลา ซึ่งอำนาจการบังคับใช้ผังนี้อยู่ในบริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ก็หมดอายุการใช้บังคับไปแล้วเช่นกันตั้งแต่วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2555 ในปัจจุบันก็ยังไม่มีการประกาศใช้ผังเมืองรวมฉบับใหม่แต่อย่างใด เพื่อให้การวิจัยนี้ดำเนินการต่อไปได้และจำเป็นต้องมีผังเมืองรวมเป็นพื้นฐาน (basis) ในการวิจัย ผู้วิจัยจึงจะถือว่า ฝั่งเมืองรวมทั้ง 2 ฉบับยังเป็นผังเมืองรวมที่ใช้บังคับตามกฎหมาย

8. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

“โครงสร้างและองค์ประกอบ” (structure and element) หมายถึง สิ่งที่แสดงภาพรวมของเรื่องราวหลัก แสดงเค้าโครงและความสัมพันธ์เชื่อมต่อกันจากส่วนใหญ่ (ซึ่งก็คือโครงสร้าง) สู่ส่วนย่อย (ซึ่งก็คือองค์ประกอบ) ทำให้เป็นรูปร่างที่แข็งแรงและคงอยู่ได้

“วัฒนธรรม” (culture) หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างหรือคิดขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงอยู่ สืบทอดเผ่าพันธุ์ รวมถึงพัฒนาสังคมของตนเอง อันแสดงถึงความเจริญงอกงามของสังคมมนุษย์ ที่สะท้อนออกมาในรูปแบบค่านิยมหรือคุณค่าทางสังคม ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้อยู่ในสังคมนั้น

“สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม” (cultural environment) หมายถึง บริเวณหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนและบอกเล่าเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์และการพัฒนาทางสังคมของมนุษย์

รวมไปถึงวิถีชีวิตของผู้คนในทุกระดับ ซึ่งมีคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่โดยรวมมากกว่าสถานที่จุดเดียว

“สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ” (natural environment) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แบ่งออกเป็น สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีคุณสมบัติเฉพาะตัวของสิ่งมีชีวิต เช่น พืช สัตว์ มนุษย์ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ที่เราอาจมองเห็น หรือมองไม่เห็น เช่น แร่ธาตุ อากาศ เสียง

“ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (cultural landscape) หมายถึง สภาพแวดล้อมทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำอันเป็นผลกระทบซึ่งกันและกันระหว่างวัฒนธรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อสร้างความเจริญงอกงาม และพัฒนาสังคมของมนุษย์

“การอนุรักษ์” (conservation) หมายถึง การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

“อัตลักษณ์” (identity) หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นลักษณะภาพที่บ่งชี้ตัวตนของบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสังคมนั้นๆ ที่มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนกับคุณลักษณะเฉพาะตัวในสังคมอื่นๆ (character) โดยเน้นคุณลักษณะเฉพาะตัวทั้งหมดโดยมิได้มีการเปรียบเทียบกับสิ่งใด

“เอกลักษณ์”(uniqueness) หมายถึง ลักษณะที่เหมือนกันมีร่วมกัน หรือลักษณะเฉพาะที่มีหนึ่งเดียว หรือลักษณะที่แสดงความเป็นอย่างเดียวกันของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสังคมนั้นๆ ที่มีความแตกต่างไม่เหมือนลักษณะร่วมกันในสังคมนั้นๆ โดยเน้นลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียวหรือลักษณะโดดเด่นซึ่งแยกออกมาในเชิงเปรียบเทียบของประเด็นนั้นๆ อันเห็นได้ชัดเจนจากภายนอก และสามารถรับรู้ได้ว่าพิเศษ

“ย่านประวัติศาสตร์”(historic area) หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยง หรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้ง โครงสร้าง หรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ อันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ

“เมืองเก่า”(old town) หมายถึง เมือง บริเวณของเมือง หรือตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง ที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งอดีต มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น มีลักษณะเฉพาะของสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์ หรือมีลักษณะเป็นรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อกันมาในยุคต่างๆ ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดี

“เมืองเก่าสงขลา” หมายถึง พื้นที่ในเขตเทศบาลนครสงขลา และพื้นที่ในเขต อ.สิงหนคร บางส่วน ซึ่งอยู่นอกเขตเทศบาลนครสงขลา แต่มีส่วนที่มีความเกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเป็นชุมชนเมืองสงขลา

9. ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ถือเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีคำตอบของการวิจัยเกิดจากการพิจารณาภาพรวมด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อนำไปวิเคราะห์หาแนวทางในการ

อนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลาอันประกอบด้วย เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง และเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน โดยมีผลที่คาดว่าจะได้รับ ดังนี้

1. กรอบทฤษฎี แนวคิด ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การอนุรักษ์ เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ โครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์
2. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการเจริญเติบโตของเมืองสงขลา ตั้งแต่อดีตมาจนถึง ปัจจุบัน
3. คุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา และการเสนอแนะแนวทางเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนา เมืองเก่าอย่างยั่งยืน

10. การนำเสนอผลการวิจัย

1. การนำเสนอผลการวิจัย โดยจัดทำเป็นรูปเล่มรายงานตามรูปแบบที่บัณฑิตวิทยาลัย กำหนด ซึ่งมีรายละเอียดประกอบด้วยเนื้อหา ตารางข้อมูล แผนภูมิ แผนที่ แผนที่ผังบริเวณ รูปภาพ ประกอบการบรรยาย มีเนื้อหารวมทั้งหมด 7 บท คือ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 การศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3 การออกแบบการวิจัย บทที่ 4 บริบทของพื้นที่วิจัย บทที่ 5 การดำเนินการวิจัย บทที่ 6 สรุปการวิเคราะห์ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ และบทที่ 7 บทสรุป
2. การนำเสนอสรุปผลการวิจัยในรูปแบบบทความทางวิชาการ และโปรแกรม power point เพื่อนำเสนอในการประชุมวิชาการ หรือบทความวิชาการสรุปผลการวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ การนำเสนอในรูปแบบแผ่นบันทึกข้อมูล (CD) รายงานวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2 ของการวิจัย จะศึกษา ทฤษฎี แนวคิด หลักการที่เกี่ยวข้องสิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์วัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง อัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของเมือง ความสำคัญและคุณสมบัติเด่นของลักษณะทางกายภาพพื้นที่ พื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์เมือง สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ดี การศึกษาโครงสร้างและมาตรการอนุรักษ์ ลักษณะของเมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ ระดับของการอนุรักษ์ การประเมินคุณภาพเพื่อการอนุรักษ์เมือง ขอบเขตของการอนุรักษ์ พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการอนุรักษ์เมืองเก่า วิธีการและแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ การศึกษากฎหมายและกฎบัตรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชนประวัติศาสตร์ การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคใต้ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองภูเก็ต การศึกษางานวิจัยด้านการประเมินคุณค่า การอนุรักษ์โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม เมืองเก่าแพร่ เมืองนครปฐม กรณีศึกษาการอนุรักษ์เมืองเก่านครเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น และการสรุปกรอบทฤษฎีและแนวคิดที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัย

1. สิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ถือเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนตัวตนของชุมชน แสดงถึงรากเหง้าของวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันของคนในชุมชนที่เกิดขึ้นโดยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

1.1 สิ่งแวดล้อม

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ได้ให้คำนิยามของคำว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งแบ่งเป็น (วศิน อิงคพัฒนากุล, 2548: 5)

สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (natural environment)

1. สิ่งแวดล้อมในกลุ่มของสิ่งมีชีวิต (biotic environment) เช่น พืช สัตว์ ต่างๆ
2. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) เช่น สิ่งแวดล้อมในกลุ่มของสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ เป็นต้น (Daniels, 2003: 11)

สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (man-made environment)

1. สิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ (matter environment) หรือสภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (tangible environment) ได้แก่ สิ่งก่อสร้างและวัตถุต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการอำนวยความสะดวกและใช้สอย เช่น อาคาร บ้านเรือน ศาสนสถาน เป็นต้น (Daniels, 2003: 11)
2. สิ่งแวดล้อมทางสังคม (social environment) หรือสภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (intangible environment) ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวกำหนดให้คนในสังคมปฏิบัติตามได้แก่ ศิลปกรรม

วัฒนธรรม วิถีประเพณีและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งมีคุณค่าและความภูมิใจของคนในชุมชน และท้องถิ่นและสามารถใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าของชุมชนโดยแนวคิดเหล่านี้มีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมเมือง

นอกจากนั้นยังมีคำว่า สิ่งแวดล้อมเมือง ซึ่งประกอบด้วย (สุรัสวดี นิปรียา, 2543: 7)

1. องค์ประกอบทางกายภาพ เพื่อการดำรงชีวิตและรองรับกิจกรรมเมือง เช่น ลักษณะภูมิประเทศ อาคารบ้านเรือน ที่โล่งว่าง สภาพแวดล้อม การตั้งถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์ที่ดิน และเส้นทางการคมนาคม

2. องค์ประกอบทางด้านกิจกรรม เพื่อช่วยให้นักชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข เช่น ประชากร การประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural environment) คือ ขอบเขตพื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมในทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคม โดยชุมชนเป็นผู้บอกเล่าถึงเรื่องราวของมนุษย์กับธรรมชาติผ่านช่วงเวลาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับคุณค่าโดยรวม สรุปเป็นกลุ่มสาระสำคัญ (theme) แต่ละประเด็นได้ดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548: 2)

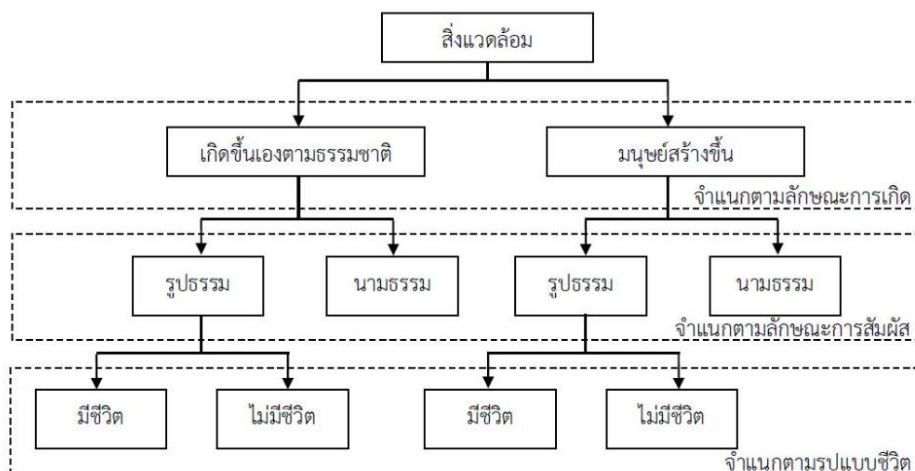
กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment) ประกอบด้วย สภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำ คูคลอง ป่าไม้ แหล่งน้ำ ฯลฯ (Daniels, 2003: 11)

1. กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) ประกอบด้วย สภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ได้แก่ สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง ชุมชน โครงสร้างเมือง ฯลฯ (Daniels, 2003: 11)

2. กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage) ประกอบด้วย สภาพที่ไม่ใช่ลักษณะทางกายภาพหรือนามธรรม เช่น ประวัติศาสตร์สำคัญ วิถีชีวิตท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มชน การประกอบ อาชีพท้องถิ่น ฯลฯ

ทั้งนี้ การประเมินคุณค่าความสำคัญ (significance) ของสิ่งแวดล้อม แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคุณค่า (value) คือคุณค่าทางวัฒนธรรมและสังคม เศรษฐกิจ และกลุ่มสภาพความแท้ดั้งเดิม (authenticity) คือที่ตั้ง วัสดุที่ใช้และรูปร่างยังคงเดิม โดยมีแนวคิดในการพิจารณาประเมินคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์ (ทวีเดช ทองอ่อน, 2538: 17) ที่ประเทศทางตะวันตกยอมรับ แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1. คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม
2. คุณค่าทางศิลปะ (aesthetic value)
3. คุณค่าทางประวัติศาสตร์และวิชาการ (historical and academic value)
4. คุณค่าทางนิเวศวิทยา (ecological value)

แผนภูมิที่ 1 การจำแนกองค์ประกอบสิ่งแวดล้อม

ที่มา : วศิน อิงคพัฒน์กุล, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2

(นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2548), 5.

1.2 มรดกวัฒนธรรม

มรดกวัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกสร้างขึ้นและมีอยู่ รวมไปถึงระบบนิเวศ เป็นสิ่งที่สื่อถึงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต เป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของชุมชนในแง่ของจิตใจและจิตวิญญาณ ที่แสดงออกทั้งรูปธรรมและนามธรรม (ชนันธร อางเอี่ยม, 2557: 14)

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้นิยามมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ว่าเป็นสิ่งสร้างสรรค์ของคนในอดีตที่เป็นแบบรูปธรรม เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง รวมไปถึงแบบนามธรรม เช่น ภาษา ศาสนา และความเชื่อ ศิลธรรม จริยธรรมสุนทรียศาสตร์ โดยสามารถสรุปลักษณะสำคัญของสิ่งที่สมควรได้รับยกย่องว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้ดังนี้ (ชนันธร อางเอี่ยม, 2557: 15)

1. ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ หรือศิลปะ
2. แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนและสังคมที่ได้มีการสืบทอดกันมา

3. การมีรูปแบบดั้งเดิมที่สามารถสืบค้นถึงอดีตได้
4. มีลักษณะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหรือท้องถิ่น
5. หากไม่ทำการอนุรักษ์ไว้ จะสูญหายไปในที่สุด

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท (ชนันธร อางเอี่ยม, 2557: 14) ประกอบด้วย

1. มรดกทางวัฒนธรรมนามธรรม (intangible cultural heritage) คือ ความรู้ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา ศิลปะการแสดง พิธีกรรม งานเทศกาล หรือแนวปฏิบัติสากลของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งถูกสร้างขึ้นและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าจะด้วยวาจาหรือวิธีการอื่น ผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่ง และได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงโดยกระบวนการส่งต่อองค์ความรู้และประยุกต์ใช้ มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และถูกสร้างขึ้นมาใหม่ได้เรื่อยๆ โดยชุมชน เพื่อตอบสนองกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ช่วยให้ชุมชนมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง โดยความต่อเนื่อง เป็นลักษณะสำคัญของมรดกวัฒนธรรมนามธรรม

2. มรดกทางวัฒนธรรมรูปธรรม (tangible cultural heritage) คือ สิ่งที่แสดงให้เห็นทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้ และวัตถุที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อนุสาวรีย์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น

1.3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) หมายถึง การรับรู้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี ของชุมชนซึ่งมีการก่อสร้าง ดัดแปลง สืบต่อกันมานาน ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นี้จัดเป็นสิ่งที่ดีงามและทรงคุณค่าสมควรที่จะเก็บรักษา เพื่อให้คนรุ่นหลังของชุมชนศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจถึงอดีตของสังคมของตน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่อยู่ในสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมถือร่วมกัน (ค่านิยม) และได้กระทำต่อธรรมชาติ เพื่อสร้างความเจริญและการพัฒนาสังคม โดยมีธรรมชาติเป็นสื่อกลาง ทำให้เกิดการผสมผสานกับองค์ประกอบอื่นๆ ได้อย่างกลมกลืน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นจะขึ้นอยู่กับการกระทำที่มีขีดจำกัด เพื่อนำไปสู่การรักษาสมดุล และมีความเกี่ยวข้องกับการวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทำให้เกิดคุณค่าความงามและเห็นถึงการพัฒนารวมของสังคมผ่านทางพื้นที่และการใช้งาน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548: 2)

ในการประชุม Operational Guideline for the implementation of the World Heritage 2005 ของ UNESCO ได้จำแนกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม (ซุตินันท์ สาแก้ว, 2556: 20) ออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบอย่างตั้งใจโดยมนุษย์ ได้แก่ พื้นที่สวน สวนสาธารณะ อุทยานที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อความสวยงามและรื่นรมย์ รวมไปถึงพื้นที่อนุรักษณ์ และอาคารเก่าแก่

2. ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา ความเชื่อ ที่สืบเนื่องสัมพันธ์กันมา ผ่านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และมีวิวัฒนาการอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยภูมิทัศน์ประเภทนี้ จะสะท้อนให้เป็นถึงวิธีการแห่งการเปลี่ยนแปลง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้ (ชนันธอรอาจเอื้อม, 2557: 19)

- ซากภูมิทัศน์วัฒนธรรม (fossil landscape) เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา โดยสามารถเห็นร่องรอยได้ในซากที่เหลืออยู่นั้น สามารถก่อให้เกิดความเชื่อมโยงกับในอดีตได้

- ภูมิทัศน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยมีบทบาททางสังคมที่ร่วมสมัย ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการจากช่วงเวลาหนึ่งไปยังช่วงเวลาหนึ่งในองค์ประกอบภูมิทัศน์นั้นๆ

3. ภูมิทัศน์ที่มีความเกี่ยวข้องกับศรัทธา ศาสนา และความเชื่อ เป็นประเภทที่มองไม่เห็นเป็นรูปธรรม มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในพื้นที่เก่าแก่และพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม (กฤตติกา บุญศิริ, 2558: 24) คือ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่โดยรวมมากกว่าสถานที่จุดใดจุดหนึ่ง ซึ่งพื้นที่โดยรวมต้องสัมพันธ์กันในทุกระดับ มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับองค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคม การศึกษาองค์รวมสามารถสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนโดยทั่วไป โดยมีชุมชนเป็นสถานที่บอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ต่างๆ ผ่านช่วงเวลาที่มิคุณค่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม มุ่งเน้นถึงการกระทำต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แสดงออกมาให้รูปของภูมิทัศน์ธรรมชาติที่สะท้อนความเจริญ การพัฒนาสังคม รวมไปถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นผู้กระทำและเกิดคุณค่าทางความงามและการใช้สอยพื้นที่เพื่อกิจกรรมต่างๆ ขึ้น โดยมีธรรมชาติเป็นสื่อกลางในการผสมผสานองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเท่านั้น จากการศึกษาแนวคิดของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมนี้ จึงสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์จำแนกและประเมินคุณค่าชุมชนเมืองเก่าสงขลาได้ เพื่อให้ทราบถึงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. โครงสร้างและองค์ประกอบของการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง

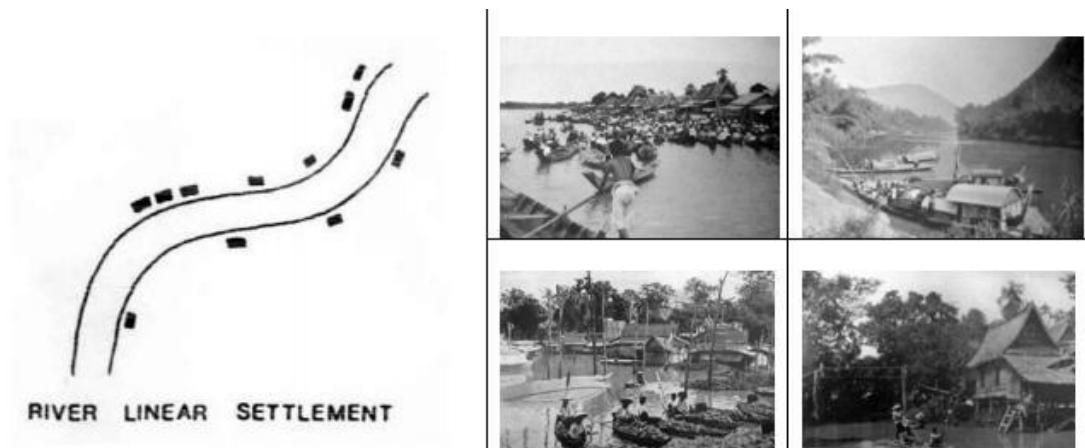
การศึกษาในหัวข้อนี้เป็นการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเพื่อความเข้าใจในโครงสร้างและองค์ประกอบ ของเมืองเก่าที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ รวมถึงการนำไปเป็นข้อมูลประกอบ ในการใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบเมืองที่สมควรได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา ในลำดับต่อไป ประกอบด้วยทฤษฎีและแนวคิด 7 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

2.1 การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์

แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, 2545: 9-14) ที่เกิดจากการรวมตัวของมนุษย์และกลายเป็นเมือง แต่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ ทรัพยากรธรรมชาติ และเกิดกิจกรรมของชุมชน ซึ่งส่งผลทำให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ต่างกัน ได้ 4 รูปแบบ คือ

1. การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว (linear settlement) เป็นการตั้งบ้านเรือนมีลักษณะเป็นแนวยาวตามเส้นทางคมนาคม เช่น แม่น้ำลำคลอง (river linear settlement) และอาจมีเป็นกลุ่มตามแหล่งการค้าหรือทางแยก การตั้งถิ่นฐานนี้เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมของคนไทยที่อาศัยแหล่งน้ำในการประกอบอาชีพ ใช้สอยและสัญจร โดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำที่ช่วยในการติดต่อกับแหล่งอารยธรรมเผยแพร่วัฒนธรรมต่างๆ ได้ ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานส่วนมากจะอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนล่างหรือที่

ราบลุ่มแม่น้ำท่วมถึง หรือที่ราบลุ่มปากแม่น้ำซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพของแม่น้ำ ระดับของแม่น้ำที่สูงขึ้นและความลาดเอียงน้อยจะมีความหนาแน่นมากยิ่งขึ้น ต่อมาได้เกิดการตั้งถิ่นฐานตามแนวยาวของสองฝั่งถนน (road linear settlement) ที่มีอิทธิพลต่อการอพยพของชุมชนเนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วกว่าทางน้ำ และเมื่อถนนมีอิทธิพลมากยิ่งขึ้นยิ่งทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานรูปแบบใหม่ต่างๆ ที่ต่อเนื่องกัน

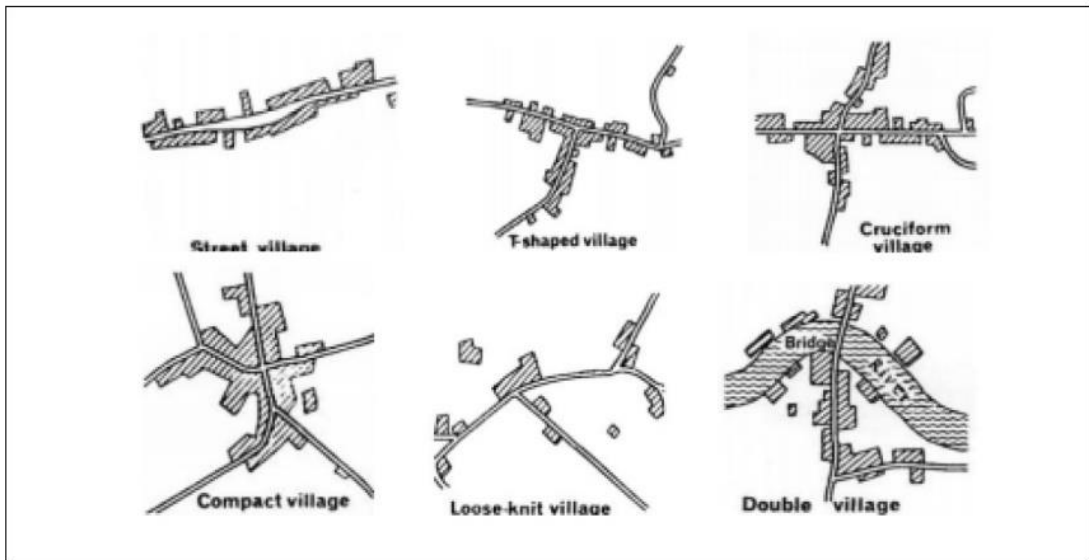
ภาพที่ 5 การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาวตามแม่น้ำลำคลอง (river linear settlement)

ที่มา : กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 9-14.

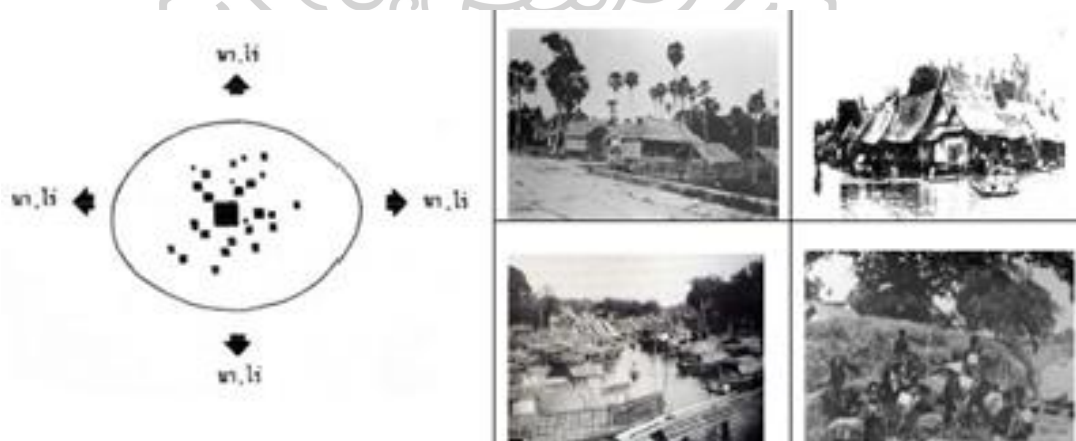
ภาพที่ 6 การตั้งถิ่นฐานแนวยาวตามแนวถนน (road linear settlement)

ที่มา : กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 9-14.

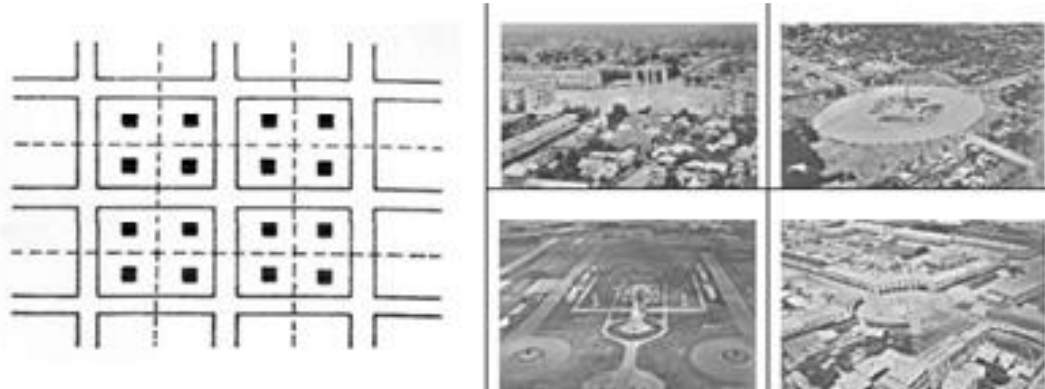
ภาพที่ 7 การตั้งถิ่นฐานรูปแบบใหม่ต่างๆ ที่ต่อเนื่องกัน
 ที่มา : กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่
 เมืองฝางธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 9-14.

2. การตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัว (cluster settlement) เป็นการตั้งบ้านเรือนที่อยู่บริเวณ
 จุดตัดของเส้นทางคมนาคมโดยมีการรวมกลุ่มอย่างหนาแน่นรอบศูนย์กลางชุมชน เช่น วัด และการรวมกลุ่ม
 นี้เกิดได้จากปัจจัยทางธรรมชาติที่จำกัดการขยายตัว และปัจจัยทางการประกอบอาชีพ

ภาพที่ 8 การตั้งถิ่นฐานแนวยาวแบบกระจุกตัว (cluster linear settlement)
 ที่มา : กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกใน
 พื้นที่เมืองฝางธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 9-14.

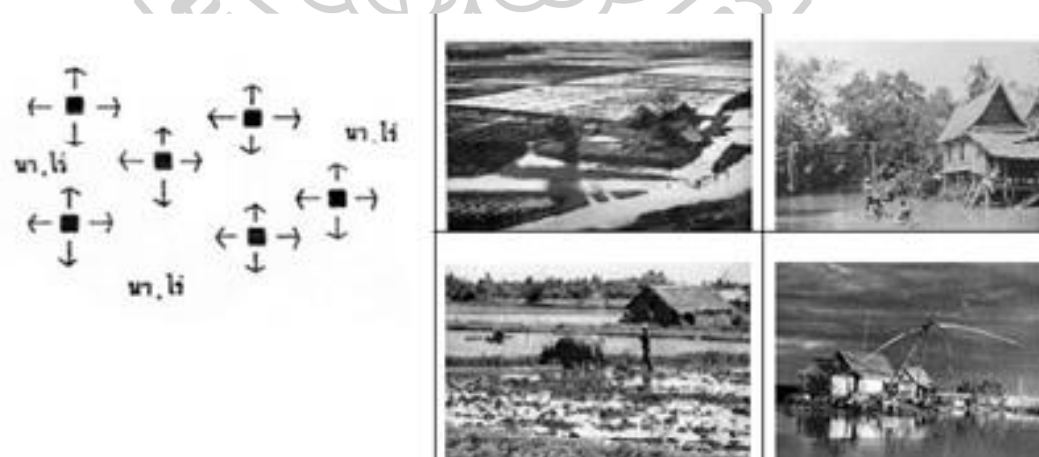
3. การตั้งถิ่นฐานแบบเป็นระเบียบ (uniform settlement) เป็นการตั้งบ้านเรือนที่มีความเป็นระเบียบมักเกิดขึ้นกับลักษณะพื้นที่ที่มีการกระจายตัวของทรัพยากรธรรมชาติทำให้มีความสะดวกในการสัญจรได้ไม่แตกต่างกันมาก จึงสามารถวางแผนจัดสรรชุมชนเองได้

ภาพที่ 9 การตั้งถิ่นฐานแนวยาวแบบเป็นระเบียบ (uniform settlement)

ที่มา : กิติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝางธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 9-14.

4. การตั้งถิ่นฐานแบบกระจายตัว (scatter settlement) เป็นการตั้งบ้านเรือนที่อยู่ห่างกันตามที่เข้ามาหากินของตนเอง เป็นการกระจายในลักษณะโดดเดี่ยวขึ้นอยู่กับขนาดของที่ดินนั้นๆแต่การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะมีศูนย์กลางรวมร่วมกัน

ภาพที่ 10 การตั้งถิ่นฐานแนวยาวแบบกระจายตัว (scatter settlement)

ที่มา : กิติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ, “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝางธนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 9-14.

การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ถือเป็นรากฐานของการกำเนิดเมือง (ปูลูมา ชูประเสริฐ , 2550: 17) โดยเริ่มจากมนุษย์เล็งเห็นพื้นที่หรือภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตและการตั้งถิ่นฐาน มีการผสมผสานกับแนวคิดกับความเชื่อของแต่ละสังคมนั้นๆ ทำให้เกิดการจับจองพื้นที่และปลูกสร้างสิ่งต่างๆ ในเมือง เพื่อให้รองรับและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตน ซึ่งมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง คือ สิ่งแวดล้อม แบ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม

2.2 โครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง

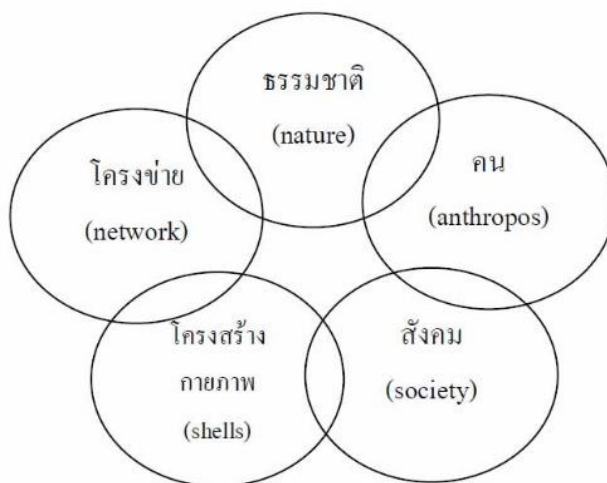
โครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง เป็นแนวคิดแสดงภาพรวมของเมืองที่ครอบคลุมในเชิงกว้าง โดยแต่ละองค์ประกอบเชื่อมโยงซึ่งกันและกันเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งแสดงออกมาให้เห็นในรูปสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในเมืองที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันก่อให้เกิดความเป็นเมืองขึ้นมา

2.2.1 โครงสร้างของเมือง

แนวคิดโครงสร้างของเมือง ประกอบด้วย ปัจจัยต่างๆ ดังนี้ (กฤษ เพิ่มพันจิตต์, 2548 : 37)

1. **ธรรมชาติ (nature)** คือ อาณาเขตดินแดนที่แสดงถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ลักษณะทางภูมิประเทศ ลักษณะพืชพันธุ์ ชีวิตสัตว์ ภูมิอากาศ เป็นต้น ซึ่งทุกสิ่งรวมกันเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. **คน (man)** คือ ความต้องการทางชีวภาพ เช่น ความรู้สึก การรับรู้ การสนองตอบด้านอารมณ์ ค่านิยมทางจริยธรรม รูปแบบทางสังคม รวมไปถึงความต้องการเพื่อการรวมตัวกันเป็นสังคม เช่น แบบแผนการดำรงชีวิต วัฏจักรของชีวิตครอบครัว
3. **สังคม (society)** คือ ประชากรและความหนาแน่น การปะทะสังสรรค์กัน แบบแผนทางวัฒนธรรม กิจกรรมทางสังคม การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การศึกษา การบริหาร กฎหมาย และสุขอนามัย
4. **โครงสร้างทางกายภาพ (shells)** คือ ที่อยู่อาศัย ศาสนสถาน ตลาด สถานที่ สันทนาการ หรือการใช้ประโยชน์ที่ดินต่างๆ
5. **โครงข่าย (networks)** คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต เช่น การขนส่ง การสื่อสาร รวมไปถึงการวางผังทางกายภาพ

คอนสแตนติโนส เอ ด็อกซิเอดิส (Constantinos A. Doxiadis) ได้กล่าวว่า (ดารณี ถวิลพิพัฒน์ กุล, 2541 : 37) การเกิดเมืองที่มีความเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ การรวมตัวกันของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทั้งโดยการปรับตัวหรือการสร้างขึ้นมาใหม่ของมนุษย์เพื่อสร้างความสมดุลกันในความ เป็นอยู่ โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ (systematic way) ซึ่งองค์ประกอบของเมืองข้างต้นที่มีความเชื่อมโยงต่อการในการถิ่นฐานของมนุษย์ (human settlements)

แผนภูมิที่ 2 องค์ประกอบในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (human settlements)
ที่มา: ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2,2541), 37-38.

2.2.2 องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง

แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพจากการศึกษาของ Paul D. Speiregen (Speiregen, 1965: 51-64) องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ประกอบด้วย

1. **สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ (landform and nature)** เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศ กับภูมิทัศน์เมือง และสถาปัตยกรรม ในเชิงสุนทรียภาพ และประโยชน์การใช้สอย

2. **รูปร่าง ขนาด และความแน่นของเมือง (shape, size and density)** เป็นการแสดงลักษณะความสัมพันธ์ ระหว่าง การใช้ประโยชน์แต่ละพื้นที่ของเมืองกับเส้นทางสัญจร และพื้นที่เปิดโล่ง ความต่อเนื่องระหว่างชุมชน ขนาดและความหนาแน่นของการกระจายตัวประชากร รวมถึงลักษณะการขนส่งเชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆ

3. **ลักษณะของเนื้อเมือง (urban grain)** แสดงรูปแบบ (pattern) และพื้นผิว (texture) พิจารณาความหยาบ – ละเอียด จากมวลและขนาดอาคารว่ามีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

4. **เส้นทาง (routes)** เส้นทางทำให้เราสามารถมองเห็นภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม และเมืองเป็นลำดับต่อเนื่องกัน เส้นทางของการสัญจรเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเมืองที่สำคัญประการหนึ่งในการพิจารณาเส้นทางของเมือง เส้นทางนำสายตา (approach route) จะช่วยให้รู้จักเมือง โดยนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมและเมือง แล้วยังช่วยให้กำหนดจุดมุ่งหมายปลายทางได้อีกด้วย

2.2.3 องค์ประกอบของเมืองเพื่อการอนุรักษ์

การวิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ถือเป็นสิ่งแรกๆ ที่ควรกระทำเพื่อการเรียนรู้ และประเมินคุณค่าความสำคัญของเมืองที่ต้องการอนุรักษ์ โดยโครงสร้างเมืองประกอบด้วยองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรอง ดังนี้ (ปรานอม ตันสุขานันท์, 2560: 107-130)

1. องค์ประกอบหลัก (primary urban elements)

1.1 โครงข่ายเมือง (urban web) ได้แก่ ลักษณะทางเรขาคณิตของผังเมือง หรือพื้นที่เมืองใดๆ ซึ่งแสดงถึงองค์ประกอบสำคัญและการพัฒนาของเมืองนั้นๆ โดยแต่ละเมืองมักมีลักษณะเฉพาะตนไม่เหมือนใคร โดยโครงข่ายเมืองประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ

ที่ดิน (land) เป็นสิ่งที่อยู่กับที่ มีการเก็บรักษาด้วยตัวเอง การแบ่งพื้นที่ดิน แสดงถึงการใช้ที่ดินนั้นมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

อาคาร (building) มีอายุสั้นกว่าที่ดิน และความอยู่รอดขึ้นอยู่กับกฎหมายควบคุมอาคารต่างๆ

มนุษย์ (human) มีจำนวนความหนาแน่นแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะของพื้นที่แต่ละแห่ง ขึ้นอยู่กับการใช้และการอยู่บนที่ดินและอาคาร

สิ่งที่ควรพิจารณาเมื่อศึกษาโครงข่ายของเมือง

1. ลักษณะทางเรขาคณิต (geometrical aspects) ประกอบด้วย ขนาด ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับเมือง และธรรมชาติ

2. ลักษณะทางการใช้สอย (function aspects) ประกอบด้วย ประโยชน์ใช้สอยและบทบาทของเมือง ประโยชน์ใช้สอยหลักและการแบ่งโซน ระบบขนส่งและการจราจร

1.2 ย่าน (district) ย่านแสดงความแตกต่างของแต่ละบริเวณในเมือง เมืองๆ หนึ่งจะประกอบด้วยย่านหลายย่าน ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ย่อยของเมืองที่แบ่งแยกโดยถนน (blocks) ที่มีลักษณะเหมือนๆ กัน โดยย่านคือ พื้นที่ต่อเนื่องที่มีคุณลักษณะด้านต่างๆ ที่เหมือนกัน ซึ่งรวมทั้งลักษณะทางกายภาพ ความเป็นสัญลักษณ์ ลักษณะทางประวัติศาสตร์ ถือเป็นพื้นที่ย่อยในพื้นที่เมือง

สิ่งที่ควรพิจารณาเมื่อศึกษาขอบเขตของย่าน

1. ลักษณะทางเรขาคณิต (geometrical aspects) ประกอบด้วย

- ขนาดย่าน เนื้อหาและการแบ่งขอบเขต (demarcation)
- การปรับตัวของย่านเข้ากับรูปร่างของเมือง (urban geometric) และโครงข่ายเมืองที่ย่านนั้นๆ ตั้งอยู่

- ความกว้าง การก่อตัว และความซ้ำของถนนในย่าน

- ระบบระยะทางในย่าน ผัง (layout) และความสูง

- การแบ่งพื้นที่ในย่าน และขนาดของบล็อก (internal division)

2. ลักษณะทางการใช้สอย (function aspects)

- ประโยชน์ใช้สอย การแบ่งส่วนพื้นที่ (zoning) และผังของย่าน

- ประโยชน์ใช้สอยแบบต่างๆ (various mixed uses)

- บริการของเมือง และบริการสาธารณะในย่าน (city and public services in the district)

1.3 พื้นที่ย่อยของเมืองที่แบ่งแยกโดยถนน หรือบล็อก (block) เป็นพื้นที่จุดกำเนิดชีวิตของเมือง รูปร่างบล็อกขึ้นอยู่กับโครงสร้างภายใน ได้แก่ เส้นแบ่งขอบเขตที่ดิน และลักษณะของอาคารที่มีอยู่ใน

บล็อกนั้นๆ ส่วนโครงสร้างภายนอก ได้แก่ ขนาด จัตุรัส ทางแยก และลักษณะทางเรขาคณิตโดยรวมของบล็อก

1.4 การแบ่งพื้นที่ย่อย หรือบล็อก (division of the block) เป็นส่วนที่เล็กที่สุดในเมือง โดยมีความสัมพันธ์กันระหว่าง คน อาคาร และที่ดิน บล็อกหลายๆ บล็อกทำให้เกิดการก่อตัวของเมือง เมืองๆ หนึ่งมักมีหลายเครือข่ายซ้อนทับกันตามระยะเวลาการเกิดเมือง ทำให้เกิดแบบแผน หรือรูปร่างอาคารที่ต่างๆ กัน

1.5 ถนนและแนวแกน (streets and axes) เป็นส่วนสร้างให้เกิดบล็อกที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน อาจกล่าวได้ว่าถนนเป็นสิ่งสะท้อนลักษณะทางสังคมของชุมชนนั้น เนื่องจากพื้นที่ของถนนเป็นพื้นที่สาธารณะที่เกิดจากคนในพื้นที่ที่มีความตกลงร่วมกันที่จะสร้างทางเดินต่อกัน การเชื่อมโยงของถนนก่อให้เกิดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบในเมือง

1.6 จัตุรัสเมืองหรือลานเมือง (town squares) พื้นที่โล่งว่างสาธารณะในเมืองเป็นตัวช่วยในการยึดโยงเส้นถนนเข้าด้วยกันและเป็นทางลัดสำหรับการสัญจรตามโครงข่ายเมือง นอกจากนั้นลานเมืองยังมีส่วนช่วยเสริมด้านชีวิตเมือง ลานเมืองที่ประสบความสำเร็จ จะช่วยสร้างให้เมืองมีชีวิตชีวาตามไป

1.7 ตลาดและทางเท้ามีหลังคาคลุม (markets and covered ways) เป็นพื้นที่ที่สะดวกต่อการพบปะกันในเมือง คือพื้นที่ซึ่งมีหลังคาคลุม เช่น ตลาดซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเมือง สิ่งสำคัญในการอนุรักษ์เมืองคือการคงไว้ซึ่งความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนตัว รวมถึงการมี การติดต่อที่สะดวก ง่ายต่อการใช้งาน การดูแลรักษา และการจับจ่ายซื้อสินค้า

1.8 จุดชมวิว (observation points) เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้ประชากรรวมทั้งนักท่องเที่ยว มองเห็นภาพรวมทั้งหมดของเมือง จุดสังเกตหรือจุดชมวิวในเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ได้วิวและมุมมองที่หลากหลาย โดยอาจเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบธรรมชาติ เช่น สวน

2. องค์ประกอบรอง (secondary urban element)

องค์ประกอบรองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับโครงสร้างเมือง แต่จะปรากฏแบบประปราย อาจเกี่ยวข้องโดยตรงหรือไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงสร้างเมือง และบางเมืองอาจไม่มีองค์ประกอบเหล่านี้ก็ได้ ซึ่งองค์ประกอบรอง ประกอบด้วย

2.1 พื้นที่พิเศษ (special section) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ข้อ ได้แก่

- พื้นที่เพื่อการศึกษา (educational sites) เป็นย่านพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะ ที่แสดงออกและให้ความรู้สึกถึงความเป็นย่านประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน
- พื้นที่ทางศาสนา (religious sites) มักเป็นกลุ่มอาคารทางศาสนาและมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ และมีลักษณะเฉพาะพิเศษของตนเอง แต่มีความเกี่ยวข้องกับเมืองไม่น้อยไปกว่าพื้นที่เพื่อการศึกษา

2.2 อนุสรณ์สถานด้านวัฒนธรรม (cultural monuments) เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความรุ่งเรืองของเมือง โดยแบ่งออกเป็น 2 องค์ประกอบ คือ

- ย่านวัฒนธรรม (cultural district) โดยย่านนี้ประกอบด้วยกลุ่มอาคารจำนวนมากที่เชื่อมต่อกับเมือง ย่านเหล่านี้มักมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง
- ปราสาทและบริเวณเมืองเก่า (castles and citadels)

2.3 ย่านที่มีลักษณะเฉพาะ (unique district) ความสำคัญของย่านประเภทนี้ไม่ได้เกิดจากการมีที่ตั้งอยู่ใกล้กับโครงข่ายของเมืองเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นเพราะเป็นส่วนที่มีผลกับชีวิตเมืองด้วย

2.4 การก่อสร้างอาคาร (building construction) เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ส่งต่อมาในรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม ที่ควรได้รับการวางแผนอนุรักษ์

3. องค์ประกอบด้านธรรมชาติ (nature's role) ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้

3.1 ภูมิประเทศ (topography) ธรรมชาติเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพื้นที่เมือง โดยเมืองประวัติศาสตร์หลายเมือง มีลักษณะเฉพาะอันเกิดจากลักษณะทางธรรมชาติ ภูมิประเทศที่มีลักษณะเฉพาะมีส่วนช่วยเพิ่มความงามให้กับภาพรวมของเมือง

3.2 แม่น้ำและชายหาด (rivers and seashores) เมืองประวัติศาสตร์หลายเมือง มักอยู่ใกล้แหล่งน้ำเพื่อเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติของเมือง ใช้เป็นแนวป้องกันข้าศึก เป็นเส้นทางค้าขายในอดีต การอนุรักษ์แหล่งน้ำจึงมีความสำคัญ ต่อการอนุรักษ์เมือง

3.3 สวนในเมือง (city parks) เป็นส่วนหนึ่งของโครงข่ายเมือง และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง ทำให้ทราบถึงความเชื่อมโยงกันของแต่ละปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นโครงสร้างของเมือง ซึ่งส่งผลออกมาในด้านรูปแบบของเมืองนั้นๆ นอกจากนั้นขนาดและที่ตั้งของเมือง ยังสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ และจำนวนประชากรภายในเมืองนั้นๆ ที่จะส่งเสริมให้เกิดการเจริญเติบโตหรือการล่มสลายของเมือง โดยมีความมั่นคงและความปลอดภัย ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ รากฐานทางเศรษฐกิจ นโยบายการเมือง การบริหารและการปกครอง ซึ่งเป็นส่วนส่งเสริมให้องค์ประกอบของความ เป็นเมืองสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.3 อัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะ และเอกลักษณ์ของเมือง

อัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของเมือง (identity) (ปัฐมา ชูประเสริฐ, 2550: 32) เกิดจากภาพรวม (image) ของ องค์ประกอบต่างๆ ที่ปรากฏในเมือง ซึ่งทำให้เมืองนั้นๆ มีอัตลักษณ์ ได้แก่

1. การรวมตัวของลักษณะทางกายภาพ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ กลุ่มอาคารและ สิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่แสดงถึงรูปแบบทางเรขาคณิตที่เฉพาะ และความสูงของลักษณะทางกายภาพนั้น
2. ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของสิ่งก่อสร้างนั้นๆ
3. การแบ่งที่ดินด้วยถนน โครงข่ายถนน หรือลานโล่ง และการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่แสดง รูปแบบเฉพาะของเมืองหรือลักษณะทางผังเมือง

4. ขนาดของเมืองและประชากร
5. บรรยากาศแบบใดแบบหนึ่งของเมือง ซึ่งรับรู้ได้ และเป็นจินตภาพเฉพาะของชุมชน
6. ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมเมือง

อัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะและเอกลักษณ์ของเมือง ถือเป็นสิ่งที่แสดงถึงสถานที่นั้นๆ อันเป็นลักษณะเฉพาะตัว (Identity) ที่เป็นเหมือนจิตวิญญาณสถานที่ (Harry L. Garnham, 1985: 1-9) ซึ่งทำให้คนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนสามารถรับรู้ได้ถึงวิถีชีวิตของคนในเมืองนั้นๆ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ (topography) ลักษณะทางภูมิทัศน์ (urban landscape feature) รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (architectural style richness & color) สภาพของอาคาร (building condition) วัสดุและพื้นผิวของอาคาร (building materials & textures) และช่วงอายุของอาคาร (age range of building)

2. กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้ อันแสดงถึงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่นั้นๆ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันทางวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับอาคารและสภาพแวดล้อมอันส่งผลต่อการใช้งานในพื้นที่ ได้แก่ จินตภาพของประเภทของกิจกรรม (the image of area perceived by activity) ระดับของกิจกรรม (level of activity) ลักษณะที่ปรากฏชัด (transparency) ลำดับและสัดส่วนของการใช้งาน (range of uses & scale of uses) การรับรู้ เสียง และกลิ่น (sound & smells)

3. การสื่อความหมายและสัญลักษณ์ เป็นการพิจารณาถึงความมุ่งหมายและประสบการณ์ของมนุษย์ ได้แก่ รูปแบบของการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (pattern of ownership) ข้อกำหนดของพื้นที่ (area rule) ระดับของการปิดล้อม (levels of encloses) พื้นที่เปิดโล่ง (open space) หรือที่ว่างของเมือง และรูปแบบธรรมชาติที่ถูกนำเข้ามาภายในหรือรอบๆเมือง และโครงข่ายของที่ว่าง (network of spaces) ในแต่ละระดับ เช่น พื้นที่ระดับครอบครัว พื้นที่ชุมชนย่อย พื้นที่ทางเศรษฐกิจ และส่วนของเมือง หรือพื้นที่ทางสังคมระดับภูมิภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความเคลื่อนไหวในภาพกว้างของเมือง

แนวคิดลักษณะเฉพาะของเมือง (character of town / identity) (ทวีเดช ทองอ่อน, 2538: 17) เกิดจากลักษณะเฉพาะทางกายภาพของเมือง ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากเมืองอื่นๆ เช่น การทำกิจกรรมเมือง การแบ่งพื้นที่เมือง รูปแบบสถาปัตยกรรม และความสูงของกลุ่มอาคาร รวมไปถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมของคนในสถานที่นั้นๆ

คุณสมบัติของเมืองคุณภาพ (characteristics of good cities) (กรมโยธาธิการและผังเมือง และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551: 85) ถือเป็นมาตรฐานในการพัฒนา และแก้ปัญหาชุมชน ประกอบด้วย

1. ความสะดวกสบาย (comfort)
2. ความหลากหลาย (variety)
3. ความมีสุขภาพที่ดี (healthy)
4. ความมั่นคงปลอดภัย (safety)

5. การให้โอกาสในการพัฒนาตนเอง (self-development)
6. สวัสดิภาพทางสังคม (public welfare)
7. ความมั่นคงทางการเงิน (fiscal health)
8. ความมีอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์เฉพาะตัว (identity / sense of place)

สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้อยู่อาศัยในเมืองนั้นๆ และผู้มาเยือนได้รับรู้ถึงความเป็นเมือง หรือสัญลักษณ์ของเมือง (urban symbol) อันทำให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง ที่นำไปสู่มุมมองและคุณค่าหลักร่วมกัน เกิดเป็นจินตภาพของเมือง (city image / imageability) ซึ่งเป็นเหมือนแนวทาง ในการสื่อความหมาย นำไปสู่การรับรู้จดจำถึงลักษณะเฉพาะตัวของเมืองนั้นๆ มากยิ่งขึ้น

ทฤษฎีในการรับรู้และจดจำเมืองของ Kevin Lynch (1960) ที่กล่าวว่า ถ้าผู้สังเกตอยู่ในสภาพแวดล้อมใดจะรับรู้ได้ถึงองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมนั้น และถ้าผู้สังเกตสามารถประกอบกันเป็นโครงข่ายที่ชัดเจน จะทำให้รับรู้และจดจำได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลไปถึงความประทับใจในความงามและอัตลักษณ์ของเมือง จากการศึกษาแนวคิดของลักษณะเฉพาะและเอกลักษณ์ของเมือง นำมาใช้เป็นแนวทางการค้นหาเอกลักษณ์สำคัญของชุมชนเมืองเก่าสงขลา โดยทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นลักษณะเฉพาะของเมือง องค์ประกอบของเอกลักษณ์ของเมือง

2.4 เอกลักษณ์ทางจินตภาพและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง

Kevin Lynch (1960) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพของเมือง และองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง (the city image and its elements) ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้นๆ โดย Lynch พบว่ามีองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการด้วยกัน (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2560: 152 - 154) ที่ผู้คนมักใช้ในการสร้างจินตภาพขึ้นในใจระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมือง อันได้แก่

1. **ทางสัญจร (paths)** เป็นเส้นทางที่ใช้ในการเดินทาง อาจเป็นถนน ทางเท้า เส้นทางขนส่งสาธารณะ คลอง หรือทางรถไฟ สำหรับคนจำนวนมาก ด้านจินตภาพนั้นนับว่าสำคัญที่สุด เพราะใช้เคลื่อนที่เดินทางเพื่อสังเกตเมือง ในเมืองมักมีระบบโครงข่าย (Network) ของเส้นทาง ไม่ว่าจะเส้นทางของเส้นถนนหรือทางเท้า รวมทั้งจักรยานในเมืองซึ่งเชื่อมโยงไปยังพื้นที่อื่นๆ ของเมือง
2. **ย่าน (districts)** เป็นพื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ในเมือง จะสังเกตได้ง่ายเมื่อมองจากแผนที่สองมิติ โดยพื้นที่นี้จะมีลักษณะเฉพาะที่สังเกตได้ การกำหนดพื้นที่มักมาจากภายใน แต่บางครั้งก็ใช้อ้างอิงจากภายนอกเช่นกัน หากสามารถสังเกตความเป็นย่านจากภายนอกได้ ย่านอาจเป็นอย่างศูนย์กลางเมือง ย่านการค้า ย่านสถาบันการศึกษา ย่านชานเมือง เหล่านี้เป็นต้น ในบางครั้งย่านอาจมีลักษณะผสมผสานกันก็ได้
3. **ขอบเขต เส้นขอบ (edges)** เป็นองค์ประกอบที่มีลักษณะเป็นแถบยาวหรือเส้นแต่ไม่ได้เป็นเส้นทางที่ใช้ในการเดินทาง แต่มีลักษณะเป็นเส้นแบ่งระหว่างสองพื้นที่ ซึ่งมีความต่อเนื่องกัน เช่น ชายหาด

เส้นทางรถไฟ ขอบของพื้นที่ หรือพื้นที่สีเขียวขนาดเล็กและรูปร่างยาวอาจเป็นเส้นขอบของพื้นที่สองส่วนที่อยู่ขนานข้างพื้นที่สีเขียวอื่นๆ

4. **จุดสังเกต / จุดหมายตา (landmark)** เป็นจุดอ้างอิงที่มีลักษณะเป็นจุดอีกประเภทหนึ่ง แต่ผู้สังเกตไม่ได้เข้าไปอยู่ในพื้นที่ดังเช่นศูนย์กิจกรรม มักเป็นวัตถุที่มีลักษณะทางกายภาพชัดเจน เช่น อาคาร ป้าย ร้านค้า หรือภูเขา ซึ่งนับว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความหลากหลายด้านหน้าที่ใช้สอยมากที่สุด องค์ประกอบหนึ่ง จุดหมายตาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทางสายตาในเมือง ซึ่งบางจุดอาจมีขนาดใหญ่มองเห็นแต่ไกล เช่น ตึก อาคาร บางจุดอาจมีขนาดเล็กและมองเห็นเมืองอยู่ในระยะใกล้เท่านั้น เช่น น้ำพุ หรือรูปปั้น ในสวนสาธารณะ

5. **จุดรวม / ศูนย์รวม (nodes)** มีลักษณะเป็นจุด ซึ่งผู้สังเกตสามารถเข้าไปอยู่ในพื้นที่นั้นได้ และเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มข้นมากกว่าพื้นที่ส่วนอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นทางแยกหรือจุดเปลี่ยนจากโครงสร้างชนิดหนึ่งไปยังอีกชนิดหนึ่งได้ หรือมีความสำคัญเนื่องจากหน้าที่หรือลักษณะทางกายภาพของบริเวณนั้นๆ เช่น สถานีรถไฟ สถานีขนส่ง ฯลฯ

นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 5 ที่ประกอบกันเข้าเป็นโครงสร้างของเมืองแล้ว ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบอื่นๆ อีกหลายประการซึ่งส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของเมืองแต่ละเมืองออกไป ซึ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่ รูปทรงของที่ดินหรือสภาพภูมิประเทศ (landform) พืชพันธุ์ธรรมชาติ (natural verdure) ภูมิอากาศ (climate) นอกจากนี้ยังรวมถึง รูปร่าง ขนาดและความหนาแน่นของเมือง (shape, size and density) ลักษณะเนื้อเมือง (texture) พื้นที่เว้นว่างในเมืองและพื้นที่เปิดโล่ง (urban space and open spaces) มุมมองและเส้นขอบฟ้า (visual and skyline) ของเมือง (Bacon, 1974; Rapoport, 1990; Thadani, 2010)

2.5 ความสำคัญทางกายภาพของพื้นที่ และคุณสมบัติเด่นพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์เมือง

ความสำคัญทางกายภาพ เป็นเหมือนสิ่งที่คนในชุมชนได้สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการ ซึ่งการรับรู้ถึงความเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยเดียวกัน (sense of neighborhood) เป็นผลมาจากองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ของชุมชน ได้แก่ คนในชุมชน ธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อม และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Morris, 1975) ซึ่งสิ่งหลังมักจะเป็นลักษณะเด่น ร่วมกับความเชื่อของคนในชุมชน ที่ทำให้ชุมชนมีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ซึ่งคุณสมบัติเด่นพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์เมือง (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2560: 101 - 102) ประกอบด้วย

1. **รูปแบบทางผังเมือง หรือพื้นที่เมือง (the urban setting)** คือ พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งซึ่งมีขอบเขตที่แน่นอน โดยสามารถกำหนดขอบเขตได้ทั้งทางรูปธรรมที่เป็นกายภาพ หรือนามธรรมโดยมักเป็นย่านศูนย์กลางที่มีอาคารสิ่งก่อสร้างหนาแน่นมากกว่าบริเวณอื่นๆ ของเมือง

2. **ความรู้สึกเป็นสถานที่ (sense of place)** คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากลักษณะเฉพาะของสถานที่หนึ่งๆ ซึ่งเกิดขึ้นได้จากหลายองค์ประกอบ เช่น ความรู้สึก (emotional) และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มุมมอง ความรู้สึกสบายพักผ่อน ร่มเงา ความเชื่อมโยงกับธรรมชาติและพืชพรรณ โดยเป็น

สถานที่ที่เป็นปรากฏการณ์แบบองค์รวม (total phenomenon) ซึ่งเกิดจากลักษณะเฉพาะ ที่มาจากสิ่งที่จับต้องได้ เป็นวัตถุ มีรูปร่าง พื้นผิว หรือสีสันทัน รวมทั้งธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดบรรยากาศในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของผู้ดู

3. การเชื่อมโยงภายในพื้นที่ (internal link) ในพื้นที่เมืองๆ หนึ่ง ย่อมมีการเชื่อมต่อระหว่างสถานที่และพื้นที่ย่อยต่างๆ (urban spaces & blocks) ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในเมือง

4. รูปแบบและการออกแบบ (style & design) ได้แก่ สี วัสดุ พื้นผิว และเส้นขอบนอกของรูปทรง (silhouettes) รวมทั้งความเหมือนและแตกต่างของอาคาร สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญและเป็นลักษณะเฉพาะ ที่ดึงดูดความสนใจยิ่งขึ้น และจะมีคุณค่าทางด้านความงามมากกว่าที่เป็นรูปแบบและการออกแบบในระดับท้องถิ่น

5. ฝีมือช่าง(workmanship) ฝีมือช่างและวัสดุที่ถูกใช้ในการก่อสร้าง เมื่อผ่านการเวลาไปแล้วจะมีคุณค่าที่ดูเป็นของแท้และดั้งเดิม วิธีการก่อสร้างเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้เมืองมีความสมบูรณ์ แต่วิธีการนี้อาจไม่ใช่วิธีการของอาคารหลังใด หลังหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันหรือคล้ายคลึงกัน

ดังนั้นแนวคิดในเรื่องกายภาพของพื้นที่ชุมชนมีสาระสำคัญคือ พื้นที่กายภาพที่เกิดขึ้นต้องประกอบไปด้วยพื้นที่กิจกรรม ที่ชุมชนรับรู้ถึงกิจกรรมนั้นๆ และยอมรับว่าเป็นกิจกรรมของชุมชน (Gehl, 2011) ปรากฏเห็นได้ชัดด้วยองค์ประกอบทางกายภาพขั้นต้น คือ มีพื้นที่อาณาเขต การโอบล้อมพื้นที่อย่างชัดเจน และมีความสัมพันธ์กับชุมชน พื้นที่เหล่านี้อาจได้รับการสร้างสรรค์จากช่างฝีมือหรือธรรมชาติก็ได้สามารถตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยได้ และลักษณะเฉพาะของคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องได้รับการออกแบบ เพื่อส่งเสริมต่อการอนุรักษ์ ซึ่งหากทำได้ การเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงจะไม่กระทบต่อคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของเมือง (Moughtin and Shirley, 2005)

2.6 สภาพแวดล้อมของเมืองและชุมชนที่ดี

สภาพแวดล้อมเมืองหรือชุมชน (ลิวอิส ริมมีย์, 2541: 176) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยและสุนทรียภาพของมนุษย์ โดยส่วนใหญ่แล้วสภาพแวดล้อมเมืองหรือชุมชนนี้เกิดขึ้นจากการออกแบบที่ไม่ได้ตั้งใจโดยมีปัจจัยที่กำหนดรูปร่างของเมือง คือ ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (biogenic factor) พฤติกรรมหรือกิจกรรมในสังคม (sociogenic factor) และลักษณะหน้าที่เฉพาะของเมืองหรือชุมชนนั้นๆ (functional specialization) จึงทำให้เกิดการศึกษาและทำความเข้าใจถึงโครงสร้างต่างๆ เพื่อกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมให้ไปในทิศทางที่ต้องการในอนาคตและเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแนวคิดของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ดีจึงได้รวบรวมเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้ (Catanese, 1988)

1. เกณฑ์ (criteria) หรือข้อคำนึงในการออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองที่ดี

1.1 ความเป็นเอกภาพกลมกลืน

- 1.2 มีความขัดแย้งของเส้นทางยานพาหนะ และการสัญจรทางเท้าที่น้อยที่สุด
- 1.3 การป้องกันผู้คนจากแดด ฝน ลม เสียง ฯลฯ
- 1.4 ลักษณะของเมืองมีทิศทาง (orientation) ที่ชัดเจนไม่สับสนต่อผู้ใช้
- 1.5 การใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือลักษณะทางกายภาพมีความสอดคล้องเข้ากันได้กับเรื่องราวต่างๆ ภายในชุมชน (compatibility)
- 1.6 การสร้างพื้นที่เปิดโล่ง หรือพื้นที่สำหรับการพักผ่อน สังเกตการณ์ และการพบปะสังสรรค์
- 1.7 การสร้างความรู้สึกรับประกัน ปลอดภัย (safety) และมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย (amenity)

2. **เกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นชุมชนเมืองที่ดี** (A Theory of Good City Form) จาก Kevin Lynch (1981) ประกอบด้วย

- 2.1 ความมีชีวิตชีวาของเมืองน่าอยู่ที่มีการตั้งถิ่นฐาน ความเป็นอยู่ที่เหมาะสมและปลอดภัย (vitality)
- 2.2 ความรู้สึกได้ถึงรูปร่างและรูปทรงของเมืองที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดการจดจำและสร้างความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ความรู้สึกของคน และโครงสร้างทางวัฒนธรรม (sense)
- 2.3 การตอบสนองความต้องการของสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์ที่เหมาะสม โดยสามารถสังเกตได้จากการเฝ้ามองผู้คนและการสอบถาม (fit)
- 2.4 ความสามารถในการเข้าถึงเมือง รวมทั้งสถานที่ต่างๆ เช่น แหล่งกิจกรรม เป็นต้น (access)
- 2.5 ความสามารถในการใช้และการเข้าสู่พื้นที่กิจกรรม โดยมีการดูแลและควบคุมหรือปรับเปลี่ยนตลอดจนการบริหารจัดการเมืองให้เหมาะสม (control)

3. **เกณฑ์การพิจารณาในการออกแบบชุมชนเมือง** (ชุตินันท์ สาแก้ว, 2556: 22) ประกอบด้วย

- 3.1 ลักษณะทางกายภาพที่สอดคล้องเข้ากับเรื่องราวในชุมชน (compatibility)
- 3.2 ลักษณะทางกายภาพที่มีความชัดเจนในการสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน (identity)
- 3.3 องค์ประกอบทางกายภาพของเมืองที่มีความชัดเจนซึ่งจะทำให้เมืองมีความชัดเจนขึ้น (clarity)
- 3.4 ทิศนวิสัยชุมชนที่มีคุณค่า (view) ได้แก่ คุณค่าของธรรมชาติ คุณค่าที่เกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นที่ส่งเสริมคุณค่าทางธรรมชาติ
- 3.5 สัดส่วน (scale) และรูปแบบ (pattern) สอดคล้องกับสัดส่วนของมนุษย์ (human scale)
- 3.6 การสร้างสรรค์พื้นที่เปิดโล่ง (open space) ที่มีคุณภาพ

3.7 การเคารพในความแตกต่างกันที่เกิดจากการสังสมวิวัฒนาการที่ยาวนานจนทำให้เกิดรูปแบบที่ต่างกันไปตามยุคสมัย

4. เกณฑ์ในการพิจารณาสีงแวดล้อมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2555: 453 -454) ประกอบด้วย

4.1 บริเวณธรรมชาติ (natural area) ที่สวยงามและมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์
 4.2 เมืองและหมู่บ้าน (town and villages) ที่มีความผสมผสานกันของวิถีชีวิตที่ชัดเจน
 4.3 เส้นขอบฟ้าและช่องมองทิวทัศน์ (skylines and view corridors) ที่มีลักษณะโดดเด่นและเป็นสัญลักษณ์ในการจดจำ

4.4 ย่าน และชุมชนย่อย (districts and neighborhoods) ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือมีความสวยงามทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคารหรือภูมิทัศน์ของชุมชน รวมทั้งชุมชนบางกลุ่มที่มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่น่าสนใจและแตกต่างจากที่อื่นๆ

4.5 ภูมิทัศน์ถนน (streetscape) ภูมิทัศน์แม่น้ำลำคลอง และภูมิทัศน์เมือง (townscape) ซึ่งเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของเมือง

4.6 รูปด้านหน้าอาคาร (façade) ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ ถนนและที่ว่างของชุมชน

4.7 อาคาร (building) และหมายรวมไปถึงที่ตั้งและบริเวณข้างเคียงด้วย

4.8 วัสดุและชิ้นส่วน (objects and fragments) ของสิ่งก่อสร้างและอาคารที่ยังคงหลงเหลืออยู่

4.9 มรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ที่ ปรากฏเป็นรูปร่างชัดเจน ได้แก่ อาคารสิ่งก่อสร้าง สถานที่ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ฯลฯ

4.10 สภาพโดยรอบของพื้นที่หรือแหล่งมรดกสิ่งก่อสร้าง (setting) ที่น่าสนใจทางด้านกายภาพและทัศนียภาพ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กิจกรรมทางสังคมและจิตวิญญาณทั้งในอดีตและปัจจุบัน

5. เกณฑ์ในการกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์ (ทวีเดช ทองอ่อน, 2538: 17) เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาเมือง ได้แก่

5.1 การอนุรักษ์ส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งก่อสร้างที่ยังคงหลงเหลืออยู่ (fragment)

5.2 การอนุรักษ์อาคารทั้งหลัง (building)

5.3 การอนุรักษ์ถนนทั้งสายหรือมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน (streetscape)

5.4 การอนุรักษ์ชุมชนย่อยที่ยังคงมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกัน (neighborhoods)

5.5 การอนุรักษ์ย่านที่มีลักษณะเฉพาะที่ปรากฏตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน (district)

5.6 การอนุรักษ์เส้นขอบฟ้าของเมือง (skyline)

5.7 การอนุรักษ์ชุมชน หมู่บ้าน หรือเมืองไว้ทั้งหมด (village / town)

การศึกษาแนวคิดของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ดี สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจสภาพแวดล้อมชุมชนและเมืองที่ดี ว่าต้องมีความกลมกลืนกันทั้งสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และควรมีความเคารพในความแตกต่างกันที่เกิดจากการสังสม วิวัฒนาการที่ยาวนานจนทำให้เกิดรูปแบบที่ต่างกันไปตามยุคสมัย รวมถึงมีมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ที่ปรากฏเป็นรูปร่างชัดเจน มีย่าน (district) ที่มีลักษณะเฉพาะที่ปรากฏตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน และมีความเป็นรูปแบบเฉพาะของเมืองนั้นๆ รวมไปถึงมีสภาพโดยรอบของพื้นที่หรือแหล่งมรดกสิ่งก่อสร้าง (setting) ที่น่าสนใจทางด้านกายภาพและทัศนียภาพ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติ กิจกรรมทางสังคมและจิตวิญญาณทั้งในอดีตและปัจจุบัน นอกจากการศึกษาถึงองค์ประกอบ และโครงสร้างของเมืองแล้ว จำเป็นต้องมีการศึกษาถึงการอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ เพื่อการ ดำรงไว้ซึ่งเมืองเก่าดั้งเดิมที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชน ที่ดี ควบคู่ไปกับการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองไปในทิศทางที่เหมาะสม

3. การอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์

3.1 ลักษณะของเมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ให้ความหมายของคำว่าเมืองเก่าว่า คือ เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะเฉพาะแห่ง สืบต่อมาแต่สมัยก่อน มีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะจำเพาะของสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์ เป็นเมืองที่มีรูปแบบการ ผสมผสานสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะเป็นรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อกันมาในยุคต่างๆ และเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2560: 23)

ลักษณะของเมืองเก่า คือเมืองที่มีช่วงอายุ (life span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือหลายช่วงเวลาใน อดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเมืองเหล่านั้นมีหลายลักษณะ แตกต่างกันตามขนาด การตั้งถิ่นฐาน เนื้อหาทางวัฒนธรรม และการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้นๆ โดยการแบ่งตามช่วงอายุของเมือง สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท (ธาดา สุทธิธรรม, 2533: 142-150) คือ

1. **เมืองร้าง (abandoned / dead ancient / historic city)** คือเมืองที่มีความ เจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วง ก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบัน อาจเนื่องจากภัยสงคราม หรือภัยพิบัติอื่นๆ เมืองลักษณะนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้เรื่อยๆ ยกเว้น แต่วัสดุและโครงสร้างโบราณสถานที่ อาจเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากไม่มีการใช้งานอื่นเข้าแทรกแซง เมืองลักษณะนี้จึงไม่เสี่ยง อันตรายมากนัก และต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ การนำเสนอ และการบำรุงรักษา

2. **เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำพื้นที่กลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบัน** เนื่องจากพื้นที่ในการตั้ง ถิ่นฐานในปัจจุบันนั้นถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานที่เดิม และการไปตั้งถิ่นฐานแบบนี้ มักจะไป ทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของการขยายตัวของประชากร โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยจะเห็นได้จากการบุกรุกเมือง และทำลายโบราณสถานซึ่งเป็น

องค์ประกอบและเนื้อหาของเมืองเพื่อการสร้างอาคารใหม่ๆ ประกอบกับความจำเป็นในการเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ซึ่งหากไม่คำนึงถึงแผนผังเมืองโบราณจะมีผลทำให้ สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้นสิ่งสำคัญของมาตรการการอนุรักษ์ คือการพิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ๆของเมือง อย่างรอบคอบ โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวอาจมีผลในการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และจูงใจให้มีการอนุรักษ์ แต่อาจจะส่งผลในทางบวกและลบในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลท้องถิ่นและประชาชนที่ต้องดำเนินการเพื่อความอยู่รอดของเมือง หรือความพอเพียงของสาธารณูปการและสาธารณูปโภค ล้วนส่งผลให้รูปแบบ ลักษณะ และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไป

3. เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และถูกนำพื้นที่กลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน เมืองลักษณะนี้มีหลักฐานของช่วงพัฒนาของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไป ต่อมา มีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ และทำให้เมืองมีพัฒนาการจากยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคปัจจุบัน การกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจจะโดยชนกลุ่มใหม่ หรืออารยธรรมใหม่

4. เมืองที่มีการพัฒนามาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (living ancient / historic city) เป็นเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมือง ซึ่งพัฒนาการมาตามช่วงเวลา มักจะผูกพันกับการเสื่อมโทรม หรือเนื้อเมืองถูกทำลายในหลายลักษณะ อาทิ การขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม หรือระบบเศรษฐกิจที่คล่องจนเกินไป การปรับใช้ประโยชน์ใหม่ๆหรือการเพิ่มปริมาณ

3.2 ระดับของการดำเนินการเพื่ออนุรักษ์ (degree of Intervention)

การดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์จะมีมากหรือน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศที่มรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ ตั้งอยู่ โดยสามารถแบ่งระดับของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในเมืองเก่าออกเป็น 7 ระดับ คือ (ปรานอม ดันสุขานันท์, 2560: 32 - 35)

1. การป้องกันการเสื่อมสลาย หรือการอนุรักษ์โดยทางอ้อม (prevention of deterioration or indirect conservation) ได้แก่ การควบคุมสภาพแวดล้อม หรือการป้องกันสาเหตุของการเสื่อมโทรม ป้องกันการละลายคือการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการป้องกันความทรุดโทรม

2. การสงวนรักษาสภาพปัจจุบัน (preservation of existing state) การสงวนรักษาเกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม จุดหมายคือการรักษาสภาพวัตถุให้คงสภาพที่เป็นอยู่ การซ่อมแซมจะกระทำเมื่อมีความจำเป็นในการป้องกันความทรุดโทรมที่จะเกิดขึ้น

3. การเสริมความมั่นคง หรือการอนุรักษ์โดยตรง (consolidation of the fabric or direct conservation) คือ การเพิ่มหรือใส่วัสดุเชื่อมประสานหรือรับน้ำหนักในโครงสร้างจริงของสิ่งที่ต้องการอนุรักษ์ เพื่อให้โครงสร้างนั้นคงทนหรือโยงยึดโครงสร้างให้เป็นขึ้นเดียวกัน

4. **การปฏิสังขรณ์ (restoration)** มีจุดมุ่งหมายคือ การฟื้นฟูแนวความคิดดั้งเดิมของวัตถุ หรือทำให้วัตถุนั้นกลับสู่ความชัดเจน โดยต้องทำบนพื้นฐานของการเคารพวัตถุดั้งเดิม และพยายามหลักฐานที่แท้จริง การเปลี่ยนชิ้นส่วนผุพัง หรือสูญหายต้องกลมกลืนกับโครงสร้างทั้งหมด

5. **การฟื้นฟูสภาพ (rehabilitation)** เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการเก็บรักษาอาคาร ซึ่งการใช้งานอาคารตามวัตถุประสงค์เดิม เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในการอนุรักษ์อาคาร เพราะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่น้อยที่สุด แต่การเปลี่ยนแปลงการใช้งานอาคารเดิม มักจะเป็นทางเดียวที่คุ้มค่าทางประวัติศาสตร์และสุนทรียภาพถูกรักษาได้อย่างมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยอาคารประวัติศาสตร์เหล่านั้นมักถูกเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัย และปรับปรุงให้มีมาตรฐานสำหรับการอยู่อาศัยเทียบเท่ามาตรฐานปัจจุบัน

6. **การผลิตชิ้นส่วนใหม่ (reproduction)** คือการออกแบบชิ้นส่วนศิลปะวัตถุที่มีอยู่ ทั้งที่เพื่อการเปลี่ยนแปลงชิ้นส่วนที่หายหรือเสื่อมโทรมไป ส่วนใหญ่เป็นลวดลายประดับประดา เพื่อให้เกิดสุนทรียภาพ

7. **การสร้างใหม่ (reconstruction)** การสร้างอาคารประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่าขึ้นมาใหม่ โดยใช้วัสดุใหม่ๆ การสร้างขึ้นมาใหม่ไม่สามารถสร้างร่องรอยของอายุได้เช่นเดียวกับการปฏิสังขรณ์ การสร้างใหม่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ถูกต้องไม่ใช่บนความเพ้อฝัน ซึ่งการกระทำเช่นนี้หมายถึงการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

3.3 การประเมินคุณภาพเพื่อการอนุรักษ์เมือง

พื้นที่เมืองหลายแห่งอาจมีลักษณะคล้ายคลึงกัน จนไม่ทราบว่าคุณลักษณะเด่นของพื้นที่นั้นคืออะไร ซึ่งสามารถแบ่งการประเมินคุณภาพเพื่อการอนุรักษ์เมือง ได้ดังนี้ (ปราณอม ต้นสุขานันท์, 2560: 100 - 103)

1. **ลักษณะเด่น (major characteristics)** ซึ่งพื้นที่ควรมีลักษณะเด่นที่สำคัญ 2 ประการ คือ

- ความงาม (aesthetic qualities) เป็นคุณค่าที่ช่วยจรรโลงใจมนุษย์ชาติ คุณค่านี้ควรมีการตรวจสอบและอธิบายได้ด้วย
- ประวัติศาสตร์ (historical qualities) เป็นสิ่งที่ต้องสำรวจและประเมินอย่างจริงจังเช่นกัน

2. **คุณสมบัติพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์เมือง (essential qualities for conservation)** ซึ่งเป็นแนวทางในการเลือกพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ (conservation area) และจะใช้เป็นเหตุผล เมื่อมีการเลือกพื้นที่อนุรักษ์ คุณสมบัติพื้นฐานเหล่านี้ พิจารณาจาก

- พื้นที่เมือง (the urban setting)
- ความรู้สึกเป็นสถานที่ (sense of place)
- การเชื่อมโยงภายใน (internal links)
- รูปแบบและการออกแบบ (style & design)
- ฝีมือช่าง (workmanship)

3.4 ขอบเขตของการปฏิบัติอนุรักษ์ (parameter of preservation action)

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา ที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด แต่การกำหนดว่าพื้นที่นั้นจะครอบคลุมเพียงใด ต้องอาศัยการตัดสินใจจากลักษณะทางกายภาพของหลักฐานที่ปรากฏ ประกอบกับปัจจัยด้านอื่นๆ คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยทางวัฒนธรรม

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กำหนดให้มีระดับความเข้มงวดในการควบคุมที่แตกต่างกันตามลำดับความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ดังนี้ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2552 อ้างถึงใน กฤตติกา บุญศิริ, 2558: 27)

บรรยากาศ (atmosphere) ได้แก่ อาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมที่มีความสอดคล้อง ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

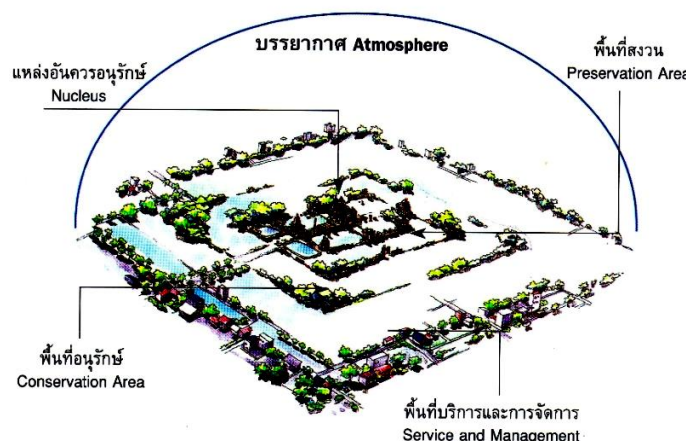
แหล่งอันควรอนุรักษ์ (nucleus) ได้แก่ อาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือศิลปกรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องอนุรักษ์

พื้นที่สงวน (preservation area) ได้แก่ พื้นที่ที่มีคุณค่าทางวิชาการ และมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบที่ทำให้ถูกทำลายได้ง่าย ในพื้นที่นี้ห้ามกระทำการใดๆ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพดั้งเดิมของศิลปกรรมโดยเด็ดขาด

พื้นที่อนุรักษ์ (conservation area) ได้แก่ พื้นที่ใกล้เคียง หรือบริเวณโดยรอบอาคารสิ่งก่อสร้างหรือศิลปกรรม ซึ่งเมื่อพื้นที่นี้ถูกทำลายย่อมมีผลกระทบต่อการคงอยู่ของโดยรอบอาคารสิ่งก่อสร้างหรือศิลปกรรมด้วย ในบริเวณนี้ยินยอมให้ทำกิจกรรมได้บางประการ ที่ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่นี้มากนัก

พื้นที่บริการและการจัดการหรือพัฒนา (service and management area) พื้นที่ข้างเคียงหรือโดยรอบแหล่งที่ตั้งอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือศิลปกรรมน้อยมาก จึงยินยอมให้มีการพัฒนาได้ แต่ต้องอยู่ในความควบคุมของหน่วยงานที่รับผิดชอบว่า กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นจะไม่ส่งผลกระทบให้เกิดการทำลายคุณค่าของอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือศิลปกรรม

ขอบเขตของการปฏิบัติการอนุรักษ์ นั้นเป็นการยากที่จะสามารถบ่งบอกได้ว่าจะมีขอบเขตของการอนุรักษ์ที่แน่นอน การกำหนดขอบเขตหรือพื้นที่ใดที่หนึ่งสำหรับการอนุรักษ์ก็เป็นอันตราย เนื่องจากจะไปจำกัดการเติบโตของเมืองและประชากรที่อยู่ในเมือง ในการอนุรักษ์บางพื้นที่จำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งเมืองจึงประสบผลสำเร็จ โดยการอนุรักษ์เราไม่สามารถอนุรักษ์ เก็บหรือรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้ทั้งหมด เพราะเมืองแต่ละเมือง ชุมชนแต่ละชุมชน ล้วนมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไปทั้งในทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ฯลฯ ซึ่งควบคู่ไปกับการพัฒนาและวิวัฒนาการของเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง จะต้องยอมให้เมืองและชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงบ้าง เพื่อความเหมาะสมในด้านต่างๆ ดังนั้น การคัดเลือกอาคาร ย่าน หรือที่ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นตัวแทนหรืออัตลักษณ์ของเมืองนั้นสามารถแทนได้เช่นกัน

ภาพที่ 11 ขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ที่มา : ขอบเขตการอนุรักษ์เมืองเก่า, เข้าถึงเมื่อ 15 ต.ค.2557 เข้าถึงได้จาก,

http://wetland.onep.go.th/onep/ncecd/index.php?name=onep_2&file=readnews&id=3

การพิจารณาขนาดพื้นที่อนุรักษ์จากบริเวณใดบริเวณหนึ่ง สามารถพิจารณาได้ ดังนี้ (สิทธิพร ภิรมย์ริน, 2555: 453 - 454)

1. การอนุรักษ์ส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งก่อสร้างที่ยังคงหลงเหลืออยู่ (fragment)
2. การอนุรักษ์อาคารทั้งหลาย (building)
3. การอนุรักษ์ถนนทั้งสายหรือมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน (streetscape)
4. การอนุรักษ์ชุมชนที่ยังคงมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกัน (neighborhoods)
5. การอนุรักษ์ย่านที่มีลักษณะเฉพาะที่ปรากฏตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน (district)
6. การอนุรักษ์เส้นขอบฟ้าของเมือง (skyline)
7. การอนุรักษ์เมืองไว้ทั้งหมด (village / town)

วิธีที่นิยมในการกำหนดเขตอนุรักษ์ โดยเฉพาะเมืองเก่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมักจะเริ่มประกาศเขตอนุรักษ์ในใจกลาง และบริเวณโดยรอบส่วนของเมืองที่มีค่าสูงสุด เมื่อมีแนวโน้มที่ผู้คนส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญที่ต้องอนุรักษ์ได้แล้วจึงค่อยๆ ขยายพื้นที่ไปยังรอบนอก เพิ่มออกไปเรื่อยๆ จนสุดขอบเขตที่สมควรอนุรักษ์ในวงกว้างออกไปถึงเขตรอบนอกกำแพงเมืองและคูเมือง หรือกว้างกว่านั้นก็ได้ ถ้าหากพื้นที่นั้นมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์

3.5 พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการอนุรักษ์เมืองเก่า

3.5.1 ประเภทของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์เมืองเก่า นอกเหนือจากการอนุรักษ์รูปร่างลักษณะทางกายภาพที่มองเห็นหรือสัมผัสได้ ยังอาจพิจารณาอนุรักษ์ในด้านอื่นๆ ได้หลายด้าน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่มีผลต่ออาคารและสิ่งก่อสร้าง

หรือก่อให้เกิดรูปร่างทางกายของเมือง แบ่งเป็นการอนุรักษ์ด้านต่างๆ ดังนี้ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและศิลปกรรม, 2552, อ้างถึงใน กฤตติกา บุญศิริ, 2558: 29-30)

1. **การอนุรักษ์มโนทัศน์ (conservation of concepts)** แนวคิดของการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จะมีผลทำให้สภาพความเป็นอยู่ต้องเปลี่ยนไปด้วย หากขาดแนวทางในการกำหนดแบบแผนการพัฒนา การอนุรักษ์จะดำเนินการไม่ได้เลย การอนุรักษ์มโนทัศน์ทำได้โดยการให้การศึกษาแก่คนในชุมชน รวมถึงการจัดกิจกรรมที่ช่วยปลูกจิตสำนึกเพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่าของพื้นที่และ สถาปัตยกรรมที่อาศัยอยู่ ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถปรับแนวความคิดในการดำรงชีวิตในยุคสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนได้

2. **การอนุรักษ์รูปแบบ (conservation of styles)** หมายถึงรูปแบบของสิ่งก่อสร้างในชุมชน ทั้งนี้การอนุรักษ์จะต้องมีการศึกษาอย่างละเอียดและบันทึกไว้เป็นหลักฐาน โดยการดัดแปลงต่อเติมสามารถทำได้ แต่ต้องให้สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิม รวมไปถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์จะต้องดำเนินการตามรูปแบบเดิม รวมทั้งวัสดุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์รูปแบบนี้เพื่อให้มีการดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง ควรมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาหรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเก็บรักษารวบรวม และให้มีการศึกษางานช่าง เพื่อให้คงไว้ซึ่งลักษณะรูปแบบของสิ่งก่อสร้างเดิมในชุมชน

3. **การอนุรักษ์ฝีมือช่าง (conservation of craftsmanship)** หมายถึงงานช่างฝีมือ ซึ่งถูกละเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานช่างปูน ช่างไม้ ซึ่งสำคัญมากในงานสถาปัตยกรรมของไทย การอนุรักษ์งานช่างฝีมือนี้รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ด้วย ซึ่งต้องเหมือนของเดิมเพื่อให้ได้รูปลักษณะเดียวกัน การอนุรักษ์งานช่าง ทำได้โดยการฝึกอบรมช่างรุ่นใหม่โดยให้สังเกตและฝึกฝนตามช่างฝีมือที่ได้รับการฝึกฝนมาแต่โบราณ ในประเทศไทย การจัดตั้งโรงเรียนช่างสิบหมู่ และการจัดประกวดฝีมือช่างเพื่อพัฒนาฝีมือและสร้างคุณภาพภูมิใจให้กับช่างฝีมือ เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการ

4. **การอนุรักษ์วัสดุ (conservation of building materials)** การพิจารณาการใช้วัสดุในงานอนุรักษ์มักจะถูกชะเลยทำให้เกิดความขัดแย้ง ความไม่กลมกลืน นอกจากนั้นบางส่วนยังเป็นตัวเร่งให้วัสดุเดิมที่มีอยู่เสื่อมสภาพเร็วขึ้น ในการใช้วัสดุไม่ใช่คำนึงแค่ให้พื้นผิวเหมือนของเดิมเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติด้วย เช่นการใช้ปูนฉาบสมัยใหม่จะไม่เหมาะสมกับการฉาบผนังที่เป็นอิฐเก่าเนื่องจากปูนฉาบสมัยใหม่จะมีความแกร่งกว่าอิฐมาก ทำให้เกิดรอยแยกในการก่อหรือการใช้ไม้ที่อบไม่แห้งก็จะทำให้ไม้เสียกำลังวัสดุ ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมการผลิตขึ้นมาใหม่ และควรพิจารณาในแง่ของการตลาดประกอบด้วย เพราะวัสดุแบบเก่าคงขายได้ไม่มากจึงควรให้หน่วยงานของรัฐบาล เช่น สถาบันการศึกษา เป็นผู้ดำเนินการศึกษาวิจัยและทดลองผลิตวัสดุต่างๆ เหล่านี้

3.5.2 พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์

พื้นฐาน (basis) ที่จำเป็นสำหรับการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ เพื่อให้การดำเนินงานอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ไม่มีอุปสรรคและประสบความสำเร็จในท้ายที่สุด มีดังนี้ (ภาณุพงศ์ สิทธิวุฒิ, 2554: 26-27)

1. การอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ ต้องใช้ความร่วมมือทางการเมือง และการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประกอบกันในการวางแผนทุกระดับของการวางผังเมืองและการวางผังภาค
2. เมืองและย่านประวัติศาสตร์ที่ดี ต้องมีรูปแบบการวางผังเมืองที่ชัดเจนหรือมีอัตลักษณ์ มีความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เปิดโล่ง
3. การมีส่วนร่วมจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามแผนงานอนุรักษ์ และสมควรได้รับการสนับสนุน การอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ต้องคำนึงถึงประชาชนที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นเป็นอันดับแรก

3.5.3 ข้อควรคำนึงในการดำเนินการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยเรื่องต่างๆ ดังนี้ (ภาณุพงศ์ สิทธิวุฒิ, 2554: 26-27)

1. แผนการอนุรักษ์ จะต้องมีโอกาสในการตัดสินใจว่าอาคารใดบ้างควรอนุรักษ์ และควรได้รับการสนับสนุนจากประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่นั้น
2. ภายหลังกการดำเนินการอนุรักษ์สิ้นสุดลง ต่อจากนั้นควรมีการดูแลอย่างต่อเนื่อง
3. อาคารที่สร้างขึ้นใหม่ ณ บริเวณย่านประวัติศาสตร์ ต้องมีลักษณะของอาคาร รูปแบบสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยรวมในพื้นที่
4. การปรับปรุงอาคารบ้านอยู่อาศัย ควรอยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์เป็นสำคัญ

3.5.4 ปัจจัยที่นำมาใช้แยกองค์ประกอบของเมืองและประเมินคุณค่าความสำคัญ

การวางแผนเพื่อการอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ จะต้องมีการพิจารณาประเมินคุณค่าความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าว่าองค์ประกอบของเมืองมีคุณค่าเพียงพอที่จะอนุรักษ์ความเป็นเมืองเก่าได้หรือไม่ โดยทำการสำรวจเมืองเพื่อนำข้อมูลมาประเมินตามปัจจัยความสำคัญในด้านต่างๆ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554b:9-17) โดยปัจจัยที่นำมาใช้แยกองค์ประกอบของเมืองและประเมินคุณค่าความสำคัญ ได้แก่

1. ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์
2. ปัจจัยด้านโบราณคดี
3. ปัจจัยด้านการก่อสร้าง
4. ปัจจัยด้านอายุ

เมื่อทำการแยกองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองตามปัจจัยต่างๆข้างต้นแล้วจึงจะดำเนินการประเมินคุณค่าและความสำคัญของเมืองตามปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. คุณภาพของอาคารที่มีคุณค่า พิจารณาจากลักษณะของ วัสดุ รูปแบบ วิธีการก่อสร้างและฝีมือช่าง สภาพโดยรวม
2. ความเสี่ยงต่อการสูญสลาย พิจารณาจากลักษณะของ การรักษาองค์รวม การไม่ถูกรบกวน

3.6 วิธีการและแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์

3.6.1 วิธีการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์

เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์อาจใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งในการอนุรักษ์ หรือใช้วิธีการหลายวิธีผสมกันได้ ดังนี้ (Catanese and Snyder, 1988)

1. การป้องกัน (protection) เป็นวิธีการจำกัดการพัฒนาพื้นที่โดยรอบสถานที่สำคัญ ส่วนใหญ่จะใช้กับแหล่งโบราณคดี
2. การสงวนรักษา (preservation) เป็นการรักษาของเดิมให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ส่วนใหญ่จะใช้กับอาคารที่มีความสำคัญสูง
3. การบูรณะ (restoration) เป็นการนำกลับสู่สภาพเดิมอย่างที่เคยเป็นมา
4. การฟื้นฟู (rehabilitation) เป็นการบูรณะและนำกลับมาใช้ใหม่
5. การสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction) เป็นการสร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนของเดิมที่สูญหายไป
6. การย้ายที่ตั้ง (relocation) เป็นการย้ายอาคารไปยังที่ตั้งใหม่
7. การสื่อความหมาย (interpretation) เป็นการนำเสนอคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยการทำป้ายสื่อความหมาย จัดนิทรรศการ จัดทำสื่อต่างๆ

3.6.2 แนวปฏิบัติในการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์

แนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปกรรมในเมืองและย่านประวัติศาสตร์ ที่จะต้องพิจารณาดำเนินการในด้านต่างๆ มีดังนี้ (Catanese and Snyder, 1988)

1. ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน
 - การจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินควรให้เหมาะสมกับบริบทของเมืองนั้นๆ
 - การดำเนินการฟื้นฟูบูรณะชุมชนให้กลับคืนสู่ชีวิต รวมทั้งการจัดให้มีสวนสาธารณะเพิ่มขึ้น เพื่อให้เป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรม
2. ด้านการพัฒนาเมืองและก่อสร้างอาคาร
 - การออกแบบสถาปัตยกรรมควรพิจารณาให้มีความกลมกลืนกับอาคารข้างเคียงโดยตลอดทั้งย่าน
 - ควรมีการควบคุมความสูงอาคาร และสิ่งก่อสร้าง รวมถึงการควบคุมความหนาแน่นของบริเวณหรือย่าน เพื่อไม่ให้บังหรือข่มอาคารอนุรักษ์เดิม ความสูงนี้รวมถึงเสาไฟฟ้า เสาโทรเลข ฯลฯ
 - ลักษณะภายนอกอาคาร ต้องมีการควบคุมลักษณะภายนอกของอาคารอย่างเข้มงวด ให้มีความกลมกลืนกับอาคารข้างเคียง
 - การบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่องให้อาคารและสภาพแวดล้อมดำรงคุณค่าอยู่เสมอ
3. ด้านการคุ้มครองคุณค่า ความงาม และบรรยากาศโดยรวม

การคุ้มครองคุณค่าและความงามสามารถทำได้โดยการขึ้นทะเบียนวัตถุและบริเวณ ซึ่งคุณค่าที่คุ้มครองควรครอบคลุม 3 ด้าน คือ คุณค่าทางวิทยาการ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าความงามตามธรรมชาติ (Duany, Speck, and Lydon, 2010)

นอกจากนี้แล้วการพัฒนาชุมชนเมืองและภูมิภาค ควรพยายามธำรงรักษาบรรยากาศโดยรวม และลักษณะพิเศษของท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ อันได้แก่

- แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง เป็นที่โล่งและเป็นแหล่งดึงดูดใจให้ความรื่นรมย์แก่เมือง
- ต้นไม้ ควรเก็บรักษาไว้ รวมทั้งให้มีการรักษาหน้าดินไว้ ในบางประเทศมีการขออนุญาต

ตัดต้นไม้แม้ว่าจะอยู่ในบ้านของเอกชน

- โครงการพัฒนาและก่อสร้างสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เช่น สะพานลอย ถนนคร่อมคลอง ควรมีการพิจารณาอย่างระมัดระวังก่อนการดำเนินการ เพราะอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทัศนียภาพของเมือง

4. ด้านเส้นทางสัญจร

ถนนและอุปกรณ์ประกอบถนน ควรมีทางเท้ากว้าง และบริเวณปลูกต้นไม้ อุปกรณ์ประกอบถนน และบริการสาธารณะ อาจจัดให้อยู่ในอาคารสถานที่ราชการ รวมทั้งการนำสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ สายโทรเลข ลงใต้ดินในถนนบางสาย (Moughtin and Mertens, 2006)

- ระบบถนน ควรสร้างถนนเลี้ยวบริเวณที่จะอนุรักษ์ และปรับเปลี่ยนถนนเดิมในบริเวณอนุรักษ์ให้เป็นทางเท้า

- ทางเท้าใต้ชายคา ควรจัดให้มีเฉพาะในย่านพาณิชยกรรม

- ทางเดินและทางจักรยานในเขตอนุรักษ์ ควรลดการจราจรสำหรับรถยนต์ โดยเฉพาะรถยนต์ส่วนตัว และคืนเมืองให้กับคนและจักรยาน ถนนบางแห่ง อาจให้มีการปิดการจราจรแล้วเปิดให้เป็นทางเท้า เพื่อเสริมการจับจ่ายซื้อของ โดยอาจให้มีหาบเร่แผงลอยที่เป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่ด้วยเป็นส่วน

5. ด้านบริการสาธารณะ

บริการสาธารณะเป็นปัจจัยพื้นฐาน ที่จะต้องจัดให้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องมีการวางแผนพัฒนา และบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง สถานที่สาธารณะและบริการในเมือง ต้องจัดให้มีสาธารณูปการกระจายอยู่ในระยะ และบริเวณอันเหมาะสม เช่น พิพิธภัณฑ์สถาน หอสมุด สวนสาธารณะ ลานกลางเมือง โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น (Moughtin and Shirley, 2005)

- การรณรงค์ต่อต้านความไม่น่าดู โดยใช้วิธีการชักชวนและวิธีการทางกฎหมาย

- การควบคุมสิ่งโฆษณา กำหนดให้มีได้เฉพาะในย่านพาณิชยกรรม และต้องคำนึงถึงผลกระทบทางการมองเห็นด้วย

- การรักษาความเงียบสงบ จะต้องมีการควบคุมระดับเสียงที่เกิดจากการประกอบภารกิจการอุตสาหกรรมยานพาหนะ และจากกิจกรรมต่างๆ

6. ด้านการบริหารจัดการ

การจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่องานอนุรักษ์ เพื่อให้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ทำได้โดยหน่วยงานท้องถิ่นจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อให้คำปรึกษาในดำเนินการด้าน บริหารจัดการทั่วไป รวมทั้งการปกป้องและส่งเสริมคุณภาพและความงามของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน และควรมีการตั้ง

รางวัลสำหรับมอบให้แก่องค์กรหรือบุคคลที่มีส่วนในการปกป้องและส่งเสริมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมนั้น (Duany, Speck, and Lydon, 2010)

4. การศึกษากฎหมายและกฎบัตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเมือง

4.1 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมือง ย่านชุมชน และอาคาร

กฎหมายแม่บทที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมือง ย่านชุมชน และอาคาร มีทั้งหมด 4 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พระราชบัญญัติการผังเมือง พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร และพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งมีสาระสำคัญของพระราชบัญญัติ ผู้ได้รับมอบอำนาจจากพระราชบัญญัติในการนำไปใช้บังคับ แนวทางนำไปใช้สนับสนุนการอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนา และตัวอย่างการนำไปใช้ ของแต่ละพระราชบัญญัติ ดังนี้

4.1.1 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

1. สาระสำคัญ

กฎหมายให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม รวมไปถึงการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ เช่น การรักษาคุณภาพของน้ำ อากาศ เสียง กลิ่น คว้น พ.ร.บ.ฉบับนี้กำหนดให้มีสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเป็นองค์กรบริหารด้านสิ่งแวดล้อมสูงสุดระดับชาติ โดยให้นายกรัฐมนตรีเป็นประธานคณะกรรมการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีอำนาจหน้าที่รักษาการตามพระราชบัญญัติ นี้ กฎหมายนี้เหมาะต่อการนำมาใช้ควบคุมและแก้ไขปัญหามลพิษ และคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยใช้เป็นมาตรการเสริมของกฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้อง หรือใช้เป็นมาตรการหลักในกรณีที่ต้องรีบแก้ไขปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอย่างเร่งด่วนและกฎหมายอื่นไม่มี อาจ หรือมี แต่ไม่ใช่อำนาจกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาอันไว้ล่วงหน้า

เนื้อหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเขตอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม รวมทั้งพื้นที่เมืองโบราณ และบริเวณที่ตั้งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มีดังนี้ (สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2558e)

หมวดที่ 3 การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ 1 มาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม

มาตรา 33 คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สูงกว่ามาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่กำหนดตาม มาตรา 32 เป็นพิเศษ สำหรับในเขตอนุรักษ์หรือเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมตาม มาตรา 43 หรือเขตพื้นที่ตาม มาตรา 45 หรือเขตควบคุมมลพิษตาม มาตรา 59

หมวดที่ 3 การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ 3 เขตอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา 43 รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้พื้นที่ดังต่อไปนี้ เป็นเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม เช่น พื้นที่ต้นน้ำลำธาร หรือมีระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นโดยทั่วไป หรือมีระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติที่อาจถูกทำลายหรืออาจได้รับผลกระทบกระเทือนจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ได้โดยง่าย หรือเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางธรรมชาติหรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์และพื้นที่นั้นยังมิได้ถูกประกาศกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์

มาตรา 44 กฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 43 ให้กำหนดมาตรการคุ้มครองดังต่อไปนี้
กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติหรือมิให้กระทบกระเทือนต่อระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติหรือคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ห้ามกระทำการหรือกิจกรรมใด ๆ ที่อาจเป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดผลกระทบในทางเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์ของพื้นที่นั้นจากลักษณะตามธรรมชาติหรือเกิดผลกระทบต่อคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนที่จะทำการก่อสร้างหรือดำเนินการในพื้นที่นั้น ให้มีหน้าที่ต้องเสนอรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

กำหนดวิธีจัดการโดยเฉพาะสำหรับพื้นที่นั้นรวมทั้งการกำหนดขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ในการร่วมมือและประสานงานให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติหรือระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติหรือคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่นั้น

กำหนดมาตรการคุ้มครองอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควรและเหมาะสมแก่สภาพของพื้นที่นั้น

มาตรา 45 พื้นที่ที่ได้มีการกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ เขตผังเมืองรวม เขตผังเมืองเฉพาะ เขตควบคุมอาคาร เขตนิคมอุตสาหกรรม หรือเขตควบคุมมลพิษแล้วแต่มีสภาพปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมรุนแรงเข้าขั้นวิกฤตซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการแก้ไขโดยทันทีและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องไม่มีอำนาจตามกฎหมายหรือไม่สามารถที่จะทำการแก้ไขปัญหาได้ รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเสนอต่อคณะรัฐมนตรีขออนุมัติเข้าดำเนินการเพื่อใช้มาตรการคุ้มครอง ตามมาตรา 44 เพื่อควบคุมและแก้ไขปัญหาในพื้นที่นั้นได้

2. ผู้ได้รับมอบอำนาจจากพระราชบัญญัติในการนำไปใช้บังคับ คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. แนวทางนำไปใช้สนับสนุนการอนุรักษ์ และควบคุมการพัฒนา คือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนำไปใช้ประกอบประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

4. ตัวอย่างการนำไปใช้

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ในบริเวณท้องที่ตำบลดิ่งงาม ตำบลบ่อผุด ตำบลมะเร็ด ตำบลแม่น้ำ ตำบลหน้าเมือง ตำบลอ่างทอง ตำบลลิปะน้อย อำเภอเกาะสมุย และตำบลเกาะพะงัน ตำบลบ้านใต้ ตำบลเกาะเต่า อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ.2557 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนพิเศษที่ 91ง ลงวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2557

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ในบริเวณพื้นที่เมืองโบราณศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ.2558 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนพิเศษที่ 219ง ลงวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2558

4.1.2 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518

1. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติ

พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535 และ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2558 ให้อำนาจให้จัดทำผังเมืองรวมหรือผังเมืองเฉพาะในบริเวณเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมือง หรือส่วนหนึ่งของเมืองใหม่หรือแทนเมืองหรือส่วนของเมือง ที่ได้รับความเสียหาย ให้มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ มีการดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี หรือการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งภูมิประเทศที่งดงามหรือมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ผังเมืองรวมใช้บังคับในรูปกฎกระทรวงมหาดไทย ส่วนผังเมืองเฉพาะใช้บังคับในรูปพระราชบัญญัติ

เนื้อหาที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ คุ้มครอง และควบคุมการพัฒนาในเมืองโบราณและเมืองเก่า มีในมาตรา 4 ดังนี้ (สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2558b)

การผังเมือง คือ การวาง จัดทำและดำเนินการให้เป็นไปตามผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะในบริเวณเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือส่วนของเมืองขึ้นใหม่หรือแทนเมืองหรือส่วนของเมืองที่ได้รับความเสียหายเพื่อให้มีหรือทำให้ดียิ่งขึ้นซึ่งสัญลักษณ์ความสะอาดสบาย ความเป็นระเบียบ ความสวยงาม การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน ความปลอดภัยของประชาชน และสวัสดิภาพของสังคม เพื่อส่งเสริมการเศรษฐกิจสังคม และสภาพแวดล้อม เพื่อดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือเพื่อบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าในทางธรรมชาติ

ผังเมืองรวม คือ แผนผัง นโยบายและโครงการรวมทั้งมาตรการควบคุมโดยทั่วไป เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบทในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและขนส่ง การสาธารณูปโภค บริการสาธารณะและสภาพแวดล้อม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการผังเมือง

ผังเมืองเฉพาะ คือ แผนผังและโครงการดำเนินการเพื่อพัฒนาหรือดำรงรักษาบริเวณเฉพาะหรือกิจการที่เกี่ยวข้องในเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบทเพื่อประโยชน์แก่การผังเมือง

2. ผู้ได้รับมอบอำนาจจากพระราชบัญญัติในการนำไปใช้บังคับ คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยการเสนอจากกรมโยธาธิการและผังเมือง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เป็นเจ้าพนักงานการผัง

3. แนวทางนำไปใช้สนับสนุนการอนุรักษ์ และควบคุมการพัฒนา คือกระทรวงมหาดไทยใช้ในรูปกฎกระทรวงผังเมืองรวมจังหวัด เมือง และชุมชนต่างๆ โดยสถานิติบัญญัติใช้ในรูปพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ ซึ่งยังไม่เคยปรากฏการนำไปใช้

4. ตัวอย่างการนำไปใช้

กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมเมืองสงขลา พ.ศ. 2540 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนที่ 24 ก ลงวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2540

กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา พ.ศ.2548 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนที่ 124 ก ลงวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2548

4.1.3 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

1. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติ

พระราชบัญญัติฉบับนี้ เป็นกฎหมายแม่บทเกี่ยวกับการควบคุมอาคารหรือควบคุมการก่อสร้างอาคารโดยฉบับแรกของประเทศไทยคือ พ.ร.บ.ควบคุมการก่อสร้างอาคารในเขตเพลิงไหม้ พ.ศ. 2476 ตามด้วย พ.ร.บ.ควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2479 หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2496 จึงได้มีการแก้ไขโดย พ.ร.บ.ควบคุมการก่อสร้างอาคารในเขตเพลิงไหม้ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2496 พ.ร.บ.ควบคุมการก่อสร้างอาคาร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2504 และประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 192 พ.ศ.2515 จนกระทั่งถูกยกเลิกไปโดยพ.ร.บ ควบคุมอาคารพ.ศ. 2522

เนื้อหาที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ คุ้มครอง และควบคุมการพัฒนาในเขตพื้นที่เมืองเก่ามีดังนี้ (สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2558a)

มาตรา 7 รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงยกเว้นผ่อนผันหรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้เกี่ยวกับอาคาร โบราณสถานวัดวาอารามหรืออาคารต่างๆที่ใช้เพื่อการศาสนาซึ่งมีกฎหมายควบคุมอาคารการก่อสร้างไว้แล้วโดยเฉพาะ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจออกกฎกระทรวงตามคำแนะนำของคณะกรรมการควบคุมอาคารในเรื่องต่างๆ ตามมาตรา 8 (1) ถึง (15)

มาตรา 8

- (1) กำหนดประเภท ลักษณะ แบบ รูปทรง สัดส่วน ขนาด เนื้อที่และที่ตั้งอาคาร
- (7) กำหนดลักษณะ ระดับ ความสูง เนื้อที่ว่างภายนอกอาคาร หรือแนวอาคาร
- (8) กำหนดระยะหรือระดับระหว่างอาคารกับอาคารหรือเขตที่ดินของผู้อื่นหรือระหว่างอาคารกับถนน ตรอก ซอย ทางเท้า ทาง หรือที่สาธารณะ
- (9) พื้นที่หรือสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นี่จอดรถที่กลับรถและทางเข้าออกของรถสำหรับอาคารบางชนิดหรือบางประเภท ตลอดจนลักษณะและขนาดของพื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นดังกล่าว
- (10) กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย และใช้ หรือ เปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดบางประเภท ในพื้นที่เทศบาลและบริเวณโดยรอบ หรือในเขตผังเมืองรวมและให้ส่วนราชการท้องถิ่นสามารถออกข้อบัญญัติเพิ่มเติมตามมาตรา 9 และมาตรา10 เพื่อควบคุม กำกับ ดูแลการก่อสร้างอาคารในท้องถิ่นของตนเองได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการก่อสร้างอาคารรวมถึงคุณภาพสิ่งแวดล้อม

มาตรา 9 ถ้ามีการออกกฎกระทรวงกำหนดเรื่องใดตามมาตรา 8 แล้วให้ราชการส่วนท้องถิ่นถือปฏิบัติตามกฎกระทรวงนั้น เว้นแต่เป็นกรณีตามมาตรา 10

หากยังมีได้มีการออกกฎกระทรวงกำหนดเรื่องใดตามมาตรา 8 ให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อบัญญัติท้องถิ่นกำหนดเรื่องนั้นได้

หากมีการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นกำหนดเรื่องใดแล้ว ถ้าต่อมาได้มีการออกกฎกระทรวงกำหนดเรื่องนั้น ให้ข้อกำหนดของข้อบัญญัติท้องถิ่นในส่วนที่ขัดหรือแย้งกับกฎกระทรวงเป็นอันยกเลิก และให้ข้อกำหนดของข้อบัญญัติท้องถิ่นในส่วนที่ไม่ขัดหรือแย้งกับกฎกระทรวงยังคงใช้บังคับต่อไปได้จนกว่าจะมีการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นใหม่ตามมาตรา 10 แต่ต้องไม่เกินหนึ่งปี นับแต่วันที่กฎกระทรวงนั้นใช้บังคับ

มาตรา 10 หากมีการออกกฎกระทรวงกำหนดเรื่องใดตามมาตรา 8 แล้ว ให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในเรื่องนั้นได้ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) เป็นการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นกำหนดรายละเอียดในเรื่องนั้น เพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎกระทรวงดังกล่าว

(2) เป็นการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นกำหนดเรื่องนั้นขัดหรือแย้งกับกฎกระทรวงดังกล่าว เนื่องจากมีความจำเป็นหรือมีเหตุผลพิเศษเฉพาะท้องถิ่น

การออกข้อบัญญัติท้องถิ่น ให้มีผลใช้บังคับได้เมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการควบคุมอาคารและได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรี

มาตรา 13 ในกรณีเร่งด่วนที่สมควรห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้ายและใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารชนิดใดหรือประเภทใดในบริเวณหนึ่งแต่ยังไม่มีกฎกระทรวงหรือข้อบังคับท้องถิ่น กำหนดให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของอธิบดีกรมโยธาธิการหรือเจ้าพนักงานท้องถิ่น มีอำนาจประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เป็นการชั่วคราวได้และให้ดำเนินการออกกฎกระทรวงหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นภายในหนึ่งปี นับตั้งแต่วันที่ประกาศนั้นมีผลใช้บังคับ

2. ผู้ได้รับมอบอำนาจจากราชบัญญัติในการนำไปใช้บังคับ คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมโยธาธิการและผังเมือง และเจ้าพนักงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา

3. แนวทางนำไปใช้สนับสนุนการอนุรักษ์ และควบคุมการพัฒนา คือพระราชบัญญัติฉบับนี้ให้อำนาจกระทรวงมหาดไทย กรมโยธาธิการและผังเมือง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำไปใช้บังคับโดยห้ามการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอนหรือเคลื่อนย้ายและใช้หรือเปลี่ยนแปลง การใช้อาคารในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง กระทรวงมหาดไทยใช้ในรูปกฎกระทรวงมหาดไทย และประกาศกระทรวงมหาดไทย ซึ่งจะมีอายุการใช้บังคับเพียง 1 ปี หลังจากนั้นต้องออกกฎกระทรวงหรือข้อบัญญัติของท้องถิ่นใช้บังคับต่อ ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา ใช้ในรูปข้อบัญญัติท้องถิ่น เช่น ข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบล ข้อบัญญัติของกรุงเทพมหานคร หรือเทศบัญญัติของเทศบาลตำบล เมือง และนคร

4. ตัวอย่างการนำไปใช้

ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในในท้องที่แขวงพระบรมมหาราชวัง เขต

พระนคร กรุงเทพมหานคร พ.ศ.2528 ได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 102 ตอนที่ 64 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ.2528 (ฐานข้อมูลราชกิจจานุเบกษาและการพัฒนากฎหมายอิเล็กทรอนิกส์, 2559a)

เทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางประเภท ในเขตท้องที่เทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ได้ได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 131 ตอนพิเศษที่ 21 ง ประกาศใช้เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2557

เทศบัญญัติเทศบาลนครเชียงใหม่ เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางประเภทในท้องที่ตำบลศรีภูมิ ตำบลสุเทพ ตำบลช้างม้อย ตำบลพระสิงห์ ตำบลช้างคลานและตำบลหายยา ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 132 ตอนพิเศษที่ 33 ง ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2558

4.1.4 พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

1. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติ (กรมศิลปากร, 2560a)

พ.ร.บ. ฉบับนี้มีจุดประสงค์ ในการคุ้มครองดูแลรักษา การบูรณะและซ่อมแซมโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และเพื่อมิให้สิ่งที่มีคุณค่าในทางศิลปะอันเป็นทรัพย์สินมรดกที่มีค่าของชาติถูกทำลาย สูญหายไป

โบราณสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นอสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ ด้วย

พ.ร.บ.ฉบับนี้มีมาตราที่เกี่ยวข้องกับการผังเมือง การอนุรักษ์ และการควบคุมการพัฒนา ดังนี้
มาตรา 7 อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตโบราณสถานตามที่เห็นสมควร หากจะเพิกถอนหรือแก้ไขภายหลัง ก็กระทำได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา การขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน หากเจ้าของไม่พอใจก็สามารถร้องต่อศาลภายในสามสิบวัน หลังจากได้รับแจ้งจากอธิบดี ขอให้ศาลมีคำสั่งระงับการขึ้นทะเบียนหรือการกำหนดเขตได้

มาตรา 7 ทวิ ห้ามปลูกสร้างอาคารตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ภายในเขตของโบราณสถาน ซึ่งอธิบดีได้ประกาศขึ้นทะเบียน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีในกรณีที่มีการปลูกสร้างอาคารโดยมิได้รับอนุญาต ให้อธิบดีมีอำนาจสั่งระงับการก่อสร้างและให้รื้อถอนอาคารนั้น ภายในกำหนดหกสิบวันนับแต่วันได้รับคำสั่ง ผู้ขัดขืนไม่ระงับการก่อสร้างหรือรื้อถอนอาคารตามคำสั่งอธิบดี มีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน และให้อธิบดีดำเนินการรื้อถอนอาคารนั้นได้

มาตรา 9 โบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้วและมีเจ้าของ หากชำรุดเสียหายให้เจ้าของแจ้งอธิบดีภายในสามสิบวัน

มาตรา 10 ห้ามซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง รื้อถอน ต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้ายโบราณสถาน หรือส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน หรือชุดคันสิ่งใด ๆ หรือปลูกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถาน เว้นแต่จะทำตามคำสั่งของอธิบดีหรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี

มาตรา 32 ผู้บุกรุกโบราณสถาน หรือทำให้เสียหาย ทำลายทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งโบราณสถาน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินเจ็ดแสนบาท

2. ผู้ได้รับมอบอำนาจจากพระราชบัญญัติในการนำไปใช้บังคับ คืออธิบดีกรมศิลปากรได้รับมอบอำนาจจากพระราชบัญญัติในการนำไปใช้บังคับ โดยการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ (มาตรา 7)

3. แนวทางนำไปใช้สนับสนุนการอนุรักษ์ และควบคุมการพัฒนา โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้สามารถนำไปใช้สนับสนุนการอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาในเมืองและย่านประวัติศาสตร์ โดยการประกาศขึ้นทะเบียนอาคาร ซากอาคาร แหล่งที่ตั้ง หรือพื้นที่ที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ ให้เป็นโบราณสถาน ซึ่งจะมีผลบังคับไม่ให้มีการรื้อทำลาย ดัดแปลง หรือซ่อมแซมโดยไม่ได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากร รวมทั้งจะเป็นการอนุรักษ์พื้นที่ในเขตโบราณสถาน รักษาสภาพแวดล้อมของโบราณสถานให้คงอยู่ในสภาพเดิม ป้องกันผู้บุกรุกเข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่ อันจะทำให้โบราณสถานเสื่อมโทรมหรือถูกขุดบัง

4. ตัวอย่างการนำไปใช้

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา ตัวอย่าง เช่น โบราณสถาน คู และกำแพงเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานโดยประกาศของกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 111 ตอนที่ 20 ง ประกาศเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2537 (ฐานข้อมูลราชกิจจานุเบกษาและการพัฒนากฎหมายอิเล็กทรอนิกส์, 2559b)

ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528

1. สาระสำคัญของระเบียบ

ระเบียบเพื่อควบคุมรักษา ดูแลโบราณสถานอันเป็นสมบัติและเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ ที่จำเป็นต้องทำด้วยความถูกต้องทั้งทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี รวมทั้งความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และสังคม (กรมศิลปากร, 2560b)

ระเบียบอาศัยความตาม มาตรา 10 และมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 โดยให้คำบัญญัติต่างๆ ไว้ดังนี้

การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษาการสงวน การปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย

การสงวนรักษา หมายถึง การดูแล รักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่пенอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา

การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซม และปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของ เดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์และ โบราณคดี และให้หมายรวมถึง ศิลปวัตถุที่ติดตั้งประจำที่บอสังหาริมทรัพย์นั้นด้วย

คณะกรรมการ หมายถึง คณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิจารณา ควบคุม ดูแล การอนุรักษ์โบราณสถาน

2. การปฏิบัติก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถาน

2.1 การทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ ซึ่งรวมถึงรูปทรงทางสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์

2.2 การทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้น มีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่าและความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

2.3 การพิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่ เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาเรื่องสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออกและบูรณะให้เหมือนเดิม

3. การอนุรักษ์โบราณสถานใดๆ จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม โดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำให้ลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

4. โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่า ได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาานเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะนี้ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุด เป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องทำ เป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขจะด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้

5. โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำแต่เพียงเพิ่มความมั่นคง แข็งแรงหรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น

6. การนำวิธีการและเทคนิคฉบับใหม่มาใช้ในงานอนุรักษ์ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงจะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้ว จึงจะนำมาใช้ได้ โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้นเสื่อมคุณค่าไป

7. การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ควรทำเท่าที่จำเป็นให้ดูเรียบง่ายและมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม

8. ในกรณีที่เป็นจะต้องทำขึ้นส่วนของโบราณสถาน ที่ขาดหายไปชิ้นใหม่ เพื่อรักษาคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินการได้ต่อไป การทำขึ้นส่วนชิ้นใหม่นั้น อาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำ ชิ้นใหม่ จะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่างๆ กัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม

9. การอนุรักษ์ชิ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทางจิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุซึ่งติดหรืออยู่ประจำ โบราณสถานนั้นๆ ทำ ได้แต่เพียงการสงวนรักษา หรือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชาสืบเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว

10. ซากโบราณสถานควรอนุรักษ์โดยการรวบรวมชิ้นส่วนต่างๆ ที่มีผู้มาประกอบขึ้นไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเป็นเพียงการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ มาประกอบขึ้นไว้เป็นบางส่วนสำหรับชิ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจำเป็นในการสงวนรักษานั้น ก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้

11. การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้น ทำได้โดยการรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสีคุณค่า

12. โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้ โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะสีและทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

13. เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดการชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำชิ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว

14. โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์โดยการเสริมสร้างหรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เหมือนของเดิม ที่เดียวแต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นจะต้องลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

15. โบราณสถานต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นทะเบียนแล้ว และยังไม่ขึ้นทะเบียน จำต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ

16. กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสม ทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

17. ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยราชการอื่นหรือสถาบันเอกชนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ

18. งานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์หรือการขุดค้น จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์และวิจัย โดยมีภาพประกอบซึ่งเป็นภาพถ่ายและภาพถ่าย และต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณ งานเสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

19. ผู้ได้รับมอบอำนาจจากระเบียบในการนำไปใช้บังคับ คืออธิบดีกรมศิลปากร

4.2 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนประวัติศาสตร์

การศึกษากฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนประวัติศาสตร์ ฉบับกฎบัตรวอชิงตัน หรือ Washington Charter 1987 มีสาระสำคัญที่น่าสนใจ (กฤตติกา บุญศิริ, 2558: 42-43) สรุปได้ดังนี้

1. กฎบัตรนี้ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ทั้งใหญ่และเล็ก ทั้งเมือง ใจกลางเมืองหรือย่านประวัติศาสตร์ รวมถึงสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ทั้งที่มนุษย์สร้างและธรรมชาติ
2. การอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และชุมชนเมืองจะต้องรวมเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายหรือแผนพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม
3. คุณลักษณะที่ต้องสงวนรักษาไว้ประกอบด้วย
 - รูปแบบแผนผังของเมืองที่เห็นได้จากการแบ่งพื้นที่ดินและโครงข่ายถนน
 - ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารและพื้นที่สีเขียวและพื้นที่โล่ง
 - รูปลักษณ์ภายนอกภายในอาคาร
 - ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหรือชุมชนเมืองและแหล่งที่ตั้งแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้าง
 - การใช้สอยที่หลากหลายที่มีอยู่ในเมือง
4. การวางแผนการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ ควรมีการศึกษาและพิจารณาในหลายด้าน ดังนี้
 - แผนการอนุรักษ์ต้องให้ความสำคัญกับทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยโบราณคดี ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม เทคโนโลยีวิทยา สังคมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์
 - วัตถุประสงค์หลักของแผนการอนุรักษ์ควรระบุให้ชัดเจน เพื่อให้มาตรการทางกฎหมาย การบริหารและการเงินบรรลุตามวัตถุประสงค์นั้น
 - แผนการอนุรักษ์ควรมีเป้าหมายในการสร้างความต่อเนื่องที่กลมกลืนระหว่างชุมชนเมือง ประวัติศาสตร์และเมืองในส่วนอื่นๆ
 - แผนการอนุรักษ์ควรกำหนดว่าอาคารใดควรรักษาไว้ อาคารใดควรรักษาไว้ภายใต้ข้อจำกัดบางประการ อาคารใดที่น่าจะรื้อถอนได้ในกรณีพิเศษจริงๆ
 - การเก็บข้อมูลสภาพที่เป็นอยู่โดยละเอียดแผนการอนุรักษ์ควรได้รับการสนับสนุนจากผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ประวัติศาสตร์นั้นๆ

5. เมืองและชุมชนประวัติศาสตร์ต้องได้รับการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง
 6. การใช้สอยและกิจกรรมใหม่ควรเข้ากันได้กับลักษณะของเมืองและชุมชนประวัติศาสตร์
- การประยุกต์การใช้สอยพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันต้องมีการปรับปรุงสาธารณูปโภคด้วยความระมัดระวัง
7. การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและการอยู่อาศัยควรเป็นวัตถุประสงค์พื้นฐานข้อหนึ่งของการอนุรักษ์
 8. การควบคุมการจราจรภายในเมืองหรือชุมชนประวัติศาสตร์เป็นเรื่องจำเป็นและควรวางแผนกำหนดพื้นที่จอดรถเพื่อไม่ให้สิ่งเหล่านี้สร้างความเสียหายแก่สิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือสภาพแวดล้อม
 9. การก่อสร้างเส้นทางหลักตามผังเมืองต้องไม่ผ่านเข้าไปในพื้นที่ประวัติศาสตร์
 10. เมืองประวัติศาสตร์ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองจากภัยธรรมชาติและสิ่งรบกวนต่างๆ เช่น มลภาวะและแรงสั่นสะเทือนต่างๆ จะต้องนำมาตรการในการป้องกันและซ่อมแซมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่
 11. การจัดทำแผนงานการเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และควรมีมาตรการช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อการอนุรักษ์

5. การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคใต้ งานวิจัยและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนภาคใต้ในพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ รวมทั้งใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเมืองเก่าสงขลา

5.1 การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคใต้

5.1.1 การตั้งถิ่นฐานของเมืองนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และศาสนามากที่สุดเมืองหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมาไม่น้อยกว่า 1,800 ปีมาแล้ว มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานอันยาวนาน (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2560) โดยเมืองนครศรีธรรมราชมีหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏยืนยันได้ว่านครศรีธรรมราชมีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย จากการสำรวจพบว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชได้มีมนุษย์เขามาอยู่อาศัยอยู่ตั้งแต่ยุคหินกลางเป็นอย่างน้อย เป็นต้นมา เพราะได้มีการค้นพบเครื่องมือหินเก่าแก่ที่ตำบลช่างกลาง อำเภอฉวาง เครื่องมือหินดังกล่าวนี้มีลักษณะกะเทาะหน้าเดียว รูปไข่ คมรอบ ปลายแหลม คล้ายกับลักษณะของขวานกำปงที่พบ ณ ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และจัดว่าเป็นเครื่องมือหินยุคหินกลาง (อายุราว 11,000-8,350 ปี)

นครศรีธรรมราชมีประวัติอันยาวนานมากอนกรุงสุโขทัยซึ่งถือว่าเป็นราชธานีแรกของไทย มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์มากอนศิลปวัฒนธรรม เช่น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ช่างฝีมือพื้นบ้าน การละเล่น และขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจึงมีมาก โดยนครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย ทั้งในด้านอักษร ภาษาศาสตร์ ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี กฎหมาย และระบบการปกครอง อันเป็นรากฐานที่สำคัญทางวัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชและของไทย นครศรีธรรมราชจึงมีอารยธรรมและศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติมาจนกระทั่งปัจจุบัน (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2560)

การเริ่มต้นการตั้งถิ่นฐานและชุมชนโบราณในนครศรีธรรมราชที่สำคัญ คือ ชุมชนโบราณสิชล ซึ่งตั้งอยู่บนแนวสันทรายที่ทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ โดยเป็นแนวตั้งแต่เขตอำเภอขนอมผ่านลงมา ยังอำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา และอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งยาวประมาณ 100 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากชายฝั่งอ่าวไทยประมาณ 5-10 กิโลเมตร ได้มีการค้นพบโบราณวัตถุและโบราณสถานที่ได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ มากมาย ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางอารยธรรมและการตั้งถิ่นฐาน เพราะตั้งบนพื้นที่ซึ่งเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล อันเหมาะแก่การกสิกรรม มีอ่าวและแม่น้ำหลายสายที่เหมาะสมแก่การจอดเรือและคมนาคม มีแหล่งน้ำสำหรับการบริโภค รวมถึงเป็นที่ตั้งที่อยู่ในทำเลที่เป็นชายฝั่งทะเลเปิดอันเหมาะแก่การเป็นสถานีการค้า และแวะพักสินค้า ทำให้ชุมชนโบราณแห่งนี้มีพัฒนาการสูงมาตลอด เหมือนกับชุมชนอื่นๆ บนคาบสมุทรไทยอันเป็นศูนย์กลางหรือจุดนัดพบ แลกเปลี่ยนอารยธรรมและสินค้าของพ่อค้าในทะเลจีนใต้ จากมหาสมุทรแปซิฟิกกับพ่อค้าในทะเลอันดามันจากมหาสมุทรอินเดีย หรืออีกนัยหนึ่งคือ “จุดนัดพบระหว่างตะวันออกกับตะวันตก” โดยสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม

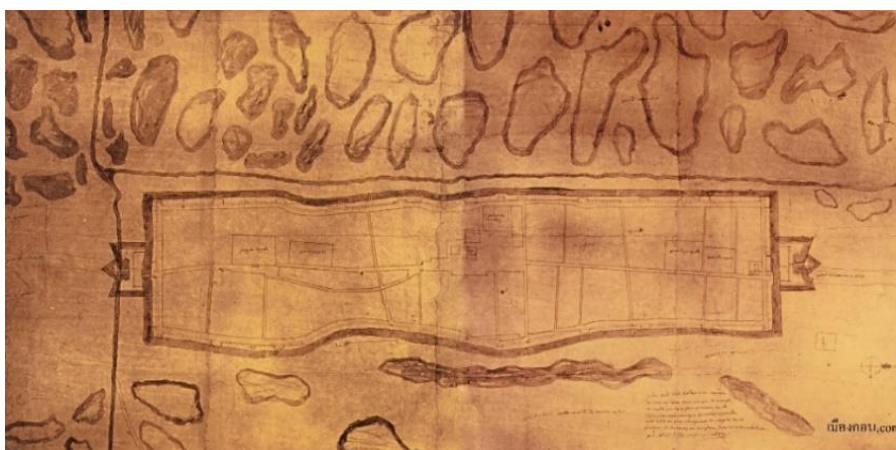
สิชลพัฒนาการได้อย่างรวดเร็วและขยายตัวออกไปอย่างกว้างใหญ่ จนเป็นอาณาจักรตามพรลิงค์ ทั้งนี้เพราะสภาพภูมิศาสตร์โบราณคดีที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐาน ทำให้เหมาะสำหรับการพัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ โดยที่ตั้งของตัวเมืองหลวงของอาณาจักรตามพรลิงค์มีการโยกย้ายหลายครั้ง จากหลักฐานทางโบราณคดีสามารถแสดงให้เห็นลักษณะการตั้งเมือง ได้ดังต่อไปนี้

1. เมืองบ้านท่าเรือ เป็นที่ตั้งเมืองในยุคแรก โดยเมืองบ้านท่าเรือตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการติดต่อค้าขายทางทะเล มีลำน้ำออกสู่ทะเลได้สะดวก เรือเดินทะเลขนาดเล็กสามารถเดินทางสัญจรทางน้ำเข้ามาถึงตัวเมืองบ้านท่าเรือได้โดยสะดวกอีกด้วย

2. เมืองพระเวียง เป็นเมืองหลวงยุคที่ 2 มีขนาดใหญ่กว่าเมืองในยุคแรก ลักษณะของเมืองมีกำแพงใหญ่แข็งแรงล้อมรอบ มีที่ทำกรเพาะปลูกมากกว่าเมืองในยุคแรก ที่สำคัญคือ อยู่ในชัยภูมิที่สามารถป้องกันเมืองจากศัตรู หรือโจรสลัดทางทะเลได้ดีกว่าเมืองในยุคแรก โบราณวัตถุที่พบในเมืองพระเวียง มีอายุอยู่ในสมัยของอาณาจักรศรีวิชัยตอนกลางหรือตอนปลาย และมีโบราณวัตถุในยุคอยุธยาตอนต้นอีกด้วย

เมืองนครศรีธรรมราชมีที่ตั้งเมืองยุคที่ 3 คือบริเวณศาลากลางจังหวัดในปัจจุบันนี้ เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดมากกว่าเมืองในยุคแรกๆ สร้างขึ้นในช่วงสมัยสุโขทัยถึงอยุธยาตอนต้น สาเหตุที่ย้ายจากเมืองพระเวียงเนื่องจากถูกพวกลาญบุรีกรานเข้ามาทำลายเมือง อีกประการหนึ่งคือข้าศึกทางทะเลมารุกรานอยู่เสมอ รวมไปถึงเส้นทางที่ออกทะเลของเมืองใหม่สะดวก โดยใช้คลองท่าซึก และยังสามารถติดต่อกับชุมชนที่

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมือง ซึ่งสะดวกต่อการปกครอง เช่นเมืองลือล เมืองเทพราช โบราณวัตถุที่ขุดพบในเมืองนครยุคนี้อายุตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยา ชุมชนโบราณที่สำคัญมีอยู่หลายแห่ง เช่น ชุมชนวัดเจดีย์หลวง วัดโน ในอำเภอนนอม และมีชุมชนวัดนาขอม วัดเบิก วัดท่าควาย วัดใหม่ ในเขตอำเภอลือล โดยเฉพาะในอำเภอลือลมีซากเทวาลัยอยู่บนภูเขาในบ้านเขาคา นับเป็นเทวาลัยแห่งเดียวที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ตลอดคสันเขา บริเวณแห่งนี้ับเป็นชุมชนใหญ่และสำคัญในอดีต คงจะก่อสร้างในยุคแรกๆ หรืออาจจะก่อนตั้งเมืองท่าเรือก็ได้ นอกจากนั้นยังมีชุมชนวัดนางตรา วัดโมคลานในท้องที่อำเภอนนอม ศาลาอีกด้วย

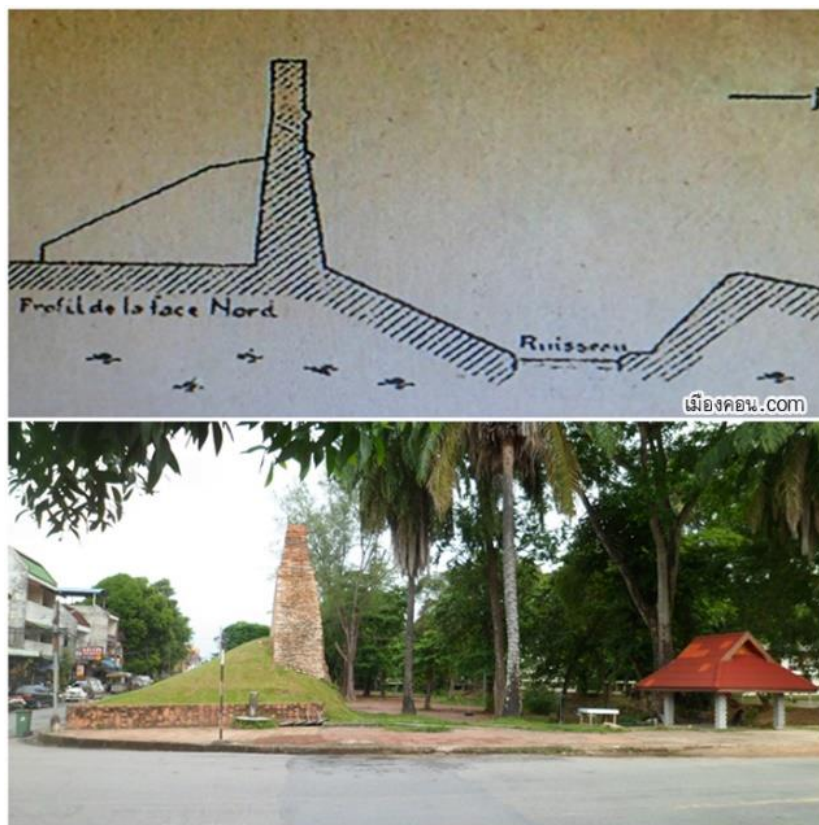

ภาพที่ 12 แนวกำแพงเมืองเดิมของเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ.2230

ที่มา : ภาพแกะฟ้า-ย่อนรอยกำแพง-ริมกำแพงเมืองลือลอร์ ยุคหลัง พ.ศ.2230 ตอนที่ 1/2, เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.gotonakhon.com/?p=12368>

เมืองนครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์จากประเทศอินเดีย ที่ได้เข้ามาติดต่อกับค้าขาย และเผยแผ่วัฒนธรรม ดังที่กล่าวมาในข้างต้น ศาสนาพราหมณ์ในที่นี้ หมายถึงศาสนาตั้งเดิมตั้งแต่สมัยพระเวท เริ่มขึ้นเมื่อ ประมาณ 1,000 ปีก่อนพุทธกาล ซึ่งมีลักษณะเป็นพหุทวนิยม แล้วเปลี่ยนแปลงไปที่ละขั้น จนถึงขั้นเทพองค์เดียวที่เป็นนามธรรม (Monism) ในที่สุดก็ได้วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาฮินดู มี พระเจ้าสูงสุดสามองค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ (นารายณ์) และพระศิวะ (อิศวร) เรียกว่า “ตรี มูรติ” โดยบางช่วงได้รวมเอาศาสนาพุทธเข้าไปด้วย โดยก่อนที่ชุมชนในภาคใต้ของประเทศไทยจะรับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์นั้น ดินแดนในบริเวณนี้ได้มีพัฒนาการทางอารยธรรมสูงมาก่อนแล้ว ดังนั้นจึงย่อมมีคติ ความเชื่อ อันเป็นอัตลักษณ์ของตนเองมาก่อนเช่นเดียวกัน และเมื่อรับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาในระยะหลัง จึงได้มีการผสมผสานเอาความเชื่อดั้งเดิม ที่มีอยู่เดิมกับศาสนาพราหมณ์เข้าผสมกลมกลืนกัน จากนั้นจึงพัฒนาให้ศาสนาพราหมณ์ผสมกลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมแล้ววิวัฒนาการกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ในชุมชนโบราณลือล ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีเป็นจำนวนมากทั้งโบราณวัตถุ โบราณสถาน ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม สระน้ำโบราณ และเศษศิลาจารึก หลักฐานทางโบราณคดีเหล่านี้ ส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น รอบโบราณสถานที่อยู่ห่างจากลำน้ำมักจะมีสระน้ำโบราณปรากฏอยู่โดยทั่วไป

สระน้ำโบราณเหล่านี้ขุดขึ้นเนื่องจากความเชื่อหรือพิธีกรรมทางศาสนาและการบริโภค ของชุมชน โบราณสถานบางแห่งแม้จะอยู่ไกลแหล่งน้ำ แต่ก็ปรากฏสระน้ำโบราณเช่นกัน โดยสระน้ำโบราณมักจะอยู่ใน ด้านอื่นๆ ที่ตรงข้ามกับด้านที่ติดลำคลอง (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2560)

ภาพที่ 13 แนวกำแพงเมืองเดิมของเมืองนครศรีธรรมราช ที่ยังปรากฏในปัจจุบัน
ที่มา: ภาพปะฟ้า-ย็อนรอยกำแพง-ริมกำแพงเมืองลิกอร์ ยุคหลัง พ.ศ.2230 ตอนที่ 1/2, เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.gotonakhon.com/?p=12368>

หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในภาคใต้ แสดงให้เห็นว่าลักษณะภูมิศาสตร์มี อิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับ จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่เป็นบ้านเมืองของประชาชนในภาคใต้มาตั้งแต่โบราณ โดยบริเวณที่มีความเจริญสูงขึ้นเป็นสังคมเมือง มักอยู่ทางฝั่งตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ ดังเช่น จ.นครศรีธรรมราช จ.สงขลา ส่วนทางฝั่งตะวันตกนั้น ประชาชนที่ตั้งหลักแหล่งมี 2 พวกซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน คือ พวกแรก ได้แก่ คนพื้นเมืองที่มีความเป็นอยู่ล้าหลัง มีอาชีพประมงหรือล่าสัตว์และทำไร่เลื่อนลอย อยู่กันเป็นชุมชนเล็กไม่สามารถขยายตัวเป็นเมืองใหญ่ได้ ส่วนพวกที่สองเจริญสูงกว่า แต่มักจะเป็นชาวต่างชาติ เช่น พ่อค้าหรือนักแสวงโชคที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งพักสินค้า หรือชุดแร่ธาตุเป็นสินค้า โดยชุมชนพวกหลังนี้มีแนวโน้มอาจจะขยายตัวเป็นอาณาจักรในเวลาต่อมา (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2560)

5.1.2 การตั้งถิ่นฐานของเมืองภูเก็ต

ภูเก็ต เป็นเมืองที่มีอดีตอันยาวนานทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีนานนับพันปี เป็นที่รู้จักของนักเดินเรือที่ใช้เส้นทางระหว่างจีนกับอินเดียโดยผ่านแหลมมลายู โดยในอดีตเมืองภูเก็ต มีชื่อว่า "ภูเก็จ" แปลว่า เมืองแก้วซึ่งมีความหมายตรงกับความหมายเดิม ที่ชาวทมิฬเรียกเมืองนี้ว่า "มณิคราม" ตามหลักฐานที่ปรากฏเมื่อ พ.ศ. 1568 หรืออีกชื่อหนึ่งเรียก ภูเก็ตว่า "บุกิต" ซึ่งเป็นภาษามลายูแปลว่าภูเขา เพราะเมื่อมองจากทะเล จะเห็นเหมือนมีภูเขาโผล่ขึ้นกลางน้ำ โดยมีหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุด คือหนังสือภูมิศาสตร์ และแผนที่เดินเรือของปาโตเลมิ เมื่อประมาณ พ.ศ. 700 กล่าวถึงการเดินทางจากแหลมสุวรรณภูมิลงมาแหลมมลายู ผ่านแหลม "จังซีลอน" ซึ่งคือเกาะภูเก็ตในปัจจุบัน (สิริธร แก้วอุดม, 2551) นอกจากนี้ ยังปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยว่า ภูเก็ตเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรตามพรลิงค์ ต่อมาจนถึงสมัยอาณาจักรศรีวิชัย และในสมัยอาณาจักรศรีธรรมนคร เรียกเกาะภูเก็ตว่า "เมืองตะกั่วกลาง" เป็นเมืองที่ 11 ใน 12 เมืองนักกษัตริย์ โดยใช้ตราประจำเมืองเป็นรูปสุนัขจนถึงสมัยสุโขทัย เมืองกลางขึ้นอยู่กับเมืองตะกั่วป่า วิวัฒนาการของเมืองภูเก็ต ประกอบด้วยหลายช่วง เริ่มตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้มีการขุดพบหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีคือ เครื่องมือหิน และขวานหิน ที่บ้านกมลา อ.กะทู้ โดยจากการตรวจสอบ ทำให้ทราบว่าหลักฐานดังกล่าวมีอายุไม่ต่ำกว่า 3,000 ปี ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัยโบราณได้มีการกล่าวถึงภูเก็ต ในนามของแหลมจังซีลอน ตามแผนที่ของปาโตเลมิ (นักภูมิศาสตร์ชาวกรีก) ซึ่งสันนิษฐานว่า ภูเก็ตยังเป็นแหลมติดกับแผ่นดินใหญ่ ก่อนที่พื้นดินบริเวณช่องปากพระ (ร่องน้ำระหว่างจังหวัดพังงา และภูเก็ต) จะถูกน้ำกัดเซาะจนขาดจากกัน แสดงให้เห็นว่าภูเก็ตเป็นที่รู้จักของนักเดินทางในขณะนั้นแล้ว ในนามของแหลมจังซีลอน (phuketindex, 2559)

การตั้งถิ่นฐานในเมืองภูเก็ต (มูลนิธิชุมชนภูเก็ต, 2559) เริ่มมาจากการทำเหมืองแร่ดีบุก โดยมีชาวโปรตุเกส ซึ่งเป็นชนชาติแรกๆ ที่เข้ามาทำการค้าแร่ดีบุกในเมืองกลางตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีการสัมปทานและการผูกขาดทางการค้า ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเกิดศึกกลางเขิน 2 ครั้ง มีการสู้รบกับพม่าในสงครามเก้าทัพ โดยศึกกลางครั้งที่สอง กลางพ่ายแพ้แก่ทัพพม่าอย่างยับเยิน ทำให้เมืองกลางกลายเป็นเมืองร้าง จนกระทั่ง พ.ศ.2367 รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้รื้อฟื้นสร้างเมืองใหม่ที่บ้านท่าเรือ ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับการพบสายแร่ ที่บ้านเกิดโฮ้ (อ.กะทู้) และที่บ้านทุ่งคา (อ.เมืองภูเก็ต) ทำให้การตั้งถิ่นฐานและความเจริญของชุมชนเมืองจึงย้ายไปตามแหล่งที่พบสายแร่ในเมืองเหล่านั้น ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3-4 เป็นช่วงที่กิจการเหมืองแร่ มีความเจริญก้าวหน้ามาก เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการส่งส่วย "ดีบุก" มาเป็นการผูกขาดเก็บภาษีอากรแบบ "เหมาเมือง" ตลอดจนมีการทำสนธิสัญญากับต่างชาติ ส่งผลให้ธุรกิจการค้าดีบุก ขยายตัวอย่างกว้างขวาง ทำให้ชาวจีนพากันหลั่งไหล เข้ามาทำเหมืองจนกลายเป็นชนกลุ่มใหญ่ในภูเก็ตจนถึงปัจจุบัน โดยการเข้ามาของชาวจีน ทำให้เกิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ทั้งทางด้านวิถีชีวิตและทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมแบบจีนในภูเก็ต เป็นบ้านจีนนิยมสร้างด้วยดิน เรียกว่าบ้านดินหรือกวันดินเนื่องจากใช้ดินในการสร้างบ้าน โดยดินที่ใช้จะผสมด้วยวัสดุบางอย่าง เพื่อให้ดินมีคุณสมบัติเกาะยึดแน่น ไม่เปราะ ไม่ผุง่าย ชาวจีนใช้ดินผสมอัดกระทุ้งแน่นเรียบสนิท เสริมให้สูงขึ้นจากพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยม ก่อผนังสี่ด้าน มีประตูหน้าต่าง โดยใช้ไม้แก่นเนื้อแข็งเป็นวงกบประตู และหน้าต่าง โดยมี 2 แบบ คือแบบ

บ้านชั้นเดียวเรียกว่า บ้านเรือนกว๊าน ใช้พื้นดินที่กระทุ้งจนแน่นเป็นพื้นบ้าน กั้นฝาด้วยไม้กระดานหรือใบจาก โครงสร้างหลังคาเป็นจั่วแหลมแล้วค่อยลาดลง ซึ่งเป็นลักษณะบ้านที่มีอยู่ทั่วไป ในเขตร้อนชื้นฝนตกชุก ลักษณะบ้านแบบนี้จะพบในแถบบ้านดินเล (บ้านเชิงทะเล) บ้านในทูล (บ้านกะทู้) ในราวเมื่อประมาณ พ.ศ. 2510 – 2515 แต่ในปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว

ภาพที่ 14 สถาปัตยกรรมแบบซิโนโปรตุกีสในย่านเมืองเก่าภูเก็ต
ที่มา: [หลงเสน่ห์ย่านเมืองเก่าภูเก็ต สวยคลาสสิกจนนำไปเยือน](https://travel.kapook.com/view147299.html), เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2560, เข้าถึงได้จาก <https://travel.kapook.com/view147299.html>

สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2435) ได้มีการปฏิรูปการปกครอง เป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลและได้มีการแต่งตั้งให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ทำให้เมืองเริ่มมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีพระยารัษฎานุประดิษฐ์ฯ เป็นผู้วางรากฐาน ด้านต่างๆ ทั้งระบบสาธารณสุข โภค เช่น การสร้างถนน การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีการตรา พ.ร.บ.เหมืองแร่ มีการริเริ่มการปลูกยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย รวมถึงการเข้ามาของสถาปัตยกรรมแบบจีนผสมยุโรป หรือสถาปัตยกรรมแบบซิโนโปรตุกีส เป็นการสร้างบ้านจีนในสไตล์ยุโรป อาคารแบบนี้ได้รับอิทธิพลมาจากบ้านในป่نين ซึ่งชาวจีนกลุ่มหนึ่งเคยอยู่อาศัยมาก่อนอพยพและนำมาสร้างอยู่เมืองภูเก็ต โดยสามารถแบ่งสถาปัตยกรรมแบบซิโนโปรตุกีสในเมืองภูเก็ตออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ แบบอาคารสาธารณะ ซึ่งมีทั้งอาคารราชการ สมาคม โรงเรียนและบริษัทเอกชน แบบคฤหาสน์ หรืออั้งหม่อหลาวในภาษาจีน ซึ่งคือ ตึกแบบฝรั่ง และแบบห้องแถว (row house) ซึ่งลักษณะบ้านแบบคฤหาสน์และแบบห้องแถว ในปัจจุบันสามารถพบเห็น

โดยทั่วไปในย่านเมืองเก่า ภูเก็ต คือ ถนนรัชฎา ถนนถลาง ถนนตีบุก ถนน กระบี่ ถนนพังงา และถนนเยาวราช โดยเฉพาะถนนถลาง มีอาคารแบบตึกแถวมากที่สุดถึง จำนวน 141 คูหา และได้ถูกจัดไว้เป็นถนนสายวัฒนธรรมของเมืองภูเก็ตเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามโครงการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ภูเก็ต

การทำกิจการเหมืองแร่เริ่มชบเซาลง ในปี พ.ศ. 2510 กลุ่มนักลงทุนเริ่มมีแนวคิดในการนำธุรกิจการท่องเที่ยว เข้ามาแทนที่การทำเหมืองแร่ ซึ่งในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2529 ได้เกิดเหตุการณ์ เผาโรงงานถลุงแร่แทนทาลัม นับเป็นการปิดฉากธุรกิจเหมืองแร่ในภูเก็ตอย่างแท้จริง ทำกลายเป็นเมืองภูเก็ตกลายเป็นเมืองท่องเที่ยว ที่มีทั้งความสวยงามทางธรรมชาติและมรดกทางประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบัน

5.2 การศึกษาเอกสาร งานวิจัย และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

5.2.1 การประเมินคุณค่าและการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548: 2) สรุปสาระสำคัญได้ว่าควรอยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ ได้แก่ การสำรวจ การศึกษาข้อมูลต่างๆ รวมถึงคุณค่าที่เกี่ยวข้องซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะทางสังคมที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ คือ

1. คุณค่าทางวัฒนธรรม ได้แก่ คุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ (identity value) ที่เกี่ยวกับการรับรู้และจดจำได้ในมุมมองทางสังคม คุณค่าศิลปะหรือเทคนิค (relative artistic or technical value) ที่มาจากการประเมินความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าความหายาก (rarity value) ที่เกี่ยวกับผู้สร้างช่วงเวลา พื้นที่และความเป็นเอกลักษณ์ความหายากในคุณค่าทางศิลปะและเทคนิค

2. คุณค่าทางสังคมเศรษฐกิจ ได้แก่ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (economic value) คุณค่าด้านการใช้สอย (functional value) คุณค่าด้านข้อมูลและการศึกษา (educational value) คุณค่าด้านสังคม (social value) และคุณค่าด้านการเมือง (political value) ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment Conservation System : CECS) เป็นขั้นตอนที่นำมาประยุกต์ใช้จากการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย

2.1 การศึกษาระดับกว้าง ซึ่งประกอบด้วย

- การสรุปคุณลักษณะ 3 ด้าน คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม
- การระบุแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มาจัดทำเป็นผังกายภาพตามสาระสำคัญนั้นๆ
- การสำรวจภาคสนามและจัดทำเอกสารข้อมูล
- การประเมินคุณค่าและการวิเคราะห์ในด้านคุณค่าความสำคัญ (significance) ได้แก่ คุณค่า (value) และสภาพความแท้ดั้งเดิม (authenticity)
- การจัดลำดับความสำคัญ
- การบูรณาการเข้าสู่แผนระดับกว้าง

2.2 การศึกษาระดับรายละเอียดที่มีเป้าหมายไปสู่แผนบูรณาการและปฏิบัติการระดับท้องถิ่น ได้แก่

- การกำหนดวัตถุประสงค์
- การเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อการวางแผน ได้แก่ ด้านสถาปัตยกรรม เศรษฐกิจสังคม การจัดทำแบบสอบถาม และการบันทึกประวัติศาสตร์ผ่านการบอกเล่า
- การนำไปสู่การปฏิบัติ ที่เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเพื่อการกำหนดมาตรการเพื่อการอนุรักษ์ มาตรการเชิงจิตใจ เชิงควบคุม และการจัดทำผังกายภาพเพื่อการอนุรักษ์

การศึกษาการประเมินคุณค่าและระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลาได้

5.2.2 รายงานวิจัย: การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของเขตเมืองเก่าแพร์ เพื่อการอนุรักษ์บริบทเมืองประวัติศาสตร์

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของเขตเมืองเก่าแพร์ เพื่อการอนุรักษ์บริบทเมืองประวัติศาสตร์ โดย นางสาวกตติกา บุญศิริ เมื่อ พ.ศ.2558 เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ ประเมินสภาพปัจจุบัน และคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพเขตเมืองเก่าแพร์ รวมไปถึงเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทเมืองประวัติศาสตร์ (กตติกา บุญศิริ, 2558)

วิธีการวิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูล ประกอบด้วย เอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการสำรวจภาคสนาม การสำรวจความคิดเห็น ใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่าง 167 คน ดำเนินการในระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 และ มกราคม พ.ศ. 2559 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ยเลขคณิตและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)

ผลสรุปจากการวิจัย พบว่า

1. สภาพปัจจุบันและคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างประเภทขอบเขตและการป้องกันเมืองที่ได้รับการประเมินในระดับมาก คือ ประตูมาร และประตูใหม่ ระดับปานกลาง คือ คูเมือง ประตูยั้งม้า กำแพงเมือง ประตูชัย และประตูศรีชุม
2. โครงสร้างที่มีคุณค่าความสำคัญด้านสภาพแวดล้อมและด้านเอกลักษณ์มากที่สุด คือ ประตูมาร
3. โครงสร้างที่มีคุณค่าความสำคัญด้านด้านมรดกวัฒนธรรมมากที่สุด คือ กำแพงเมือง
4. โครงสร้างประเภทสถานที่สำคัญของเมืองแพร์ในอดีตที่ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุด คือ คูมเจ้าหลวง ระดับมาก คือ บ้านวงศ์บุรี อาคารน้ำเพชร สนามหลวง ศาลหลักเมือง และคุ้มวิชัยราชา ระดับปานกลาง คือ บ้านเจ้านานไชยวงศ์และ พิพิธภัณฑ์ป่าไม้ ที่มีคุณค่าความสำคัญมากที่สุดทั้ง 3 ด้าน คือ คูมเจ้าหลวง

5. โครงสร้างประเภทสถานที่ทางจิตวิญญาณและศาสนา ที่ได้รับการประเมินในระดับมาก คือ วัดหลวง

จากผลสรุปการวิจัยทำให้ได้ข้อสรุปในการอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาเขตเมืองเก่าแพร์ โดยทางผู้วิจัยเสนอแนะแนวทาง ดังนี้

1. การกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ตามแนวถนนรอบกำแพงเมืองโดยมีเขตกันชน และมีการกำหนดระยะถอยร่นและห้ามก่อสร้างอาคารประชิดและมีความสูงบดบังสถานที่สำคัญ
2. การกำหนดให้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์โครงสร้างที่เสื่อมโทรม และสร้างส่วนที่สูญหายไปขึ้นมาใหม่ตามความเหมาะสม
3. การควบคุมความหนาแน่นอาคารและสิ่งปลูกสร้างภายในเขตเมืองเก่าบริเวณคุ้มเจ้าหลวง
4. การเสนอแนะให้จัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์เมืองแพร์ จัดทำหุ่นจำลอง แสดงสภาพเมืองเก่าแพร์ในอดีตที่สมบูรณ์
5. การส่งเสริมการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
6. การอนุรักษ์ช่างฝีมือเพื่อสืบสานมรดกงานช่าง นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณะซ่อมแซมอาคารสิ่งก่อสร้าง ให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในบริบทเมืองประวัติศาสตร์

การวิจัยนี้มีเนื้อหาครอบคลุมทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษให้ยังคงอยู่ และยังสามารถนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เหล่านี้ไปทำการบูรณะซ่อมแซมอาคารสิ่งปลูกสร้างที่เป็นโบราณสถานให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในบริบทเมืองประวัติศาสตร์ได้ ผลสรุปจากการวิจัยยังเสนอแนะให้มีการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีโบราณของท้องถิ่น ตามวาระอันควร สร้างสีสันและชีวิตให้เมืองเก่าแพร์ฟื้นคืนกลับมาอีกครั้ง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต

5.2.3 รายงานวิจัย: การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองนครปฐมเพื่อการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองนครปฐมเพื่อการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน โดย นางสาวชุตินันท์ สาแก้ว เมื่อ พ.ศ.2556 เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาทฤษฎี แนวความคิดและหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของเมือง การผสมองค์ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์เข้ากับกระบวนการวางผังเมือง เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองนครปฐมในอนาคต โดยระเบียบวิธีวิจัย ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำราและงานวิจัย ประกอบกับการสำรวจภาคสนาม ใช้เครื่องมือระบุตำแหน่งบนพื้นโลก (GPS) ในการระบุตำแหน่งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยวิธีการวิเคราะห์ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และการนำข้อมูลสถานที่ทางประวัติศาสตร์กำหนดลงบนแผนที่พื้นฐานแล้วทำการวิเคราะห์โดยการซ้อนทับ (Overlay Analysis) บนผังเมืองรวมเมืองนครปฐม (ชุตินันท์ สาแก้ว, 2556)

การวิจัยพบว่าการสร้างเมืองนครปฐมไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่โบราณสถานโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบ โดยมีข้อสันนิษฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดี ซึ่งรุ่งเรืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 - 16 เมื่ออาณาจักรทวารวดีล่มสลาย นครปฐมกลายเป็นเมืองร้าง เนื่องจากแม่น้ำเปลี่ยนทิศทาง ต่อจากนั้นเมืองนครปฐมกลับมาเป็นเมืองอีกครั้ง ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อทรงค้นพบและบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระปฐมเจดีย์ หลังจากนั้นมีการขุดคลองเจดีย์บูชาขึ้นเพื่อใช้ในการเสด็จมานมัสการ การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกของเมืองนครปฐมมีลักษณะเป็นแนวยาวตามเส้นทางคมนาคม ครั้นเมื่อเมืองเติบโตขึ้นจึงมีการกระจุกตัวหนาแน่นบริเวณโดยรอบองค์พระปฐมเจดีย์จนกลายเป็นศูนย์กลางเมือง จากการวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สามารถจำแนกตามยุคสมัยได้ดังนี้ คือ

สมัยทวารวดี ได้แก่ พระประโทณเจดีย์ เจดีย์จุลประโทน วัดธรรมศาลา วัดพระงาม วัดพระเมรุ สระน้ำจันทร์ และคูเมืองทวารวดี

สมัยรัชกาลที่ 4 ได้แก่ องค์พระปฐมเจดีย์ และคลองเจดีย์บูชา รวมไปถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ได้แก่ พระราชวังสนามจันทร์ สะพานเจริญศรีธธา และโรงเรียนราชินีบูรณะ

การวิเคราะห์เมื่อนำสถานที่ในแต่ละยุคสมัยเหล่านี้มาวิเคราะห์โดยการซ้อนทับลงบนผังเมืองรวมเมืองนครปฐมแล้วพบว่า มีการวางและจัดทำผังเมืองที่เหมาะสมอยู่เพียงแห่งเดียว คือ บริเวณพระราชวังสนามจันทร์ ส่วนอีก 3 แห่ง มีการกำหนดเป็นพื้นที่สีน้ำตาลอ่อนเช่นเดียวกับบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ แต่ไม่ได้คำนึงถึงบริเวณโดยรอบ ได้แก่ สระน้ำจันทร์ วัดพระเมรุ และ คูเมืองทวารวดี นอกจากนั้นอีก 8 แห่ง ยังไม่เหมาะสมและไม่คำนึงถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์อีกด้วย ได้แก่ พระประโทณเจดีย์ เจดีย์จุลประโทน วัดธรรมศาลา วัดพระงาม องค์พระปฐมเจดีย์ คลองเจดีย์บูชา สะพานเจริญศรีธธา และโรงเรียนราชินีบูรณะ เป็นต้น

ข้อสรุปแนวทางในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมือง คือ เสนอแนะให้นำกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาใช้บังคับร่วมกัน ได้แก่

1. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 เพื่อดำเนินการขึ้นทะเบียนโบราณสถานและสถานที่ตั้งสำหรับหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน
2. พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518 ในการวางและจัดทำผังเมืองรวมโดยกำหนด การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาลอ่อน) และประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สีเขียวอ่อน) ในบริเวณสถานที่ตั้งและโบราณสถาน และบริเวณเขตกันชนตามลำดับ ในการวางผังถนน ควรรื้อฟื้นโครงการถนนพุทธบูชาและถนนในแนวแกนเหนือ-ใต้ และแนวแกนตะวันออกตะวันตก ให้เป็นถนนกว้างและสง่างามเพื่อเปิดมุมมองจากส่วนต่างๆ ของเมืองให้องค์พระปฐมเจดีย์โดดเด่น
3. พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 ผ่านข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อควบคุมการปลูกสร้างและดัดแปลงอาคาร ความสูง และระยะถอยร่นในบริเวณสถานที่ตั้งโบราณสถาน

4. การจัดทำแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองนครปฐมที่มีรายละเอียดของการอนุรักษ์สถานที่สำคัญต่างๆและการพัฒนาบริเวณโดยรอบที่ส่งเสริมและเกื้อกูลบริเวณอนุรักษ์

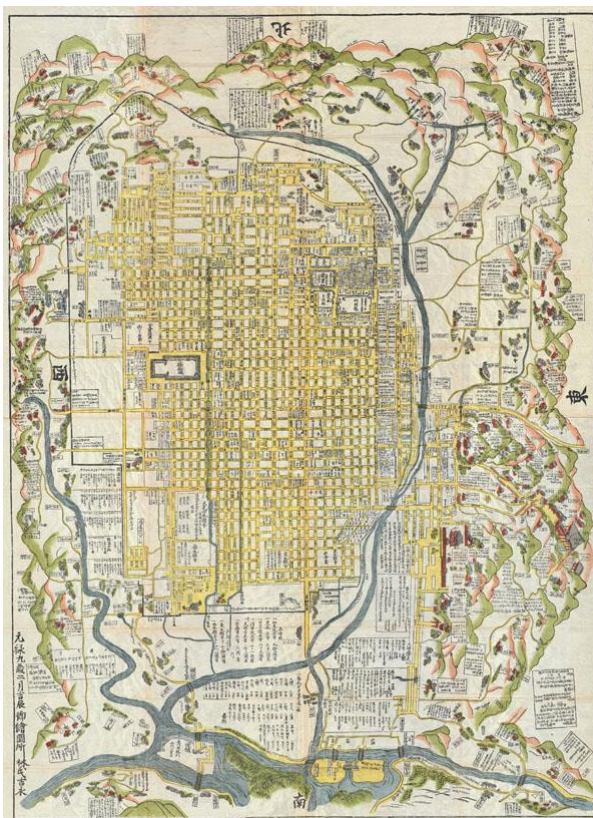
5. ผลจากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองนครปฐมเพื่อการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและเปรียบเทียบ รวมไปถึงวิเคราะห์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา โดยใช้เป็นกรอบความคิดที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานองค์ความรู้ในมิติด้านประวัติศาสตร์เข้ากับกระบวนการวางผังเมือง เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลาในอนาคต โดยการนำข้อมูลสถานที่ทางประวัติศาสตร์กำหนดลงบนแผนที่พื้นฐานเพื่อทำการวิเคราะห์ ซึ่งเมืองสงขลาเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่มีบทบาทและวิวัฒนาการมาตั้งแต่ในอดีต มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม อันมีคุณค่า ที่เป็นนามธรรม และเป็นรูปธรรม มีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ซึ่งยังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา และมีการยอมรับและรับรู้ร่วมกัน

5.2.4 กรณีศึกษา: การอนุรักษ์เมืองเก่านครเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น

นครเกียวโตเป็นเมืองเก่า อายุกว่า 1,200 ปี สร้างตั้งแต่สมัยจักรพรรดิคัมมุ พ.ศ. 1337 ในอดีตประเทศญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลจากจีน เป็นประเทศที่มีความเป็นอยู่แบบเมือง (urban life) น้อย เนื่องจากยังเป็นเมืองเกษตรกรรม เกียวโตเป็นเมืองหลวงของญี่ปุ่นเป็นเวลากว่าหนึ่งพันปี จนในปี พ.ศ. 2411 จึงมีการย้ายเมืองหลวงไปยังเอโดะ (Edo) หรือนครโตเกียว ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศในปัจจุบัน (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2560: 289-294)

นครเกียวโตตั้งอยู่บนที่ราบซึ่งถูกรายล้อมด้วยภูเขาทั้ง 3 ทิศคือ ทิศตะวันตก ทิศตะวันออก และทิศเหนือ โดยมีแม่น้ำสองสายไหลมาบรรจบกันที่เมือง ซึ่งไหลผ่านจากทิศเหนือมาทิศใต้ การวางผังเมืองของนครเกียวโตได้รับอิทธิพลจากเมืองฉางอัน (Chang An) หรือเมืองซีอันของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนในปัจจุบัน ซึ่งมีการวางผังเมืองเป็นรูปตารางสี่เหลี่ยม เป็นแนวแกนเหนือจรดใต้ มีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผังย่อยเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

เมืองเกียวโตถูกทำลายและเสื่อมโทรมลงอย่างมากในช่วงสงคราม Onin (พ.ศ. 2009-2019) ทำให้เมืองไม่ได้รับการฟื้นฟูอย่างเต็มที่ จนกระทั่งช่วงต้นศตวรรษที่ 21 ได้มีการสร้างถนนในย่านศูนย์กลางเมืองเพิ่มขึ้นสองเท่าจากที่มีอยู่ และยังมีการสร้างแนวกำแพงดินล้อมรอบตัวเมือง โดยได้มีการสร้างวัดไว้รวมกันภายในศูนย์กลางเมือง มีการขุดคลองเชื่อมกับทะเลสาบ ต่อมามีการย้ายเมืองหลวงไปยังโตเกียวใน พ.ศ. 2412 แต่กระนั้นนครเกียวโตก็ยังเป็นศูนย์กลางทางด้านวัฒนธรรม ศาสนา และเป็นเมืองทางที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจตลอดช่วงเอโดะของญี่ปุ่น ในปัจจุบันนครเกียวโตถือเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น มีแหล่งขึ้นทะเบียนมรดกโลกโดย UNESCO จำนวน 17 แหล่ง วัดในพระพุทธศาสนากว่า 1,600 วัด และศาลเจ้าในศาสนาชินโตมากกว่า 400 แห่ง รวมทั้งสวนและพระราชวังเก่าอีกจำนวนมาก ดังนั้นการอนุรักษ์เมืองเก่าเกียวโตจึงมีวางแผนการอนุรักษ์ ตั้งแต่การวางผังภาคของประเทศญี่ปุ่นไปจนถึงผังชุมชน

ภาพที่ 15 ผังเมืองโบราณนครเกียวโต

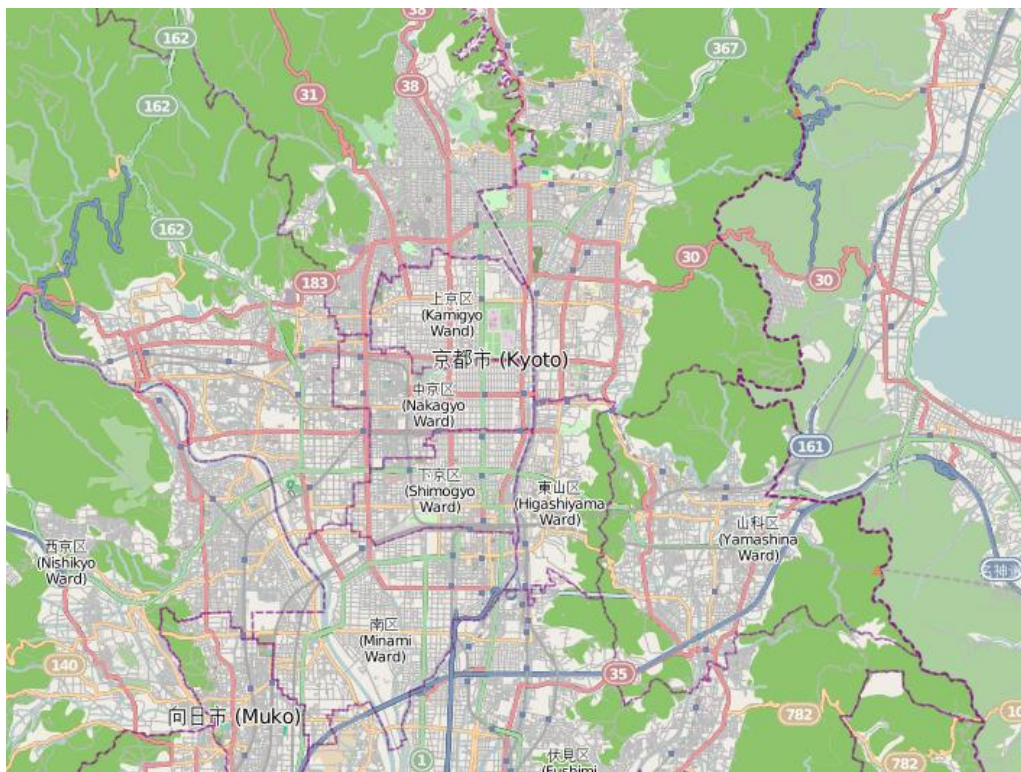
ที่มา : 1696 Map of Kyoto, เข้าถึงเมื่อ 25 สิงหาคม 2560, เข้าถึงได้จาก

<https://www.geographicus.com/mm5/graphics/00000001/L/Kyoto-genroku9-1696.jpg>

แผนอนุรักษ์เมืองเกียวโต อ้างอิงมาจาก Landscape plan ซึ่งร่างในช่วงธันวาคม พ.ศ.2548 และปรับปรุงใน พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายภูมิทัศน์เมือง โดยมีนโยบายโดยสรุป ดังนี้ (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2560: 298-299)

1. การสร้างสรรค์ภูมิทัศน์เมืองที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ ในที่นี้กระทำโดยการปรับปรุงพื้นที่สีเขียว และพื้นที่ริมน้ำ
2. การสร้างสรรค์ภูมิทัศน์เมืองโดยเน้นที่ความกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับใหม่ ในที่นี้กระทำโดยการสร้างภูมิทัศน์ชั้นเลิศสำหรับอนาคต โดยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับเมืองที่ยังคงกลมกลืนกับภูมิทัศน์แบบดั้งเดิม
3. การสร้างสรรค์ภูมิทัศน์เมืองที่ประกอบด้วยพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะและมีความหลากหลาย โดยการสร้างขึ้นจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวเมืองและธุรกิจที่เกิดขึ้นในเมือง การเชื่อมโยงพื้นที่เหล่านี้เข้าด้วยกัน

4. การสร้างสรรค์ภูมิทัศน์เมืองที่ส่งเสริมชีวิตเมือง โดยการสร้างโอกาสสำหรับการลงทุนด้านการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมความรู้ และอุตสาหกรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นแรงจูงใจสำหรับการคงไว้และส่งเสริมพลังที่ดีของเมือง

ภาพที่ 16 แผนที่นครเกียวโตในปัจจุบัน

ที่มา : Map of Kyoto, เข้าถึงเมื่อ 25 สิงหาคม 2560, เข้าถึงได้จาก

<http://www.urlaubsziele.com/staedte/148/>

แผนการอนุรักษ์นครเกียวโต มีสาระสำคัญเป็นการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์และพัฒนาเมือง มีสิ่งหลักที่ต้องควบคุม 4 ข้อ ดังนี้ (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2560: 301-314)

1. การควบคุมความสูงอาคาร แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย
 - 1.1 **พื้นที่ควบคุมความสูง** มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความกลมกลืนระหว่างพื้นที่ภูเขาทั้งสามด้านกับบ้านพักอาศัย
 - 1.2 **พื้นที่งดงามทางภูมิทัศน์** เพื่อป้องกันความงามของภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยที่ดี
 - 1.3 **พื้นที่อนุรักษ์มุมมอง** เพื่อสร้างสรรค์มุมมองภูมิทัศน์ชั้นเลิศให้นำไปสู่ชนรุ่นต่อไป
2. **พื้นที่อนุรักษ์ภูมิทัศน์ธรรมชาติและประวัติศาสตร์** ประกอบด้วย
 - 2.1 การสงวนรักษาบรรยากาศประวัติศาสตร์

2.2 การอนุรักษ์ภูมิทัศน์ที่งดงาม

2.3 การอนุรักษ์ภูมิทัศน์ธรรมชาติ

2.4 การอนุรักษ์พื้นที่สีเขียว

3. การอนุรักษ์ เพิ่มชีวิต และสร้างสรรค์ภูมิทัศน์เมือง โดยมีการแบ่งย่านในการพัฒนาด้วยกันทั้งหมด 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

3.1 ย่านที่มีภูมิทัศน์งดงาม

3.2 ย่านส่งเสริมภูมิทัศน์งดงาม

3.3 ย่านพัฒนาภูมิทัศน์

4. การกำหนดพื้นที่เพื่อการสงวนรักษาสีงแวดล้อมภายในเมือง การกำหนดองค์ประกอบสำคัญแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่คือพื้นที่และอาคาร โดยมีการแบ่งโซนพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

4.1 พื้นที่สงวนรักษากลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ เพื่อป้องกันอาคารพื้นถิ่นและสภาพแวดล้อมที่บริเวณที่ใกล้เคียง

4.2 พื้นที่สงวนรักษา และปรับปรุงภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์

4.3 พื้นที่พัฒนาภูมิทัศน์งดงามของชุมชน ในย่านนี้ยังประกอบด้วยส่วนที่เป็นพื้นที่และอาคารด้วย โดยมีจะพื้นที่ได้รับการกำหนดให้เป็นย่านพัฒนาภูมิทัศน์สำคัญ

การอนุรักษ์และสร้างสรรค์ทัศนียภาพและการใช้ภูมิทัศน์ร่วม

บริเวณมุมมองทางภูมิทัศน์และภูมิทัศน์ร่วม คือ พื้นที่ทั้งหมดระหว่างผู้ดูและเป้าหมาย โดยมุมมองทางภูมิทัศน์เป็นมุมมองขึ้นเยี่ยมที่มองเห็นจากอาคารประวัติศาสตร์ แม่น้ำ ภูเขาและธรรมชาติรูปแบบอื่นๆ ส่วนภูมิทัศน์ร่วมคือ มุมมองจากสวนทั้งหลายที่มีภูเขาเป็นฉากหลัง ภูมิทัศน์เหล่านี้จัดเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันและได้ผลให้เกิดความพึงพอใจต่อผู้คนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำในนครเกียวโตมีการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์มุมมองทางภูมิทัศน์ โดยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับความสูง รูปทรงอาคาร การออกแบบและสีของอาคารในพื้นที่ ซึ่งรายละเอียดของพื้นที่อนุรักษ์มุมมองทางภูมิทัศน์ แบ่งออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้ (ปราณอม ต้นสุขานันท์, 2560: 314-322)

1. มุมมองจากวัดและศาลเจ้า โดยมีภูเขาเป็นฉากหลัง ประกอบด้วยวัดและศาลเจ้าจำนวน 17 แห่ง ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ระยะใกล้สายตา

2. มุมมองจากถนน การมองเห็นภูเขาจากถนนถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของเกียวโต มุมมองจากถนนเป็นส่วนผสมระหว่างองค์ประกอบทางธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

3. มุมมองจากพื้นที่ริมน้ำ โดยทางน้ำขนาดต่างๆ ในเกียวโตเป็นมุมมองที่รวมเอาธรรมชาติสีเขียวริมน้ำมาด้วย

4. มุมมองของสวน เกียวโตมีสวนจำนวนมากที่มีภูมิทัศน์ร่วมหรือมีภูเขาเป็นฉากหลัง เป็นทั้งพื้นที่อนุรักษ์ใกล้สายตาและพื้นที่อนุรักษ์ไกลสายตา

5. มุมมองของทิวเขา ริมแม่น้ำเป็นบริเวณที่สำคัญที่จะมองไปยังทิวเขารอบเมือง มุมมองของทิวเขา จึงเป็นภาพรวมของทิวเขา แม่น้ำ และเมืองเข้าด้วยกัน

6. มุมมองของจุดเด่น โดยในเกียวโตมีภูเขา 5 ลูก ซึ่งเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สำคัญในช่วงฤดูร้อน ทำให้ภูเขาเหล่านั้นเป็นจุดเด่นของเมือง จุดเด่นทำให้เกิดพื้นที่อนุรักษ์มุมมองทางภูมิทัศน์

7. ภาพมุมกว้าง ในที่นี้สะพานข้ามแม่น้ำ และถนนริมแม่น้ำ เป็นจุดที่ดีที่จะมองไปยังภูมิทัศน์เขาที่อยู่รอบเมือง ภาพมุมกว้างคือ ภาพทิวเขาและภูมิทัศน์เมืองที่มองจากแม่น้ำ

8. ภาพมุมกว้างจากภูเขา เนื่องจากนครเกียวโตเป็นเมืองที่มีภูเขาล้อมรอบ จึงมีมุมมองสำคัญที่จะเห็นเมืองจากภูเขา

สิ่งที่น่าสนใจเรื่องมุมมองคือ ประชาชนในเมืองสามารถเสนอให้เมืองเพิ่มพื้นที่ทัศนียภาพและการใช้ภูมิทัศน์ร่วมได้ หากได้รับการรับรองก็มีการประกาศให้เป็นเขตสงวนรักษา ที่มีข้อกำหนดด้านความสูง รูปทรง การออกแบบ และสีของอาคารต่อไป

ภาพที่ 17 สภาพแวดล้อมของนครเกียวโตในปัจจุบัน

ที่มา: The First-Timer's Travel Guide to Kyoto, Japan, เข้าถึงเมื่อ 25 สิงหาคม 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.willflyforfood.net/2017/05/06/the-first-timers-travel-guide-to-kyoto-japan-2017/>

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด นครเกียวโตยังมีแผนการอนุรักษ์ โดยวิธีการกำหนดพื้นที่ควบคุมป้ายโฆษณา และสนับสนุนให้มีป้ายโฆษณาที่มีคุณภาพ เพื่อให้เกิดภูมิทัศน์เมืองที่สวยงาม โดยกำหนดจากลักษณะของพื้นที่และถนน ซึ่งมีการห้ามไม่ให้มีการติดตั้งป้ายโฆษณาในบริเวณริมแม่น้ำ ในสวนสาธารณะ สถานที่ซึ่งมีความสำคัญทางวัฒนธรรม รวมทั้งอาคารสิ่งก่อสร้างที่นับเป็นสิ่งที่มีความค่าทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการติดป้ายบนยอดอาคาร เป็นต้น ในที่นี้ได้มีการกำหนดมาตรฐานการออกแบบป้าย ที่มีการกำหนดการใช้สี การใช้ภาพ รูปร่างของป้าย ที่ต้องเข้ากับสภาพอาคารและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ

แผนการอนุรักษ์เมืองแก่นครเกียวโตมีทั้งในระดับภาคและระดับเมือง ที่มีความสอดคล้องชัดเจน และครบถ้วนค่อนข้างมาก จึงทำให้เมืองเก่าแห่งนี้มีสภาพแวดล้อมที่ตราตรึงใจสำหรับผู้มาเยือน เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิต แม้ย่านใจกลางเมืองจะเต็มไปด้วยอาคารสมัยใหม่เหมือนเมืองอื่นๆ นครเกียวโตให้ข้อคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นอย่างมาก เพื่อนำไปต่อยอดในการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลาต่อไป

6. กรอบทฤษฎีและแนวคิดที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัย

จากการศึกษากรอบทฤษฎีและแนวคิดในข้างต้น จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัย ซึ่งสามารถสรุปจำแนกเป็นด้านต่างๆ ได้ดังตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การประยุกต์ใช้กรอบทฤษฎีและแนวคิดในงานวิจัย

ข้อ	หัวข้อการศึกษาทฤษฎีและแนวคิด	การนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัย
1	โครงสร้างของสิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์วัฒนธรรม	เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในความหมายที่จะศึกษา เพื่อนำมาสู่แนวทางในการจัดหมวดหมู่ของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ศึกษา
1.1	สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม	
1.2	มรดกทางวัฒนธรรม	
1.3	ภูมิทัศน์วัฒนธรรม	
2.	โครงสร้างและองค์ประกอบของการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง	สร้างความเข้าใจในกระบวนการการเกิดเมือง และการดำรงอยู่ของเมืองผ่านองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ
2.1	การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์	
2.2	โครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง	
2.3	อัตลักษณ์ ลักษณะเฉพาะ และเอกลักษณ์ของเมือง	
2.4	เอกลักษณ์ทางจินตภาพและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง	
2.5	ความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ และคุณสมบัติเด่นพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์เมือง	
2.6	สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ดี	เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นเกณฑ์ในการดำเนินการคัดเลือกและประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ในพื้นที่ศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป
3.	โครงสร้างเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์	เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองเก่า เพื่อเป็นความรู้
3.1	ลักษณะของเมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์	

3.2	ระดับของการดำเนินการเพื่อบูรณรักษ์ (degree of intervention)	สำหรับการออกแบบการใช้สอยพื้นที่ ในชุมชน รวมไปถึงใช้เป็นแนวทาง เสนอแนะในการออกแบบและวางผัง พื้นที่ชุมชนเมืองเก่าและย่าน ประวัติศาสตร์
3.3	การประเมินคุณภาพเพื่อการอนุรักษ์เมือง	
3.4	ขอบเขตของการปฏิบัติการอนุรักษ์ (parameter of preservation action)	
3.5	พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการอนุรักษ์เมืองเก่า	
3.6	วิธีการและแนวปฏิบัติในการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์	
4.	การศึกษากฎหมาย กฎบัตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและเมือง	
4.1	พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535	
4.2	พ.ร.บ. การผังเมือง พ.ศ. 2518	
4.3	พ.ร.บ. ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522	
4.4	พ.ร.บ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504	
4.5	ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528	
4.6	กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนประวัติศาสตร์	
5	การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคใต้ งานวิจัย และ กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง	เพื่อศึกษาเป็นแนวทาง เพื่อนำมาปรับ ใช้ในการวิจัย
5.1	การศึกษาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคใต้	
5.2	เอกสารการศึกษา งานวิจัย และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง	

การประยุกต์ใช้กรอบทฤษฎีและแนวคิดในงานวิจัย สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกข้อต่างๆ คือการนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภทของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่วิจัย การนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการดำเนินการคัดเลือกและประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ในพื้นที่วิจัยเพื่อการดำเนินการอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังนำมาประยุกต์ใช้และเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเมื่อได้ผลการวิจัยมาแล้ว ในลำดับต่อไป

7. สรุป

การวิจัยในบทที่ 2 เป็นการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี หลักการ กรณีศึกษา และงานวิจัย เพื่อนำมาจัดทำกรอบทฤษฎีและแนวคิดทางการวิจัย ซึ่งการศึกษาได้ผลสรุปในหลายๆ ด้าน ดังนี้

การศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของสิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทำให้ทราบถึงการจำแนกประเภทของสิ่งแวดล้อม การจำแนกโครงสร้างสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม มักจำแนกจากแหล่งกำเนิดหรือบ่อเกิดของสิ่งนั้น โดยแบ่งเป็น (1) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และ (2) สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังสามารถจำแนกได้จากสภาพของสิ่งนั้นๆ คือ (1) สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (2) สิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม

จากการศึกษากรอบทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของสิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทำให้สามารถสรุปเกณฑ์การจำแนกและจัดหมวดหมู่ของสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment)
2. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เป็นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) แบ่งเป็น 2 ด้านดังนี้
 - สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ โบราณสถาน ศาสนสถาน พื้นที่ประวัติศาสตร์ ชุมชนเมืองเก่า
 - สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage)
3. โครงสร้างสิ่งแวดล้อม ที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ภูมิศาสตร์ หรือธรรมชาติที่มีในพื้นที่ชุมชน เพื่อรองรับกิจกรรมของชุมชน

จากการศึกษากรอบทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ดี ความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ และคุณสมบัติเด่นพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์เมือง ทำให้สามารถกำหนดเกณฑ์ในการคัดกรองสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้แก่

1. บริเวณธรรมชาติ (natural area)
2. เส้นขอบฟ้าและช่องมองทิวทัศน์ (skylines and view corridors)
3. ย่านและชุมชนย่อย (districts and neighborhoods)
4. เมืองและหมู่บ้าน (town and villages)
5. ภูมิทัศน์ถนน (streetscape) ภูมิทัศน์แม่น้ำลำคลอง และภูมิทัศน์เมือง (townscape)
6. รูปด้านหน้าอาคาร (façade)
7. อาคาร (building) ที่ตั้งและบริเวณข้างเคียง
8. วัสดุและชิ้นส่วน (objects and fragments) ของสิ่งก่อสร้างและอาคารที่ยังคงหลงเหลืออยู่
9. มรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม
10. สภาพโดยรอบของพื้นที่หรือแหล่งมรดกสิ่งก่อสร้าง (setting)

เกณฑ์ทั้ง 10 ข้อนี้ จะสามารถนำมาคัดกรองเบื้องต้นโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา ที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ ก่อนที่จะนำไปทำการประเมินคุณค่าความสำคัญในลำดับต่อไป

จากการศึกษากรอบทฤษฎีและแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการประเมินคุณค่าความสำคัญเบื้องต้นของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา ที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ พื้นฟู และดำรงรักษาไว้ ดังต่อไปนี้

1. สิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดลักษณะพิเศษ เป็นอัตลักษณ์ ลักษณะเฉพาะของชุมชนและเมือง สิ่งแวดล้อมอันมีการสื่อความหมายทางสัญลักษณ์ ให้แก่ชุมชนและเมือง

2. สิ่งแวดล้อมที่สร้างบรรยากาศแบบใดแบบหนึ่งของเมือง ที่รับรู้ได้เป็นจินตภาพเฉพาะ ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน

3. สิ่งแวดล้อมที่เป็นรากฐานของมรดกทางวัฒนธรรม
4. สิ่งแวดล้อมที่สร้างประสบการณ์ในความรู้สึก ที่มองเห็นเป็นอันดับแรก
5. สิ่งแวดล้อมที่ตอบสนองและสอดคล้องกับกิจกรรมของมนุษย์
6. สิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่แสดงออกถึงทิศทาง และโครงสร้างของชุมชนและเมือง

ที่ชัดเจน

7. สิ่งแวดล้อมที่สร้างความรู้สึกถึงความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพและเหมาะสมสำหรับผู้คนในเมือง
8. สิ่งแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ และหน้าที่ของชุมชน
9. สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นบริบทของการกระทำหรือกิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ทั้ง 10 ข้อนี้เป็นเกณฑ์ที่จะนำมาใช้กรองเบื้องต้นและประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในเมืองเก่าสงขลา ต่อไป ในบทที่ 3

บทที่ 3

การออกแบบการวิจัย

การออกแบบการวิจัยในบทที่ 3 จะเป็นการกำหนดกรอบและโครงสร้างในการดำเนินการวิจัย ภาคสนาม สารสำคัญประกอบไปด้วย การออกแบบกระบวนการวิจัย การกำหนดกรอบทฤษฎีและแนวคิด ในการวิจัยจากที่ได้ศึกษาในบทที่ 2 สำหรับนำมาใช้เป็นขอบเขต (parameter) และแนวทางในการวิจัย การกำหนดกรอบโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของเขตเมืองเก่าสงขลา และเกณฑ์การประเมินโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมที่สำคัญเหล่านั้น การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย การออกแบบและสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัย การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แผนการดำเนินการเก็บข้อมูลการประเมินคุณค่าความสำคัญด้วยแบบสอบถามในพื้นที่วิจัย การกำหนดวิธีการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล และสรุป

1. การออกแบบกระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัยเพื่อใช้ในการดำเนินการวิจัยในภาคสนามเรื่อง “การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา” ผู้วิจัยได้ออกแบบให้ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดกรอบการวิจัย

การกำหนดกรอบการวิจัย เป็นการกำหนดกรอบด้านทฤษฎี แนวคิด วิธีการวิจัย เครื่องมือที่จะใช้ ช่วงระยะเวลาดำเนินการ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และรายละเอียดอื่นๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. การกำหนดกรอบทฤษฎีและแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง
2. การกำหนดประเภทของโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา และองค์ประกอบในโครงสร้างแต่ละประเภทนั้นๆ ตามกรอบทฤษฎีที่กำหนด
3. การกำหนดตัวแปรในการวิจัย ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ต้องการจะศึกษา คำถามซึ่งต้องการจะถาม ประเภทโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลาที่ต้องการจะให้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างทำการประเมิน
 - การกำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
 - การกำหนดเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่วิจัย

การสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่วิจัย ทั้งนี้เพื่อทำการศึกษาสภาพปัจจุบัน สร้างความเข้าใจ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและแผนที่จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิกับสภาพความเป็นจริง ซึ่งทำการ

สำรวจโดยผู้วิจัย ซึ่งจะดำเนินการในระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2559 ประกอบด้วยการสำรวจในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมปัจจุบันของชุมชนในเขตเมืองเก่าสงขลาในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางกายภาพในปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อกำหนดและกฎหมายผังเมือง สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ในพื้นที่วิจัย ประชากร รวมไปถึงการอนุรักษ์ และการพัฒนาเมือง
2. สภาพปัจจุบันในสถานที่ตั้งของแต่ละองค์ประกอบ ในทุกประเภทโครงสร้าง ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา เพื่อตรวจสอบให้ตรงตามกรอบแนวคิดและนิยามที่กำหนดไว้แล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบและสร้างเครื่องมือในการวิจัย

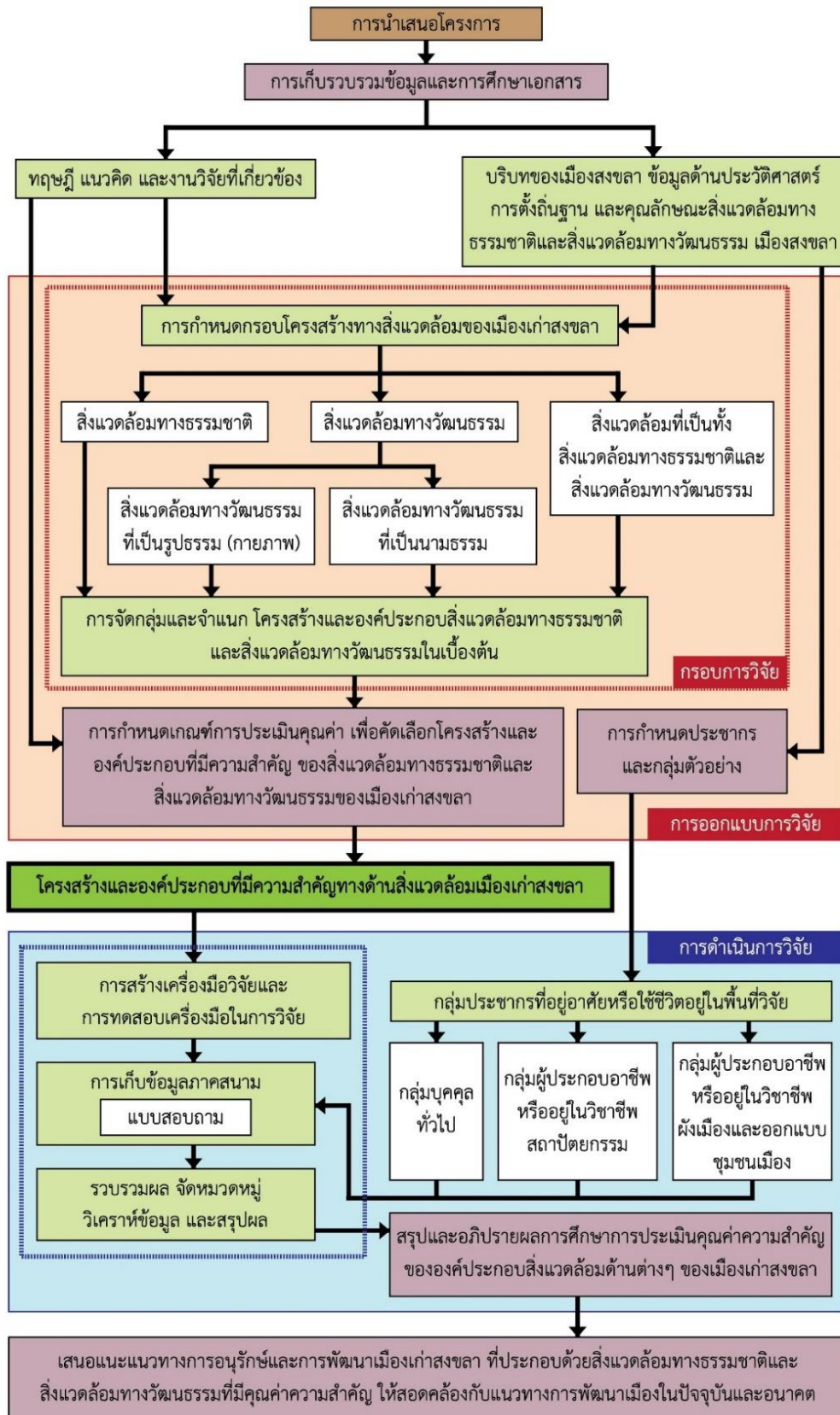
การออกแบบและสร้างเครื่องมือในการวิจัย ในการวิจัยผู้วิจัยจะใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง เพื่อเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมร่างแบบสอบถาม ไปจนถึงขั้นตอนการทำการทดสอบก่อนนำไปใช้จริง โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดเตรียมแบบสอบถามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม รวมไปถึงการกำหนดโครงสร้าง และรายละเอียดของแบบสอบถาม คำถามที่ต้องการจะถาม พร้อมคำอธิบายและภาพประกอบแบบสอบถาม ซึ่งสร้างขึ้นโดยมีพื้นฐานจากเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อการประเมินความคิดเห็นและคุณค่าความสำคัญ ในแต่ละหัวข้อและแต่ละประเภทของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา
2. การทดสอบแบบสอบถาม โดยทำการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่ง หากพบข้อบกพร่องที่มีนัยสำคัญจากคำถามในแบบสอบถาม หรือผู้ตอบไม่เข้าใจคำถาม หรืออื่นๆ ผู้วิจัยจะดำเนินการแก้ไข

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการวิจัยภาคสนาม

การสำรวจภาคสนามครั้งที่ 2 และการดำเนินการแจกจ่ายแบบสอบถามซึ่งได้รับการปรับปรุงแล้ว และการเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งในพื้นที่วิจัยตามช่องทางและช่วงเวลาที่จะได้วางแผนไว้ ดังนี้

1. การแจกจ่ายแบบสอบถามช่องทางที่ 1 ผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต ในเว็บไซต์ https://docs.google.com/forms/d/16wqaVWBVfZHu1vAt526XUoeJK9wjpbwovn4kZmH_Ps/edit?usp=sharing
2. การแจกจ่ายแบบสอบถามตรงแก่กลุ่มตัวอย่างที่จะตอบแบบสอบถามโดยผู้วิจัยและผู้ประสานงาน ทั้งนี้ได้วางแผนจะดำเนินการในระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ. 2560
3. การรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ตามช่องทางที่แจกจ่าย และจากสถานที่ตั้งหรือที่อยู่อาศัยของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

แผนภูมิที่ 3 กระบวนการวิจัยค้นหาและประเมินคุณค่าความสำคัญโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 5 การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการประมวลผลและวิเคราะห์ความคิดเห็นในการประเมินโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่าง ที่รวบรวมได้จากแบบสอบถาม นอกจากนี้ยังมีการประมวลผลด้วยข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม ข้อมูลทุติยภูมิอื่นๆ ที่รวบรวมมาวิเคราะห์ในเชิงบรรยาย และเชิงพื้นที่ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ความคิดเห็นที่ได้จากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปคอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. การสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ข้อมูลจากแบบสอบถามและข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม โดยการแสดงผลในรูปแบบตารางสถิติ และการบรรยายสาระสำคัญของผลลัพธ์ที่ได้จากแบบสอบถามด้วยสถิติพรรณนา พร้อมรูปภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การสรุปผลการวิจัยซึ่งได้จากการวิเคราะห์ รวมถึงสิ่งที่ค้นพบ โดยการจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองในเขตพื้นที่เมืองเก่าสงขลา
2. การสรุปผลการวิจัย การจัดทำรายงาน บทความวิจัย และทำการเผยแพร่งานวิจัย

2. การกำหนดกรอบทฤษฎีและแนวคิดในการวิจัย

ผลสรุปจากการศึกษาทฤษฎี แนวคิด ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้นำมาประมวล สังเคราะห์ และกำหนดเป็นกรอบทฤษฎีและแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยภาคสนามของผู้วิจัยในขั้นตอนต่อไป ดังนี้

2.1 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural environment) คือ ขอบเขตพื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคม โดยมีชุมชนเป็นผู้บอกเล่าถึงเรื่องราวของมนุษย์กับธรรมชาติ ผ่านช่วงเวลาทั้งในอดีตและปัจจุบัน

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่โดยรวม โดยสรุปสามารถแยกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment) ประกอบด้วย สภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำ คูคลอง ป่าไม้ แหล่งน้ำ ฯลฯ

สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) ประกอบด้วย สภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ได้แก่ สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง ชุมชน โครงสร้างเมือง ฯลฯ

สิ่งแวดล้อมนามธรรม (intangible environment) เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage) ประกอบด้วย สภาพที่ไม่ใช่ลักษณะทางกายภาพหรือ

รูปธรรม เช่น ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน การพัฒนาเมือง และเหตุการณ์สำคัญ วิถีชีวิตท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มชน การประกอบอาชีพท้องถิ่น ฯลฯ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) หมายถึง การรับรู้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน ซึ่งมีการก่อสร้าง ดัดแปลง สืบทอดกันมา ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เป็นสิ่งที่สังคมถือร่วมกัน (ค่านิยม)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม มุ่งเน้นถึงการกระทำต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แสดงออกมาให้รูปของภูมิทัศน์ธรรมชาติที่สะท้อนความเจริญ การพัฒนาสังคม รวมไปถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นผู้กระทำและเกิดคุณค่าทางความงามและการใช้สอยพื้นที่เพื่อกิจกรรมต่างๆ ขึ้น โดยมีธรรมชาติเป็นสื่อกลางในการผสมผสาน ภูมิทัศน์วัฒนธรรม สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะคือ

1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบอย่างตั้งใจโดยมนุษย์
2. ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการจากการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องสัมพันธ์กันมา ผ่านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
3. ภูมิทัศน์ที่มีความเกี่ยวข้องกับศรัทธา ศาสนา และความเชื่อ

2.2 อัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะ และเอกลักษณ์ของเมือง

อัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของเมือง (identity) เกิดจากภาพรวม (image) ขององค์ประกอบต่างๆ ที่ปรากฏในเมือง เป็นลักษณะเฉพาะทางกายภาพของเมืองที่ทำให้เมืองนั้นๆ มีเอกลักษณ์ (identity) แตกต่างไปจากเมืองอื่นๆ ซึ่งเป็นเหมือนจิตวิญญาณสถานที่ ที่ทำให้คนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนสามารถรับรู้ได้ถึงวิถีชีวิตของคนในเมืองนั้นๆ อัตลักษณ์ของชุมชนและเมืองเกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

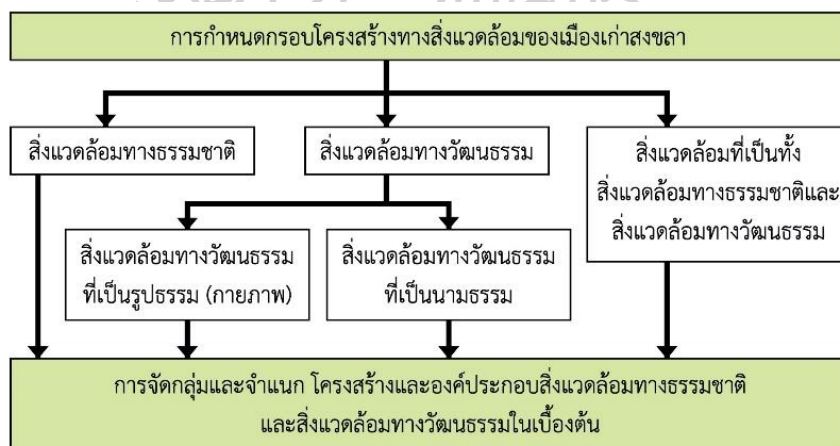
1. ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ ได้แก่
 - ลักษณะทางภูมิศาสตร์ (topography)
 - ลักษณะทางภูมิทัศน์ (urban landscape feature)
 - รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (architectural style richness & color)
 - สภาพของอาคาร (building condition)
 - วัสดุและพื้นผิวของอาคาร (building materials & textures)
 - ช่วงอายุของอาคาร (age range of building)
 - พื้นที่ย่อยของชุมชนจากการแบ่งด้วยถนนหรือบล็อก โครงข่ายถนน หรือลานโล่ง และการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่แสดงรูปแบบเฉพาะของเมืองหรือลักษณะทางผังเมือง
 - ขนาดของเมืองและประชากร
 - ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมเมือง
2. กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้ อันแสดงถึงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่นั้นๆ เช่น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันทางวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับอาคารและสภาพแวดล้อมอันส่งผลต่อการใช้งานในพื้นที่ ได้แก่ จินตภาพของประเภทของกิจกรรม (the image of area perceived by

activity) ระดับของกิจกรรม (level of activity) ลักษณะที่ปรากฏชัด (transparency) ลำดับและสัดส่วนของการใช้งาน (range of uses & scale of uses) รวมไปถึงการรับรู้ เสียง และกลิ่น (sound & smells)

3. การสื่อความหมายและสัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่พิจารณาถึงความมุ่งหมายและประสบการณ์ของมนุษย์ ได้แก่ รูปแบบของการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน (pattern of ownership) ข้อกำหนดของพื้นที่ (area rule) ระดับของการปิดล้อม (levels of encloses) พื้นที่เปิดโล่ง (open space) หรือที่ว่างของเมือง และรูปแบบธรรมชาติที่ถูกนำเข้ามาภายในหรือรอบๆเมือง และโครงข่ายของที่ว่าง (network of spaces) ในแต่ละระดับ เช่น พื้นที่ระดับครอบครัว พื้นที่ชุมชนย่อย พื้นที่ทางเศรษฐกิจ และส่วนของเมือง หรือพื้นที่ทางสังคมระดับภูมิภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความเคลื่อนไหวในภาพกว้างของเมือง

3. กรอบโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมของเขตเมืองเก่าสงขลา

เมืองสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยย่านเมืองเก่าสงขลา ยังคงมีการดำเนินวิถีชีวิตและส่งต่อมรดกด้านวัฒนธรรมจากอดีตถึงปัจจุบัน เมืองเก่าสงขลา มีลักษณะสังคมแบบพหุวัฒนธรรม มีภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิต ที่มีความเป็นดั้งเดิมสูง ทำให้เมืองสงขลา มีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ จากสิ่งดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถแบ่งกรอบโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเขตเมืองเก่าสงขลา ได้ ดังนี้ คือ

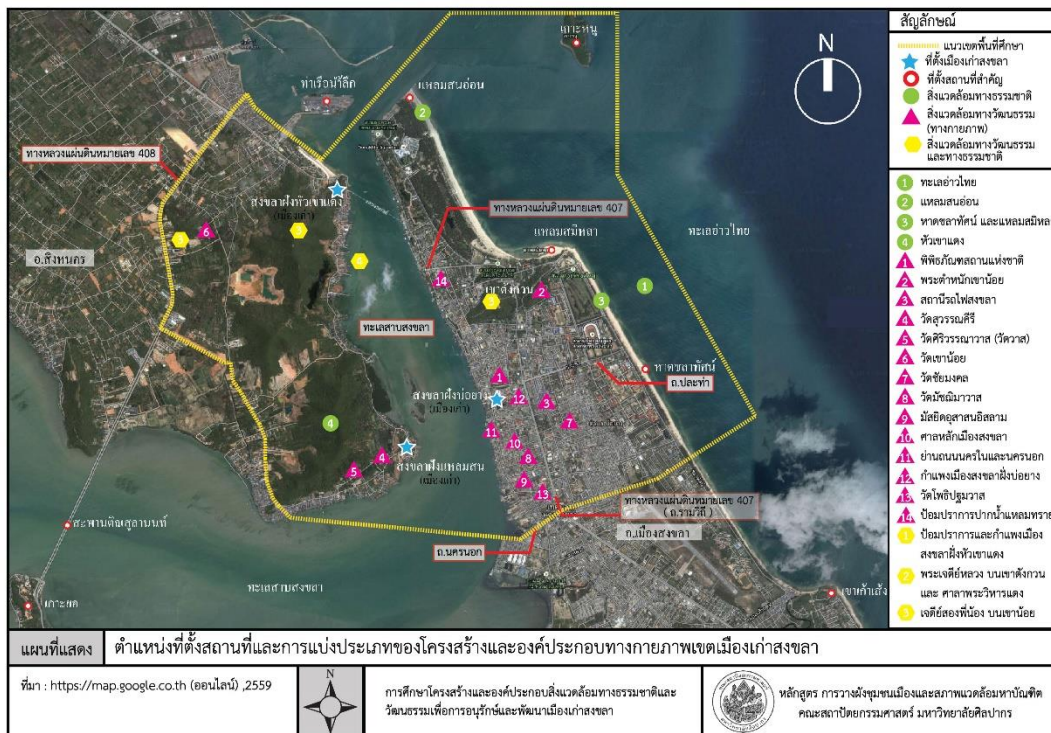

แผนภูมิที่ 4 กรอบโครงสร้างทางสิ่งแวดล้อมของเมืองเก่าสงขลา

1. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment)
2. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ถือเป็นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) แบ่งเป็น 2 ด้านดังนี้
 - สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ โบราณสถาน ศาสนสถาน พื้นที่ประวัติศาสตร์ ชุมชนเมืองเก่า

- สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage)

3. โครงสร้างสิ่งแวดล้อม ที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีในพื้นที่ชุมชน เพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน โดยพื้นที่นั้นๆ มีคุณค่าทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม สมควรแก่การอนุรักษ์ สงวนรักษา

ภาพที่ 18 แผนที่ตำแหน่งที่ตั้งสถานที่และการแบ่งประเภทของโครงสร้างองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา

ที่มา : ดัดแปลงจาก <http://map.google.co.th>, 2559

4. เกณฑ์การประเมินโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในเขตเมืองเก่าสงขลา

การศึกษาโครงสร้างและส่วนประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา มีเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการคัดเลือกและประเมินคุณค่าความสำคัญเบื้องต้นของโครงสร้างและองค์ประกอบที่มีคุณค่า สมควรได้รับการอนุรักษ์ พื้นฟู และดำรงรักษาไว้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดการพิจารณาจากเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สิ่งแวดล้อมนั้นก่อให้เกิดลักษณะพิเศษ เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและเมือง (character of town / identity)

2. สิ่งแวดล้อมนั้นมีการสื่อความหมายทางสัญลักษณ์ ให้แก่ชุมชนและเมือง
 3. สิ่งแวดล้อมนั้นสร้างบรรยากาศแบบใดแบบหนึ่งของเมือง ที่รับรู้ได้เป็นจินตภาพเฉพาะของชุมชน ซึ่งเกิดจากการรับรู้ของพื้นที่นั้นต่างจากสถานที่อื่น
 4. สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นรากฐานของมรดกทางวัฒนธรรม
 5. สิ่งแวดล้อมนั้นสร้างประสบการณ์ในความรู้สึก ที่มองเห็นเป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเดิม และการปฏิสัมพันธ์กิจกรรมทางสังคมทั้งหมด
 6. สิ่งแวดล้อมนั้นตอบสนองและสอดคล้องกับกิจกรรมของมนุษย์ ภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ทำเลที่ตั้งทางกายภาพ และกิจกรรมของชุมชน
 7. สิ่งแวดล้อมนั้นส่งเสริมภาพลักษณ์ที่แสดงออกถึงทิศทาง และโครงสร้างของชุมชนและเมืองที่ชัดเจน
 8. สิ่งแวดล้อมนั้นสร้างความรู้สึกถึงความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพและเหมาะสมสำหรับผู้คนในเมือง
 9. สิ่งแวดล้อมนั้นก่อให้เกิดกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ และหน้าที่ของชุมชน
 10. สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นบริบทของการกระทำหรือกิจกรรมของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นในชุมชน
- เกณฑ์ทั้ง 10 ข้อนี้เป็นเกณฑ์ที่จะนำมาใช้คัดเลือกและประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่ค้นพบในเมืองเก่าสงขลา โดยการคัดเลือกและการประเมินขั้นต้นจะทำโดยผู้วิจัย เพื่อคัดกรองและตัดทอนองค์ประกอบที่มีความสำคัญน้อยออกไป และเพียงเหลือองค์ประกอบจำนวนหนึ่งที่มีคุณค่าความสำคัญสูง เพื่อนำไปประเมินอีกครั้งโดยกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนประชากร

5. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

5.1 การกำหนดประชากรในการวิจัย

ประชากรในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดให้เป็นประชาชนหรือบุคคลทั่วไปที่คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่วิจัย และ/หรือเคยอาศัยอยู่ในชุมชนเมืองสงขลาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยกำหนดให้ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 บุคคลทั่วไปที่อยู่อาศัย ในพื้นที่ชุมชนเมืองสงขลา

กลุ่มที่ 2 บุคคลในวิชาชีพสถาปัตยกรรม ซึ่งเคยอยู่อาศัย หรือศึกษาอยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองสงขลา ซึ่งประกอบด้วย ผู้ประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรม อาจารย์ นักวิชาการและนักศึกษา สาขาวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา

กลุ่มที่ 3 บุคคลในวิชาชีพผังเมืองและออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งเคยอยู่อาศัยหรือศึกษาในพื้นที่ชุมชนเมืองสงขลา ซึ่งประกอบด้วย ผู้ประกอบวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง อาจารย์ นักวิชาการและนักศึกษสาขาวิชาการผังเมือง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา

5.2 การกำหนดจำนวนตัวอย่าง

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงจากขนาดของประชากรทั่วไปในเทศบาลนครสงขลา ทั้งหมดประมาณ 64,602 คน เป็นผู้มีสัญชาติไทยและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านประมาณ 64,031 คน แยกเป็นชาย 30,595 คน หญิง 33,436 คน โดยมีประชากรหม่อมมากอยู่ในช่วงอายุ 19-21 ปี (ระบบสถิติการทะเบียน, 2559) ซึ่งการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจะใช้สูตรในการคำนวณของ ทาโร ยามาเน เนื่องจากเป็นกรณีที่ทราบจำนวนแน่นอน (finite population) โดยมีสูตรในการคำนวณดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

n = จำนวนตัวอย่าง, ขนาดของตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ความน่าจะเป็นของความผิดพลาดที่ยอมให้เกิดได้

โดยกำหนดให้ P = 0.1 (90% confidence Level) ที่ระดับความเชื่อมั่น 90% และยอมให้คลาดเคลื่อน 10% แทนค่าได้

$$n = 64,602 / (1 + 64,602(0.1)^2)$$

$$n = 99.99 \text{ ประมาณ } 100$$

ดังนั้น ประชาชนที่อาศัยในเขตเมืองสงขลามีจำนวน 64,602 คน สามารถคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้ประมาณ 100 ตัวอย่าง

6. การออกแบบและสร้างเครื่องมือสำหรับใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามสำหรับสำรวจความคิดเห็น ใช้เกณฑ์ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยที่นำมาใช้ในการคัดเลือกประเด็นในการตั้งคำถามให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา

วัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการประเมินคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา

โครงสร้างคำถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 แบบสอบถาม แบบวัดเจตคติ (attitude scale) โดยมีการกำหนดระดับคำตอบไว้ 5 ช่วง เพื่อเป็นรูปแบบการประเมินเปรียบเทียบ เพื่อให้ค่าคะแนนสำหรับคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญในแต่ละด้านที่สามารถรับรู้ได้ ซึ่งแบ่งกลุ่มโครงสร้างและองค์ประกอบเป็นประเภทต่างๆ ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 โครงสร้างและองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment)

กลุ่มที่ 2 โครงสร้างและองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ โบราณสถาน ศาสนสถาน พื้นที่ประวัติศาสตร์ ชุมชนเมืองเก่า

กลุ่มที่ 3 โครงสร้างและองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage)

กลุ่มที่ 4 โครงสร้างและองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีในพื้นที่ชุมชน เพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน โดยพื้นที่นั้นๆ มีคุณค่าทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

การตั้งคำถามแต่ละคำถามได้มีการจัดช่องให้แสดงระดับความคิดเห็นไว้ 5 ระดับ ได้แก่ ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ โดยเป็นการตอบคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะอื่นๆ

วิธีการใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็นโดยตรง มีวิธีคือการเขียนอธิบายคำถามแต่ละข้อให้ผู้ตอบแบบสอบถาม (กลุ่มตัวอย่าง) ตอบคำถาม โดยผู้ทำแบบสอบถามเป็นผู้บันทึกผลลงในแบบสอบถามในส่วนที่เป็นการประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา โดยผู้วิจัยจะแสดงภาพและแผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบเหล่านั้นให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจได้ถูกต้อง และสามารถประเมินเพื่อให้คำตอบที่ชัดเจน ส่วนวิธีการใช้แบบสอบถามผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต จะบรรจุข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดลงในไฟล์ เช่น แบบสอบถาม คำอธิบาย ภาพประกอบและแผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบเหล่านั้น คล้ายคลึงกับวิธีการแจกจ่ายใช้แบบสอบถามโดยตรง

7. การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก่อนการดำเนินเก็บข้อมูลและสำรวจความคิดเห็นในการประเมินคุณค่าและความสำคัญ โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 คน ดำเนินการทดสอบในระหว่างต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2560 โดยได้กำหนดสัดส่วนความเห็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของคำถาม คือถ้าสัดส่วนเป็น 2 ใน 3 ที่มีความเห็นสอดคล้องถือว่าแบบสอบถามนี้ใช้ได้

ผลการทดสอบพบว่ามีข้อบกพร่องเพียงเล็กน้อยที่ไม่มีนัยสำคัญ ผู้วิจัยจึงได้ปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสนามตามช่องทางและแผนการดำเนินการต่อไป

8. แผนการดำเนินการเก็บข้อมูลการประเมินคุณค่าความสำคัญด้วยแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้วางแผนที่จะดำเนินการแจกจ่ายแบบสอบถามซึ่งได้รับการปรับปรุงแล้ว และจะเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งในพื้นที่วิจัย ตามช่องทางและช่วงเวลาที่กำหนด ดังนี้

1. การแจกจ่ายแบบสอบถามช่องทางที่ 1 ผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต ในเว็บไซต์ https://docs.google.com/forms/d/16wqaVWBVfZHu1vAt526XUoeJK9wjpbwovn4kZmH_Ps/edit?usp=sharing เริ่มตั้งแต่ต้นเดือนเมษายน จนถึงสิ้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2560 ผู้สนใจจะสามารถเข้ามาตอบแบบสอบถามตามสะดวกในช่วงระยะเวลาที่กำหนด

2. การแจกจ่ายแบบสอบถามตรงโดยผู้วิจัยและผู้ประสานงาน แก่กลุ่มตัวอย่างที่ 1 บุคคลทั่วไป กลุ่มที่ 2 และ 3 ที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา ทั้งนี้ได้วางแผนจะดำเนินการพร้อมๆกับช่องทางที่ 1 คือในระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ. 2560

3. การรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม จะเก็บรวบรวมตามช่องทางที่แจกจ่าย และจากสถานที่ตั้งหรือที่อยู่อาศัยของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

9. การกำหนดวิธีการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และสรุปผลการวิเคราะห์จะใช้วิธีสถิติแบบพรรณนา (descriptive statistic) ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (mean) โดยการหาความเป็นกลางของระดับความคิดของผู้ตอบแบบสอบถาม การหาอัตราส่วนร้อยละ (percentage) เพื่อแสดงอัตราส่วนของผู้ตอบแต่ละคำถาม และการหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อหาการกระจายของน้ำหนัก

เกณฑ์การประเมินคุณค่าและความสำคัญ

การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา กำหนดให้ตอบเป็นค่าแบบมาตราส่วน 5 ระดับ ของลิคเคอร์ต (R.A.Likert) ดังนี้

- 1 คะแนน = คุณค่าความสำคัญน้อยที่สุด
- 2 คะแนน = คุณค่าความสำคัญน้อย
- 3 คะแนน = คุณค่าความสำคัญปานกลาง
- 4 คะแนน = คุณค่าความสำคัญมาก
- 5 คะแนน = คุณค่าความสำคัญมากที่สุด

ผลรวมของแต่ละหัวข้อจะทำการวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแบ่งระดับค่าเฉลี่ยความคิดเห็น จะแบ่งเป็น 5 ระดับ โดยมีการกำหนดความกว้างอันตรภาคชั้น (class interval) ดังนี้

$$\text{ความกว้างอันตรภาคชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

$$= \frac{5 - 1}{5}$$

ความกว้างอันตรภาคชั้น	=	0.8
ดังนั้น ได้ระดับค่าเฉลี่ยตั้งแต่	1.00 - 1.80	ระดับคุณค่าความสำคัญน้อยที่สุด
	1.81 - 2.60	ระดับคุณค่าความสำคัญน้อย
	2.61 - 3.40	ระดับความคิดเห็นคุณค่าความสำคัญปานกลาง
	3.41 - 4.20	ระดับคุณค่าความสำคัญมาก
	4.21 - 5.00	ระดับคุณค่าความสำคัญมากที่สุด

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) คำนวณได้จากสูตร

$$SD = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (X_i - \bar{X})^2}{N}}$$

เมื่อ	SD	คือ	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง
	X	คือ	ค่าของข้อมูลแต่ละตัวหรือจุดกึ่งกลางชั้นแต่ละตัว
	\bar{X}	คือ	ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง
	N	คือ	จำนวนข้อมูลทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่าง

ดังนั้น การแปลความหมายค่าเฉลี่ยของผลการวิเคราะห์จึงจะแบ่งเป็น 5 ระดับ โดยแสดงการกำหนดค่าในอันตรภาคชั้น ซึ่งค่าเฉลี่ยนั้นจะนำมาใช้พิจารณาาระบุระดับความคิดเห็นที่มีต่อการประเมินคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา

10. สรุป

การออกแบบการวิจัยในบทนี้ ได้ทำการออกแบบกระบวนการวิจัย ประกอบด้วยการทำงาน 6 ขั้นตอน ตั้งแต่ การกำหนดกรอบการวิจัย การสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่วิจัย การออกแบบและสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย การดำเนินการวิจัยภาคสนาม การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล จนถึงสรุปผลการวิเคราะห์ อภิปรายผลและเสนอแนะนำผลการวิจัยไปใช้

กรอบโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเขตเมืองเก่าสงขลา ประกอบด้วยโครงสร้าง 4 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่ 1 โครงสร้างและองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment)
- กลุ่มที่ 2 โครงสร้างและองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)
- กลุ่มที่ 3 โครงสร้างและองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม
- กลุ่มที่ 4 โครงสร้างและองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

การสร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้ทำการสร้างตามกรอบแนวคิดในการวิจัย โครงสร้างแบบสอบถามที่ใช้สำรวจความคิดเห็น ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบ ส่วนที่ 2 การประเมิน

คุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรม ตามเกณฑ์การประเมินในช่องให้แสดงความคิดเห็นไว้ 5 ระดับจาก “น้อยที่สุด” ไปจนถึง “มากที่สุด” ตามลำดับ และส่วนที่ 3 ส่วนแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ประชากรในการวิจัย ได้กำหนดให้เป็นประชาชนหรือบุคคลทั่วไปที่คุ้นเคยกับพื้นที่วิจัย และหรืออาศัยอยู่ในชุมชนเมืองสงขลา กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยกำหนดให้ประกอบด้วย 3 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งหมด 100 คน ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 บุคคลทั่วไป กลุ่มที่ 2 บุคคลในวิชาชีพสถาปัตยกรรม และกลุ่มที่ 3 บุคคลในวิชาชีพผังเมืองและออกแบบชุมชนเมือง

การทดสอบเครื่องมือในการวิจัย โดยทำการทดสอบแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่ง ก่อนดำเนินงาน พบว่าไม่มีข้อบกพร่องที่สำคัญ ทั้งนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้วางแผนจะดำเนินการในระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ. 2560 จะใช้วิธีการแจกแบบสอบถามผ่าน 2 ช่องทาง คือ ผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ตในเว็บไซต์ https://docs.google.com/forms/d/16wqaVWBYvfZHu1vAt526XUoeJK9wjbwovn4kZmH_Ps/edit?usp=sharing และการแจกแบบสอบถามตรงโดยผู้วิจัยและผู้ประสานงาน อาจารย์ นนทรส ภัคมาน

การประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรม ใช้ระบบการให้ค่าน้ำหนักแบบ Likert Scale แบ่งค่าระดับออกเป็น 5 ระดับ โดยน้อยที่สุดเท่ากับ 1 และมากที่สุดเท่ากับ 5 ส่วนการวัดระดับค่าเฉลี่ยจากการวิเคราะห์ที่ได้แบ่งออกเป็น 5 ระดับ โดยค่าเฉลี่ยระดับน้อยมากอยู่ระหว่าง 1.00 – 1.80 และค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุดอยู่ระหว่าง 4.21 – 5.00

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็น จะใช้วิธีสถิติพรรณนา ซึ่งวิเคราะห์ด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีการนำเสนอข้อมูลในรูปตารางแสดงรายละเอียดและการเปรียบเทียบ โดยมีการบรรยายประกอบข้อมูลจากตาราง

เมื่อทำการออกแบบกระบวนการวิจัยตามรายละเอียดในข้างต้นแล้ว จึงจะเริ่มทำการดำเนินการทำการวิจัยตามกรอบที่กำหนดไว้ โดยทำการศึกษาสภาพพื้นที่วิจัยในบทที่ 4 และดำเนินการวิจัยในบทที่ 5 ต่อไป

บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่วิจัย

การศึกษาสภาพปัจจุบันของพื้นที่วิจัยในบทที่ 4 นี้ จะเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจังหวัดสงขลา และเมืองเก่าสงขลา การเริ่มต้นของกระบวนการวิจัยภาคสนามจะเริ่มด้วยการรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบการสำรวจภาคสนาม การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสงขลา ครอบคลุม**ลักษณะทั่วไปทางกายภาพ** เศรษฐกิจและสังคม การเมืองการปกครอง การคมนาคมขนส่ง และผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา การศึกษา**ลักษณะทางกายภาพ**และองค์ประกอบที่สำคัญของพื้นที่เมืองเก่าสงขลา เช่น ลักษณะทั่วไปทางกายภาพ ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและประชากร การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเมืองเก่าสงขลา ผังบ่ออย่าง หัวเขาแดง และแหลมสน การบังคับใช้กฎหมายที่สำคัญ อาทิ เทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา การขึ้นทะเบียนโบราณสถานในพื้นที่เมืองเก่า ผังเมืองรวมเมืองสงขลา และผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา การศึกษาสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมนามธรรม ประเพณีและเทศกาลที่สำคัญ การศึกษาสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สถานที่สำคัญในบริเวณเมืองเก่าสงขลาทั้ง 3 บริเวณ หลังจากนั้นจะเป็นการคัดแยกสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา การกำหนดเกณฑ์และการประเมินเบื้องต้นโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมเมืองเก่า และสรุป

1. ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดสงขลา

1.1 ลักษณะทั่วไปทางกายภาพ

1.1.1 ตำแหน่งที่ตั้งของจังหวัดสงขลา และอาณาเขตติดต่อ

จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย ตั้งอยู่ในพิกัดทางภูมิศาสตร์ ระหว่างละติจูดที่ 6 องศา 17 ลิปดาเหนือถึงละติจูดที่ 7 องศา 56 ลิปดาเหนือ และ ลองจิจูด 101 องศา 30 ลิปดาตะวันออก ถึงลองจิจูดที่ 106 องศา 20 ลิปดาตะวันตก สูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 4 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามเส้นทางรถไฟ 947 กิโลเมตร และทางหลวงแผ่นดิน 950 กิโลเมตร จังหวัดสงขลามีขนาดพื้นที่ 7,393,889 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,853,249 ไร่ มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 27 ของประเทศ และใหญ่เป็นอันดับที่ 3 ของภาคใต้ รองจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลามีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ดังนี้ (กรมทรัพยากรธรณี, 2557: 4-5)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อ่าวไทย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รัฐเคดาห์ และรัฐเปอร์ลิส ของประเทศมาเลเซีย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล

ภาพที่ 19 แผนที่แสดงอาณาเขตที่ตั้งจังหวัดสงขลา
 ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง. “โครงการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา.” เอกสารประกอบการ
 ประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา ครั้งที่ 2,
 5 กุมภาพันธ์ 2559.

1.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดสงขลามีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล โดยมีลักษณะลาดเอียงจากฝั่งอ่าวไทยไป
 ทางด้านทะเลสาบสงขลา รูปร่างของพื้นที่เป็นแหลมแคบยาวตามแนวทิศใต้ลาดลงไปทางทิศเหนือสู่ทะเล มี
 ลักษณะเป็นคาบสมุทรแคบและยาวยื่นลงมาทางใต้เรียกว่า คาบสมุทรสทิงพระ กับส่วนที่เป็นแผ่นดินรูป
 สี่เหลี่ยมผืนผ้าทางตอนใต้ แผ่นดินทั้งสองส่วนเชื่อมต่อกันโดยสะพานติณสูลานนท์ พื้นที่ทางทิศเหนือส่วน
 ใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญ โดยมีคลองลำโรงไหลตามแนวทิศตะวันออกสู่
 ตะวันตก เชื่อมระหว่างอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา ความยาว 5.27 กิโลเมตร โดยด้านตะวันออกของพื้นที่
 มีชายหาดเลียบริมตัวเมืองความยาวประมาณ 8 กิโลเมตร ซึ่งภายในเขตเทศบาลมีภูเขาอยู่ด้านทิศเหนือ คือเขา
 น้อยและเขาดังกวน และมีคลองระบายน้ำสองสาย คือ คลองขวางและคลองลำโรงซึ่งมีความยาวประมาณ
 1.4 และ 5.72 กิโลเมตร (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 1-2) โดยมีลักษณะโดยสรุปดังนี้

ทิศตะวันออก เป็นที่ราบชายฝั่งทะเลฝั่งอ่าวไทยเริ่มตั้งแต่จังหวัดนครศรีธรรมราชลงมาจนถึง
 จังหวัดปัตตานี มีหาดทรายยาวประมาณ 155.7 กิโลเมตร

ทิศตะวันตก เป็นที่ราบสูงและเป็นเขตภูเขา มีเทือกเขานครศรีธรรมราช เป็นพรมแดนระหว่าง
 จังหวัดสงขลา พัทลุง และจังหวัดสตูล

ทิศใต้ เป็นที่ราบลาดเอียงมาทางเหนือ มีเทือกเขาสันกาลาศีรี เป็นพรมแดนระหว่างจังหวัดสงขลาและประเทศมาเลเซีย

ทิศเหนือ เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมทะเลสาบสงขลา ทะเลสาบสงขลาเป็นพรมแดนระหว่างจังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดพัทลุง

จังหวัดสงขลา สามารถจำแนกลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญภายใต้ ดังนี้ (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 2-3)

เขตภูเขา ประกอบด้วย

1. เขตภูเขาเตี้ยๆ สถานที่ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปคือ เขาน้อย เขาตังกวน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับแหลมสมิหลา และเขาเก้าเส้ง โดยตั้งอยู่ห่างจากแหลมสมิหลาประมาณ 3 กิโลเมตร
2. เขตภูเขาสูง เช่น ภูเขาสันกาลาศีรี เป็นภูเขากั้นเขตแดนระหว่างไทยกับประเทศมาเลเซีย โดยตั้งอยู่ในเขตอำเภอสะบ้าย้อย อำเภอนาทวี และตอนใต้ของอำเภอสะเดา นอกจากนี้ยังมีเขารูปช้าง ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเมืองสงขลา เขาคอหงส์ ในเขตอำเภอหาดใหญ่ โดยมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 389 เมตร รวมไปถึงเขามิเกียรติ ในเขตอำเภอหาดใหญ่ เขารักเกียรติ ในอำเภอรัตนภูมิ เป็นต้น

เขตแม่น้ำลำคลอง ประกอบด้วย

1. คลองเทพา เกิดจากเทือกเขาสันกาลาศีรี ไหลผ่านอำเภอสะบ้าย้อย อำเภอเทพา ลงสู่อ่าวไทยที่ปากบางเทพา มีความยาวประมาณ 80 กิโลเมตร
2. คลองนาทับ เกิดจากภูเขานาหว้า ในพื้นที่อำเภอนาทวี เป็นคลองน้ำกร่อย ซึ่งไหลลงสู่อ่าวไทยที่ปากบางนาทับ โดยมีความยาวประมาณ 86 กิโลเมตร
3. คลองรัตภูมิ เกิดจากน้ำตกโตนบริพัตร ไหลผ่านอำเภอรัตนภูมิลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่ปากบางภูมิ มีความยาวประมาณ 63 กิโลเมตร
4. คลองนาทวี เกิดจากเทือกเขาสันกาลาศีรี ไหลผ่านอำเภอนาทวี อำเภอจะนะ ลงสู่อ่าวไทยที่ปากบางสะกอม โดยมีความยาวประมาณ 70 กิโลเมตร
5. คลองอู่ตะเภา เกิดจากเทือกเขาสันกาลาศีรี ในตำบลสำนักแคว อำเภอสะเดา ไหลผ่านอำเภอสะเดา อำเภอหาดใหญ่ ลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่ตำบลบางกล้าและตำบลคูเต่า มีความยาวประมาณ 85 กิโลเมตร
6. คลองวาด เกิดจากทิวเขาสันกาลาศีรี ในอำเภอหาดใหญ่ ไหลมาบรรจบกับคลองอู่ตะเภาที่ตำบลควนลัง โดยมีความยาวประมาณ 37 กิโลเมตร

เขตเกาะ ประกอบด้วย

1. เกาะยอ ตั้งอยู่ในทะเลสาบสงขลา มีพื้นที่ประมาณ 14.8 ตารางกิโลเมตร เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเมืองสงขลา ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ เช่น จำปาตะ ละมุด นอกจากนี้ยังมีอาชีพทำการประมงเลี้ยงปลากะพงในกระชัง และทอผ้า ซึ่งผ้าทอเกาะยอ ถือเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา

2. เกาะหนู ตั้งอยู่ในทะเลหลวง มีพื้นที่ประมาณ 92 ไร่ ห่างจากแหลมสมิหลาประมาณ 2.5 กิโลเมตร เป็นเกาะที่ไม่มีประชากรอาศัยอยู่

3. เกาะแมว ตั้งอยู่ตอนเหนือของเกาะหนูในทะเลหลวง มีพื้นที่ประมาณ 25 ไร่ ห่างจากแหลมสมิหลาประมาณ 3.5 กิโลเมตร เป็นเกาะที่ไม่มีประชากรอาศัยอยู่

เขตทะเลสาบ ประกอบด้วย

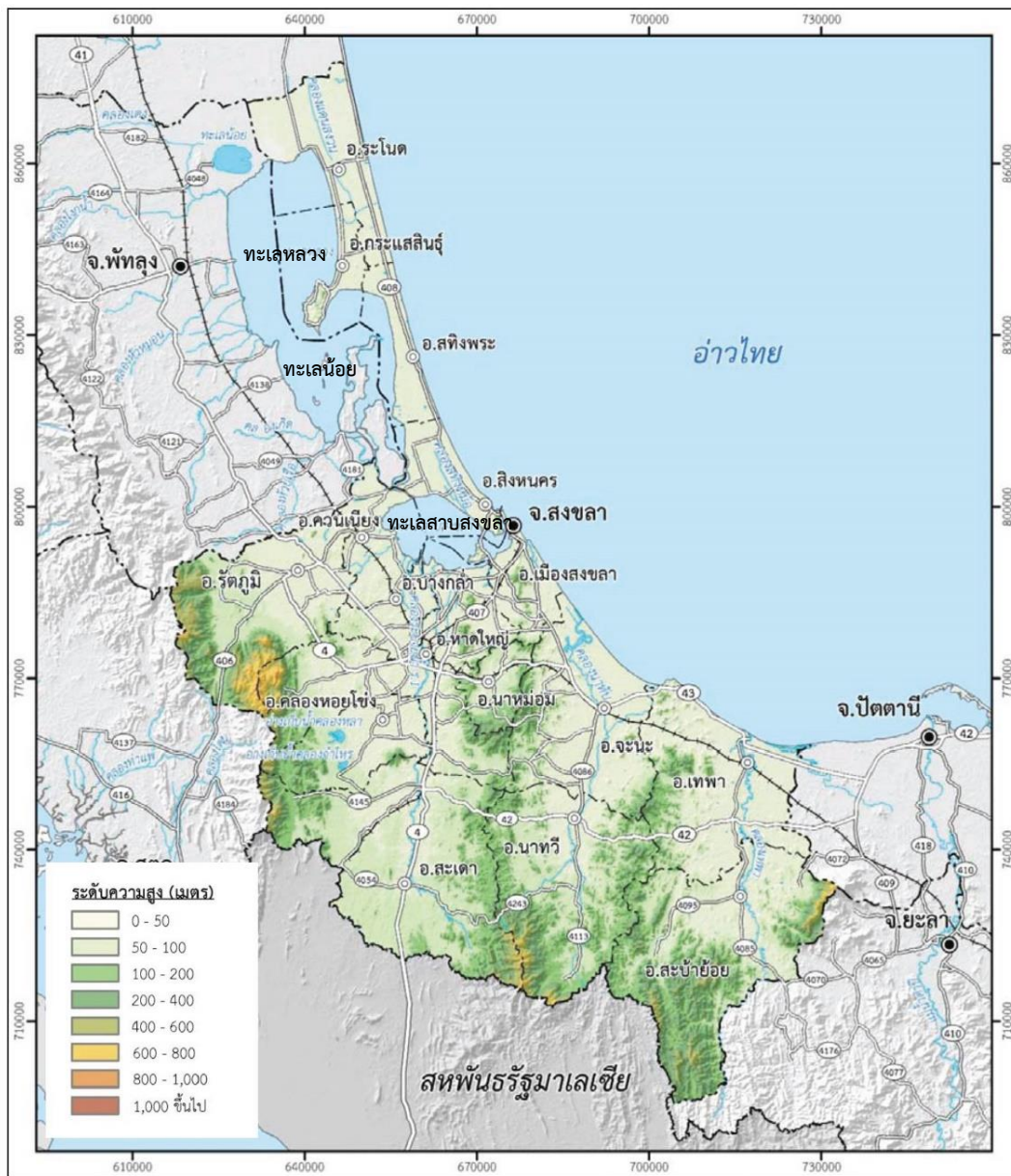
ทะเลสาบสงขลา เป็นทะเลสาบที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 1,051 ตารางเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชทางทิศเหนือ และจังหวัดพัทลุงทางทิศตะวันตก ทะเลสาบสงขลา แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ทะเลสาบตอนนอก ซึ่งติดต่อกับทะเลหลวง หรือชาวบ้านเรียกว่า ทะเลนอก โดยทะเลนอกเป็นทะเลน้ำเค็ม ส่วนทะเลสาบตอนในติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นทะเลสาบน้ำกร่อย แต่ทะเลสาบทั้งสองตอนมีความเค็มของน้ำขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำตามฤดูกาล หากเป็นฤดูฝน ทะเลสาบตอนในจะมีน้ำกร่อยน้อยหรือน้ำจืด เช่นเดียวกับทะเลสาบตอนนอกจะเป็นน้ำกร่อย

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร แหล่งอาหาร เพื่อการบริโภค แหล่งรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ตลอดจนเป็นแหล่งสะท้อนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ พื้นที่ผิวดิน 8,761 ตารางกิโลเมตร และพื้นผิวน้ำซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดสงขลาและพัทลุงมีพื้นที่ 1,046 ตารางกิโลเมตร มีความกว้างจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกประมาณ 20 กิโลเมตร และมีความยาวจากทิศเหนือไปทิศใต้ประมาณ 75 กิโลเมตร ส่วนของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่เป็นพื้นที่ผิวน้ำแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

1. ทะเลสาบตอนบนหรือทะเลน้อย มีพื้นที่ประมาณ 26.91 ตารางกิโลเมตร เป็นทะเลสาบน้ำจืดเล็กๆที่มีพืชนาชนิด ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือ มีคลองนางเรียงเชื่อมทะเลน้อยกับทะเลหลวง
2. ทะเลสาบตอนกลางหรือทะเลหลวง มีพื้นที่ประมาณ 833.92 ตารางกิโลเมตร มีทางน้ำติดต่อกับทะเลสาบตอนล่าง เป็นทะเลสาบน้ำจืดบริเวณตอนบนและค่อยๆเป็นน้ำกร่อยบริเวณตอนล่าง
3. ทะเลสาบตอนล่างหรือทะเลสาบสงขลา ซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่วิจัย มีพื้นที่ประมาณ 182.58 ตารางกิโลเมตร น้ำในทะเลสาบสงขลาบริเวณนี้มีลักษณะเป็นน้ำเค็มและน้ำกร่อย เพราะมีทางออกติดต่อกับอ่าวไทยที่ เขาแดง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลา มีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 160 กิโลเมตร ตอนใต้ส่วนหนึ่งติดมหาสมุทรแปซิฟิก ส่วนเหนือติดทะเลอ่าวไทยชายฝั่งทะเลนี้ส่วนใหญ่เป็นชายหาดซึ่งส่วนหนึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ป่าชายเลนจังหวัดสงขลาพบบริเวณทะเลสาบสงขลา ตอนในเขตอำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอสทิงพระ อำเภอสิงหนคร อำเภอควนเนียง อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอเมืองสงขลาปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลนได้เปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งโดยเฉพาะการทำนากุ้ง แหล่งชุมชนอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมทำให้พื้นที่ป่าชายเลนลดลงอย่างรวดเร็ว

แผนที่แสดง	ลักษณะทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดสงขลา	
สัญลักษณ์ :	การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา	
ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง. “โครงการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา.” เอกสารประกอบการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา ครั้งที่ 2, 5 กุมภาพันธ์ 2559.		 หลักสูตร การวางผังชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดำเนินชีวิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 20 แผนที่แสดงสภาพภูมิศาสตร์จังหวัดสงขลา

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง. “โครงการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา.” เอกสารประกอบการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา ครั้งที่ 2, 5 กุมภาพันธ์ 2559.

1.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดสงขลาได้รับอิทธิพลของลมมรสุมในเขตร้อน ส่งผลทำให้มี 2 ฤดู ดังนี้ (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 4)

ฤดูฝน เกิดจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเกิดจากมหาสมุทรอินเดีย พัดลมฝนเข้ามาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – กันยายน แต่จะมีฝนตกไม่มากนัก เพราะมีแนวเทือกเขานครศรีธรรมราชและเทือกเขาสันกาลาศรีขวางทิศทางลมฝนเอาไว้ ส่วนลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดจากมหาสมุทรแปซิฟิก พัดลมฝนเข้ามาตั้งแต่เดือนตุลาคม – มกราคม ทำให้ในช่วงเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมจะมีฝนตกมากที่สุด

ฤดูร้อน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเกิดจากมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้จะพัดอากาศร้อนเข้ามา เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน โดยเฉพาะในเดือนเมษายนจะมีอากาศ แต่อุณหภูมิไม่สูงมากนัก เนื่องจากจังหวัดสงขลาตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล

อุณหภูมิ จังหวัดสงขลามีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีโดยประมาณ 27.27 องศาเซลเซียส อุณหภูมิโดยทั่วไปของพื้นที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะได้รับอิทธิพลของลมทะเลพัดอยู่ตลอดเวลา

1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

1.2.1 ลักษณะทางสังคม

จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ตรงกลางของอารยธรรมพุทธศาสนาจากเมืองนครศรีธรรมราช และอารยธรรมทางศาสนาอิสลามจากมลายูและชวา พื้นที่จังหวัดสงขลาจึงเป็นเหมือนแหล่งรวมทางวัฒนธรรมที่ทำให้คนทั้งสองศาสนายู่ร่วมกัน โดยสามารถแบ่งประชากรออกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้ (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 6)

ไทยพุทธ จังหวัดสงขลาเป็นเมืองเก่าซึ่งเคยอยู่ใต้บังคับบัญชาของเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งนับถือศาสนาพุทธ และเป็นเมืองร่วมสมัยกับเมืองพัทลุง ทำให้มีประชากรจากสองเมืองข้างต้นเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองสงขลาอย่างมากมาย ส่งผลให้ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ ตามประชากรชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช และพัทลุง โดยประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำนาทำสวน

ไทยมุสลิม สมัยหนึ่งจังหวัดสงขลามีเจ้าเมืองมุสลิม คือ สุลต่านสุไลมานซึ่งประกาศตนเป็นอิสระจากกรุงศรีอยุธยา และรับเอาวัฒนธรรมจากชวาและมลายูมาใช้ ไทยมุสลิมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและค้าขาย ตั้งบ้านเรือนอยู่รอบๆ ฝั่งทะเลสาบสงขลาและบนฝั่งอ่าวไทย ส่วนอีกพวกหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณพื้นที่อันเป็นพรมแดนระหว่างไทยพุทธในสงขลา กับไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี เช่น บริเวณอำเภอกาบัง อำเภอนาทวีในจังหวัดสงขลา

ไทยเชื้อสายจีน ส่วนใหญ่เป็นจีนฮกเกี้ยนจากแผ่นดินใหญ่ ได้เข้ามาอาศัยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมา จีนหยาง แซ่เฮ่า ได้เป็นพระยาสงขลา และตระกูล ณ สงขลา ได้เป็นเจ้าเมืองครองอำนาจเรื่อยมา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ประกอบอาชีพค้าขาย อาศัยอยู่ตำบลเกาะยอและตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา และอำเภอหาดใหญ่

1.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

โครงสร้างเศรษฐกิจหลักของจังหวัดสงขลา ขึ้นอยู่กับ ด้านอุตสาหกรรม ด้านเกษตรกรรม ประมง รวมถึงด้านการค้าส่ง ค้าปลีก เป็นหลัก โดยมีอุตสาหกรรมแปรรูปยางพารา และแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารทะเล เป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยสามารถแยกย่อยได้ ดังนี้

ด้านการเกษตรกรรม การผลิตสาขาเกษตรกรรม มีพืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัด คือ ยางพารา นอกจากนั้นยังมี ข้าวนาปรัง ข้าวนาปี ปาล์ม ตาลโตเนด และพืชสวนต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันมีปริมาณยางออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง แต่ในขณะที่เดียวกันราคายางนั้นได้ ลดลงตามภาวะ การชะลอตัวของเศรษฐกิจโลก

ด้านการประมง จังหวัดสงขลามีพื้นที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเล 2 ด้าน คือ ด้านตะวันออกติดต่อกับ อ่าวไทย มีพื้นที่อำเภอชายทะเลทั้งหมด 6 อำเภอ คือ อำเภอรโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอสิงหนคร อำเภอเมือง อำเภอจะนะ และอำเภอเทพา และด้านตะวันตกติดต่อกับทะเลสาบสงขลา ทำให้อาชีพการประมงเป็นอาชีพที่สำคัญ และสร้างรายได้ให้กับจังหวัดสงขลาเป็นอย่างมาก ซึ่งการประมงในจังหวัดสงขลา สามารถแบ่งออกได้เป็น การประมงในทะเลสาบ การประมงในทะเล และการประมงตามแนวชายฝั่ง

ด้านอุตสาหกรรม การผลิตในภาคอุตสาหกรรมจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมต่อเนื่องจาก ภาคเกษตร และประมง

ด้านการท่องเที่ยวและบริการ เนื่องจากสงขลาเป็นเมืองชายแดนจึงมีนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซีย และสิงคโปร์ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวหลักของจังหวัด ที่เดินทางมาโดยรถยนต์ และเครื่องบิน ทำให้เกิดการบริการด้านการท่องเที่ยว การค้าขาย และธุรกิจโรงแรม ทั้งในอำเภอหาดใหญ่ บริเวณชายแดนและภายใน จังหวัดสงขลา

1.3 การเมืองการปกครอง

จังหวัดสงขลา มีรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน 3 รูปแบบ คือ (กรม ทรัพยากรธรณี, 2557: 6)

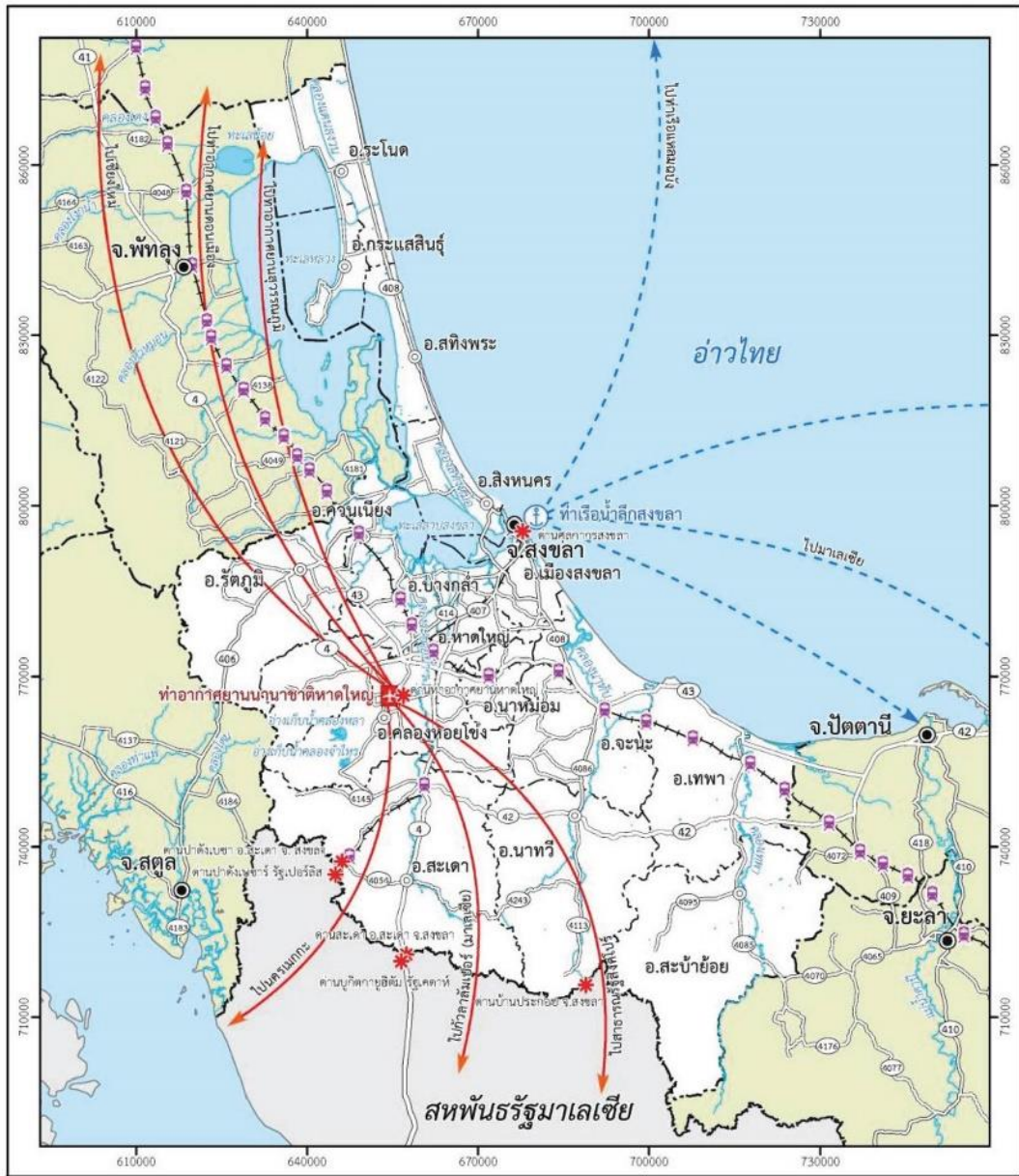
1. การบริหารราชการส่วนกลาง ประกอบด้วย ส่วนราชการสังกัดส่วนกลาง ซึ่งมาตั้งหน่วยงานในพื้นที่จังหวัด จำนวน 221 หน่วยงาน และหน่วยงานอิสระ จำนวน 4 หน่วยงาน
2. การบริหารราชการส่วนภูมิภาคจัดรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับจังหวัด ประกอบด้วย ส่วนราชการประจำจังหวัด จำนวน 35 หน่วยงาน 2) ระดับอำเภอ ประกอบด้วย 16 อำเภอ 127 ตำบล 1,023 หมู่บ้าน
3. การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น จำนวน 138 แห่ง ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา จำนวน 1 แห่ง เทศบาล จำนวน 41 แห่ง แยกเป็นส่วนบริหารต่างๆ ดังนี้

- เทศบาลนคร จำนวน 2 แห่ง คือ เทศบาลนครสงขลา และเทศบาลนครหาดใหญ่
- เทศบาลเมือง จำนวน 10 แห่ง คือ เทศบาลเมืองสะเดา เทศบาลเมืองบ้านพรุ เทศบาลเมืองคอกหงส์ เทศบาลเมืองควนลัง เทศบาลเมืองคลองแห เทศบาลเมืองปาดังเบซาร์ เทศบาลเมืองสิงหนคร เทศบาลเมืองเขารูปช้าง เทศบาลเมืองกำแพงเพชร และเทศบาลเมืองทุ่งตำเสา
- เทศบาลตำบล จำนวน 29 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลนาทวี เทศบาลตำบลกำแพงเพชร เทศบาลตำบลนาสีทอง เทศบาลตำบลบ่อตรุ เทศบาลตำบลสทิงพระ เทศบาลตำบลชะบ้าย้อย เทศบาลตำบลจะนะ เทศบาลตำบลเทพา เทศบาลตำบลลำไพล เทศบาลตำบลท่าช้าง เทศบาลตำบลควนเนียง เทศบาลตำบลสำนักขาม เทศบาลตำบลพะวง เทศบาลตำบลพะตง เทศบาลตำบลน่าน้อย เทศบาลตำบลบ้านไร่ เป็นต้น

1.4 การคมนาคมขนส่ง

จังหวัดสงขลามีเส้นทางคมนาคม ได้แก่ ทางรถยนต์ ทางรถไฟ ทางเรือ และทางอากาศ โดยทั่วไปใช้การเดินทางโดยรถยนต์เป็นหลัก เนื่องจากเส้นทางถนนของจังหวัดสงขลามีหลายเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุง ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดยะลา ปัตตานี รัฐเคดาห์ และรัฐเปอรลิสของประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดสตูล และเชื่อมติดต่อกับระหว่างอำเภอทั้ง 16 อำเภอในจังหวัดสงขลา ซึ่งมีการเชื่อมโยงแกนพัฒนาในแนวเหนือใต้ โดยใช้ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4 และ 408 แต่เนื่องจากสภาพภูมิประเทศทางตอนใต้มีสภาพเป็นภูเขาสูง ทำให้ถนนคดเคี้ยว และก่อให้เกิดอุปสรรคในการคมนาคมขนส่ง โดยแบ่ง ชนิดของเส้นทางคมนาคม ได้ดังนี้ (กรมทรัพยากรธรณี, 2557: 5-6)

1. รถยนต์ส่วนตัว จากกรุงเทพฯ ไปตามทางหลวงหมายเลข 4 รวมระยะทาง 950 กิโลเมตร
2. รถโดยสารประจำทาง บริษัท ขนส่ง จำกัด มีรถโดยสารประจำทาง กรุงเทพฯ - หาดใหญ่ และกรุงเทพฯ - สงขลาบริการทุกวัน ใช้เวลาเดินทางประมาณ 13 ชั่วโมง
3. รถไฟ มีรถไฟผ่านวันละ 22 ขบวน มีสถานีจอดรถ 7 สถานี เส้นทางรถไฟในจังหวัด ระยะทางยาว 1600 กิโลเมตร
4. เครื่องบิน จังหวัดสงขลามีท่าอากาศยานหาดใหญ่ ซึ่งเป็นสนามบินนานาชาติ มีสถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอคลองหอยโข่ง ห่างจากตัวเมืองหาดใหญ่ ระยะทาง 12 กิโลเมตร และยังมีสนามบินสงขลาตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครสงขลา อยู่ในความรับผิดชอบของกองทัพเรือ

แผนที่แสดง		เส้นทางคมนาคมในจังหวัดสงขลา	
สัญลักษณ์ :		การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา	
ที่มา :		 หลักสูตร การวางผังชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร	
ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง. “โครงการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา.” เอกสารประกอบการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา ครั้งที่ 2, 5 กุมภาพันธ์ 2559.			

ภาพที่ 22 แผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมที่สำคัญต่างๆ ในจังหวัดสงขลา

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง. “โครงการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา.” เอกสารประกอบการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา ครั้งที่ 2, 5 กุมภาพันธ์ 2559.

1.5 ผังเมืองรวมการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตของจังหวัดสงขลา

การออกกฎกระทรวงผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา พ.ศ.2559 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518 และมาตรา 26 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการผังเมือง (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2558 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกกฎกระทรวงไว้บังคับใช้ และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2560 โดยแบ่งพื้นที่ตามประโยชน์การใช้ที่ดิน ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ประกอบด้วย (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2560)

1. ที่ดินประเภทชุมชน (สีชมพู)
2. ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า (สีม่วง)
3. ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (สีเขียว)
4. ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ (สีเขียวอ่อน มีเส้นทแยงสีขาว)
5. ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (สีฟ้า)

ที่ดินประเภทชุมชน ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย พาณิชยกรรม เกษตรกรรม สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันราชการ การสาธารณสุขโภคและสาธารณูปการ สำหรับการให้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น อาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่ เฉพาะในบริเวณตัวเมืองขนาดใหญ่เท่านั้น

ที่ดินประเภทชุมชน และที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม ถ้าที่ดิน 2 ประเภทนี้ อยู่ในแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และเขตอุทยานแห่งชาติ ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการสงวนและคุ้มครองดูแลรักษาหรือบำรุงป่าไม้ สัตว์ป่า ต้นน้ำ ลำธาร และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ตามมติคณะรัฐมนตรีและกฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมคลังสินค้า ตามกฎหมายว่าด้วยการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การอยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันราชการ การสาธารณสุขโภคและสาธารณูปการ อาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่ในที่ดินเฉพาะที่กฎกระทรวงกำหนด

ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการสงวนและคุ้มครองดูแลรักษาหรือบำรุงป่าไม้ สัตว์ป่า ต้นน้ำ ลำธาร และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ตามมติคณะรัฐมนตรีและกฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเท่านั้นที่ดินประเภทนี้ซึ่งเอกชนเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การอยู่อาศัย การสาธารณสุขโภคและสาธารณูปการหรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือเกี่ยวข้องกับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การประมง ทำเรือเพื่อการท่องเที่ยวสถาบันราชการ หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ที่ดินในเขตโบราณสถาน ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

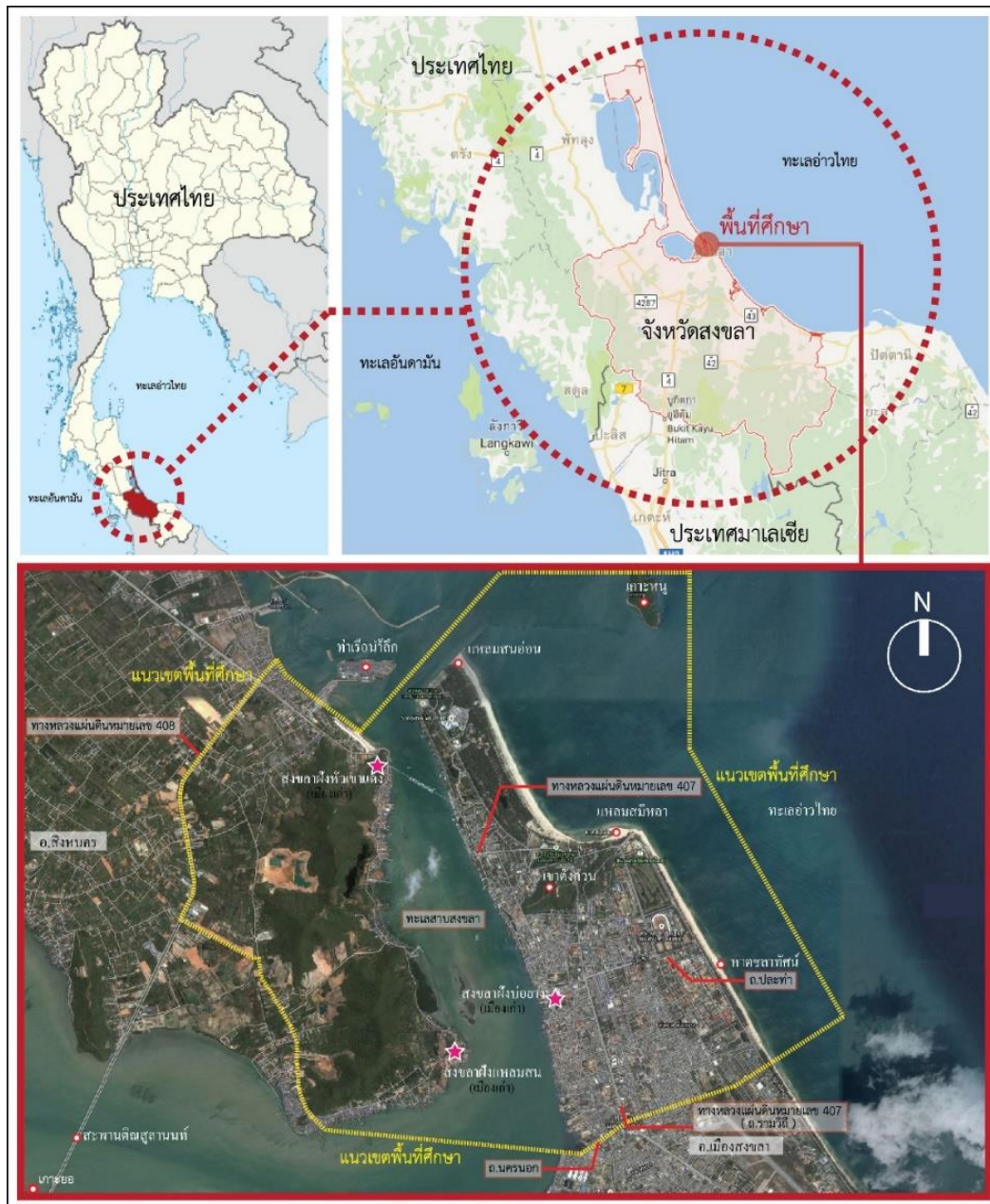
ผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา มีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้เป็นที่ดินประเภทชุมชน (สีชมพู) ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (สีเขียว) และที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ (สีเขียวอ่อน มีเส้นทแยงสีขาว) ตามลำดับ โดยพื้นที่ซึ่งถูกกำหนดให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทชุมชน (สีชมพู) ได้แก่ อำเภอเมืองสงขลา อำเภอสิงหนคร อำเภอหาดใหญ่ และบางส่วนของอำเภอบางกล่ำ อำเภอสะเดา อำเภอสะทิงพระและอำเภอนาทวี นอกจากนี้ยังมีการกำหนดพื้นที่สำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (สีฟ้า) ซึ่งมีไว้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวคือ บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และตลอดแนวบริเวณขอบชายฝั่งอ่าวไทยซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (สีเขียว) ผังเมืองรวมจังหวัดสงขลายังมีการกำหนดให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า (สีม่วง) ซึ่งมีจำนวนพื้นที่น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอื่นๆ ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า (สีม่วง) ตั้งอยู่ในอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งเห็นได้ว่าผังเมืองรวมฉบับล่าสุดนี้มุ่งเน้นการรักษาพื้นที่เกษตรกรรม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

จังหวัดสงขลาในปัจจุบันได้มีการประกาศใช้ผังและข้อกำหนดประเภทต่างๆ ดังนี้ ผังเมืองรวมเมืองสงขลา พ.ศ.2559 ผังเมืองรวมชุมชนพะตง- พังลา จังหวัดสงขลา พ.ศ.2556 ผังเมืองรวมชุมชนกำแพงเพชร- นาสีทอง จังหวัดสงขลา พ.ศ.2558 และข้อกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่ตำบลปาดังเบซาร์ ตำบลสะเดา ตำบลสำนักขาม ตำบลสำนักแต้ว อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา พ.ศ.2559 (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2560)

2. ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบที่สำคัญของพื้นที่วิจัย

2.1 ที่ตั้ง และลักษณะทั่วไปทางกายภาพ

พื้นที่ซึ่งจะทำการวิเคราะห์ คุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและส่วนประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา คือบริเวณพื้นที่เมืองเก่าสงขลาเชิงหัวเขาแดง เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย ภายในเขตเทศบาลนครสงขลาและบางส่วนของ อ.สิงหนคร จ.สงขลา โดยพื้นที่ทั้งสองฝั่งนั้นถูกกั้นไว้ด้วยทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งต้นกำเนิดวัฒนธรรมลุ่มน้ำ โดยมีขอบเขต ดังนี้

ภาพที่ 24 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่วิจัย

ที่มา : รวบรวมโดยผู้วิจัย, 2558

2.1.1 เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อয়ง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ทะเลอ่าวไทย และเกาะหนู เกาะแมว
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ แนวหาดชลาทัศน์ และทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ทะเลสาบสงขลา
ทิศใต้	ติดต่อกับ ถนนนครนอก

เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ตั้งอยู่ในเทศบาลนครสงขลา พื้นที่เป็นที่ราบชายฝั่งทะเล โดยมีลักษณะลาดเอียงจากฝั่งอ่าวไทยไปทางด้านทะเลสาบสงขลา พื้นที่ชายฝั่งทะเลเป็นหาดทรายขาวลาดโล่ระดับลงไป ในทะเล มีเขาน้อยซึ่งเป็นภูเขารธรรมชาติขนาดเล็กตั้งอยู่ภายในเทศบาลนครสงขลา เมืองสงขลาฝั่งบ่อยางถือเป็นเมืองสองทะเล คือทิศตะวันออกและทิศเหนือ จรดทะเลอ่าวไทยซึ่งเป็นทะเลน้ำเค็ม ส่วนด้านทิศตะวันตกจรดทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีสภาพเป็นน้ำกร่อย ซึ่งสถานที่เหล่านี้ถือเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง

2.1.2 เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสนและหัวเขาแดง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ทะเลสาบสงขลา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข408
ทิศใต้	ติดต่อกับ ทะเลสาบสงขลา

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนและหัวเขาแดง เป็นพื้นที่ที่ประกอบด้วยภูเขาสูงและมีขนาดใหญ่ เป็นพื้นที่ลาดลงสู่ทะเลสาบสงขลา โดยเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนและหัวเขาแดง ประกอบด้วยเขาแดง เขาค่ายม่วง และเขาน้อย โดยมีขนาดไล่จากเล็กไปใหญ่ตามลำดับ ซึ่งมีความสำคัญในแง่ทรัพยากรธรรมชาติ โดยพื้นที่บริเวณนี้มีความเป็นเมืองต่ำกว่าเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ซึ่งในบริเวณนี้ประกอบด้วยชุมชนมุสลิม ซึ่งเป็นชาวประมง นิยมตั้งถิ่นฐานบริเวณดินเขาลาดลงสู่ที่ราบชายฝั่งทะเลสาบ

2.2 ประวัติความเป็นมา

เมืองสงขลาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของประเทศไทยมาแต่สมัยโบราณ มีชุมชนโบราณและเมืองเก่าแก่ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี และการละเล่นพื้นเมือง ศิลปะพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสงขลาเพิ่งปรากฏเป็นครั้งแรกในบันทึกของพ่อค้าและนักเดินเรือชาวอาหรับ-เปอร์เซียระหว่าง ปี พ.ศ.1993-2093 ในนามของเมืองซิงกูร์ หรือซิงกอร่า (สกอร์จ จันทรรัตน์ และสงบ ส่งเมือง, 2532: 6) แต่ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของนายกิโยลาส แשרแวงส เรียกชื่อเมืองสงขลา ว่า "เมืองสิงขร" จึงมีการสันนิษฐานว่า คำว่า สงขลา เพี้ยนมาจากชื่อ "สิงหลา" (อ่าน สิง-หะ-ลา) หรือสิงขร เหตุผลที่สงขลามีชื่อว่า สิงหลา แปลว่าเมืองสิงห์ โดยได้ชื่อนี้มาจากพ่อค้าชาวเปอร์เซีย อินเดีย แล่นเรือมาค้าขาย ได้เห็นเกาะหนู เกาะแมว เมื่อมองไกลจะเห็นเป็นรูปสิงห์สองตัวหมอบเฝ้าปากทางเข้าเมืองสงขลา ชาวอินเดียจึงเรียกเมืองนี้ว่า สิงหลา ส่วนไทยเรียกว่า เมืองสทิง เมื่อมลายูเข้ามาติดต่อกับเมืองสทิง ก็เรียกว่า เมืองสิงหลา แต่ออกเสียงเพี้ยนเป็นสำเนียงฝรั่งคือ เป็นซิงกอร่า (Singora) ไทยเรียกตามเสียงมลายูและฝรั่งเสียงเพี้ยนเป็นสงขลา อีกเหตุผลหนึ่งอ้างว่า สงขลาเพี้ยนมาจาก "สิงขร" แปลว่า ภูเขา โดยอ้างว่าเมืองสงขลาในตอนแรกตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาแดง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชวินิจฉัยไว้ว่า "สงขลา" เดิมชื่อสิงหนคร (อ่านว่า สิง-หะ-นะ-คะ-ระ) ชาวมลายูไม่ชอบเสียงสระอะอยู่ท้าย จึงเปลี่ยนเป็นอา และเวลาพูดไม่มี หะ และ นะ คงเหลือ สิง-คะ-รา แต่ออกเสียงเป็น ซิงคะรา หรือ สิงโครา จนมีการเรียกเป็น ซิงกอร่า (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2555)

สงขลา เป็นเมืองประวัติศาสตร์ มีเรื่องราวสืบต่อกันตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีการค้นพบหลักฐาน ได้แก่ ขวานหิน ซึ่งเป็นเครื่องมือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่อำเภอสทิงพระ ประวัติความเป็นมา และวัฒนธรรมสมัยที่เมืองสทิงพระ เค บวร์ลเบท ได้ให้ทัศนะว่า สทิงพระ คือศูนย์กลางของอาณาจักรเชียะโ้หรือเซ็กโ้ เป็นแหล่งอารยธรรมหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้รับวัฒนธรรมอินเดียโดยตรงในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 7 ศตวรรษ เพราะมีร่องรอยทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ที่แสดงให้เห็นว่าเมืองสทิงพระเป็นศูนย์กลางการปกครองดินแดน รอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาในสมัยนั้น (ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา, 2556)

เมืองสงขลาเริ่มมีการสร้างศูนย์กลางการปกครองหรือ สถานที่ตั้งเมือง 3 แห่งโดยมีลำดับการพัฒนาการ จากเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง สู่เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง โดยเริ่มตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 22-24 ซึ่งมีรายละเอียดการการตั้งถิ่นฐานชุมชนและการก่อสร้างเมือง ดังนี้ (สำนักทรัพยากรการเรียนรู้คุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนทร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2556)

ภาพที่ 25 แผนที่สยามสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีคำว่า สิงกอร่า หรือสงขลา พิมพ์เมื่อ ค.ศ.1688 เป็นแผนที่การเดินทางของนายเอวาลิแอร์ เดอ โชมองด์ ราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่ง ฝรั่งเศส เดินทางเข้ามาในไทย เมื่อ พ.ศ. 2228

ที่มา : สยามเวนิสตะวันออก อาณาจักรที่มั่งคั่งที่สุดในสุวรรณภูมิในคริสต์ศตวรรษที่17, เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2557, เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=surya21&month=11-2014&date=15&group=2&gblog=228>

2.2.1 เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง

เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงถูกสันนิษฐานว่าน่าจะมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 เพราะเจดีย์บนยอดเขาน้อยที่ปรากฏอยู่นั้น มีอายุไม่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ 17-18 โดยปรากฏชื่อในเอกสารต่างๆ ของพ่อค้าชาวตะวันตกทั้ง Singora และ Singor ซึ่งน่าจะเป็นที่มาของคำว่า “สิงขร” หรือ “สิงหลา” ที่แปลว่าจอม ที่สูงสุดยอดเขา และเป็นความหมายที่สอดคล้องกับที่ตั้งเมืองสงขลาที่มีภูเขามากมาย เช่น เขาแดง เขาตังกวน เขาน้อย เกาะหนูและเกาะแมว เมืองสงขลาฝั่งเขาแดงอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองชาวมุสลิมที่หนีภัยจากโจรสลัดที่คุกคามอย่างหนัก โดยปรากฏในเอกสารของชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายไม่ว่าจะเป็นจดหมายของนายแมร์ เทนเฮาต์แมน พ่อค้าชาวดัตช์ เรียกเจ้าเมืองสงขลาในขณะนั้นว่า “โมกุล” ในขณะที่บันทึกของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเรียกชื่อเจ้าเมืองสงขลาว่า “โมกอล” ซึ่งในช่วงเวลานั้นตรงกับสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ราว พ.ศ. 2153 - 2154

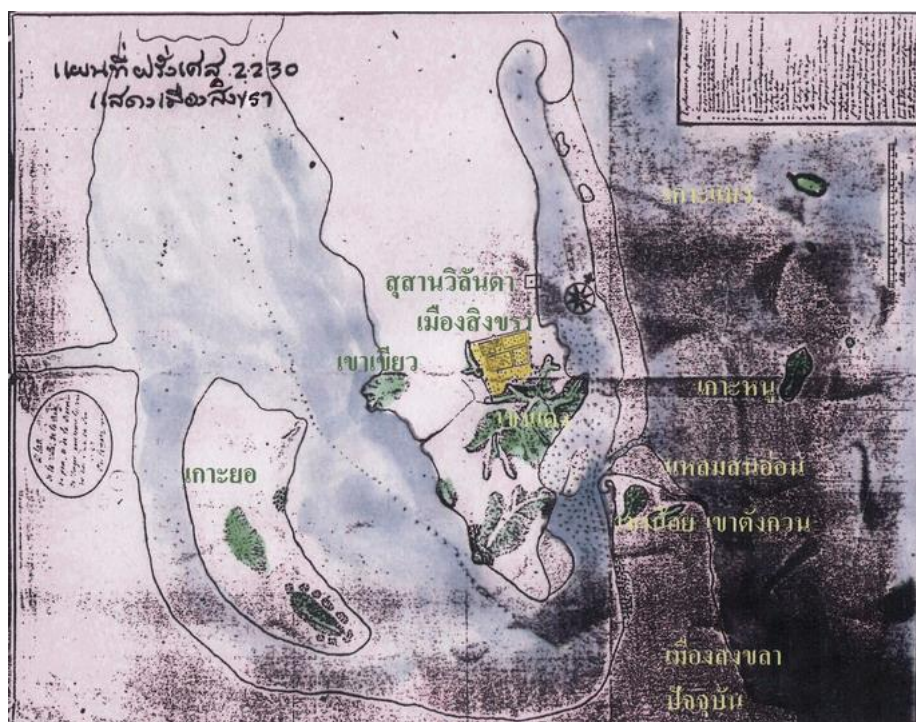
เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เริ่มตั้งถิ่นฐานขึ้นเป็นชุมชนเมื่อ พ.ศ. 2162 เมื่อดาโต๊ะโมกอล ซึ่งเคยปกครองเมืองสาเลย์ ที่เป็นเมืองลูกของจากรัตนาบงกชหรืออินโดนีเซียในปัจจุบันได้อพยพครอบครัวและบริวารหนีภัยจากการล่าเมืองขึ้น ลงเรือสำเภามาขึ้นฝั่งที่บริเวณบ้านหัวเขาแดง แขวงเมืองสงขลา เข้าใจว่าตระกูลนี้คงเคยเป็นตระกูลที่ปกครองบ้านเมืองมาก่อน เมื่อเจอทำเลที่เหมาะสม จึงนำบริวารขึ้นบกสร้างบ้านเรือน และทำท่าจอดเรือขนาดใหญ่ที่สามารถรองรับเรือสำเภาและเรือกำปั่นที่เดินทางมา ทำการค้าทางทะเลจนเมืองหัวเขาแดงในสมัยนั้นกลายเป็นเมืองท่าระหว่างประเทศโด่งดังไปจนถึงกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเอกาทศรถจึงได้ทรงมีพระราชโองการแต่งตั้งให้ดาโต๊ะโมกอล เป็นข้าหลวงใหญ่ของพระเจ้ากรุงสยามประจำเมืองพัทลุงอยู่ที่หัวเขาแดง แขวงเมืองสงขลา สุลต่านผู้ครองเมืองสงขลาได้ปกครองเมืองแบบรัฐสุลต่าน ของราชวงศ์ออตโตมาน ซึ่งการปกครองแบบนี้แพร่หลายเข้ามายังเกาะสุมาตรา เกาะชวา และรัฐสุลต่านต่างๆ ทางปลายแหลมมาลาญ โดยสุลต่านผู้ปกครองเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงได้นับถือศาสนาอิสลาม นิกายสุนี่จึงดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรี ส่วนบุตรชาย สามคนคือ มุสตาฟา ฮุสเซน และ ฮัสซัน ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสูงทางกองทัพเรือ ผู้บัญชาการป้อม และตำแหน่งการปกครองอื่นๆ ในระบอบการปกครองแบบสุลต่าน

ในช่วงแรกของการตั้งเมืองสงขลา เจ้าเมืองได้ยอมรับการตกเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยา โดยสุลต่านผู้ครองเมืองจัดส่งเครื่องราชบรรณาการแก่กรุงศรีอยุธยา ในขณะเดียวกันเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงก็ทำธุรกิจแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างประเทศ โดยทำการค้ากับฮอลันดา โปรตุเกส จีน อินเดีย และฝรั่งเศส โดยเฉพาะปี พ.ศ.2171-2201 เป็นยุคสมัยที่ฮอลันดามีความมั่งคั่งมาจากการผูกขาดเครื่องเทศแต่เพียงผู้เดียว และในปี พ.ศ.2184 ชาวดัตช์สามารถยึดเมืองมะละกาเป็นศูนย์กลางทางการค้ากับจีนและญี่ปุ่นโดยตรง

หลังจากปี พ.ศ.2185 สุลต่านสุไลมานก็ตั้งตนเป็นเอกราชและไม่ส่งอากรให้กรุงศรีอยุธยาทำให้พระเจ้าปราสาททองต้องส่งกองทหารมาปราบหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ เนื่องจากเมืองสงขลาตั้งอยู่ในชัยภูมิที่ดี มีการก่อสร้างกำแพงเมือง คันคู ตลอดจนป้อมปืนใหญ่ที่มีประสิทธิภาพสูงตั้งหลักฐานจากข้อเขียนของวัน

วลิต (Van Vliet) ตัวแทนบริษัท Dutch East India Co., Ltd ประจำกรุงศรีอยุธยาซึ่งเคยเดินทางมาเยือนเมืองสงขลาที่หัวเขาแดงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2185 ได้เขียนรายงานไว้ว่า

“พระเจ้าปราสาททองได้เคยส่งกองเรือจากกรุงศรีอยุธยามาร่วมกับกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ทำการโจมตีเมืองสงขลาถึงสองครั้งในช่วงเวลาเพียงสองปี แต่ต้องประสบความพ่ายแพ้ทั้งสองครั้ง” (สำนักทรัพยากรการเรียนรู้คุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนทร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2556)

ภาพที่ 26 ภาพถ่ายสำเนาเอกสารโบราณ สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แสดงแผนที่เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงของมงสิเออร์ เดอ ลามาร์

ที่มา : เมืองนี้ชื่อสงขรา ไม่ใช่สงขลา, เข้าถึงเมื่อ 12 ตุลาคม 2557, เข้าถึงได้จาก

<http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2008/12/K7296563/K7296563.html>

ส่วนอีกบันทึกหนึ่งได้กล่าวไว้ว่ากองเรือจากกรุงศรีอยุธยาได้ร่วมกับกองทัพจากนครศรีธรรมราชยกทัพเรือมาโอบล้อมเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงโดยมีพระยาเดโชเป็นแม่ทัพใหญ่และเริ่มทำสู้รบกันตั้งวันตั้งคืน โดยมีลูกเรือชาวต่างชาติช่วยรบกับกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ผลสุดท้ายกองทัพอของสุลต่าน รวมถึงมุสตาฟา ฮุสเซนและฮัสซันซึ่งเป็นบุตรของสุลต่านสุไลมานยอมจำนนแก่แม่ทัพใหญ่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จากนั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระบรมราชโองการยกเมืองสงขลาให้กับฝรั่งเศส แต่ฝรั่งเศสปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าว เนื่องจากเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงในขณะนั้นอยู่ในสภาพเสียหายอย่างหนัก และประชาชนส่วนใหญ่ก็โยกย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ฝั่งแหลมสน ซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่ง และชุมชนที่วานี้ก็พัฒนามาเป็นเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนในเวลาต่อมา

ภาพที่ 27 ผังเมืองเก่าสงขลาเชิงเขาแดง

ที่มา : สำนักงานจังหวัดสงขลา, อ้างถึงใน ศรีสมร ศรีบุญจพลากร, ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: หจก.การพิมพ์, 2544), 115

2.2.2 เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน

หลังจากที่เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงถูกกองทัพจากกรุงศรีอยุธยาทำลายในปี พ.ศ. 2223 ประชาชนที่เหลืออยู่ก็ย้ายชุมชนไปสร้างเมืองใหม่เป็นแห่งที่สองในบริเวณฝั่งแหลมสนซึ่งเป็นพื้นที่เชิงเขาริมทะเล ฝั่งตรงกันข้ามเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงที่ถูกทำลายลงไป เนื่องจากเป็นเมืองที่ตั้งอยู่เชิงเขา ทำให้เมืองสงขลาแห่งที่สองประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำจืดและพื้นที่ราบไม่เพียงพอต่อการขยายเมือง ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ทำให้เกิดการย้ายเมืองในเวลาต่อมา ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนนิยมใช้วัสดุที่ไม่คงทนถาวร เช่น ไม้ ใบจาก ในลักษณะเรือนเครื่องสับ จึงทำให้เหลือหลักฐานไม่มากนัก

เจ้าเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนคนแรกได้รับการแต่งตั้งจากพระยาจักรีและพระยาพิชัยราชา เป็นชาวบ้าน ชื่อว่า “โยม” ดำรงตำแหน่งเป็น “พระยาสงขลา” เจ้าเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน และในเวลาเดียวกันก็มีพ่อค้าชาวจีนชื่อ “นายเหยียง แซ่เฮา” ซึ่งอพยพมาจากเมืองเจียงจิงหู่ มณฑลฟูเจี้ยน ได้เสนอทรัพย์สินพร้อมบริวารของตนแลกกับสัมปทานผูกขาดรังนกบนเกาะสีและเกาะห้าในทะเลสาบสงขลา เจ้าพระยาจักรีและพระยาพิชัยราชาจึงได้แต่งตั้งให้นายเหยียง แซ่เฮา เป็น “หลวงอินทรีศรีสมบัติ” นายอการรังนกเกาะสีเกาะห้า พระยาสงขลาปกครองเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนจนถึงปี พ.ศ. 2317 พระเจ้ากรุงธนบุรีก็แต่งตั้งให้หลวงอินทรีศรีสมบัติเลื่อนตำแหน่งเป็น “หลวงสุวรรณศรีสมบัติ” และให้เป็นเจ้าเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนเป็นคนถัดมา เพราะเห็นว่าพระยาสงขลาปฏิบัติราชการได้ไม่ดี

หลวงสุวรรณศรีสมบัติเป็นต้นสายสกุล “ณ สงขลา” และได้ปกครองเมืองสงขลามาถึง 8 รุ่น ปัญหาหลักของการปกครองเมืองสงขลา คือการควบคุมหัวเมืองแยกต่างๆ ให้อยู่ในความสงบโดยมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรบหลายครั้ง ทำให้เจ้าเมืองสงขลาในรุ่นต่างๆ มีโอกาสแสดงความสามารถทางการรบ

หลายต่อหลายครั้ง ในสมัยนั้นเมืองปัตตานีได้ถูกแยกออกเป็น 7 หัวเมืองย่อย และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของเมืองสงขลา ซึ่งต่อมาชื่อเมืองต่างๆ ได้ถูกนำไปตั้งเป็นชื่อถนนในครั้งตั้งเมืองใหม่ที่ฝั่งบ่ออย่าง เมืองทั้งเจ็ดมีรายชื่อดังต่อไปนี้ คือ เมืองปัตตานี เมืองหนองจิก เมืองยะลา เมืองรามัน เมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองระแงะ และเมืองสตูล ซึ่งเป็นเมืองสุดท้ายที่เข้ามาอยู่ภายใต้การดูแลของเมืองสงขลา ในปี พ.ศ. 2379 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 และตรงกับสมัยเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง ณ สงขลา) ปกครองเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน จากนั้นอีกไม่นานก็มีการย้ายเมืองอีกครั้งไปยังเมืองสงขลาฝั่งบ่อ

2.2.3 เมืองสงขลาฝั่งบ่ออย่าง

สงขลาฝั่งบ่ออย่างเป็นเมืองที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ หลังจากเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำจืดและพื้นที่ราบในการขยายเมือง เจ้าพระยาวิเชียรคีรีก็ทำการตั้งเมืองสงขลาฝั่งบ่ออย่างในปี พ.ศ. 2379 และรักษาความเป็นเมืองทำไว้อย่างเดิม โดยในเบื้องต้นของการสร้างเมืองเจ้าพระยาวิเชียรคีรีได้สร้างป้อมกำแพงเมืองยาว 1,200 เมตร และประตูเมือง 10 ประตู หลังจากนั้นได้วางหลักเมืองและสมโภชหลักเมืองในปี พ.ศ.2385 และเรียกบริเวณพื้นที่นี้ว่า “เมืองสงขลาฝั่งบ่ออย่าง” ก่อนที่เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) จะถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2408

เมื่อเจ้าพระยาวิเชียรคีรีถึงแก่กรรม ทายาทลำดับต่อมาได้เป็นเจ้าเมืองสงขลาต่อ และพัฒนาเมืองสงขลาให้เป็นเมืองกันชนระหว่างเมืองปัตตานี ซึ่งเป็นเมืองของมุสลิมที่อยู่ทางตอนใต้ของสงขลา กับเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองพุทธศาสนิกชน โดยเมืองสงขลาได้อยู่ภายใต้การปกครองของสายสกุล ณ สงขลา ซึ่งมี นายเหยียง แซ่เฮา เป็นต้นสกุล รวมเจ้าเมืองสายสกุล ณ สงขลาที่ปกครองเมืองสงขลาบ่ออย่าง ดังนี้

ลำดับที่ 1. พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง ณ สงขลา) พ.ศ. 2360 – 2390 ผู้เริ่มสร้างเมืองสงขลาบ่ออย่าง

ลำดับที่ 2. พระยาวิเชียรคีรี (บุญสัง ณ สงขลา) พ.ศ. 2390 – 2408

ลำดับที่ 3. พระยาวิเชียรคีรี (เม่น ณ สงขลา) พ.ศ. 2408 – 2427

ลำดับที่ 4. พระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม ณ สงขลา) พ.ศ. 2427 – 2431

ลำดับที่ 5. พระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) พ.ศ. 2431 – 2439

ระหว่างปี พ.ศ. 2437-2439 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานเงินบางส่วนเพื่อสร้างเจดีย์บนยอดเขาตังกวน และในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิรูปการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาลโดยตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชอันประกอบไปด้วยนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และหัวเมืองแขกอีก 7 เมือง โดยมีพระวิจิตร (ปั้น สุขุม) ลงมาเป็นข้าหลวงพิเศษ ว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช ซึ่งตำแหน่งที่ตั้งอาคารที่ว่าการอยู่ที่เมืองสงขลาฝั่งบ่ออย่าง และลดบทบาทเจ้าเมืองเป็นผู้ว่าราชการเมือง ซึ่งถือว่าเป็นการสิ้นสุดยุคปกครองแบบเจ้าเมืองไปด้วย ทั้งนี้เจ้าเมืองคนสุดท้าย เป็นบุคคลในสายสกุล ณ สงขลา ที่ปกครองเมืองสงขลาามากกว่าแปดรุ่น ต่อมาประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนการปกครองอีกหลายครั้ง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงการ

ปกครองโดยยกเลิกระบบเดิมทั้งหมด และยกกระดับสงขลาขึ้นเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย (สำนัก
 ทรัพยากรการเรียนรู้คุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนทร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2556)

ภาพที่ 28 ผังเมืองเก่าสงขลาผังบ่ออย่าง
 ที่มา : แผนที่เมืองสงขลา ปี 2503 ของบ้านพิพิธภัณฑ์ ลงตีพิมพ์ในสมุดภาพสงขลา พ.ศ.2551, เข้าถึง
 เมื่อ 1 ตุลาคม 2557, เข้าถึงได้จาก <http://www.songkhla.com/image/songkhla2503map.jpg>

ภาพที่ 29 ผังการเปรียบเทียบเมืองเก่าสงขลาผังบ่ออย่าง และตำแหน่งกำแพงเมืองเก่า
 ที่มา: สำนักงานจังหวัดสงขลา, อ่างอิงใน ศรีสมร ศรีเบญจพลางกูร, ประวัติเมืองสงขลา, พิมพ์ครั้งที่ 2
 (กรุงเทพฯ: หจก.การพิมพ์, 2544), 117.

แผนภูมิที่ 5 สรุปล่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลา

ที่มา: รวบรวมโดยผู้วิจัย

2.3 ลักษณะทางสังคมและประชากร

เมืองเก่าสงขลามีลักษณะสังคมแบบพหุวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วยกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ คือ ชาวไทยพื้นถิ่น ชาวจีน และชาวมุสลิม ทำให้มีการผสมผสานด้านวัฒนธรรมที่แสดงออกมาทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น ลักษณะทางสถาปัตยกรรม การวางผังเมือง และในแง่นามธรรม เช่น การใช้ชีวิตของคนในชุมชน

ขนาดของประชากรทั่วไปในเทศบาลนครสงขลาในปี พ.ศ.2559 ทั้งหมดประมาณ 64,602 คน โดยเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านประมาณ 64,031 คน แยกเป็นชาย 30,595 คน หญิง 33,436 คน โดยมีประชากรส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 19-21 ปี อัตราการเปลี่ยนแปลงของประชากรทั้งหมดในเทศบาลนครสงขลาตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 – 2559 มีขนาดของประชากรที่ลดลง (ระบบสถิติการทะเบียน, 2559) โดยมีจำนวนประชากรในพื้นที่เทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา แยกตามปีต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรทั้งหมดในพื้นที่ เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลาในแต่ละปี

ปี พ.ศ.	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)
2555	33,181	35,544	68,725
2556	32,819	35,128	67,947
2557	32,418	34,736	67,154
2558	31,864	34,210	66,074
2559	30,930	33,026	64,602

ที่มา : สถิติประชากรและบ้าน, เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2560, เข้าถึงได้จาก

http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php, 2560

2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินปัจจุบันในพื้นที่วิจัย

2.4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานแต่เดิมของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย เป็นการตั้งถิ่นฐานบริเวณท่าเรือฝั่งทะเลสาบสงขลาตั้งแต่อดีต โดยมีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นบริเวณถนนราชวิถีและถนนไทรบุรี ส่งผลให้ภาพรวมเนื้อเมืองสงขลา มีการกระจุกตัวบริเวณฝั่งทะเลสาบสงขลา โดยลักษณะและทิศทางการขยายตัวของ การใช้ประโยชน์ที่ดินหลักในพื้นที่ฝั่งเมืองรวมเมืองสงขลาแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานเทศบาลนครสงขลา, 2557)

1. การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยมีการกระจุกตัวอย่างหนาแน่นบริเวณถนนราชวิถี ถนนไทรบุรี และเริ่มขยายตัวมาทางถนนกาญจนาภิเษ และทางหลวงหมายเลข 408 ถนนราชวิถี

ในเมืองสงขลาฝั่งบ่อทราย ความหนาแน่นของที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยมีความหนาแน่นและกระจุกตัวสูงอยู่บริเวณพื้นที่ตำบลบ่อทราย บริเวณถนนราชวิถี พื้นที่ที่มีความหนาแน่นรองลงมาคือ พื้นที่บริเวณตามแนวเส้นทางถนนไทรบุรี

2. การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมในเขตเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่ออย่างส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่บริเวณพื้นที่ตำบลบ่ออย่าง โดยมีการเกาะตัวบริเวณริมสองฝั่งถนนสายสำคัญต่าง ๆ ซึ่งมีย่านการค้าที่สำคัญคือ ตลาดสดรถไฟเก่าบริเวณถนนรามวิถี ย่านชุมชนถนนนางงาม และย่านการค้าบริเวณทางไปท่าเรือแยกทหารไทย ตลาดเก่าย่านชุมชนเก้าเส้งบริเวณถนนเก้าแสน และเริ่มขยายตัวมาทางถนนกาญจนวนิช และพื้นที่ที่มีความหนาแน่นรองลงมาคือ พื้นที่บริเวณตำบลพะวง ตามแนวเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นและกระจุกตัวสูงอยู่บริเวณพื้นที่ตำบลบ่ออย่าง และเกาะตัวบริเวณริมสองฝั่งถนนสายสำคัญต่าง ๆ โดยย่านพาณิชยกรรมหลักของเมืองเมืองสงขลาฝั่งบ่ออย่าง เป็นประเภทที่ดินพาณิชยกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดศูนย์กลางหลัก และศูนย์กลางรองด้านการค้าและการประมง รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการส่งเสริมพาณิชยกรรมเพื่อการท่องเที่ยว

3. การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ประเภทการประมง ส่วนใหญ่อยู่บริเวณตำบลเขารูปช้าง และตำบลบ่ออย่าง โดยเกาะตัวตามแนวชายฝั่งทะเลทั้งสองข้างคือ ทะเลสาบสงขลาและอ่าวไทย โดยเฉพาะฝั่งทะเลสาบสงขลาซึ่งมีศักยภาพเนื่องจากอยู่ใกล้ท่าเรือน้ำลึก

ทิศทางการขยายตัวและการใช้ประโยชน์ที่ดินเมืองสงขลาเป็นรูปแบบการขยายตัวที่เกาะตัวไปตามแนวเส้นถนน หรือ เป็นการเจริญเติบโตของเมืองแบบแนวเส้นตรง (linear growth) ซึ่งการขยายตัวจะเกิดจากการกระจายความหนาแน่นในบริเวณพื้นที่ตำบลบ่ออย่าง ที่ขยายตัวตามแนวเส้นถนน 3 เส้นหลัก คือ

การขยายตัวแนวเส้นที่ 1 เริ่มจากแนวเส้นถนนรามวิถี ตำบลบ่ออย่าง ขยายตัวไปทางทิศใต้ตามแนวเส้นถนนไทรบุรีและทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 ตำบลเขารูปช้าง

การขยายตัวแนวเส้นที่ 2 เริ่มจากแนวเส้นถนนรามวิถี ตำบลบ่ออย่าง ขยายตัวไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวเส้นทางหลวงชนบท สข. 5004 ตำบลเกาะแก้ว

การขยายตัวแนวเส้นที่ 3 เริ่มจากแนวเส้นถนนรามวิถี ตำบลบ่ออย่าง ขยายตัวไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนวเส้นถนนกาญจนวนิช ตำบลเขารูปช้าง และขยายตัวต่อไปอีกจนถึงบริเวณตำบลพะวง ตามแนวเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 414

ส่วนใหญ่การขยายตัวของเมืองจะเป็นการขยายตัวของพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นต่ำ ที่เติบโตไปตามแนวเส้นการขยายตัวดังที่กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากปริมาณความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันกระจุกตัวสูงอยู่ในบริเวณพื้นที่เทศบาลนครสงขลา และจำเป็นต้องมีการขยายตัวของเมือง ทำให้พื้นที่บริเวณรอบนอกเทศบาลซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เช่น ตำบลเขารูปช้าง ตำบลเกาะแก้ว และตำบลพะวง

2.4.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินปัจจุบันบริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสน

การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสน จากการสำรวจภาคสนามโดยผู้วิจัย พบว่าส่วนมากเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่ป่าไม้ บริเวณหัวเขาแดง เขาน้อย เขาค่ายม่วงและที่ดินประเภทเกษตรกรรม นอกจากนั้นยังมีที่ดินประเภทชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งเป็นชุมชนชาวประมงตั้งถิ่นฐานตลอดแนวชายฝั่งทะเลสาบสงขลา โดยมีการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนจากแนวชายฝั่งเข้าสู่แผ่นดิน ซึ่งเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสนถือเป็นเมืองเก่าที่ยังหลงเหลือโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณี โดยโบราณสถานเหล่านี้อยู่ในรูปของสถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น วัด พระเจดีย์ มัสยิด สถานที่ฝังศพ และโบราณสถานที่เป็นกำแพงเมือง ป้อมปราการ ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร ซึ่งสิ่งเหล่านี้จัดเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งเป็นโบราณสถาน โดยโบราณสถานเหล่านี้กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่เกษตรกรรม ต่อมาเมื่อมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ ในปี พ.ศ.2532 ประกอบกับมีการสร้างท่าเรือน้ำลึกจังหวัดสงขลาและมีท่าเรือแพขนานยนต์ข้ามทะเลสาบสงขลา ทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเปลี่ยนไปในทางกายภาพ คือมีการเกิดชุมชนใหม่ ตั้งถิ่นฐานเกาะตามแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 พื้นที่เมืองขยายตัวเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่โบราณสถาน พื้นที่ป่าถูกทำลาย พื้นที่โบราณสถานถูกรุกล้ำ และพื้นที่เกษตรกรรมมีจำนวนลดลง และแปรสภาพเป็นที่อยู่อาศัยและชุมชนที่เกาะกลุ่มไปตามเส้นทางถนน รวมไปถึงการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ชุมชน ที่ขยายตัวกระจุกอยู่โดยรอบโบราณสถานต่างๆ

ภาพที่ 30 ชุมชนบริเวณหัวเขาแดง แหลมสน และหัวเขาแดง

ที่มา : เมืองสงขลา: เรื่องเล่าจากภาพถ่ายมุมสูงจากเฮลิคอปเตอร์, เข้าถึงเมื่อ 28 มิถุนายน 2558, เข้าถึงได้จาก <http://www.oknation.net/blog/keangdin/2010/06/10/entry-2>

2.5 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในพื้นที่วิจัย

2.5.1 เทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่เขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2546

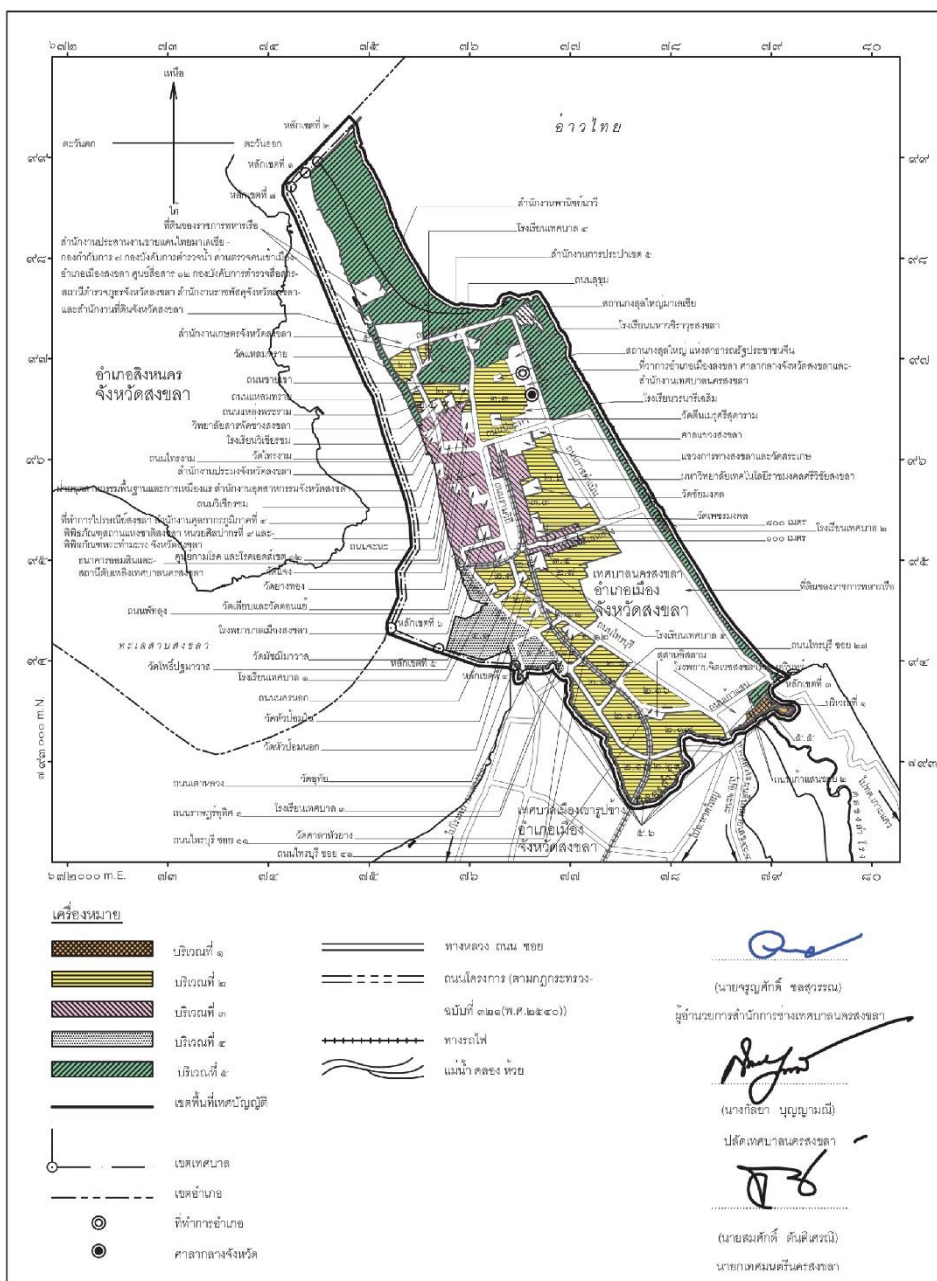
นอกจากการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่วิจัยแล้ว ยังมีเทศบัญญัติที่เป็นกฎหมายบังคับใช้ เกี่ยวกับการควบคุมอาคาร ซึ่งใช้ในการก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้งานอาคาร ภายในบริเวณต่างๆ ในพื้นที่วิจัย โดยได้แบ่งพื้นที่ ในเขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ในการบังคับใช้เทศบัญญัติออกเป็น 5 ส่วน ซึ่งมีข้อกำหนดการใช้งานพื้นที่ ดังนี้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2560)

ตารางที่ 3 การกำหนดการก่อสร้างและดัดแปลงอาคารในพื้นที่ต่างๆ บริเวณเมืองสงขลา

รายการกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่เขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พ.ศ. ๒๕๔๖	บริเวณที่				
	1	2	3	4	5
ห้ามก่อสร้าง โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานที่ประกอบกิจการโดยไม่ก่อเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข หรือไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ	X	X	X		X
ห้ามก่อสร้าง อาคารคลังวัตถุดิบและอาคารคลังวัตถุดิบตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย	X	X	X		X
ห้ามก่อสร้าง อาคารคลังเชื้อเพลิงเพื่อการขายส่ง	X	X	X		X
ห้ามก่อสร้าง อาคารบรรจุก๊าซและอาคารเก็บก๊าซตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการและร้านจำหน่ายก๊าซ	X	X			X
ห้ามก่อสร้าง อาคารกำจัดมูลฝอย	X	X	X		X
ห้ามก่อสร้าง อาคารเลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร แพะ แกะ ห่าน เป็ด หรือไก่ เพื่อการค้าหรือ โดยก่อเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข		X	X		X
ห้ามก่อสร้าง อาคารซื้อขายเศษวัสดุ		X	X		X
ห้ามก่อสร้าง ไซโลเก็บผลิตผลการเกษตร			X		X
ห้ามก่อสร้าง สุสานและฌาปนสถานตามกฎหมายว่าด้วยสุสานและฌาปนสถาน			X	X	X
ห้ามก่อสร้าง อาคารสถานสงเคราะห์หรือรับเลี้ยงเด็กหรือคนชรา				X	X
ก่อสร้างอาคารเพื่อนันทนาการหรือเกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณสุขเท่านั้น					X
ห้ามดัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารใดๆ ให้เป็นอาคารชนิดหรือประเภทที่มีลักษณะต้องห้ามก่อสร้าง	X	X	X	X	X

แผนที่ท้ายเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา
 เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภท
 ในท้องที่เขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา
 พ.ศ. ๒๕๕๖

มาตราส่วน ๑:๖๐,๐๐๐
 ๐ ๑๕ ๓๐ ๔๕ ๖๐ ๗๕ ๙๐
 ๒ กิโลเมตร

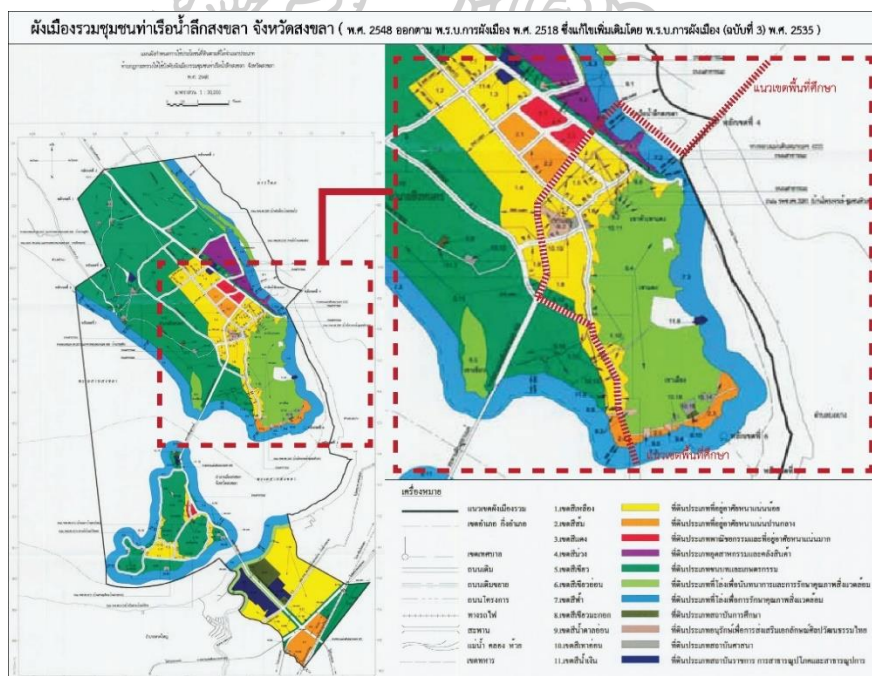

ภาพที่ 31 แผนที่ขอบเขตการกำหนดบริเวณก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่เขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา
 ที่มา : แผนที่แนบท้ายเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา, เข้าถึงเมื่อ 24 พฤษภาคม 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/E/021/30.PDF>

เต็มประสิทธิภาพสอดคล้องกับโครงสร้างพื้นฐานในปัจจุบัน ซึ่งผังเมืองรวมเมืองนี้ ไม่ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าสงขลา เพื่อให้เกิดอนุรักษ์และพัฒนาเมืองไปควบคู่กับเมืองเก่า และยังไม่ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในบางพื้นที่

2.5.3 ผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา จังหวัดสงขลา

ผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา จังหวัดสงขลา อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 และมาตรา 26 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการผังเมือง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535 ใช้บังคับผังเมืองรวม ในท้องที่ ตำบลชิงโค ตำบลท่าบ ตำบลหัวเขา ตำบลสทิงหม้อ ในอำเภอสิงหนคร และตำบลบ่อยาง ตำบลเกาะยอ ตำบลเขารูปช้าง ตำบลพะวง ในอำเภอเมืองสงขลา เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2548 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน การคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณสุขูปโภค บริการสาธารณะ และสภาพแวดล้อม ซึ่งอำนาจการบังคับใช้ผังนี้ อยู่ในบริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง แม้ผังเมืองรวมชุมชนฉบับปัจจุบันจะมีการขยายระยะเวลาจนถึง พ.ศ.2555 และหมดอายุไปแล้วนั้น แต่ก็ยังไม่มีประกาศใช้ผังเมืองรวมชุมชนฉบับใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา จังหวัดสงขลาฉบับดังกล่าว แบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดิน ออกเป็น 11 ประเภทโดยมีรายละเอียดตามภาพที่ 33 ดังนี้

ภาพที่ 33 ผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา และภาพขยายบริเวณเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสน

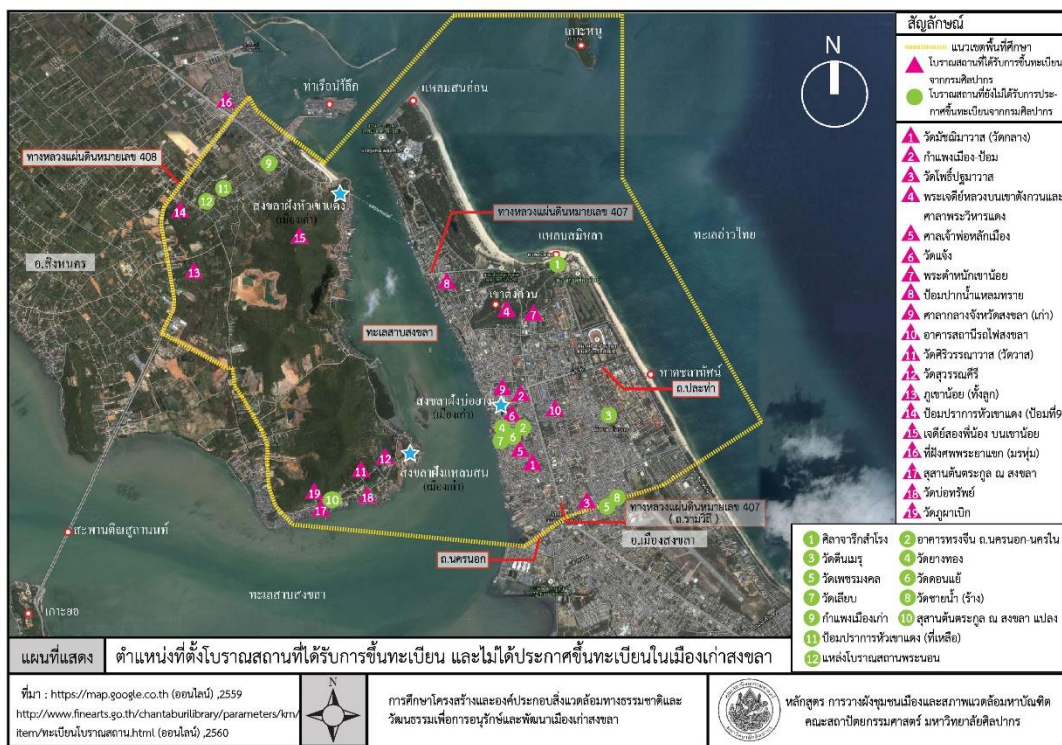
ที่มา : ผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือน้ำลึกสงขลา จังหวัดสงขลา, เข้าถึงเมื่อ 26 มิถุนายน 2560, เข้าถึงได้จาก

<http://slbkb.psu.ac.th/xmlui/handle/2558/773>

บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และฝั่งแหลมสน อยู่ในพื้นที่บังคับใช้ผังเมืองรวมชุมชน ทำเรื่อน้ำลึกสงขลา จังหวัดสงขลา ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้มีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นประเภทอนุรักษ์ เพื่อการส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว

2.6 พื้นที่โบราณสถานในเมืองเก่าสงขลา

จากการศึกษาบริบทโดยรวมของเมืองเก่าสงขลาพบว่า กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในพื้นที่ศึกษา เป็นจำนวนทั้งหมด 17 แห่ง แบ่งเป็นเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย จำนวน 10 แห่ง เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน จำนวน 7 แห่ง นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานซึ่งยังไม่ได้รับหรือรอการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรอีก จำนวน 12 แห่ง โดยมีรายละเอียด ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2557)

ภาพที่ 34 แผนที่ตำแหน่งโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียน และไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนในเมืองเก่าสงขลา

ที่มา : ดัดแปลงจาก <http://map.google.co.th>, 2557 และ

รายชื่อโบราณสถานในจังหวัดสงขลา, เข้าถึงเมื่อ 14 มีนาคม 2560, เข้าถึงได้จาก

<https://th.wikipedia.org/wiki/รายชื่อโบราณสถานในจังหวัดสงขลา>

3. สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมนามธรรม (Intangible Cultural Environment)

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมของจังหวัดสงขลามิที่มาต่อเนื่องมาจากเมืองเก่าสงขลาซึ่งเป็นพหุสังคม ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา วัฒนธรรมและการละเล่นพื้นบ้าน ที่เป็นมรดกสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นสู่รุ่น ที่เกิดจากคนหลากหลายเชื้อชาติและศาสนาอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดการหลอมรวมทางวัฒนธรรม ในระยะแรกชาวเมืองนับถือศาสนาพราหมณ์ มีการนำประเพณีพราหมณ์มาปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณีพื้นบ้าน ซึ่งต่อมาได้หันมานับถือศาสนาพุทธนิกายมหายานและลัทธิขงจื๊อมาตามลำดับ ทำให้รับเอาวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับการพระพุทธศาสนามาดำเนินชีวิต (มลธุดา อู่ยง, 2552: 33) โดยเฉพาะโครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมนามธรรมซึ่งก็คือกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวิถีชีวิต ที่มีการปรับให้เข้ากับโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในเมืองเก่าสงขลา เช่น ประเพณีตักบาตรเทโวที่เกิดขึ้นบริเวณเขาตังกวน โดยยอดเขาตังกวนเป็นเหมือนตัวแทนของสวรรค์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับลงมาหลังจากโปรดพระมารดา บนยอดเขาดังกล่าวยังเป็นสถานที่เกิดประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวง ซึ่งสองประเพณีนี้จัดอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน รวมถึงประเพณีทำบุญชายทะเลที่เกิดบริเวณริมชายทะเล ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่สำคัญ จะเห็นได้ว่าโครงสร้างสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในเมืองเก่าสงขลาล้วนมีความสัมพันธ์กัน เกิดจากการปรับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เข้ากับวิถีทางการดำรงชีวิต ก่อเกิดเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนามธรรมของคนในชุมชน โดยมีรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ ในโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนามธรรม ดังนี้

1. ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน และตักบาตรเทโว ประเพณีนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 บริเวณสระบัว และการตักบาตรเทโว บริเวณเชิงบันไดขึ้นเขาตังกวน โดยในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ก่อนวันตักบาตรเทโวและชักพระ ประชาชนจะทำพิธีบวงสรวงเทวดา แล้วห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน เมื่อถึงเช้าวันรุ่งขึ้นจะทำพิธีตักบาตรเทโว ณ เชิงเขาตังกวน โดยมีภิกษุสามเณร จากวัดต่างๆ ลงบันไดจากบนเขาตังกวน เพื่อบิณฑบาตรรับภัตตาหาร นอกจากนั้นยังมีการนำข้าวเหนียวมาห่อด้วยใบกระพ้อทำเป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วนำไปต้มให้สุก เรียกว่า ต้ม เพื่อนำไปใส่บาตร หรือนำไปแขวนที่เรือพระที่งานชักพระ

2. ประเพณีชักพระ เกิดขึ้นในวันออกพรรษา คือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 โดยแต่ละวัดได้ตกลงนัดหมายลากพระไปยังจุดศูนย์รวม วันรุ่งขึ้น แรม 2 ค่ำ เดือน 11 จึงลากพระกลับวัด ปฏิบัติตามความเชื่อว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพระมารดา เมื่อครบพรรษาจึงเสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ พุทธศาสนิกชนไปรับเสด็จ แล้วอัญเชิญพระพุทธเจ้าประทับบนบุษบกแล้วแห่แห่น ซึ่งสิ่งที่เป็นส่วนประกอบสำคัญในประเพณีชักพระ คือเรือพระ ซึ่งเป็นรถหรือล้อเลื่อนที่ประดับตกแต่งให้เป็นรูปเรือแล้ววางบุษบก ซึ่งแต่ละที่จะมีเทคนิคการออกแบบบุษบก มีการประดิษฐ์ประดอยอย่างสวยงามหลังคาบุษบกนิยมทำเป็นรูปจตุรมุข ตกแต่งด้วยหางหงส์ ซ้อฟ้า ใบระกา ประชาชนที่มาร่วมพิธีจะมีการแห่ต้ม โดยเตรียมหาใบกระพ้อ และข้าวสารข้าวเหนียวเพื่อนำไปทำขนมต้ม ไปแขวนเรือพระ โดยระหว่างทางการชักพระจะมีการใช้โพน ฆ้อง ระฆัง เป็นเครื่องตีให้จังหวะในการชักพระ

3. ประเพณีทำบุญเดือนสิบ เป็นประเพณีที่แสดงออกซึ่งความกตัญญูทวดเวทต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว จัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 โดยมีความเชื่อว่าวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว ซึ่งยังไม่ได้ไปเกิดที่ภพอื่น คือ เปรต โดยในวันนี้ เปรตจะได้รับการปลดปล่อยให้กลับมาพบญาติพี่น้อง ลูกหลานในเมืองมนุษย์ ดังนั้นคนที่ยังอยู่ในเมืองมนุษย์จะนำอาหารคาวหวาน ขนมต่างๆ ไปทำบุญที่วัด เรียกว่าทำบุญรับเปรต ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 โดยมีอาหารต่างๆ แทนสัญลักษณ์ต่างๆ คือ ขนมลาแทนเสื้อผ้า ขนมพองแทนพาหนะในการเดินทาง ขนมเทียนแทนแสงสว่าง ขนมบ้าแทนของเล่น ขนมเจาะหูแทนเงินทอง ซึ่งประชาชนในชุมชนจะนำอาหารเหล่านี้ไปทำบุญที่วัด เรียกว่าทำบุญส่งเปรต โดยจะนำอาหารดังกล่าว ไปวางบนร้านเปรตในบริเวณวัด เมื่อเสร็จจึงมีการ ชิงเปรต คือ การที่ลูกหลานผู้มาทำบุญที่วัดร่วมกันแย่งชิงอาหารบนร้านเปรต เพื่อนำไปรับประทาน โดยถือว่าเป็นสิริมงคล (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 40-41)

4. ประเพณีทำบุญชายเล เป็นประเพณีท้องถิ่นของคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่บริเวณชายทะเลในบริเวณอำเภอสิงหนคร และอำเภอเมืองสงขลา โดยมีการทำเป็นประจำทุกปีหลังวันเข้าพรรษา ซึ่งไม่มีกำหนดวันที่แน่นอน แล้วแต่ท้องถิ่นใดจะนัดหมายกันเอง โดยจะมีการนิมนต์พระสงฆ์ มาทำบุญเลี้ยงพระ ฟังธรรมเทศนา และสวดมาติกาบังสุกุล ซึ่งชาวบ้านจะมีการเตรียมอาหารเพื่อถวายพระสงฆ์ส่วนหนึ่ง แล้วอีกส่วนหนึ่งนำมาห่อด้วยใบไม้ผูกร้อยกันเป็นพวง และนำเกลือ ขมิ้น หอม กระเทียม พริกขี้หนู กะปิ เครื่องปรุงต่างๆ ห่อด้วยใบกระพ้อ แล้วเอาไปเวียนบนหัวลูกหลานและคนในครอบครัว เชื่อกันว่าเป็นสะเดาะเคราะห์ แล้วนำห่อไปแขวนที่ราวไม้ โดยเมื่อเสร็จพิธีชาวบ้านจะนำห่อต่างๆ ที่แขวนที่ราวไม้ ไปทิ้งในทะเล ชาวบ้านเรียกวิธีนี้ว่า ส่งหอบส่งคอน (ถนอม พูนวงศ์, 41)

5. การชนโค เป็นกีฬาพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมมากในจังหวัดสงขลา วัวที่จะชนนั้นเรียกว่าวัวชน ซึ่งเป็นวัวพันธุ์เฉพาะ กีฬาวัวชนยังคงได้รับความนิยมในปัจจุบัน เพราะมีความตื่นเต้นเร้าใจ สนุกสนาน และมีการวางเดิมพันกันมากๆ สนามวัวชนเรียกว่า บ่อนวัว (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 68-69)

6. เทศกาลอาหารสองทะเล เมืองสงขลาเป็นเมืองสองทะเล อันประกอบด้วยทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย ทำให้มีความสมบูรณ์และเป็นแหล่งของอาหารทะเล เทศบาลนครสงขลาจึงจัดให้มีกิจกรรมขึ้นเพื่อส่งเสริมการค้าขายและการท่องเที่ยว โดยเทศกาลนี้ จัดบริเวณสระบัว แหลมสมิหลา จังหวัดสงขลา

4. สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Tangible Cultural Environment)

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรมของเมืองเก่าสงขลาที่มีมาเนื่องมาจาก เมืองสงขลาเป็นแหล่งชุมชนโบราณ เป็นศูนย์รวมการปกครองท้องถิ่นมาแต่โบราณ จากหลักฐานส่วนใหญ่เป็นหลักฐานที่พบทางโบราณคดีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรมของเมือง จากอิทธิพลทางศาสนาพุทธทำให้มีการสร้างวัด การสร้างพระพุทธรูป สลึงเจดีย์ อุโบสถ วิหาร ขึ้นอย่างแพร่หลาย จึงมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ ซึ่งเกี่ยวกับศาสนาหลายที่ในบริเวณเมืองเก่า

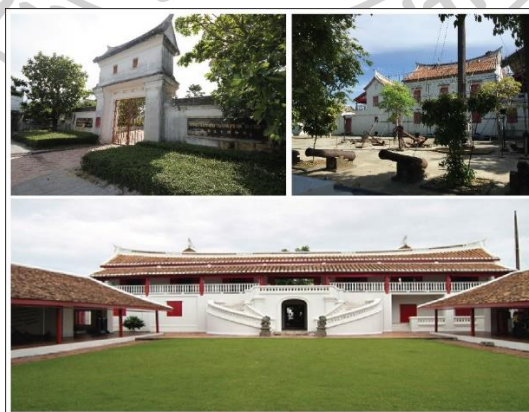
รวมถึงโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันเมืองและศิลปวัฒนธรรม เช่นกำแพงเมือง สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยและทำกิจกรรมต่างๆ

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรมของเมืองเก่าสงขลามาจากความเชื่อมโยงกันในแต่ละองค์ประกอบ โดยมีกำแพงเมืองและทะเลสาบสงขลาเป็นตัวกำหนดขอบเขตของเมือง ซึ่งปรากฏในเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ฝั่งแหลมสนและฝั่งบ่ออย่าง ภายในกำแพงเมืองประกอบด้วยโบราณสถานต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งตั้งอยู่เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองเก่าต่างๆ โดยมีรายละเอียดของสถานที่ต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองเก่าสงขลา ดังนี้

4.1 สถานที่สำคัญในพื้นที่วิจัย: เมืองสงขลาฝั่งบ่ออย่าง

1. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา ตั้งอยู่ที่ ตำบลบ่ออย่าง บริเวณนอกกำแพงเมืองเดิม ทิศเหนือติดถนนรองเมือง ทิศใต้ติดถนนจนะนะ ทิศตะวันออกติดถนนไทรบุรี ทิศตะวันตกติดถนนวิเชียรชม มีพื้นที่ทั้งหมด 13 ไร่ (ถนน พูนวงศ์, 2545: 104-105) อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลาเป็นโบราณสถานของชาติ มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีน อายุกว่า 100 ปี ภายในจัดแสดงศิลปวัตถุที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้และของประเทศไทย อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา เดิมเป็นคฤหาสน์ของผู้ช่วยเจ้าเมืองสงขลา พระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเมื่อปี พ.ศ. 2421 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2437 จึงใช้เป็นที่พำนักและว่าราชการของพระยาวิจิตรวรศาสตร์ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ซึ่งต่อมาก็คือ เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) หลังจากนั้นได้ใช้เป็นศาลาว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช และเป็นศาลากลางจังหวัดตามลำดับจนถึงปี พ.ศ. 2496

ภาพที่ 35 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา

ที่มาภาพด้านบน : จากการสำรวจ, 13 มิถุนายน 2559

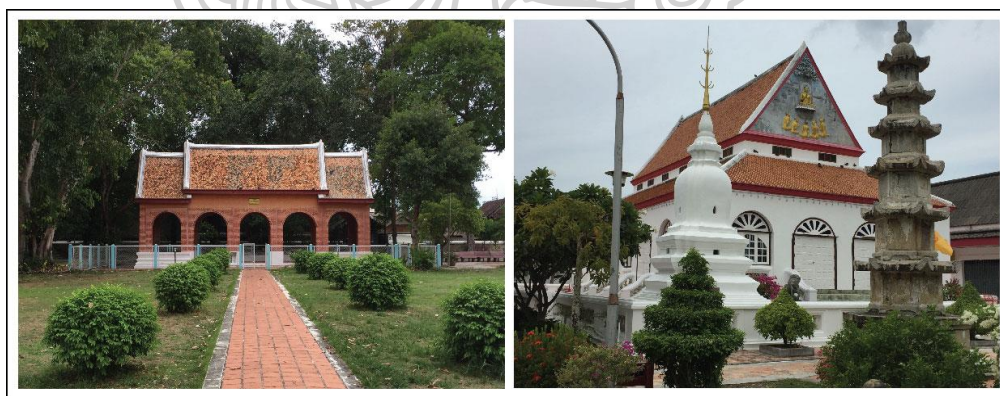
ที่มาภาพด้านล่าง : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา, เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://hatyaiairportthai.com/th/popular-destinations/316/พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา>

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนอาคารแห่งนี้เป็นโบราณสถาน และปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑสถานของชาติ และเมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2525 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา เพื่อให้เป็นสถานที่จัดแสดงศิลปวัตถุภาคใต้ตอนล่าง และเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะชาติพันธุ์วิทยา ศิลปะจีน ศิลปะพื้นบ้านพื้นเมือง นอกจากนี้ ยังจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุเกี่ยวกับตระกูล ณ สงขลา ซึ่งเป็นตระกูลเจ้าเมืองสงขลาในอดีตอีกด้วย

2. วัดมัทธิมาวาส

วัดมัทธิมาวาสอยู่ที่ถนนไทรบุรี ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา เป็นวัดใหญ่และสำคัญที่สุดในจังหวัดสงขลา รัชกาลที่ 6 ทรงโปรดเกล้าฯ ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2468 วัดนี้เป็นวัดโบราณประมาณ 400 ปี เดิมเรียกว่าวัดยายศรีจันทร์ เพราะกล่าวกันว่ายายศรีจันทร์ คหบดีผู้มั่งคั่งในเมืองสงขลาได้อุทิศเงินสร้างขึ้น ต่อมาประชาชนพากันเรียกว่า "วัดกลาง" ทั้งนี้เพราะมีผู้สร้างวัดอื่นขึ้นทางทิศเหนือวัดหนึ่ง (วัดเลียบ) และทิศใต้อีกวัดหนึ่ง (วัดโพธิ์) ชาวสงขลาจึงเรียกวัดยายศรีจันทร์ว่า "วัดกลาง" ต่อมาจนทุกวันนี้ และได้เปลี่ยนชื่อเป็น ภาษาบาลีว่า "วัดมัทธิมาวาส" โดย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เมื่อครั้งเสด็จเมืองสงขลา พ.ศ. 2431 นอกจากนี้ในวัดยังมีพิพิธภัณฑสถาน ชื่อ ภัทรศิลป์ เป็นที่เก็บวัตถุโบราณ ต่าง ๆ ซึ่งรวบรวมได้จากเมืองสงขลา สทิงพระ ระโนด และอื่นๆ ซึ่งเป็นหลักฐานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ควรค่าแก่การศึกษา (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 105-106)

ภาพที่ 36 วัดมัทธิมาวาส จังหวัดสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจ, 13 มิถุนายน 2559

3. วัดชัยมงคล

วัดชัยมงคล ตั้งอยู่ ถ.ชัยมงคล ต.บ่อยาง อ.เมือง จ.สงขลา เป็นวัดที่เก่าแก่ที่พระบรมธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพบูชา ของชาวจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง วัดชัยมงคล เป็นวัดที่เก่าแก่และสำคัญและสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ที่ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา ภายในวัดนี้ประดิษฐานองค์

กระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไป วัดชัยมงคลสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ของกรุงรัตนโกสินทร์ (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 108-109) โดยพระบรมธาตุที่บรรจุในเจดีย์นี้เป็นพระบรมธาตุที่ได้มาจากลังกา ประมาณปี พ.ศ. 2435 มีพระอาจารย์สอนบาลีในวัดชัยมงคลองค์หนึ่งนามว่า "นะ อิศโร" เดินทางไปลังกาและมีโอกาสรู้จักกับคหบดีผู้หนึ่งซึ่งมีพระธาตุพระศพอยู่มาก เศรษฐีคนนั้นยินดีถวายพระธาตุ โดยท่านนะ อิศโรอธิษฐานและเลือกได้พระบรมธาตุพระพุทธรองค์ ท่านเศรษฐีรู้สึกเสียใจมากแต่ยินดีให้และบอกว่าพระบรมธาตุเป็นคู่บุญบารมีท่านนะ อิศโร จากนั้นท่านได้นำพระบรมธาตุกลับมาสงขลา และสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมธาตุให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะจนถึงทุกวันนี้ โดยองค์พระสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นทรงลังกา กว้าง 6 เมตร เป็นฐานรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสสูงจากพื้นถึงยอดเจดีย์ 16 เมตร รอบฐานพระเจดีย์ ทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ

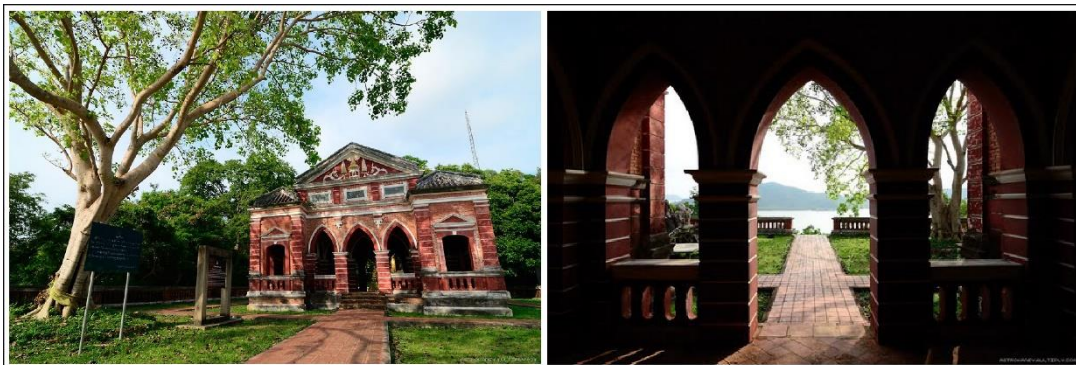
ภาพที่ 37 วัดชัยมงคล จังหวัดสงขลา

ที่มา : วัดชัยมงคล, เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://www.taklong.com/south/show-south.php?No=562032>

4. ศาลาพระวิหารแดง

ประวัติการก่อสร้างศาลาพระวิหารแดง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้สร้างพลับพลาที่ประทับนี้แต่ยังคงสร้างค้างอยู่ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสแหลมมลายูถึงเมืองสงขลา พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นนมัสการพระเจดีย์บนยอดเขาตังกวน มีพระราชศรัทธาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนสำเร็จในเวลาต่อมา แล้วยังทรงพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา สำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ.2440 (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 109-110) โดยพลับพลาที่สร้างขึ้นตั้งแต่ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผนังตึกฉาบปูนสีดินแดง หน้าบันด้านหน้าทางทิศตะวันตกประดับด้วยปูนปั้นรูปพระมหากษัตริย์สยามและรูปฉัตรประดับทั้งสองข้าง หันหน้าพลับพลาไปด้านเชิงเขา ภายในศาลาพระวิหารแดง ลักษณะการก่อสร้างเป็นเสามีช่องทางเดินทะลุถึงกัน แต่ละช่องมีขนาดเท่ากัน และเป็นแบบเดียวกันทั้งหมดทะลุไปจากด้านหน้าจนถึงด้านหลัง ด้านหลังศาลาเป็นทางไปบันไดนาคขึ้นยอดเขาตังกวนและพระเจดีย์หลวง นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างประภาคารไว้บนเขาตังกวนด้วย

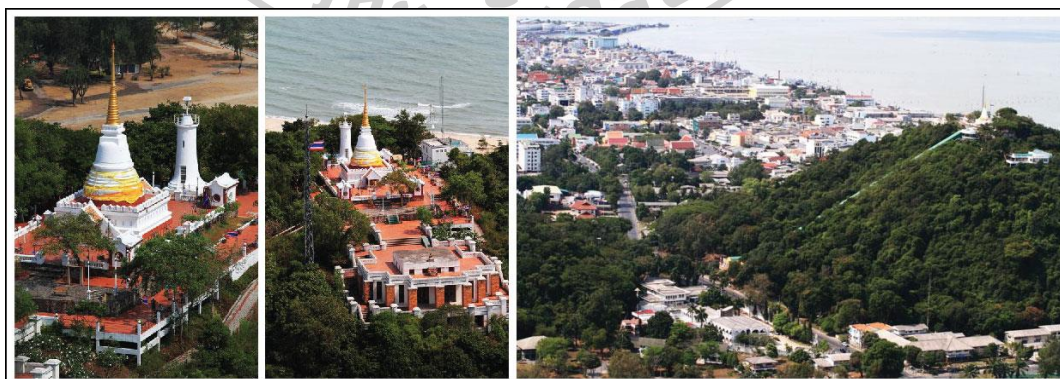
ภาพที่ 38 ศาลาพระวิหารแดง เขาดังกวน

ที่มา : ศาลาพระวิหารแดง, เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2560, เข้าถึงได้จาก

http://www.panoramio.com/user/175763/tags/Songkhla?photo_page=7

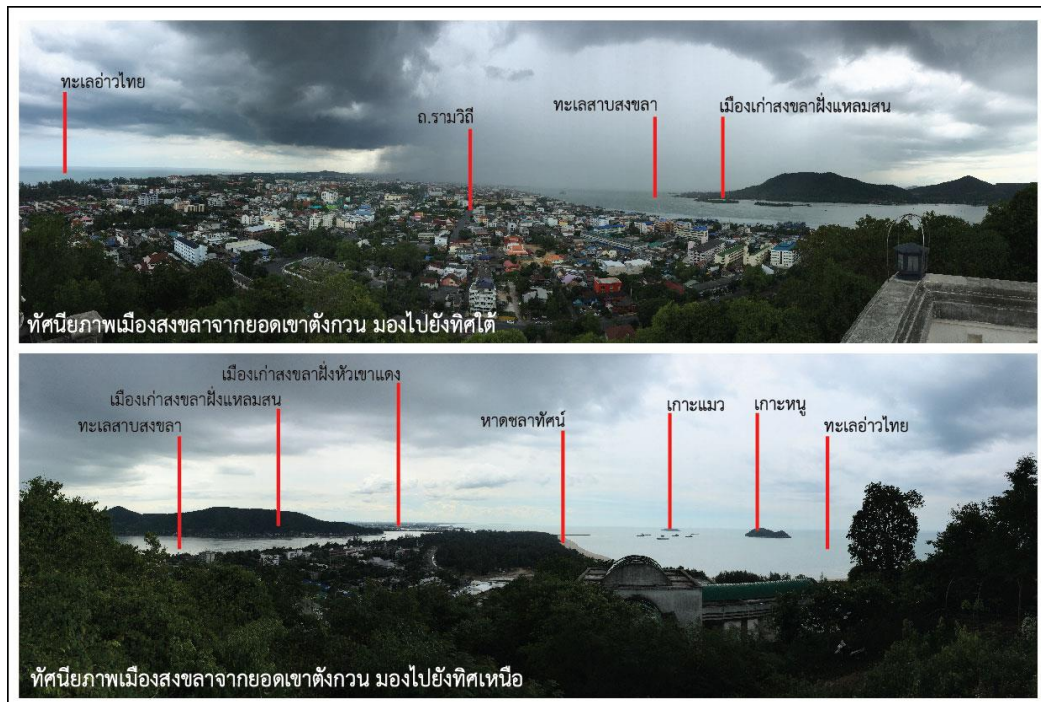
5. พระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน

พระเจดีย์หลวงตั้งอยู่บนเขาดังกวน ถัดจากพลับพลาที่ประทับขึ้นไป โดยมีบันไดทอดยาวไปถึงยอดเจดีย์ สร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรตามพรลิงค์ แต่ไม่ทราบปีที่แน่นอน พระเจดีย์หลวงเป็นพระเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงระฆัง เป็นเจดีย์พระธาตุคูเมืองสงขลา ในเดือนตุลาคมของทุกปีจะมีพิธีห่มผ้าองค์เจดีย์ จนต่อมาในปี พ.ศ.2402 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองสงขลา หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2409 จึงได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินหลวง 37 ชั่ง ให้เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ให้สูงกว่าของเก่า และในครั้งนั้น เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) ได้สร้างคฤหาส์ที่ฐานพระเจดีย์ และต่อเติมกำแพงที่มุม ในปีพ.ศ. 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทาน พระบรมสารีริกธาตุ และเครื่องสักการะบูชาประดิษฐานไว้ ณ พระเจดีย์หลวง เพื่อไว้เป็นที่สักการะบูชาของชาวเมืองสงขลาสืบต่อไป (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 110-111)

ภาพที่ 39 พระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวนเมื่อมองจากมุมสูง

ที่มา : เมืองสงขลา: เรื่องเล่าจากภาพถ่ายมุมสูงจากเฮลิคอปเตอร์, เข้าถึงเมื่อ 28 มิถุนายน 2558, เข้าถึงได้จาก <http://www.oknation.net/blog/keangdin/2010/06/10/entry-2>

ภาพที่ 40 ภาพถ่ายมุมสูง และมุมมองเส้นขอบฟ้าของเมือง จากยอดเขาดังกวน
ที่มา : จากการสำรวจ, 13 มิถุนายน 2559

ภาพที่ 41 พระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน
ที่มา : จากการสำรวจ, 13 มิถุนายน 2559

6. ศาลหลักเมืองสงขลา

ศาลหลักเมืองสงขลา ตั้งอยู่บนถนนนางงาม ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา ชาวบ้านเรียกว่า ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา เป็นศาลเจ้าแบบเก๋งจีน สร้างโดยพระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งไม้ชัยพฤกษ์หลักชัย และเทียนชัยมาพระราชทานแก่พระยาวิเชียรคีรีปักหลักเมืองให้ประจำเมืองสงขลา ได้ทำพิธีประดิษฐานเมื่อ วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2385 เป็นที่เคารพของชาวสงขลาในปัจจุบัน (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 111-112)

ภาพที่ 42 ศาลหลักเมืองสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจ, 13 มิถุนายน 2559

7. พระตำหนักเขาน้อย

พระตำหนักเขาน้อย ตั้งอยู่เชิงเขาน้อยทางทิศใต้ ถนนสะเดา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ.2454 เพื่อเป็นที่ประทับของเจ้าฟ้ายุคลฑิฆัมพร (กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์) สมัยดำรงตำแหน่ง สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช เคยใช้เป็นสถานที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นเสด็จประพาสเมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ.2485 และเคยใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ในคราวเสด็จมาเยี่ยมราษฎรในจังหวัดภาคใต้ เมื่อเดือนมีนาคม 2502 (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 113) ในปัจจุบัน พระตำหนักเขาน้อยใช้เป็นจวนผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา

ภาพที่ 43 พระตำหนักเขาน้อย

ที่มา : จากการสำรวจ, 13 มิถุนายน 2559

8. กำแพงเมืองสงขลา

กำแพงเมืองสงขลา ตั้งอยู่ที่ถนนจะนะ อำเภอเมืองสงขลา ตรงกันข้ามกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกเงินภาษีอากร 200 ชั่งให้พระยาวิเชียรคีรีก่อสร้างเมื่อ พ.ศ.2379 แต่ไม่ทันเสร็จ เพราะตนถูกอาหะมัดสะอิด หลานเจ้าพระยา

ไทรบุรีเป็นกบฏยกทัพมาตีเมืองจนะและเมืองสงขลา แต่พระยาวิเชียรคีรีรักษาเมืองเอาไว้ได้ จนทัพหลวงจากกรุงเทพฯ มาช่วยปราบปราม เมื่อเสร็จศึกแล้วทัพหลวงจึงช่วยสร้างกำแพงเมืองจนแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2385

ภาพที่ 44 กำแพงเมืองสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจ, 13 มิถุนายน 2559

กำแพงเมืองสงขลาด้านทิศเหนือติดถนนจนะ ด้านทิศตะวันตกติดถนนนครใน ด้านทิศตะวันออกติดถนนรามวิถี ทิศใต้ติดถนนกำแพงเพชร (วัดหัวป้อม) กำแพงเมืองสงขลา มีป้อม 8 ป้อม มีประตูใหญ่ 10 ประตู มีประตูเล็ก 10 ประตู โดยรอบประตูเป็นซุ้มใหญ่ กว้าง 3 เมตร สูง 6 เมตร หลังคานประตูเป็นหลังคาจันทน์ คล้ายหอรบ ปัจจุบันกำแพงเมืองถูกรื้อไปเกือบหมดแล้ว คงเหลือแต่กำแพงด้านถนนจนะ

ตรงกันข้ามกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา และบางส่วนของถนนนครในเท่านั้น (ถนน พุนวงศ์, 2545: 112)

9. ย่านเมืองเก่า (ถนนนครใน, ถนนนครนอก, ถนนนางงาม, ถนนพัทลุง)

ย่านเมืองเก่าถนนนครใน ถนนนครนอก ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครสงขลา เป็นกลุ่มอาคารโบราณเก่าแก่ดั้งเดิม เป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน ก่อด้วยอิฐถือปูน มีทั้งอาคารชั้นเดียวและสองชั้น ปัจจุบันอาคารเหล่านี้ยังมีเหลือให้เห็นอยู่อีกจำนวนมากที่ถนนนครใน และถนนนครนอก โดยถนนทั้งสองสายนี้ แต่เดิมเป็นแหล่งธุรกิจการค้าใจกลางเมืองสงขลา เคยใช้เป็นสถานที่รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 อีกด้วย

ภาพที่ 45 ทศนิยมภาพโดยรวมย่านเมืองเก่าสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจ, 14 มิถุนายน 2559

อาคารแบบสงขลา ในย่านเมืองเก่าถนนนครใน ถนนนครนอก จะมีความแตกต่างจากอาคารบ้านเรือนของปิ้ง ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นมรดกโลก โดยเมืองมะละกา และเมืองภูเก็ต เมืองเหล่านี้จะมีสถาปัตยกรรมคล้ายกันทั้งเมือง แต่อาคารบ้านเรือนเมืองสงขลา (สุนิสา มุณีเมธี, 2556: 9-14) จะแตกต่าง คือ ลักษณะบ้านมีรูปแบบหลากหลายคละกันทั้งย่าน เช่น ตึกแถวแบบจีนดั้งเดิม อาคารพาณิชย์แบบจีนผสมแบบตะวันตกหรือเรียกว่า Chino European รวมทั้งบ้านแบบ ไทยและมุสลิม ผสมผสานกันอยู่ในบริเวณเดียวกัน

สรุปรูปแบบของอาคารบ้านเรือนย่านเมืองเก่าสงขลาได้ดังนี้

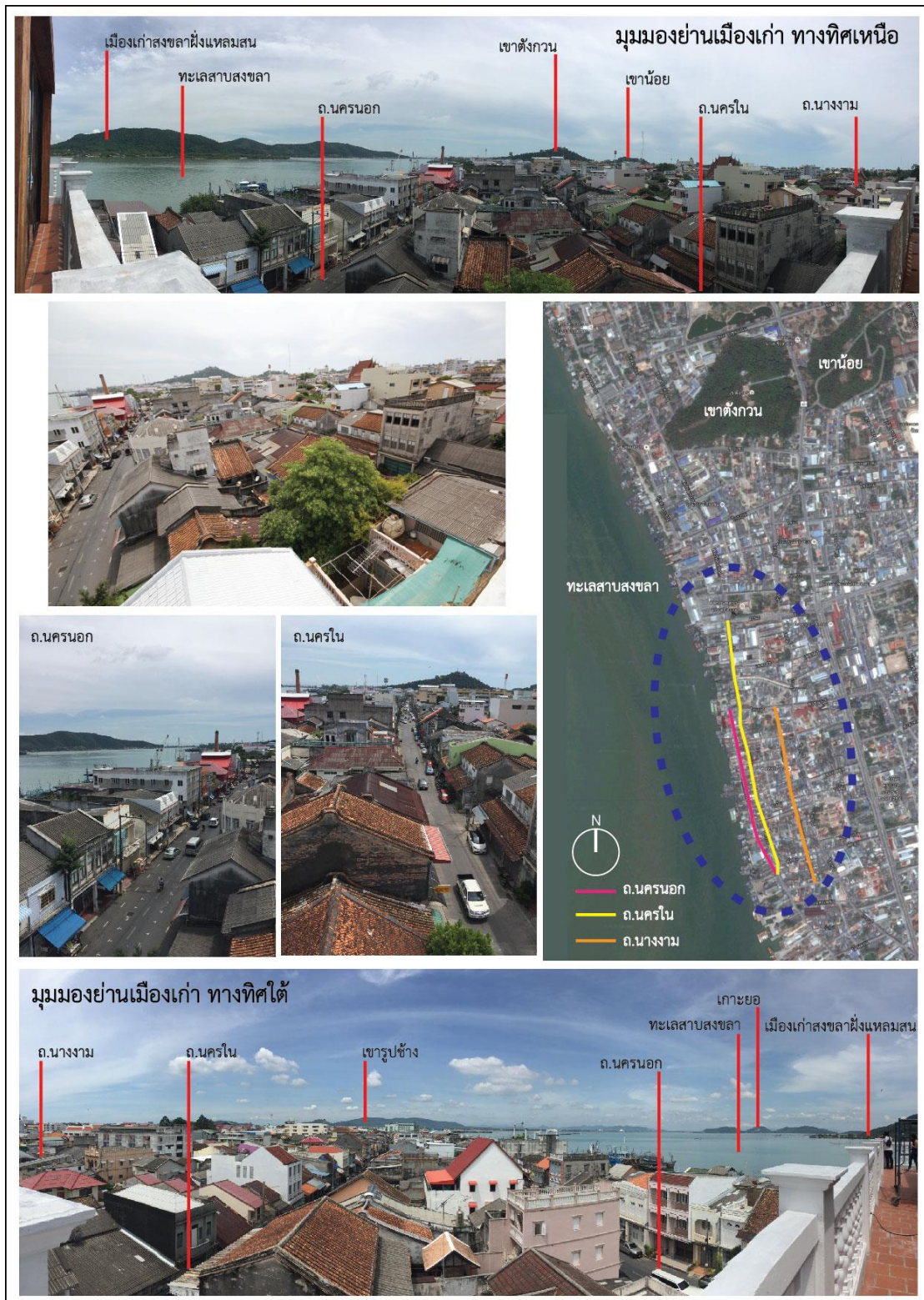
1. สถาปัตยกรรมแบบจีนดั้งเดิม สร้างในช่วง พ.ศ.2379 โดยย่านเมืองเก่าสงขลาจะมีห้องแถวแบบจีนดั้งเดิมทั้งชั้นเดียว ชั้นครึ่ง และสองชั้น ลักษณะพิเศษของห้องแถวแบบนี้คือ เป็นห้องแถวที่มีหน้าแคบแต่ลึก ผนังก่ออิฐก้อนใหญ่ ฉาบปูน กระเบื้องมุงหลังคาทำด้วยอิฐดินเผา โคนปูนแบบจีน ชายคาจะสั้น หน้าต่างเป็นช่องขนาดเล็กและแคบไม้นิยมทากันสาด บริเวณภายในอาคารส่วนหน้าจะใช้รับแขก มีลานโล่งเปิดกลางบ้าน และมีบ่อน้ำ เป็นการแยกการใช้สอยพื้นที่ส่วนหน้ากับพื้นที่ส่วนหลังบ้าน ซึ่งเป็นห้องครัวหรือห้องนอน
2. สถาปัตยกรรมแบบจีนผสมสถาปัตยกรรมตะวันตก (สถาปัตยกรรมแบบจีนพาณิชย์) เป็นอาคารไม้ผสมก่ออิฐฉาบปูนลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียวหรือสองชั้น ห้องแถวแบบนี้เป็นห้องแถวที่ก่อสร้างด้วยวัสดุก่ออิฐผสมเครื่องไม้หลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้องดินเผา ประตูด้านหน้าเป็นบานฝาเพี้ยมแบบจีน ส่วนบนของบ้านมีช่องระบายอากาศ เป็นอาคารโปร่งตรงส่วนหน้า มักใช้สำหรับค้าขาย ส่วนตรงกลางบ้านจะเป็นลานโล่ง และบ่อน้ำ
3. สถาปัตยกรรมห้องแถวแบบซิโน-ยูโรเปียน เป็นอาคารตึกก่ออิฐถือปูน มีโถงกลางบ้านจะยังเป็นลานโล่ง ตามคติความเชื่อแบบจีน ในขณะที่ลวดลายประดับจะเป็นลักษณะดอกไม้และผลไม้มงคลในกรอบรูปปั้นแบบตะวันตก แต่จะไม่มีทางเดินหน้าอาคารที่เรียกว่าหงอคาก็แบบภูเก็ต และเกาะปิ้ง เป็นที่น่าสังเกตว่าบนหลังคาจะมีตาดฟ้า สำหรับนั่งรับลมทะเล
4. สถาปัตยกรรมแบบผสมจีน ยุโรป และมุสลิม (สถาปัตยกรรมแบบจีนสมัยใหม่) เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ยังปรากฏความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยแบบจีนคือมีโถงตรงกลาง มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบยุโรปในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ต่อเนื่องรัชกาลที่ 6 เช่นหน้าต่างหัวเสาและมีลวดลายปูนปั้น แต่ที่น่าแปลกใจคือมีลายดาว และการใช้สีอาคารเหมือนมุสลิม คือ สีเขียว สีเหลืองทอง และสีอิฐอ่อนของเนื้อไม้ เป็นอาคารที่มีลักษณะพิเศษ พบเพียงไม่กี่หลัง แสดงถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา

ภาพที่ 46 สถาปัตยกรรมรูปแบบต่างๆ ในย่านเมืองเก่าสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจ, 14 มิถุนายน 2559

อย่างไรก็ดีสถาปัตยกรรมต่างๆเหล่านี้ของย่านเมืองเก่า บ้างก็อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม บ้างก็มีการต่อเติม หรือบางแห่งมีการทุบและสร้างใหม่ ซึ่งทำให้เทศบาลนครสงขลา กรมศิลปากร ภาคีคนรักเมืองสงขลา ได้เข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ ดูแล สถาปัตยกรรมของย่านเมืองเก่า จึงส่งผลให้มีการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาย่านเมืองเก่าสงขลาขึ้น ซึ่งได้ทำความเข้าใจกับคนในพื้นที่ในการให้อนุรักษ์บ้านเก่าให้มากที่สุด หรือหากมีการต่อเติมก็ควรจะได้ใกล้เคียงกับแบบเดิมให้มากที่สุด

ภาพที่ 47 ภาพถ่ายมุมสูง และมุมมองเส้นขอบฟ้าของเมือง จากตึกบริเวณถนนนครนอก

ที่มา : จากการสำรวจ, 14 มิถุนายน 2559

10. สถานีรถไฟสงขลา

อาคารสถานีรถไฟสงขลา ตั้งอยู่ที่ตำบลบ่อย่าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ซึ่งถูกสร้างขึ้นหลังจากที่กรมรถไฟได้เปิดการเดินรถระหว่างสถานีรถไฟชุมทางอุตะเถา และสถานีรถไฟสงขลา รวมระยะทาง 29 กิโลเมตร โดยเส้นทางรถไฟสายนี้เชื่อมต่อกับท่าเรือของกรมรถไฟที่สงขลา ซึ่งเป็นที่ลำเลียงสิ่งของ รางเหล็ก สะพาน รถจักร และอื่นๆ ที่ซื้อมาจากต่างประเทศไปยังสถานที่ต่างๆ โดยสถานีรถไฟสงขลา เปิดทำการเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2456 พร้อมๆ กับเส้นทางรถไฟระหว่างสถานีรถไฟชุมทางอุตะเถาและสถานีรถไฟพัทลุง ต่อมาในปี พ.ศ.2459 กรมการรถไฟหลวง ได้ก่อสร้างทางรถไฟสายใต้แล้วเสร็จทำให้ประชาชนสามารถเดินทางจากสถานีรถไฟสงขลา ไปยังสถานีรถไฟบางกอกน้อยได้ โดยมีการเปลี่ยนขบวนที่สถานีรถไฟชุมทางอุตะเถา ในปี พ.ศ.2465 ได้มีการเปิดการเดินรถเชื่อมต่อระหว่างสถานีรถไฟหาดใหญ่และสถานีรถไฟสงขลา และยกเลิกการเดินรถในสถานีชุมทางอุตะเถา และสามารถเดินรถไปถึงสุโขทัย-ไกลได้ ต่อมารัฐบาลได้มีการดำเนินการสร้างทางหลวงแผ่นดินเพิ่มขึ้น ถนนมีความแข็งแรงและเดินทางสะดวกสบายขึ้น ทำให้คนนิยมเดินทางโดยรถยนต์มากกว่าการเดินทางโดยรถไฟ ส่งผลให้ วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2521 การรถไฟแห่งประเทศไทยยกเลิกการเดินรถระหว่างสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่และสถานีรถไฟสงขลา ทำให้สถานีรถไฟสงขลาไม่ได้รับการใช้งาน และต่อมามีการเช่าที่บริเวณหน้าสถานีรถไฟ ซึ่งแต่เดิมใช้จอดรถบรรทุกสิ่งของเพื่อทำเป็นตลาด และยังคงเป็นพื้นที่ตลาดมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 48 สถานีรถไฟสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจ, 13 มิถุนายน 2559

11. ป้อมปากน้ำแหลมทราย

ป้อมปากน้ำแหลมทราย ตั้งอยู่ในเขตกองบัญชาการตำรวจภูธร 4 ถนนแหลมทราย ตำบลบ่อย่าง อำเภอเมืองสงขลา ในปากน้ำทะเลสาบแหลมทราย เจ้าพระยาวิเชียรคีรีเป็นผู้สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นป้อมรูปทรงแปดเหลี่ยม สูงประมาณ 5 ศอก กว้างยาว

10 วาเศษ ก่อด้วยหินอิฐถือปูน มีใบเสมาโดยรอบ มีประตูเข้าออก 1 ช่อง มีบันไดขึ้นลง มีปืนใหญ่โบราณติดตั้งโดยรอบจำนวน 30 กระบอก (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 113)

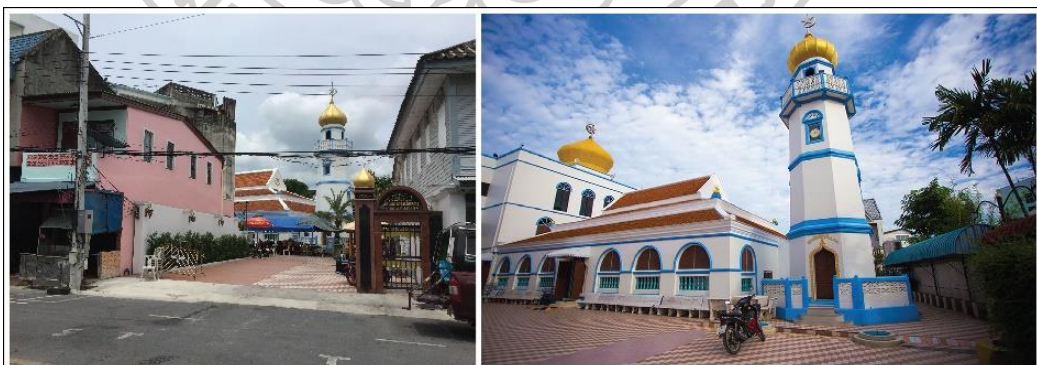
ภาพที่ 49 ป้อมปากน้ำแหลมทราย

ที่มา : ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย, เข้าถึงเมื่อ 28 มิถุนายน 2558, เข้าถึงได้จาก

<http://laemsaestuaryfortress.blogspot.com/>

12. มัสยิดอุสาสนอิสลาม

มัสยิดอุสาสนอิสลาม หรือมัสยิดบ้านบน เป็นมัสยิดอายุนับ 100 ปี ซึ่งสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น มัสยิดแห่งนี้ก่อสร้างในช่วงเวลาเดียวกันกับวัดมัจฉิมาวาส โดยนายช่างผู้สร้างมัสยิดอุสาสนอิสลามนี้ เป็นนายช่างชาวไทยพุทธที่ถูกเกณฑ์มาสร้างโบสถ์วัดมัจฉิมาวาส ทำให้มัสยิดแห่งนี้มีรูปทรงคล้ายวัดโบสถ์ โดยมีแค่อาชาแสดงความเป็นมัสยิดเท่านั้น สถานที่แห่งนี้เป็นที่กิจกรรมและศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมในพื้นที่เมืองสงขลาฝั่งบ่อยางตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 50 มัสยิดอุสาสนอิสลาม

ที่มาภาพด้านขวา: สงขลา.....น่าป็น, เข้าถึงเมื่อ 24 มีนาคม 2558, เข้าถึงได้จาก

<https://pantip.com/topic/35531288>

ที่มาภาพด้านซ้าย: จากการสำรวจ, 14 มิถุนายน 2559

13. หาดสมิหลา

หาดสมิหลา ตั้งอยู่บนถนนราชดำเนินนอก ในเขตเทศบาลนครสงขลา (มลธุดา อู่ยก, 2552: 54) โดยตั้งอยู่ด้านฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมืองสงขลา เป็นชายหาดเปิดโล่งลาดลงสู่ทะเลอ่าวไทย ภายในบริเวณมีรูปหล่อนางเงือก ตั้งอยู่บริเวณแหลมสมิหลา ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2509 มีความเป็นมาจากนิยายปรัมปราของไทยจากคำบอกเล่าของ ขุนวิจิตรมาตรา ซึ่งเป็นบิดาของ นายชาญ กาญจนาคพันธุ์ ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดในสมัยนั้น นอกจากนั้นยังมีรูปปั้นหนู และแมว และประตูเมืองสงขลาจำลอง เพื่อดึงดูดความสนใจแก่ผู้ที่จะเข้ามาใช้พื้นที่ โดยบริเวณใกล้เคียงกับหาดสมิหลามีสวนเสรี ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ มีการแบ่งพื้นที่สำหรับกิจกรรมออกกำลังกาย (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 115) การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณแหลมสมิหลา เป็นพื้นที่เพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

14. หาดชลาทัศน์

หาดชลาทัศน์ เป็นชายหาดที่ยาวต่อเนื่องมาจากหาดสมิหลาโดยมีแหลมสมิหลาเป็นจุดแบ่ง มีหาดทรายลาดยาวลงสู่ทะเลอ่าวไทย เล่นน้ำได้ตลอดแนว ลักษณะของหาดค่อนข้างเป็นเส้นตรง หาดชลาทัศน์มีถนนชลาทัศน์เลียบรินแนวชายหาดและมีแนวต้นไม้ให้ความร่มรื่นยาวตลอดหาด เนื่องจากหาดหันไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงเช้าจึงพอจะใช้เป็นที่ชมพระอาทิตย์ขึ้น นอกจากนั้นหาดชลาทัศน์ช่วงกลางของหาดมีเวทีประชาชนเทศบาลนครสงขลา และเป็นสวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อน โดยการสร้างสนามเด็กเล่นระหว่างแนวต้นไม้ รวมไปถึงเป็นสถานที่ฝึกซ้อมวอลเลย์บอลชายชายหาดของนักกีฬา โดยช่วงเช้าและเย็นมีประชาชนมาปั่นจักรยานบนถนนชลาทัศน์ ด้านทิศเหนือสุดแนวหาดเชื่อมต่อกับแหลมสมิหลามีวงเวียนรูปปั้นคนอ่านหนังสือเพื่อให้คนไทยรักการอ่าน นอกจากนั้นหาดชลาทัศน์ยังเป็นที่ตั้งของทางพญานาคที่สร้างส่วนเศียรไว้ที่สวนสองทะเล ส่วนกลางลำตัวหรือสะดือพญานาคอยู่บริเวณสี่แยกสระบัว โดยระยะจากเศียรถึงส่วนหางประมาณ 4 กิโลเมตร (Touronthai, 2559)

15. แหลมสนอ่อน

แหลมสนอ่อนตั้งอยู่ติดกันกับแหลมสมิหลาไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ บริเวณโดยรอบร่มรื่นด้วยสวนสน ด้านทิศตะวันตกของแหลมสนอ่อนเป็นทะเลสาบสงขลา ทำให้สามารถชมวิวิวทัศน์ได้ทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งที่แหลมสนอ่อน มีพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้ากรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ประดิษฐานให้ประชาชนได้สักการะบูชา (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 116)

16. เขาดังกวน

เขาดังกวนตั้งอยู่กลางเมืองสงขลา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 2,000 ฟุตหรือ610 เมตร มีบันไดทอดยาวเป็นทางขึ้นไปบนยอดเขา บนยอดเขามีพลับพลาที่ประทับ ซึ่งสร้างเพื่อรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในสมัยรัชกาลที่ 4 แล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 บนยอดเขาสุดมีประภาคาร

และพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในวันออกพรรษา มีประเพณีตักบาตรเทโวที่เชิงเขาตั้งกวน และประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนยอดเขาตั้งกวนอีกด้วย (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 117)

17. เกาะหนู เกาะแมว

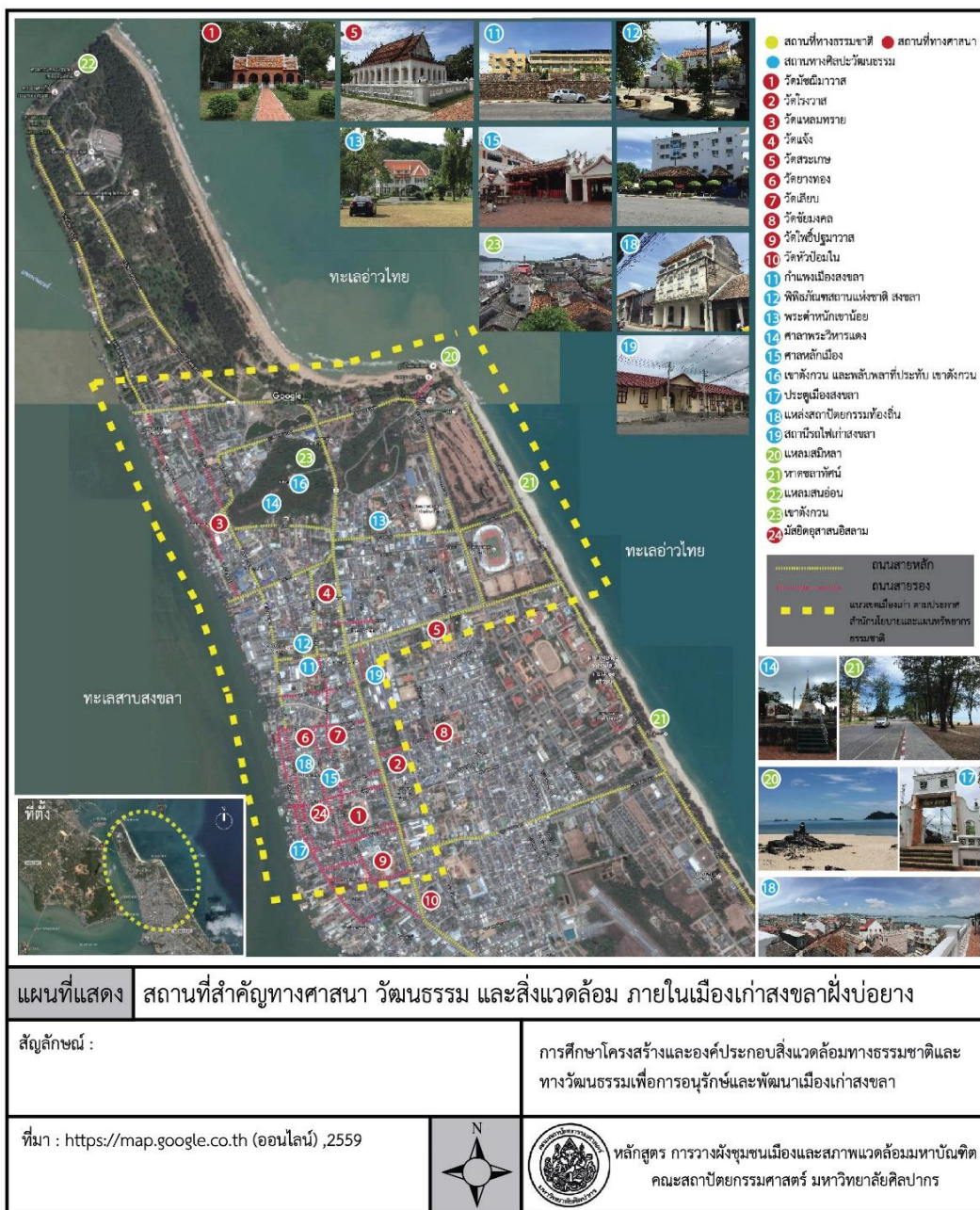
เกาะหนู เกาะแมว ตั้งอยู่ใกล้ริมฝั่งแหลมสมิหลา ถ้ามองจากชายฝั่งจะเห็นรูปเกาะ คล้ายรูปแมวกับหนู ถ้ามองจากทะเลด้านนอกเข้ามาจะเห็นเกาะเป็นรูปสิงห์หมอบอยู่ บริเวณรอบเกาะเป็นโขดหิน ไม่มีหาดทราย มีหน้าผาสวยงาม ไม่มีคนอยู่อาศัย (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 119)

ภาพที่ 51 แหลมสมิหลาและหาดชลาทัศน์
ที่มา : จากการสำรวจ, 14 มิถุนายน 2559

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรมของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยางเป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อสาธารณะประโยชน์ในด้านต่างๆ ของเมืองรวมทั้งการใช้ประโยชน์ของประชากร ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็นศาสนสถาน อาคารสาธารณะ อาคารบ้านพักอาศัยและสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น กำแพงเมือง ศาลาพระวิหารแดง พระตำหนักเขาน้อย สถานีรถไฟ และอาคารบริเวณย่านเมืองเก่า ส่วนโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยางเป็นรูปลักษณะภูมิประเทศที่มีอยู่เดิม ซึ่งได้รับการนำมาผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของบริบทเมือง รวมทั้งผนวกเข้ากับสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรมและนามธรรม ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่ทอดยาวเชื่อมต่อกับทะเลอ่าวไทย ซึ่งมีเกาะหนูเกาะแมวในทะเลอ่าวไทยเป็นเหมือนจุดหมายตาของนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนแหลมสมิหลา มีทะเลสาบสงขลาที่เป็นเหมือนพรมแดนทางธรรมชาติที่แบ่งเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและฝั่งแหลมสน ออกจากเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยางรวมทั้งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของการทำประมงพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังมีเขาดังกวนและเขาน้อยซึ่งตั้งอยู่กลางเมืองและเป็นจุดหมายตาที่สามารถมองเห็นได้จากกระยะไกลจากทุกจุดในเมืองเก่าสงขลา ส่วน

ภายในเมืองเก่าสงขลามีโครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรม เป็นที่ตั้งของกลุ่มอาคารเก่าแบบจีนผสมแบบตะวันตกหรือเรียกว่า Chino European รวมทั้งบ้านแบบไทยและมุสลิม ผสมผสานกันอยู่ในบริเวณเดียวกัน ภายในชุมชนยังประกอบด้วยโบราณสถานซึ่งเป็นศาสนสถาน อันเป็นจุดรวมของคนในชุมชน เมื่อมีกิจกรรมประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนามธรรม โดยแต่ละสถานที่ถูกเชื่อมต่อโดยถนนสายย่อยภายในชุมชน เช่น ถนนนครนอก ถนนนครใน ถนนนางงาม เชื่อมต่อกันไปสู่ถนนสายหลัก รวมถึงทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย ทำให้เมืองเก่าสงขลาแห่งนี้กลายเป็นเมืองสองทะเล

ภาพที่ 52 แผนที่แสดงที่ตั้งสถานที่สำคัญต่างๆ ในเมืองเก่าสงขลาผังบ่ออย่าง

ที่มา : ดัดแปลงจาก <http://map.google.co.th>, 2559

4.2 สถานที่สำคัญในพื้นที่วิจัย: เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสน

1. ป้อมปราการหัวเขาแดง

ป้อมปราการหัวเขาแดง ตั้งอยู่บริเวณเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ใน อ.สิงหนคร จ.สงขลาในปัจจุบัน โดยป้อมปราการนี้สร้างเพื่อสังเกตการณ์และต่อสู้กับข้าศึก ซึ่งในอดีตดินแดนบริเวณนี้อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองชาวมุสลิมที่หนีภัยจากโจรสลัดที่คุกคามอย่างหนัก เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2162 เมื่อดาโต๊ะโมกอลซึ่งเคยปกครองเมืองสาเลย์ ที่เป็นเมืองลูกของจากรัตนาบงกษะชวาหรืออินโดนีเซีย ในปัจจุบันได้อพยพครอบครัวและบริวารหนีภัยจากการล่าเมืองขึ้น ลงเรือสำเภามาขึ้นฝั่งที่บริเวณบ้านหัวเขาแดง เมื่อพบทำเลที่เหมาะสม จึงนำบริวารขึ้นบกสร้าง ในช่วงแรกของการตั้งเมืองสงขลา เจ้าเมืองได้ยอมรับการตกเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยา โดยสุลต่านผู้ครองเมืองจัดส่งเครื่องราชบรรณาการแก่กรุงศรีอยุธยา ในขณะเดียวกันเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงก็ทำธุรกิจแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างประเทศ ต่อมาสุลต่านสุไลมานตั้งตนเป็นเอกราชและไม่ส่งอากรให้กรุงศรีอยุธยาทำให้พระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยาต้องส่งกองทัพมาปราบหลายครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ เนื่องจากเมืองสงขลาตั้งอยู่ในชัยภูมิที่ดี มีการก่อสร้างกำแพงเมือง คันทู รวมไปถึงการมีป้อมปราการปืนใหญ่ที่มีประสิทธิภาพสูง ซึ่งปัจจุบันป้อมเหล่านี้ได้ชำรุดเสียหายจากการทำสงครามในยุคก่อน รวมถึงระยะเวลาที่ผ่านมานับร้อยปี

กำแพงเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เป็นกำแพงเมืองซึ่งก่อด้วยอิฐและหินโอบปูนทับ เดิมเข้าใจว่ามีทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศตะวันตก สำหรับทางด้านใต้มีเขาค่ายม่วงเป็นป้อมปราการธรรมชาติที่แข็งแรงอยู่แล้ว ตัวกำแพงที่เหลือในปัจจุบันเริ่มจากป้อมหมายเลข 1 ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือถึงป้อมหมายเลข 13 มีความยาวประมาณ 12.30 เมตร กว้าง 7.5 เมตร สภาพพังทลายทั้งหมดบางช่วงเห็นเพียงเนินดินที่มีวัชพืชปกคลุม

ป้อมปราการซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองสงขลาหัวเขาแดงที่ยังปรากฏร่องรอยให้ศึกษาค้นคว้าถึงปัจจุบัน ได้แก่ ป้อมและเนินดินมีอยู่ทั้งหมด 14 ป้อม เป็นป้อมที่ก่อด้วยหินชั้นสีแดงสอปูน มีการวางหินโดยใช้ด้านกว้างวางทับกัน ช่วยให้ตัวป้อมมีความมั่นคงและแข็งแรง แสดงให้เห็นว่าเมืองสงขลาหัวเขาแดงเป็นเมืองที่มีป้อมปราการ ประตู หอรบ ที่มั่นคงแข็งแรง โดยประกอบด้วยป้อมปราการต่างๆ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2559)

ป้อมหมายเลข 1 เป็นป้อมที่มีลักษณะเป็นรูปครึ่งวงกลม กว้าง 17 เมตร ยาว 22 เมตร สูง 4.5 เมตร แต่ละด้านมีช่องระหว่างใบบังสำหรับวางปืนใหญ่ ปัจจุบันส่วนบนพังเกือบหมด ด้านขวาของตัวป้อมมีร่องรอยของกำแพงต่อยื่นออกไปทางทิศเหนือมีความยาวประมาณ 100 เมตร ด้านซ้ายส่วนหลังของป้อมเป็นรูปมนด้านหลังโค้ง มีร่องรอยของส่วนค้ำยันฐานผนังป้อมชำรุดบริเวณด้านมุมส่วนหลังด้านขวาของป้อม 1 แห่ง และที่บริเวณส่วนหลังด้านขวาอีก 1 แห่ง ป้อมนี้ตั้งอยู่บนพื้นราบทางด้านตะวันตก ห่างจากถนนสายหัวเขาแดง-ระโนด ประมาณ 240 เมตร

ป้อมหมายเลข 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 8.5 เมตร ยาว 16.5 เมตร สูง 5 เมตร มีค้ำยันฐานผนังป้อม 11 แห่ง ตั้งอยู่บนพื้นราบด้านทิศใต้ ห่างจากป้อมหมายเลข 1 ประมาณ 192 เมตร

ป้อมหมายเลข 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 10.6 เมตร ยาว 11.5 เมตร สูง 4 เมตรตั้งอยู่บนพื้นราบด้านทิศใต้ ห่างจากป้อมหมายเลข 2 ประมาณ 195 เมตร

ป้อมหมายเลข 4 เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 8.20 เมตร ยาว 12.50 เมตร สูง 4.20 เมตร ตั้งอยู่บนเชิงเขาค่ายม่วง ซึ่งลาดชัน มองเห็นด้านข้างทั้งสองด้านเป็นรูปสามเหลี่ยม มีใบบังทังสี่ด้านแต่บางส่วนชำรุดไปบ้างแล้ว ตั้งอยู่ในแนวป้อมด้านซ้ายห่างจากป้อมหมายเลข 3 ประมาณ 470 เมตร

ป้อมหมายเลข 5 เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 7.50 เมตร ยาว 12.50 เมตร สูง 3.80 เมตร มีรูปแบบเหมือนกับป้อมหมายเลข 4 อยู่สูงขึ้นไปบนเขาค่ายม่วง มีความลาดชันมากกว่าในแนวป้อมเมืองด้านทิศใต้ ห่างจากป้อมหมายเลข 4 ขึ้นไปบนเขาค่ายม่วงประมาณ 103 เมตร

ป้อมหมายเลข 6 มีลักษณะแปดเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 14.80 เมตร ยาว 23.50 เมตร สูง 2.80 เมตร มีใบบังทัง 4 ด้าน ตั้งอยู่ส่วนบนของเขาค่ายม่วงในแนวป้อมด้านทิศใต้ ห่างจากป้อมหมายเลข 5 ขึ้นไปบนเขาค่ายม่วงประมาณ 120 เมตร

ป้อมหมายเลข 7 มีลักษณะแปดเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 7 เมตร ยาว 10 เมตร สูง 1 เมตร ส่วนฐานและส่วนบนชำรุดเกือบหมดจากตำแหน่งและรูปแบบที่เหลือ มีลักษณะคล้ายคลึงกับป้อมหมายเลข 4 และ 5 ตั้งอยู่บนเขาค่ายม่วงทางด้านทิศเหนือห่างจากถนนสายระโนด-สงขลา ประมาณ 20 เมตร

ป้อมหมายเลข 8 ลักษณะแปดเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 12 เมตร ยาว 1 เมตร สูง 1.80 เมตร มีใบบังทังสี่ด้าน ตั้งอยู่บนปลายสุดของเขาค่ายม่วงทางมุมเมืองด้านทิศตะวันออกถึงทิศเหนือ

ป้อมหมายเลข 9 ลักษณะแปดเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 9.60 เมตร ยาว 10.20 เมตร สูง 5 เมตร มีใบบังทังสี่ด้าน ระหว่างใบบังจะมีช่องมองซึ่งจะต้องมองเฉียงจึงจะมองเห็นภายนอกได้ มีส่วนค้ำยันฐานผนังป้อมทางด้านตะวันออก ตะวันตกและทิศเหนือ ป้อมนี้อยู่บนพื้นราบเชิงเขาน้อยทางทิศตะวันตก 300 เมตร ห่างจากป้อมหมายเลข 1 ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 1,072 เมตร

ป้อมหมายเลข 10 โดยป้อมมีลักษณะแปดเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 15 เมตร ยาว 30 เมตร สูง 3.50 เมตร ปัจจุบันเหลือเฉพาะส่วนฐาน มีการก่อสร้างเจดีย์ลงบนป้อม 2 องค์ ตั้งอยู่บนเขาค่ายม่วงเป็นป้อมในแนวเมืองด้านทิศตะวันตกและอยู่ห่างจากป้อมหมายเลข 7 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 216 เมตร

ป้อมหมายเลข 11 มีลักษณะเป็นเนินดินกว้าง 6 เมตร ยาว 8 เมตร สูง 1.20 เมตรตั้งอยู่บนเชิงเขาค่ายม่วงทางทิศใต้ มุมเมืองด้านทิศตะวันออก-ทิศใต้ ห่างจากป้อมหมายเลข 10 ไปทางทิศใต้ ประมาณ 755 เมตร

ป้อมหมายเลข 12 ลักษณะเป็นเนินดินกว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตร สูง 1.30 เมตร ตั้งอยู่บนพื้นภายในแนวป้อมเมืองด้านทิศใต้ โดยห่างจากป้อมหมายเลข 3 ประมาณ 155 เมตร และห่างจากป้อมหมายเลข 4 ประมาณ 215 เมตร

ป้อมหมายเลข 13 ลักษณะเป็นเนินดิน มีขนาดกว้าง 7.50 เมตร ยาว 12.30 เมตร และสูง 0.80 เมตร ตั้งอยู่ริมอ่าวไทย เป็นป้อมในแนวทิศตะวันตก ห่างจากป้อมหมายเลข 1 ขึ้นไปทางทิศเหนือประมาณ 260 เมตร

ป้อมหมายเลข 14 เป็นป้อมที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าป้อมรอบรอยอยู่ในทะเลกว้าง 18.20 เมตร ยาว 20 เมตร สูง 0.90 เมตร เหนือป้อมหมายเลข 13 ประมาณ 283 เมตร

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนให้ป้อมปราการหัวเขาแดง เป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2535

ภาพที่ 53 แผนที่แสดงเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และตำแหน่งป้อมปราการเก่า

ที่มา : เมืองนี้ชื่อสงขลา ไม่ใช่สงขลา, เข้าถึงเมื่อ 12 ตุลาคม 2557, เข้าถึงได้จาก

<http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2008/12/K7296563/K7296563.html>

2. เจดีย์สองพี่น้อง

เจดีย์สองพี่น้องตั้งอยู่บนยอดเขาน้อย ที่ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร บริเวณเดียวกับป้อมหัวเขาแดง ประกอบด้วยเจดีย์ 2 องค์ องค์แรกเป็นเจดีย์องค์พี่ เป็นเจดีย์ลักษณะย่อมุมไม้สิบสอง ซึ่งก่อด้วยหินฉาบปูน ปัจจุบันสภาพเจดีย์เสื่อมโทรมตามกาลเวลา ยอดเจดีย์ปรักหักพังมีสีดำ ทำให้คนทั่วไปเรียกว่า เจดีย์องค์ดำ โดยเจดีย์แห่งนี้สร้างเมื่อ พ.ศ.2375 โดยเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) หรือสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์เป็นผู้สร้างเมื่อครั้งมาปราบกบฏไทรบุรี เมื่อปี พ.ศ.2373 เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่ได้มาตั้งทัพที่เมืองสงขลา ส่วนเจดีย์องค์ที่สองเป็นเจดีย์องค์น้อง เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองตั้งบนฐานสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกับ

เจดีย์องค์แรก โดยองค์เจดีย์ก่อด้วยอิฐฉาบปูนมีสีขาว คนทั่วไปเรียกว่า เจดีย์องค์ขาว สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2382-2484 โดยพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (ทัต บุนนาค) หรือสมเด็จพระยามหาพิชัยญาติ ผู้เป็นน้องร่วมมารดา กับเจ้าพระยาพระคลังฯ โดยชาวบ้านเรียกเจดีย์สององค์นี้ว่า เจดีย์สองพี่น้อง ซึ่งระหว่างองค์เจดีย์ทั้งสองมีศาลาเก๋งจีน ที่มีสภาพชำรุดเหลือแต่พื้นที่ผนังที่เจาะช่องหน้าต่างเป็นวงกลม ปัจจุบันองค์เจดีย์ทั้งสองได้รับการขุดแต่งบูรณะจากหน่วยศิลปากรที่ 9 สงขลา กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อ 8 มีนาคม พ.ศ.2478 (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2559)

ภาพที่ 54 เจดีย์สองพี่น้อง

ที่มา : เจดีย์สองพี่น้องยอดเขาแดง, เข้าถึงเมื่อ 25 มิถุนายน 2558, เข้าถึงได้จาก

<http://unseensongkhla.com/index.php/explore/2016-08-18-07-40-04/item/318-2017-02-21-01-57-02/>

3. วัดสุวรรณคีรี

วัดสุวรรณคีรี ตั้งอยู่เลขที่ 151 หมู่ที่ 2 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ประชาชนเรียกว่า “วัดออก” อยู่ทางทิศตะวันออกของวัดบ่อทรัพย์ ในสมัยก่อนพ.ศ.2379 เป็นวัดที่ใช้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการเมืองสงขลา เป็นวัดคู่บ้านคูเมืองสงขลาสมัยเมืองสงขลาตั้งอยู่แหลมสน สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 ของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นวัดประจำตระกูล ณ สงขลา ภายในวัดประกอบด้วย

เจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูน ฐานเจดีย์เป็นรูปทรงกระบอกตั้งบนก้อนหินใหญ่ รอบฐานทั้ง 4 ทิศมีรูปพระสาวกปูนปั้นนูนต่ำประนมมืออยู่ เจดีย์องค์ระฆังแบบโอคว่ำ มีลวดลายเป็นปูนปั้นรูปพวงดอกไม้ประดับรอบองค์ ซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะจีน สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์

อุโบสถ ตั้งอยู่บนเนินสูงก่อด้วยอิฐถือปูน มีทางขึ้นด้านละ 2 ทาง เว้นด้านหลังกำแพง ตัวอุโบสถก่อด้วยอิฐถือปูน กว้าง 8.25 เมตร ยาว 15.90 เมตร มีบันไดขึ้นอุโบสถ 4 ทาง แต่ละบันไดมีรูปสิงโตจำหลักหิน 2 ตัว รวมเป็น 8 ตัว อุโบสถมีประตู 4 ประตู ด้านหน้า 2 ด้านหลัง 2 ประตู ด้านหน้ามีตุ๊กตาหินจีนเฝ้า 2 ตน อยู่ซ้ายขวา ตรงกลางมีพระพุทธรูปปูนปั้นนูนต่ำ ลงรักปิดทองคำเปลว เรียกว่าพระพุทธรูปฉาย (พระฉาย) เป็นที่เคารพของชาวบ้าน หน้าบันอุโบสถทั้งสองด้าน มีลวดลายปูนปั้นรูปดอกไม้และสัตว์ป่า เช่น กระเจง กระรอก และประดับด้วยเครื่องถ้วยชามเงินอย่างสวยงามภายในอุโบสถมีเสาสี่เหลี่ยมรองรับน้ำหลักหลังคา 2 แถวละ 6 คน บัวหัวเสาเป็นรูปสี่เหลี่ยม แบบศิลปะโกธิคของชาติตะวันออก พระประธานก่อด้วย

อิฐถือปูนลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย มีขนาดใหญ่ 3 องค์ มีรูปพระสาวก พระโมคคัลลานะ-พระสารีบุตร ซ้ายขวาตามลำดับ ด้านหน้าพระประธาน มีพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ลงรักปิดทอง 1 องค์ ฝาผนังอุโบสถทั้ง 4 ด้าน มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ระหว่างช่องหน้าต่างเล่าเรื่องทศชาติชาดก เหนือหน้าต่างขึ้นไปเล่าเรื่องพุทธประวัติ ด้านหน้าพระประธานเล่าเรื่องมารวิชัย ด้านหลังเล่าเรื่องไตรภูมิภคา(ไตรภูมิพระร่วง) บอกเรื่องราวสวรรค์ มนุษย์ และนรก (ถนอม พูนวงศ์, 2545: 107-108)

ซุ้มโอบเสมา และตุ๊กตาจีน สร้างด้วยหินแกรนิต ซึ่งสั่งทำมาจากเมืองจีน ซุ้มโอบเสมามีจำนวน 8 ซุ้ม ศิลปะจีน มีลวดลายปูนปั้นรูปดอกไม้ประดับรอบซุ้ม ภายในมีโอบเสมาคู่ ทำจากหินแกรนิต

เจดีย์(ละ)แบบจีน ทำด้วยหินแกรนิต นำมาจากเมืองจีน รูปทรง 6 เหลี่ยมมี 7 ชั้น เจ้าพระยาสงขลา (บุญห้อย) เจ้าเมืองสงขลา คนที่ 2 สร้างเมื่อ พ.ศ.2340 สำเร็จเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2341

หอรบขัง เป็นอาคารก่อด้วยอิฐถือปูนรูปทรงสี่เหลี่ยม กว้าง 4 เมตร สูง 10.50 เมตร ลักษณะแบบศิลปะจีน ภายในมีระฆังขนาดใหญ่ 1 ใบ

บัวแก้วอิฐ ก่อด้วยอิฐถือปูนรูปทรงมณฑปแบบย่อมุมไม้สิบสอง มีลวดลายปูนปั้นนูนต่ำ รูปกนกเปลวประดับอย่างสวยงาม จำนวน 2 ใบ

ภาพที่ 55 วัดสุวรรณคีรี

ที่มา : วัดสุวรรณคีรี, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://www.singhanakorn.go.th/travel/detail/1097/data.html>

4. ศาลาหลบเสือ

ศาลาหลบเสือ หรือ ศาลาจอม ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านสวนจันทร์ ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นศาลาใช้สำหรับพักแรมกลางคืน มีฝาผนังกำบังมิดชิดแข็งแรง สามารถป้องกันสัตว์ร้าย โดยเฉพาะเสือได้ ศาลาหลบเสือสร้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ 24 ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ไม่ปรากฏผู้สร้าง ตั้งอยู่บนเส้นทางเดินโบราณระหว่างหัวเขา-สิงหนม้อ ซึ่งในสมัยก่อนบริเวณดังกล่าวมีเสือชุม ดังประจักษ์พยานรอยเสือข่วนที่ศาลา ถึงกับเจ้าเมืองสงขลาในสมัยนั้น คือ พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) ได้พาชาวบ้านออกไปล้อมจับเสือและยิงเสือตายจนชาวบ้านเรียกขนานกันว่าพระยาสงขลาเสือ เป็นสถาปัตยกรรมภาคใต้สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนศาลาหลบเสือเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2542 (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2559)

ภาพที่ 56 ศาลาหลบเสื่อ

ที่มา : ศาลาหลบเสื่อ, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://www.singhanakorn.go.th/travel/detail/1099/data.html>

5. คูเมืองสงขลาฝั่งเขาแดง

ตั้งอยู่ที่ ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นคูขุดที่สร้างขึ้นใน พ.ศ.2158 โดยสุลต่าน สุลมานชาร์ มี 2 สาย สายแรกเริ่มจากป้อมหมายเลข 9 ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ทางป้อมหมายเลข 1 เลี้ยวโค้งที่ป้อมหมายเลข 13 ขนานกับฝั่งทะเลอ่าวไทยไปออกทะเลสาบสงขลาทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง สายที่สองเริ่มจากร่องเขาแดงเชิงป้อมหมายเลข 4 และ 5 ผ่านทางป้อมหมายเลข 3 และ 2 ตามลำดับ ไปบรรจบคูเมืองสายแรกตรงหน้าป้อมหมายเลข 1 คูเมืองส่วนใหญ่ต้นเขินหมดสภาพและถูกบุกรุก ปรากฏให้เห็นแนวร่องน้ำแต่เพียงบางตอน ส่วนที่มองเห็นชัดเจนที่สุดอยู่ตรงบริเวณมุมด้านตะวันออกตามแนวทรางหลวงหมายเลข 408 ท่าแพขนานยนต์-นครศรีธรรมราช กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2528 (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2559)

ภาพที่ 57 แนวคูเมืองเดิมในผังเมืองเก่าสงขลาฝั่งเขาแดง

ที่มา : สำนักงานจังหวัดสงขลา, อ้างถึงใน ศรีสมร ศรีเบญจพลางกูร, ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: หจก.การพิมพ์, 2544), 115

6. บ่อแก่ง

บ่อแก่ง เป็นสิ่งปลูกสร้างที่ประกอบด้วยเชิงเทินและใบเสมาที่มีของติดตั้งปืนใหญ่ อาคารที่พักผู้รักษาบ่อ บ่อน้ำ และซุ้มประตูทำน้ำมีหลังคาแบบเก๋งจีน เรียกกันโดยทั่วไปว่า “บ่อแก่ง” เชิงเทิน บ่อแก่ง และสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ในบริเวณนี้ สร้างขึ้นเมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เพื่อเป็นปราการรักษา ด้านหน้าของเมืองสงขลาเก่าซึ่งตั้งอยู่ที่ฝั่งแหลมสน เมื่อย้ายเมืองมาตั้งที่ฝั่งบ่ออย่างซึ่งเป็นตัวเมืองสงขลาปัจจุบัน จึงได้สร้างป้อมปากน้ำแหลมทรายเพื่อเป็นป้อมปราการรักษาเมืองแทน ทำให้ป้อมปราการแห่งนี้ร้างไม่มีการใช้งาน มีเพียงการใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำจืดเท่านั้น กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2542 (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2559)

ภาพที่ 58 บ่อแก่ง

ที่มา : บ่อแก่ง, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://www.singhanakorn.go.th/travel/detail/1078/data.html>

7. สุสานมรหุ่ม

สุสานมรหุ่ม (สุสานสุลต่านสุไลมาน) อยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร ตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 (สายเขาแดง-ระโนด) บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 2 สุสานแห่งนี้เป็นที่ฝังศพสุลต่านสุไลมาน เจ้าเมืองสงขลา โดยคำว่า “มรหุ่ม” เป็นคำที่เพี้ยนมาจาก “บาระหุ่ม” ซึ่งเป็นชื่อหลุมฝังศพของสุลต่านหรือเจ้าเมืองมลายูตามคติศาสนาอิสลาม ซึ่งสภาพบริเวณโดยรอบของสุสาน มรหุ่มเป็นกลุ่มต้นไม้ขนาดใหญ่ อาทิ ต้นยาง ต้นสน ต้นก้ามปู ฯลฯ 3 ด้าน พื้นเป็นทรายทะเลสีขาวละเอียด และมีหลุมฝังศพชาวบ้านซึ่งนับถือศาสนาอิสลามตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ล้อมรอบด้วยคูน้ำ และเป็นที่อยู่อาศัยของผู้นับถือศาสนาอิสลามกระจายทั่วไปเต็มพื้นที่ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2478 นอกจากนั้นยังมีที่ฝังศพวิลันดา ห่างจากสุสานสุลต่านสุไลมานไปทางทิศใต้ประมาณ 300 เมตร จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ว่าเมืองเก่าสงขลาหัวเขาแดงมีชาววิลันดา (ชาวฮอลันดา) เข้ามาอาศัยทำมาค้าขายและเป็นทหาร รวมทั้งเป็นช่างผู้ออกแบบผังเมืองก่อสร้างป้อม กำแพง ทำให้เชื่อกันว่าหลุมฝังศพโบกปูนที่อยู่ห่างจากกำแพงเมืองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 1,300-

1,400 เมตร เป็นหลุมฝังศพของชาววิลันดาที่มาเสียชีวิตลงในเมืองนี้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2559)

ภาพที่ 59 สุสานมรุ่ม (สุสานสุลต่านสุไลมาน)

ที่มา : สงขลา-ปิ่น สองฝั่งคาบสมุทร, เข้าถึงเมื่อ 20 กันยายน 2559, เข้าถึงได้จาก

http://daily.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROb1lYQXdNVEV5T URjMU9BPT0=§ionid=TURNeE53PT0=&day=TWpBeE5TMHdOeTB4TWc9PQ==

8. วัดเขาน้อย

วัดเขาน้อย ตั้งอยู่เชิงเขาน้อยหมู่ที่ 7 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร อยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง หรืออยู่ห่างจากป้อมปราการเชิงเขาน้อยไปทางทิศใต้ ประมาณ 250 เมตร วัดเขาน้อยอยู่ในแหล่งโบราณคดีเมืองสิงขระ เขิงเขาน้อย เป็นวัดเก่าแก่ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัยและได้รับการบูรณะในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ เจดีย์วัดเขาน้อยสมัยศรีวิชัย 1 องค์ มีใบเสมาหินทรายแดงและพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยอยุธยาหลายองค์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ วันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2529 (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2559)

ภาพที่ 60 วัดเขาน้อย

ที่มา : วัดเขาน้อย, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://www.singhanakorn.go.th/travel/detail/1084/data.html>

9. วัดบ่อทรัพย์

วัดบ่อทรัพย์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร สันนิษฐานว่าสร้างประมาณ พ.ศ.2360 ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยโบราณสถานภายในวัดบ่อทรัพย์ประกอบด้วยพระอุโบสถ ซึ่งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ.2400 นอกจากนั้นยังประกอบด้วย กุฏิไม้โบราณ บัวเก็บกระดูกและบ่อน้ำพื้นเมืองขนาดใหญ่บริเวณด้านหน้าวัดมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 7 เมตร เรียกว่า “บ่อซับ” เป็นบ่อน้ำที่ซึมซับน้ำที่ลงมาจากภูเขา เป็นที่มาของชื่อ “วัดบ่อทรัพย์” ซึ่งวัดบ่อทรัพย์ได้รับการขุดแต่งและบูรณะโดยหน่วยศิลปากรที่ 9 สงขลา กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2535 (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2559)

ภาพที่ 61 วัดบ่อทรัพย์

ที่มา : วัดบ่อทรัพย์, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://www.singhanakorn.go.th/travel/detail/1087/data.html>

10. วัดภูผาเบิก

วัดภูผาเบิก ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านบ่อเตย ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 29 ไร่ 48 ตารางวา สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดภูผาเบิก มีโบราณสถานที่สำคัญดังต่อไปนี้ (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2559)

- อุโบสถ เป็นอุโบสถสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
- กำแพงกันดินและบันได เป็นหินแกรนิตวางทับซ้อนกัน
- หอระฆังสร้างตามแบบนิยมของวัดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ฝีมือช่างพื้นถิ่นใต้
- กุฏิเรือนไทย แบ่งตัวอาคารออกเป็น 3 ส่วน อาคารด้านหน้า อาคารด้านกลาง อาคารด้านหลัง เป็นกุฏิไม้ทรงไทยหลังคาจั่วมุงด้วยกระเบื้องดินเผาพื้นถิ่น ปลายแหลมแบบเกาะยอ
- วัดภูผาเบิกเป็นแหล่งโบราณสถาน ซึ่งกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2535

ภาพที่ 62 วัดกุฎาเบิก

ที่มา : วัดกุฎาเบิก, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://www.singhanakorn.go.th/travel/detail/1090/data.html>

11. วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास)

วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास) ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่หมู่ 2 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร ตั้งระหว่างวัดพ่อทรัพย์กับวัดกุฎาเบิก โบราณสถานภายในวัด ประกอบด้วย พระอุโบสถล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ประตูทางเข้าด้านตะวันออกเป็นซุ้มแบบจีน เจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูนตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสและฐานปัทม์ หอระฆัง อาสน์สงฆ์กลางลานใต้ร่มไม้ กุฏิไม้โบราณ ศาลา และบ่อน้ำที่เก็บอิฐ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นเมืองภาคใต้ สร้างตามแบบนิยมวัดในกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2528 (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2559)

ภาพที่ 63 วัดศิริวรรณาวาส

ที่มา : วัดศิริวรรณาวาส, เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2559, เข้าถึงได้จาก

<http://www.singhanakorn.go.th/travel/detail/1093/data.html>

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรมของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงที่ยังเหลืออยู่เป็นสิ่งก่อสร้างเพื่อกิจกรรมทางศาสนาและการป้องกันชุมชน ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็น เป็นวัด สุสาน แนวคูเมืองที่เชื่อมต่อออกไปยังทะเลสาบสงขลา แนวป้อมปราการที่เชื่อมต่อกันเป็นกำแพงเมือง โดยมีเขาแดงและเขาค่ายม่วงประกอประกกันขึ้นเป็นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่ ซึ่งเป็นเหมือนชัยภูมิในการสร้างเมือง โดยบนยอดเขาได้ประดิษฐานเจดีย์สองพี่น้อง ซึ่งเป็นจุดหมายตาของเมือง โดยมีแนวชายฝั่งทะเลสาบสงขลาเป็นพรมแดนทางธรรมชาติของเมือง

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรมของเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสนที่ยังคงเหลืออยู่เป็น สิ่งก่อสร้างเพื่อกิจกรรมทางศาสนาและการดำรงชีวิตเป็นหลัก ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็นวัด อาคาร และสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อการดำเนินชีวิต เช่น ศาลาหลบเสือ บ่อแก่ง แต่เนื่องจากเมืองแห่งนี้เป็นเมืองที่เกิดจากอพยพย้ายถิ่นมาจากเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง ที่โดนทำลายโดยกองทัพอยุธยา และเป็นเมืองที่มีข้อจำกัดในการขยายพื้นที่ เพราะเป็นพื้นที่แหลมยื่นไปในทะเล โดนปิดกั้นด้วยภูเขาและทะเลสาบสงขลา ทำให้การสร้างเมืองไม่อาจกระทำได้สะดวก ที่ตั้งโบราณสถานต่างๆ จึงตั้งกระจุกตัวอยู่ในบริเวณเชิงเขา และชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งอยู่ในละแวกเดียวกับที่ตั้งของชุมชน และถูกเชื่อมต่อกันโดยถนนภายในชุมชน

จากการศึกษาโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน สามารถสรุปเป็นแผนที่ซึ่งระบุ ที่ตั้งสถานที่สำคัญต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 64 แผนที่ที่ตั้งสถานที่สำคัญต่างๆ ในเมืองเก่าสงขลาหัวเขาแดง และฝั่งแหลมสน
ที่มา : ดัดแปลงจาก <http://map.google.co.th>, 2560

5. การคัดแยกสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าสงขลา

จากกรอบแนวคิดทฤษฎีในการวิจัย ที่กำหนดในบทที่ 3 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

1. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment)
2. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ถือเป็นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) แบ่งเป็น 2 ด้านดังนี้
 - สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)
 - สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage)

3. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีในพื้นที่ชุมชน เพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน โดยพื้นที่นั้นๆ มีคุณค่าทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม สมควรแก่การอนุรักษ์รักษา

ตารางที่ 4 ความเกี่ยวข้องของสถานที่ต่างๆ กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในเมืองเก่าสงขลา

สิ่งแวดล้อมและสถานที่ ในจังหวัดสงขลา	สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม		สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ
	นามธรรม	รูปธรรม	
เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง			
1. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา		x	
2. วัดมัชฌิมาวาส		x	
3. วัดชัยมงคล		x	
4. ศาลาพระวิหารแดง		x	x
5. พระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน		x	x
6. ศาลหลักเมืองสงขลา		x	
7. พระตำหนักเขาน้อย		x	
8. กำแพงเมืองสงขลา		x	
9. สถานีรถไฟสงขลา		x	
10. ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก		x	
11. ป้อมปากน้ำแหลมทราย		x	
12. มัสยิดอุสาสนอิสลาม		x	
13. ประตูเมืองสงขลา		x	
14. พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)			x
15. เขาดังกวน			x
16. เกาะหนู เกาะแมว			x
17. ทะเลสาบสงขลา			x
18. ทะเลอ่าวไทย			x

สิ่งแวดล้อมและสถานที่ ในจังหวัดสงขลา	สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม		สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ
	นามธรรม	รูปธรรม	
เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสนและหัวเขาแดง			
1. ป้อมปราการหัวเขาแดง		x	x
2. เจดีย์สองพี่น้อง		x	x
3. วัดสุวรรณคีรี		x	
4. คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง		x	x
5. ศาลาหลบเสือ		x	
6. บ่อเก้ง		x	
7. วัดเขาน้อย		x	
8. สุสานสุลต่านสุไลมาน		x	
9. วัดบ่อทรัพย์		x	
10. วัดศิริวรรณवास (วัดवास)		x	
11. วัดภูผาเบิก		x	
12. เขาแดงและเขาค่ายม่วง			x
ประเพณี วัฒนธรรม และการละเล่น			
1. ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว	x		
2. ประเพณีชักพระ	x		
3. ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	x		
4. ประเพณีทำบุญชวยเล	x		
5. กีฬาวัวชน	x		

จากตารางข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มีองค์ประกอบจำนวน 6 รายการ ประกอบด้วย

1. พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)
2. เขาดังกวน
3. เกาะหนู เกาะแมว
4. ทะเลสาบสงขลา
5. ทะเลอ่าวไทย
6. เขาแดงและเขาค่ายม่วง

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ถือเป็นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) แบ่งเป็น 2 ด้านดังนี้

ด้านที่ 1 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) มีองค์ประกอบจำนวน 19 รายการ ประกอบด้วย

1. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา
2. วัดมัสญิมवास

3. วัดชัยมงคล
4. ศาลหลักเมืองสงขลา
5. พระตำหนักเขาน้อย
6. กำแพงเมืองสงขลา
7. สถานีรถไฟสงขลา
8. ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก
9. ป้อมปากน้ำแหลมทราย
10. มัสยิดอิสลาม
11. ประตูเมืองสงขลา
12. วัดสุวรรณคีรี
13. ศาลาหลบเสือ
14. บ่อเก็ง
15. วัดเขาน้อย
16. สุสานสุลต่านสุไลมาน
17. วัดบ่อทรัพย์
18. วัดศิริวรรณवास (วัดवास)
19. วัดภูผาเบิก

ด้านที่ 2 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage) มีองค์ประกอบจำนวน 5 รายการ ประกอบด้วย

1. ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน และตักบาตรเทโว
2. ประเพณีชักพระ
3. ประเพณีทำบุญเดือนสิบ
4. ประเพณีทำบุญชายเล
5. กีฬาวัวชน

ส่วนสุดท้ายคือ โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน มีองค์ประกอบจำนวน 5 รายการ ประกอบด้วย

1. ศาลาพระวิหารแดง ตั้งอยู่บนยอดเขาตังกวน
2. เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน
3. ป้อมปราการหัวเขาแดง
4. เจดีย์สองพี่น้อง ตั้งอยู่บนยอดเขาแดง

5. คู่มือเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง

การศึกษาแนวคิดของลักษณะเฉพาะและเอกลักษณ์ของเมือง รวมไปถึงการศึกษาแนวคิดสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมในบทที่ 2 นำมาใช้เป็นแนวทางการค้นหาเอกลักษณ์สำคัญของเมืองเก่าสงขลา โดยทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นลักษณะเฉพาะของเมือง องค์ประกอบของเอกลักษณ์ของเมือง สามารถนำมาสรุปจำแนกเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกสิ่งแวดล้อมต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. บริเวณธรรมชาติ (natural area) ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์และมีความสวยงาม
2. เส้นขอบฟ้าและ/หรือช่องมองทิวทัศน์ (skylines and view corridors) อันเป็นสัญลักษณ์ในการจดจำ
3. ย่านและชุมชนย่อย (districts and neighborhoods) ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือมีความสวยงามทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคาร หรือภูมิทัศน์ของชุมชน รวมไปถึงชุมชนที่มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่น่าสนใจ
4. เมืองและ/หรือหมู่บ้าน (town and villages) ที่มีความผสมผสานกันของวิถีชีวิตที่ชัดเจนและแตกต่างจากที่อื่นๆ
5. ภูมิทัศน์ถนน (streetscape) แม่น้ำลำคลอง และเมือง (townscape) เป็นโครงสร้างและองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของเมือง
6. รูปด้านหน้าอาคาร (façade) ส่วนประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ถนนและที่ว่างชุมชน
7. อาคาร (building) และหมายรวมไปถึงที่ตั้งและบริเวณข้างเคียงด้วย
8. วัสดุและชิ้นส่วน (objects and fragments) ของสิ่งก่อสร้างและอาคารที่ยังคงหลงเหลืออยู่
9. มรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ที่ ปรากฏเป็นรูปร่างชัดเจน ได้แก่ อาคาร สิ่งก่อสร้าง สถานที่ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ฯลฯ
10. สภาพโดยรอบของพื้นที่หรือแหล่งมรดกสิ่งก่อสร้าง (setting) ที่น่าสนใจทางด้านกายภาพ และทัศนียภาพ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กิจกรรมทางสังคมและจิตวิญญาณทั้งในอดีตและปัจจุบัน

เกณฑ์ทั้ง 10 ข้อนี้ สามารถนำมาคัดเลือกโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา ที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไปเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน โดยมีหลักเกณฑ์ในการประเมินคือ องค์ประกอบนั้นๆ ต้องมีค่าการประเมินเท่ากับหรือมากกว่า 1 จึงจะคิดมาเป็นองค์ประกอบ ที่จะนำไปใช้ในการพิจารณาคัดเลือกในขั้นต่อไป

ตารางที่ 5 การคัดเลือกเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	เกณฑ์การคัดเลือกสิ่งแวดล้อมที่ควรอนุรักษ์										รวม	สรุป	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1. พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)	x	x	x									3	x
2. เขาดังกวน	x	x									x	3	x
3. เกาะหนู เกาะแมว	x	x										2	x
4. ทะเลสาบสงขลา	x	x									x	3	x
5. ทะเลอ่าวไทย	x	x										2	x
6. เขาแดงและเขาค่ายม่วง	x	x									x	3	x

ตารางที่ 6 การคัดเลือกเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)	เกณฑ์การคัดเลือกสิ่งแวดล้อมที่ควรอนุรักษ์										รวม	สรุป	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จ.สงขลา						x	x	x	x			4	x
2. วัดมณีมาวาส						x	x	x	x	x		5	x
3. วัดชัยมงคล							x	x	x	x		4	x
4. ศาลหลักเมืองสงขลา			x				x	x	x	x		5	x
5. พระตำหนักเขาน้อย						x	x	x	x			4	x
6. กำแพงเมืองสงขลา			x		x	x		x	x			5	x
7. สถานีรถไฟสงขลา						x	x	x	x	x		5	x
8. ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก		x	x	x	x	x	x	x	x	x		9	x
9. ป้อมปากน้ำแหลมทราย						x	x	x	x			4	x
10. มัสยิดอุสาสนอิสลาม							x	x	x	x		4	x
11. ประตูเมืองสงขลา					x	x						2	x
12. วัดสุวรรณคีรี							x	x	x	x		4	x
13. ศาลาหลบเสื่อ							x	x	x			3	x
14. บ่อเก็ง		x			x	x	x	x	x	x		7	x
15. วัดเขาน้อย							x	x	x	x		4	x
16. สุสานสุลต่านสุไลมาน							x	x	x			3	x
17. วัดบ่อทรัพย์							x	x	x	x		4	x
18. วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास)							x	x	x	x		4	x
19. วัดภูผาเบิก							x	x	x	x		4	x

ตารางที่ 7 การคัดเลือกเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม	เกณฑ์การคัดเลือกสิ่งแวดล้อมที่ควรอนุรักษ์										รวม	สรุป	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1. ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว										x		1	x
2. ประเพณีชักพระ										x		1	x
3. ประเพณีทำบุญเดือนสิบ										x		1	x
4. ประเพณีทำบุญชายเล										x		1	x
5. กีฬาวัวชน										x		1	x

ตารางที่ 8 การคัดเลือกเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

สิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	เกณฑ์การคัดเลือกสิ่งแวดล้อมที่ควรอนุรักษ์										รวม	สรุป	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
1. ศาลาพระวิหารแดง	x	x					x	x	x	x		6	x
2. เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	x	x					x	x	x	x		6	x
3. ป้อมปราการหัวเขาแดง	x	x				x	x	x	x			6	x
4. เจดีย์สองพี่น้อง	x	x					x	x	x	x		6	x
5. คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	x							x	x			3	x

6. เกณฑ์การประเมินโครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง

เกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการคัดเลือกและประเมินคุณค่าความสำคัญเบื้องต้นของโครงสร้างและส่วนประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา ที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และดำรงรักษาไว้ จากบทที่ 3 โดยผู้วิจัยได้กำหนดการพิจารณาจากเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดลักษณะพิเศษ เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและเมือง (character of town / identity) โดยเป็นลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากเมืองอื่น ซึ่งเกิดจากลักษณะทางกายภาพ สภาพกิจกรรมของเมือง โครงข่ายเมือง รวมถึงบรรยากาศโดยภาพรวมที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. สิ่งแวดล้อมอันมีการสื่อความหมายทางสัญลักษณ์ ให้แก่ชุมชนและเมือง ในที่นี้พิจารณาถึงความมุ่งหมาย ประสบการณ์ การตอบสนองของมนุษย์ ที่มีต่อคุณลักษณะโดดเด่น ลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอยของสถานที่
3. สิ่งแวดล้อมที่สร้างบรรยากาศแบบใดแบบหนึ่งของเมือง ที่รับรู้ได้เป็นจินตภาพเฉพาะ ที่มีอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งทำให้การความรู้สึก การรับรู้ของพื้นที่นั้นต่างจากสถานที่อื่น
4. สิ่งแวดล้อมที่เป็นรากฐานของมรดกทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นโดยการหล่อหลอมทางธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์ และมีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน

5. สิ่งแวดล้อมที่สร้างประสบการณ์ในความรู้สึก ที่มองเห็นเป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเดิม และการปฏิสัมพันธ์กิจกรรมทางสังคมทั้งหมด

6. สิ่งแวดล้อมที่ตอบสนองและสอดคล้องกับกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งทางด้านภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ สังคม ทำเลทางกายภาพ และกิจกรรมของชุมชน

7. สิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่แสดงออกถึงทิศทาง และโครงสร้างของชุมชนและเมืองที่ชัดเจน

8. สิ่งแวดล้อมที่สร้างความรู้สึกถึงความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพและเหมาะสมสำหรับผู้คนในเมือง

9. สิ่งแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ และหน้าที่ของชุมชน โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ รวมไปถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรม อาคาร สภาพแวดล้อมต่อการใช้งานของพื้นที่

10. สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นบริบทของการกระทำหรือกิจกรรมของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หมายถึง ผลที่เกิดจากวิวัฒนาการการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน โดยสื่อออกมาในรูปแบบการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ประเพณี สถาปัตยกรรม เป็นต้น

เกณฑ์ทั้ง 10 ข้อนี้ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นเกณฑ์ที่นำมาใช้คัดเลือกและประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่ถูกค้นพบในเมืองเก่าสงขลา โดยการประเมินขั้นต้นจะทำโดยผู้วิจัย เพื่อคัดกรองและตัดทอนองค์ประกอบที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป โดยเกณฑ์การประเมินคือ องค์ประกอบนั้นๆ ต้องมีการประเมินเท่ากับหรือมากกว่า 1 จึงคัดมาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เนื่องจากไม่ว่าองค์ประกอบนั้นๆ อยู่ในเกณฑ์ข้อใดของทั้ง 10 ข้อที่กล่าวมาข้างต้น ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ พื้นฟู และดำรงรักษาไว้ เนื่องจากแต่ละองค์ประกอบย่อมมีความสำคัญในแง่ที่ต่างกัน บางองค์ประกอบเป็นตัวแทนของทุกเรื่อง ในขณะที่บางองค์ประกอบเป็นตัวแทนของเรื่องสำคัญบางเรื่อง โดยได้ผลดังตารางที่ 9, 10, 11 และ 12 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 9 การประเมินความสำคัญเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	เกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญ										รวม	สรุป
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1. พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)	x	x	x			x	x	x	x		7	x
2. เขาตังกวน	x	x	x		x	x	x		x		7	x
3. เกาะหนู เกาะแมว	x	x	x								3	x
4. ทะเลสาบสงขลา	x	x	x	x	x	x	x	x	x		9	x
5. ทะเลอ่าวไทย	x	x	x			x			x		5	x
6. เขาแดงและเขาค่ายม่วง	x	x	x	x	x	x					6	x

ตารางที่ 10 การประเมินความสำคัญเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)	เกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญ										รวม	สรุป
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จ.สงขลา	x	x	x	x		x		x	x		7	x
2. วัดมณีมาวาส	x	x	x	x	x	x	x	x	x		9	x
3. วัดชัยมงคล	x		x	x		x	x	x	x		7	x
4. ศาลหลักเมืองสงขลา	x	x	x	x		x	x	x	x		8	x
5. พระตำหนักเขาน้อย	x	x	x	x		x	x	x	x		8	x
6. กำแพงเมืองสงขลา	x	x	x	x	x	x	x				7	x
7. สถานีรถไฟสงขลา	x	x	x	x	x	x	x				7	x
8. ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	10	x
9. ป้อมปากน้ำแหลมทราย	x		x	x		x	x				5	x
10. มัสยิดอุสาสนอิสลาม	x	x	x	x	x	x	x	x	x		9	x
11. ประตูเมืองสงขลา	x	x	x	x	x	x	x				7	x
12. วัดสุวรรณคีรี	x		x	x		x	x	x	x		7	x
13. ศาลาหลบเสื่อ	x			x		x					3	x
14. บ่อเก็ง	x	x	x	x	x	x	x				7	x
15. วัดเขาน้อย	x		x	x		x	x	x	x		7	x
16. สุสานสุลต่านสุไลมาน	x			x		x					3	x
17. วัดป่อทรัพย์	x		x	x		x	x	x	x		7	x
18. วัดศิริวรรณมาวาส (วัดวาส)	x		x	x		x	x	x	x		7	x
19. วัดภูผาเบิก	x		x	x		x	x	x	x		7	x

ตารางที่ 11 การประเมินความสำคัญเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม	เกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญ										รวม	สรุป
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1. ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตั้ง กวน และตักบาตรเทโว	x	x	x	x	x	x	x		x	x	9	x
2. ประเพณีชักพระ	x	x	x	x		x	x		x	x	8	x
3. ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	x	x	x	x		x	x		x	x	8	x
4. ประเพณีทำบุญชายเล	x	x	x	x	x	x	x		x	x	9	x
5. กีฬาวัวชน	x	x	x	x		x	x		x	x	8	x

ตารางที่ 12 การประเมินความสำคัญเบื้องต้นของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

สิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	เกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญ										รวม	สรุป
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1. ศาลาพระวิหารแดง	x		x	x	x	x					5	x
2. เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	x		x	x	x	x	x		x		7	x
3. ป้อมปราการหัวเขาแดง	x	x	x	x	x						5	x
4. เจดีย์สองพี่น้อง	x		x	x	x	x					5	x
5. คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	x		x	x							3	x

องค์ประกอบในโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลาทั้งหมดนี้ที่ได้รับการประเมินเบื้องต้นโดยผู้วิจัย จะนำไปให้กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนประชากรของพื้นที่เมืองเก่าสงขลาเป็นผู้ประเมินอีกครั้ง ในบทที่ 5 ต่อไป

7. สรุป

เมืองเก่าสงขลาเป็นเมืองที่มีอายุยาวนานนับหลายร้อยปี โดยแบ่งเป็นยุคสมัยต่างๆ ตามการตั้งถิ่นฐาน คือเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย โดยมีช่วงเวลาเรียงจากอดีตถึงปัจจุบันตามลำดับ คุณค่าของเมืองเก่าสงขลาสามารถจำแนกความสำคัญออกเป็นส่วนต่างๆ จำนวนสี่ด้านประกอบด้วย

คุณค่าด้านความงาม

คุณค่าด้านความงามของเมืองสงขลา พิจารณาได้จากรูปแบบ สี สัดส่วน และวัสดุของมรดกวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

- เมืองสงขลาเป็นเมืองท่าแนวชายฝั่งทะเล ที่เป็นเมืองเก่าซึ่งยังคงความงามตามรูปแบบเดิมได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย
- เมืองสงขลาเป็นเมืองสองทะเล คือ อ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา รวมทั้งเป็นเมืองสามน้ำ คือ น้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย ซึ่งมีภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่งดงาม และมีทรัพยากรธรรมชาติที่ยังสมบูรณ์ทั้งในผืนดินที่มีทั้งภูเขาและแนวชายฝั่งทะเล รวมทั้งผืนน้ำในทะเลสาบสงขลา อาจกล่าวได้ว่าเมืองสงขลาเป็นเมืองที่สมบูรณ์ทั้งทรัพยากรในดินและสินในน้ำ

คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

- เมืองสงขลาเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นเมืองเก่าที่มีความโดดเด่น น่าสนใจ มีการผสมผสานทางวัฒนธรรม และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงยุคปัจจุบัน

- เมืองสงขลาเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีการค้าขายและเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนานาประเทศ ทำให้ประชากรในเมืองสงขลามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ค่อนข้างสูง เช่น ชาวไทยพื้นถิ่น ชาวมุสลิม และชาวจีน
- การค้าในระดับนานาชาติของเมืองสงขลาตั้งแต่ในสมัยโบราณ ทำให้พ่อค้าชาวต่างชาติ รู้จัก และคุ้นเคยกับเมืองสงขลา ก่อให้เกิดบันทึกทางประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลาในหลายภาษา

คุณค่าด้านภูมิปัญญา

- การวางผังเมืองของชาวแขกมุสลิมในเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ทำให้เกิดป้อมปราการ กำแพงเมือง คูเมือง เพื่อป้องกันข้าศึก และการวางผังเมือง การพัฒนาเมืองของชาวจีนในเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง รวมถึงภูมิปัญญาและนวัตกรรมการออกแบบก่อสร้างอาคารแถวภายในเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการค้า และการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวจีนและชาวตะวันตก
- ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตของชาวเมืองเก่าสงขลา ที่มีความดั้งเดิมโดยห้องแถวในเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ได้ถูกส่งผ่านภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งอาคารในลักษณะดังกล่าวได้รับการเรียกจากคนในพื้นที่ว่าเป็นอาคารรูปแบบซิโน-ยูโรเปียน รวมถึงงานสถาปัตยกรรมไทยของยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ปรากฏตามวัดเก่า และศาสนสถานต่างๆ ที่แสดงถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมตามประเพณีนิยม ในยุคสมัยนั้นๆ เข้ากับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของทางภาคใต้ของประเทศไทย

คุณค่าด้านสังคม

- เมืองเก่าสงขลา มีลักษณะสังคมแบบพหุวัฒนธรรม เป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ คือ ชาวไทยพื้นถิ่น ชาวจีน และชาวมุสลิม โดยผู้คนในทุกชาติพันธุ์ของชาวสงขลาให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ทำให้สังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข โดยมีวัดและมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน
- หลังจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างความเข้าใจในบริบทของพื้นที่วิจัย โดยเฉพาะสภาพปัจจุบันทางกายภาพ ตลอดจนโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลาในบทรนี้แล้ว ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยภาคสนามประเมินสภาพปัจจุบันและคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบแต่ละประเภท ด้วยแบบสอบถามตามที่ได้จัดทำและทดสอบแล้วกับกลุ่มตัวอย่างตามที่ได้วางแผนดำเนินการไว้

บทที่ 5 การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในบทที่ 5 จะเป็นการดำเนินการประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบและโครงสร้างของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลาด้วยแบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นประชากร ประกอบด้วย การดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ. 2560 การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างแยกตามกลุ่มบุคคลทั่วไป กลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม และกลุ่มวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งเคยอยู่อาศัย ศึกษา หรือเติบโตอยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสรุปรวมคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบและโครงสร้างจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับมาตรการต่างๆ ที่บังคับใช้เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในพื้นที่วิจัย และสรุป

1. การดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การดำเนินการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา ซึ่งผู้วิจัยได้ทำตามขั้นตอนต่างๆ ตามที่ได้วางแผนไว้ในบทที่ 3 ดังต่อไปนี้

1.1 การสำรวจพื้นที่วิจัยเบื้องต้น

การสำรวจพื้นที่วิจัยเบื้องต้น เป็นการเตรียมตัวก่อนลงเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาที่ตั้ง บริบท และสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษาคือเมืองเก่าสงขลา ในระหว่างวันที่ 11-13 มิถุนายน 2559 โดยการสังเกตการณ์ และการเดินสำรวจบริเวณต่างๆ ที่สำคัญโดยรอบ เพื่อเป็นการเรียนรู้พื้นที่จริง หลังจากนั้นได้ทำการสำรวจประชากรเบื้องต้น เพื่อพิจารณากำหนดประชากรและจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

1.2 การสรุปเค้าโครงแบบสอบถาม

แบบสอบถามสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินการวิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีเค้าโครงของแบบสอบถาม ดังนี้ (ดูตัวอย่างแบบสอบถามในภาคผนวก)

วัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม

แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ประเมินคุณค่าและความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในเขตเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง (อ.เมืองสงขลา) เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน (อ.สิงหนคร) และเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (อ.สิงหนคร)

โครงสร้างคำถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่ โดยได้แบ่งผู้ตอบแบบสอบถามออกเป็นสามกลุ่ม อันประกอบด้วย บุคคลทั่วไป ผู้ที่อยู่ในวิชาชีพสถาปัตยกรรม และผู้ที่อยู่ในวิชาชีพผังเมือง ซึ่งเคยอยู่อาศัย ใช้ชีวิต เด็บโต หรือศึกษาอยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองสงขลา

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามแบบวัดเจตคติ ความคิดเห็น เพื่อประเมินเปรียบเทียบคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบในแต่ละด้าน คือ

1. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 รายการ คือ (1) พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน) (2) เขาตังกวน (3) เกาะหนู เกาะแมว (4) ทะเลสาบสงขลา (5) ทะเลอ่าวไทย (6) เขาแดงและเขาค่ายม่วง

2. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 19 รายการ ได้แก่ (1) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา (2) วัดมณีมาวาส (3) วัดชัยมงคล (4) ศาลหลักเมืองสงขลา (5) พระตำหนักเขาน้อย (6) กำแพงเมืองสงขลา (7) สถานีรถไฟสงขลา (8) ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม (9) บ่อน้ำร้อนน้ำแร่แหลมทราย (10) มัสยิดอิสลาม (11) ประตูเมืองสงขลา (12) วัดสุวรรณคีรี (13) ศาลาหลบเรือ (14) บ่อแก่ง (15) วัดเขาน้อย (16) สุสานสุลต่านสุไลมาน (17) วัดบ่อทรัพย์ (18) วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास) (19) วัดภูผาเบิก

3. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม มีองค์ประกอบด้วยกัน 5 รายการ คือ (1) ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน และตักบาตรเทโว (2) ประเพณีชักพระ (3) ประเพณีทำบุญเดือนสิบ (4) ประเพณีทำบุญชายเล (5) กีฬาวัวชน

4. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม มีองค์ประกอบ 5 รายการ คือ (1) ศาลาพระวิหารแดง (2) เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน (3) บ่อน้ำร้อนหัวเขาแดง (4) เจดีย์สองพี่น้อง (5) คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

ส่วนที่ 4 แผนที่และภาพประกอบเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ในแต่ละคำถามจะทำการจัดช่องให้แสดงระดับความคิดเห็นไว้ 5 ระดับ ได้แก่ คุณค่าความสำคัญ “น้อยที่สุด” “น้อย” “ปานกลาง” “มาก” และ “มากที่สุด” ตามลำดับ

ภาพที่ 65 แผนที่โดยสังเขป แสดงที่ตั้งและรูปภาพ สถานที่ซึ่งทำการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา

ที่มา : รวบรวมโดยผู้วิจัย, 2560

1.3 การดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบการแจกแบบสอบถามด้วยกัน 2 ช่องทาง ช่องทางแรกคือ การทำการแจกแบบสอบถามด้วยการสร้างแบบสอบถามในระบบโครงข่ายอินเทอร์เน็ต ผ่านเว็บไซต์ https://docs.google.com/forms/d/16wqaVWBYVfZHu1vAt526XUoeJK9wjpbwovn4kZmH_Ps/edit?usp=sharing โดยจะดำเนินการแจกแบบสอบถามผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ตไปให้กลุ่มเป้าหมายผู้ตอบแบบสอบถาม ช่องทางที่สอง คือ การแจกแบบสอบถามโดยไปแจกกับตัวผู้ตอบแบบสอบถามเองโดยตรง ในระหว่างการดำเนินการสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการอธิบายองค์ประกอบของแบบสอบถามและวิธีการในการตอบแบบสอบถามให้กับผู้ตอบแบบสอบถาม เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องก่อนที่จะดำเนินการกรอกข้อมูลและเริ่มประเมินโดยผู้ตอบแบบสอบถามเอง โดยผู้วิจัยได้แนบแผนที่และภาพประกอบเพื่อสร้างความเข้าใจในร่วมกันระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามและผู้วิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ผู้วิจัยได้ดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ ในบทที่ 3 ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ 1 ประชาชนทั่วไป

ในส่วนของประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองสงขลา และประชาชนที่อาศัยอยู่นอกอำเภอเมืองสงขลา แต่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามด้วยช่องทางทั้ง 2 วิธีข้างต้น ดำเนินการแจกแบบสอบถามตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2560 ถึง 12 พฤษภาคม พ.ศ.2560 ได้รับแบบสอบถามคืนทั้งหมดจำนวน 40 ชุด

กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 2 และ 3 ผู้ที่อยู่ในวิชาชีพสถาปัตยกรรมและผังเมือง

ในส่วนของผู้ที่อยู่ในวิชาชีพสถาปัตยกรรมและผังเมืองซึ่งได้เคยอยู่อาศัย เติบโต หรือใช้ชีวิตในอำเภอเมืองสงขลา ประกอบด้วย อาจารย์และนักวิชาการ นักศึกษาปริญญาตรีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง สาขาวิชาวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม มหาวิทยาลัยศิลปากร รวมไปถึงผู้ที่ได้ทำงานในสายวิชาชีพสถาปัตยกรรม เช่น สถาปนิกและนักออกแบบ โดยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามด้วยช่องทางทั้ง 2 วิธีข้างต้น คือการแจกแบบสอบถามผ่านระบบโครงข่ายอินเทอร์เน็ต ได้รับแบบสอบถามคืนทั้งหมดจำนวน 45 ชุด และการไปแจกแบบสอบถามในพื้นที่ศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา โดยมีอาจารย์ นนทรส ภัคมาน เป็นผู้ประสานงาน ได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามทั้งสองช่องทาง ตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2560 ถึง 12 พฤษภาคม พ.ศ.2560 ได้รับแบบสอบถามคืนทั้งหมดจำนวน 76 ชุด

สรุป จำนวนแบบสอบถามที่ได้รับคืน มีจำนวน 121 ชุด เป็นแบบสอบถามที่ได้รับคืนจากกลุ่มตัวอย่างที่ 1 จำนวน 40 ชุด โดยผ่านช่องทางที่ 1 จำนวน 40 ชุด กลุ่มตัวอย่างที่ 2 จำนวน 47 ชุด โดยผ่านช่องทางที่ 1 จำนวน 2 ชุด และช่องทางที่ 2 จำนวน 45 ชุด รวมไปถึงกลุ่มตัวอย่างที่ 3 จำนวน 34 ชุด โดยผ่านช่องทางที่ 1 จำนวน 3 ชุด และช่องทางที่ 2 จำนวน 31 ชุด ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ผล โดยจะปรากฏรายละเอียดของการดำเนินการในหัวข้อต่อไป

1.4 เกณฑ์การประเมินและวิเคราะห์ผล

มาตราส่วนค่าระดับการประเมิน

การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา กำหนดให้ตอบเป็นค่าแบบมาตราส่วน 5 ระดับ ของลิคเคอร์ท (R.A.Likert) ดังนี้

1 คะแนน = คุณค่าความสำคัญน้อยที่สุด 2 คะแนน = คุณค่าความสำคัญน้อย

3 คะแนน = คุณค่าความสำคัญปานกลาง 4 คะแนน = คุณค่าความสำคัญมาก

5 คะแนน = คุณค่าความสำคัญมากที่สุด

เกณฑ์การแบ่งระดับค่าเฉลี่ย

ค่าเฉลี่ยของผลการวิเคราะห์ได้แบ่งเป็น 5 ระดับ แต่ละระดับ มีช่วงคะแนนค่าเฉลี่ย ดังนี้

1.00 - 1.80 ระดับคุณค่าความสำคัญน้อยที่สุด

1.81 - 2.60 ระดับคุณค่าความสำคัญน้อย

2.61 - 3.40 ระดับความคิดเห็นคุณค่าความสำคัญปานกลาง

3.41 - 4.20 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก

4.21 - 5.00 ระดับคุณค่าความสำคัญมากที่สุด

เนื่องจากการประเมินคุณค่าความสำคัญ ผลการวิเคราะห์ส่วนมากอยู่ในระดับคุณค่าความสำคัญมาก คือช่วงค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วง 3.41 - 4.20 ทางผู้วิจัยจึงทำการแบ่งช่วงระดับของ ระดับคุณค่าความสำคัญมาก ออกเป็น 4 ระดับช่วงค่าเฉลี่ย เพื่อความชัดเจนในการแยกกลุ่มข้อมูล ดังนี้

3.41 - 3.60 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก อันดับ 4

3.61 - 3.80 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก อันดับ 3

3.81 - 4.00 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก อันดับ 2

4.01 - 4.20 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก อันดับ 1

2. การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้

การประมวลผลและวิเคราะห์ผลที่ได้จากแบบสอบถาม ประกอบด้วยผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 บุคคลทั่วไป กลุ่มที่ 2 บุคคลในกลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม และกลุ่มที่ 3 บุคคลในกลุ่มวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง โดยมีผลการวิจัยจากทั้ง 3 กลุ่ม ตัวอย่าง ดังนี้

2.1 การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้ จากกลุ่มตัวอย่างที่ 1 บุคคลทั่วไป

2.1.1 ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 13 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 1

ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป	กลุ่มบุคคลทั่วไปที่อาศัยในพื้นที่	
	จำนวน	ร้อยละ
1.1 เพศ		
ชาย	18	45
หญิง	22	55
รวม	40	100
1.2 อายุ		
ต่ำกว่า 18 ปี	0	0
19 – 23 ปี	7	17.5
24 – 35 ปี	23	57.5
36 – 45 ปี	4	10
46 – 60 ปี	1	2.5
60 ปีขึ้นไป	5	12.5
รวม	40	100
1.3 การศึกษา		
ประถมศึกษา	0	0
มัธยมศึกษา	0	0
อาชีวศึกษา / อนุปริญญา	9	22.5
ปริญญาตรี	25	62.5
ปริญญาโท	5	12.5
ปริญญาเอก	1	2.5
รวม	40	100
1.4 ระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่		
ต่ำกว่า 1 ปี	0	0
1 – 10 ปี	12	30
11 – 20 ปี	6	15
21 – 30 ปี	10	25
31 ปีขึ้นไป	8	20
ไม่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่	4	10
รวม	40	100

จากตารางที่ 13 ผลวิเคราะห์พบว่า กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1 บุคคลทั่วไปที่เคยอยู่อาศัย หรือ เติบโตภายในพื้นที่วิจัย ประกอบด้วยผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 40 คน เป็นชาย 18 คน คิดเป็นร้อยละ 45 เป็นหญิง 22 คน คิดเป็นร้อยละ 55 ซึ่งมีกลุ่มช่วงอายุของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ที่มีจำนวนมากที่สุดในสาม อันดับแรก อยู่ในช่วงอายุ 24-35 ปี 23 คน คิดเป็นร้อยละ 57.5 ช่วงอายุ 19-23 ปี 7 คน คิดเป็นร้อยละ

17.5 และช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป 5 คน คิดเป็นร้อยละ 12.5 ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมาก มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีร้อยละ 62.5 หรือ 25 คน โดยผู้ซึ่งตอบแบบสอบถาม มีการอยู่อาศัย หรือเติบโตในพื้นที่ แบ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่มากที่สุด ในสามอันดับแรกคือ ช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ 1-10 ปี 12 คน คิดเป็นร้อยละ 30 ช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ 21-30 ปี 10 คน คิดเป็นร้อยละ 25 และช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ 31 ปีขึ้นไป 8 คน คิดเป็นร้อยละ 20

2.1.2 ส่วนที่ 2 แบบสอบถามแบบวัดเจตคติ เพื่อประเมินเปรียบเทียบคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบในแต่ละด้าน

การประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม แยกเป็น 4 โครงสร้าง ประกอบด้วย โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โครงสร้างสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม(กายภาพ) โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม และโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามเป็นกลุ่มบุคคลทั่วไปที่อยู่อาศัย หรือเติบโตภายในพื้นที่วิจัย โดยผลการวิเคราะห์จะทำการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละหัวข้อ และนำเสนอในรูปของตารางประกอบพร้อมคำบรรยาย สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 14 ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 1

ลำดับ	รายการองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญในเมื่อเก่าสงขลา	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)	ระดับความสำคัญ	อันดับการประเมิน
1	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ				
1.1	พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)	4.15	0.86	มาก (1)	2
1.2	เขาตังกวน	4.08	0.73	มาก (1)	3
1.3	เกาะหนู เกาะแมว	3.85	0.83	มาก (2)	6
1.4	ทะเลสาบสงขลา	4.38	0.67	มากที่สุด	1
1.5	ทะเลอ่าวไทย	3.95	0.88	มาก (2)	5
1.6	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	3.95	0.85	มาก (2)	4
2	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม				
2.1	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	4.10	0.59	มาก (1)	3
2.2	วัดมัสยิดมิมวาสา	4.03	0.66	มาก (1)	5
2.3	วัดชัยมงคล	3.80	0.72	มาก (3)	9
2.4	ศาลหลักเมืองสงขลา	4.03	0.83	มาก (1)	6
2.5	พระตำหนักเขาน้อย	4.08	0.73	มาก (1)	4
2.6	กำแพงเมืองสงขลา	4.28	0.75	มากที่สุด	2
2.7	สถานีรถไฟสงขลา	3.53	0.85	มาก (4)	17
2.8	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	4.40	0.71	มากที่สุด	1
2.9	ป้อมปากน้ำแหลมทราย	3.73	0.68	มาก (3)	12

ลำดับ	รายการองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญในเมืองเก่าสงขลา	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)	ระดับความสำคัญ	อันดับการประเมิน
2	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม				
2.10	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	3.70	0.79	มาก (3)	13
2.11	ประตูเมืองสงขลา	3.93	0.89	มาก (2)	7
2.12	วัดสุวรรณคีรี	3.80	0.69	มาก (3)	8
2.13	ศาลาหลบเสื่อ	3.70	0.79	มาก (3)	13
2.14	บ่อแก้ง	3.55	0.78	มาก (4)	16
2.15	วัดเขาน้อย	3.80	0.79	มาก (3)	10
2.16	สุสานสุลต่านสุไลมาน	3.75	0.84	มาก (3)	11
2.17	วัดบ่อทรัพย์	3.55	0.75	มาก (4)	15
2.18	วัดศิริวรรณवास (วัดवास)	3.40	0.78	ปานกลาง	19
2.19	วัดกุฎาเบิก	3.53	0.91	มาก (4)	18
3.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม				
3.1	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว	3.98	0.73	มาก (2)	3
3.2	ประเพณีชักพระ	4.23	0.58	มากที่สุด	2
3.3	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	4.33	0.62	มากที่สุด	1
3.4	ประเพณีทำบุญชายเล	3.85	0.80	มาก (2)	4
3.5	กีฬาวิชุน	2.90	0.90	ปานกลาง	5
4.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม				
4.1	ศาลาพระวิหารแดง	3.95	0.81	มาก (2)	3
4.2	เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	4.15	0.70	มาก (1)	1
4.3	ป้อมปราการหัวเขาแดง	4.00	0.68	มาก (2)	2
4.4	เจดีย์สองพี่น้อง	3.90	0.84	มาก (2)	4
4.5	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	3.80	0.85	มาก (2)	5

จากตารางที่ 14 ผลการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างที่ 1 กลุ่มบุคคลทั่วไป ให้ค่าลำดับความสำคัญกับองค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อม เป็นลำดับดังนี้

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1 ทะเลสาบสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.38
อันดับที่ 2 พื้นที่ชายฝั่งทะเล	มีค่าเฉลี่ย 4.15
อันดับที่ 3 เขาดังกวน	มีค่าเฉลี่ย 4.08
อันดับที่ 4 เขาแดงและเขาค่ายม่วง	มีค่าเฉลี่ย 3.95 (SD.= 0.85)
อันดับที่ 5 ทะเลอ่าวไทย	มีค่าเฉลี่ย 3.95 (SD.= 0.88)

อันดับที่ 6 เกาะหนู เกาะแมว มีค่าเฉลี่ย 3.85

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1 ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	มีค่าเฉลี่ย 4.40
อันดับที่ 2 กำแพงเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.28
อันดับที่ 3 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.10
อันดับที่ 4 พระตำหนักเขาน้อย	มีค่าเฉลี่ย 4.08
อันดับที่ 5 วัดมณีมาวาส	มีค่าเฉลี่ย 4.03 (SD.= 0.66)
อันดับที่ 6 ศาลหลักเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.03 (SD.= 0.83)
อันดับที่ 7 ประตูเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.93
อันดับที่ 8 วัดสุวรรณคีรี	มีค่าเฉลี่ย 3.80 (SD.= 0.69)
อันดับที่ 9 วัดชัยมงคล	มีค่าเฉลี่ย 3.80 (SD.= 0.72)
อันดับที่ 10 วัดเขาน้อย	มีค่าเฉลี่ย 3.80 (SD.= 0.79)
อันดับที่ 11 สุสานสุลต่านสุไลมาน	มีค่าเฉลี่ย 3.75
อันดับที่ 12 บ่อมปากน้ำแหลมทราย	มีค่าเฉลี่ย 3.73
อันดับที่ 13 ศาลาหลบเรือ และมีสัตตอูสาสนอิสลาม	มีค่าเฉลี่ย 3.70
อันดับที่ 15 วัดป่อทรัพย์	มีค่าเฉลี่ย 3.55 (SD.= 0.75)
อันดับที่ 16 บ่อแก่ง	มีค่าเฉลี่ย 3.55 (SD.= 0.78)
อันดับที่ 17 สถานีรถไฟสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.53 (SD.= 0.85)
อันดับที่ 18 วัดภูผาเบิก	มีค่าเฉลี่ย 3.53 (SD.= 0.91)
อันดับที่ 19 วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास)	มีค่าเฉลี่ย 3.40

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1 ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	มีค่าเฉลี่ย 4.33
อันดับที่ 2 ประเพณีชักพระ	มีค่าเฉลี่ย 4.23
อันดับที่ 3 ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงและตักบาตรเทโว	มีค่าเฉลี่ย 3.98
อันดับที่ 4 ประเพณีทำบุญชายเล	มีค่าเฉลี่ย 3.85
อันดับที่ 5 กีฬาวัวชน	มีค่าเฉลี่ย 2.90

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1 เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน	มีค่าเฉลี่ย 4.15
อันดับที่ 2 บ่อมปราการหัวเขาแดง	มีค่าเฉลี่ย 4.00
อันดับที่ 3 ศาลาพระวิหารแดง	มีค่าเฉลี่ย 3.95

อันดับที่ 4 เจตีย์สองพี่น้อง

มีค่าเฉลี่ย 3.90

อันดับที่ 5 คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง

มีค่าเฉลี่ย 3.80

จากผลการประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบและโครงสร้างของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา จากกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นบุคคลทั่วไป จำนวน 40 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ประเมินคุณค่า และให้ความสำคัญในโครงสร้างแต่ละด้านได้ค่าสรุปคือ ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับทะเลสาบสงขลามากที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ให้ความสำคัญกับย่านเมืองเก่า (ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม) มากที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ให้ความสำคัญประเพณีทำบุญเดือนสิบมากที่สุด และ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับเจดีย์หลวงบนเขาตังกวนมากที่สุด

ข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ควรส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือของชาวสงขลาที่ช่วยกันรักษา มิวินัย พัฒนา สร้างสรรค์ให้สิ่งมีค่าที่มีอยู่แล้ว ยืนหยัด สวยงาม นำมาเยือน ทุกคนที่เป็นเจ้าบ้าน สามารถเป็นไกด์และเป็นนักท่องเที่ยวได้ตลอดเวลา รวมไปถึงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองควรทำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

2.2 การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้ จากกลุ่มตัวอย่างที่ 2 วิชาชีพสถาปัตยกรรม

2.2.1 ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ 2 เป็นกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มวิชาชีพด้านนั้นๆ คือวิชาชีพสถาปัตยกรรม อันประกอบด้วย อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา และผู้ที่ประกอบวิชาชีพนั้นๆ ซึ่งเคยอยู่อาศัย ศึกษา หรือเติบโตอยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา ตารางที่ 15 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 2

ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป	บุคคลในกลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม ซึ่งเคยอยู่อาศัย ศึกษา หรือเติบโตอยู่ในพื้นที่	
	จำนวน	ร้อยละ
1.1 เพศ		
ชาย	24	51.06
หญิง	23	48.94
รวม	47	100
1.2 อายุ		
19 – 23 ปี	30	63.83
24 – 35 ปี	15	31.91
36 – 45 ปี	2	4.26
46 – 60 ปี	0	0
60 ปีขึ้นไป	0	0
รวม	47	100

ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป	บุคคลในกลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม ซึ่งเคยอยู่อาศัย ศึกษา หรือเติบโตอยู่ในพื้นที่	
	จำนวน	ร้อยละ
1.3 การศึกษา		
ปริญญาตรี	36	76.60
ปริญญาโท	11	23.40
ปริญญาเอก	0	0
รวม	47	100
1.3.1 สถานะ / อาชีพ		
อาจารย์ / นักวิชาการ	7	14.89
นักศึกษา	36	76.60
สถาปนิก / นักผังเมือง	4	8.51
รวม	47	100
1.4 ระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่		
ต่ำกว่า 1 ปี	11	23.40
1 – 10 ปี	21	44.68
11 – 20 ปี	4	8.51
21 – 30 ปี	9	19.15
31 ปีขึ้นไป	2	4.26
ไม่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่	0	0
รวม	47	100

จากตารางที่ 15 ผลวิเคราะห์พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ 2 บุคคลในวิชาชีพสถาปัตยกรรม ประกอบด้วยผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 47 คน เป็นชาย 24 คน คิดเป็นร้อยละ 51.06 เป็นหญิง 23 คน คิดเป็นร้อยละ 48.94 ซึ่งมีกลุ่มช่วงอายุของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ที่มีจำนวนมากที่สุดในสามอันดับแรก อยู่ในช่วงอายุ 19-23 ปี 30 คน คิดเป็นร้อยละ 63.83 ช่วงอายุ 24-35 ปี 15 คน คิดเป็นร้อยละ 31.91 และช่วงอายุ 36-45 ปี 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.26 ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมาก มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีร้อยละ 76.60 หรือ 36 คน โดยผู้ซึ่งตอบแบบสอบถาม เคยมีการอยู่อาศัย หรือเติบโตในพื้นที่ แบ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่มากที่สุดในสามอันดับแรกคือ ช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ 1-10 ปี 21 คน คิดเป็นร้อยละ 44.68 ช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ต่ำกว่า 1 ปี 11 คน คิดเป็นร้อยละ 23.40 และช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ 21-30 ปี 9 คน คิดเป็นร้อยละ 8.51 กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย อาจารย์และนักวิชาการ 7 คน คิดเป็นร้อยละ 14.89 นักศึกษา 36 คน คิดเป็นร้อยละ 76.60 และสถาปนิก 4 คน คิดเป็นร้อยละ 8.51 ดังปรากฏ ในตารางที่ 15

2.2.2 ส่วนที่ 2 แบบสอบถามแบบวัดเจตคติ เพื่อประเมินเปรียบเทียบคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบในแต่ละด้าน

การประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งแยกโครงสร้างเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โครงสร้างสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม และโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามเป็นกลุ่มบุคคลในกลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม และวิชาชีพผังเมืองและออกแบบชุมชนเมือง โดยผลการวิเคราะห์จะทำการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละหัวข้อ และนำเสนอในรูปของตารางประกอบพร้อมคำบรรยาย สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 16 ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 2

ลำดับ	รายการองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญในเมืองเก่าสงขลา	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)	ระดับความสำคัญ	อันดับการประเมิน
1.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ				
1.1	พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดขาลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)	3.89	1.01	มาก (2)	3
1.2	เขาดังกวน	3.77	1.03	มาก (3)	5
1.3	เกาะหนู เกาะแมว	3.77	0.84	มาก (3)	4
1.4	ทะเลสาบสงขลา	4.23	0.70	มากที่สุด	1
1.5	ทะเลอ่าวไทย	3.96	0.88	มาก (1)	2
1.6	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	3.53	1.06	มาก (4)	6
2.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม				
2.1	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	4.00	0.91	มาก (2)	3
2.2	วัดมัสยิดมิมวาส	3.60	0.80	มาก (4)	9
2.3	วัดชัยมงคล	3.57	0.71	มาก (4)	10
2.4	ศาลหลักเมืองสงขลา	3.98	0.87	มาก (2)	4
2.5	พระตำหนักเขาน้อย	3.85	0.78	มาก (2)	6
2.6	กำแพงเมืองสงขลา	4.23	0.89	มากที่สุด	2
2.7	สถานีรถไฟสงขลา	3.57	0.93	มาก (4)	12
2.8	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	4.36	0.82	มากที่สุด	1
2.9	ป้อมปากน้ำแหลมทราย	3.85	0.75	มาก (2)	5
2.10	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	3.57	0.88	มาก (4)	11
2.11	ประตูเมืองสงขลา	3.74	0.99	มาก (3)	7
2.12	วัดสุวรรณคีรี	3.68	0.93	มาก (3)	8
2.13	ศาลาหลบเสื่อ	3.19	0.77	ปานกลาง	19
2.14	ป้อมเก็ง	3.30	0.75	ปานกลาง	18
2.15	วัดเขาน้อย	3.45	0.85	มาก (4)	13

ลำดับ	รายการองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญในเมืองเก่าสงขลา	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)	ระดับความสำคัญ	อันดับการประเมิน
2.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม				
2.16	สุสานสุลต่านสุไลมาน	3.40	0.83	มาก (4)	16
2.17	วัดบ่อทรัพย์	3.43	0.74	มาก (4)	14
2.18	วัดศิริวรรณवास (วัดवास)	3.34	0.73	ปานกลาง	17
2.19	วัดกุฎาเบิก	3.43	0.85	มาก (4)	15
3.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม				
3.1	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และ ตักบาตรเทโว	4.04	0.81	มาก (1)	3
3.2	ประเพณีชักพระ	4.19	0.88	มาก (1)	2
3.3	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	4.32	0.73	มากที่สุด	1
3.4	ประเพณีทำบุญชายเล	3.74	0.85	มาก (3)	4
3.5	กีฬาวัวชน	3.04	0.86	ปานกลาง	5
4.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม				
4.1	ศาลาพระวิหารแดง	3.83	0.76	มาก (2)	3
4.2	เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	4.04	0.83	มาก (1)	1
4.3	ป้อมปราการหัวเขาแดง	3.87	0.71	มาก (2)	2
4.4	เจดีย์สองพี่น้อง	3.72	0.80	มาก (3)	4
4.5	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	3.66	0.96	มาก (3)	5

จากตารางที่ 16 ผลการวิเคราะห์ห้กลุ่มตัวอย่างที่ 2 บุคคลในวิชาชีพสถาปัตยกรรม ให้ค่าลำดับความสำคัญกับองค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา เป็นลำดับดังนี้

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1	ทะเลสาบสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.23
อันดับที่ 2	ทะเลอ่าวไทย	มีค่าเฉลี่ย 3.96
อันดับที่ 3	พื้นที่ชายฝั่งทะเล	มีค่าเฉลี่ย 3.89
อันดับที่ 4	เกาะหนู เกาะแมว	มีค่าเฉลี่ย 3.77 (SD.= 0.84)
อันดับที่ 5	เขาดังกวน	มีค่าเฉลี่ย 3.77 (SD.= 1.03)
อันดับที่ 6	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	มีค่าเฉลี่ย 3.53

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	มีค่าเฉลี่ย 4.36
-------------	----------------------------------	------------------

อันดับที่ 2 กำแพงเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.23
อันดับที่ 3 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.00
อันดับที่ 4 ศาลหลักเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.98
อันดับที่ 5 ป้อมปากน้ำแหลมทราย	มีค่าเฉลี่ย 3.85 (SD.= 0.75)
อันดับที่ 6 พระตำหนักเขาน้อย	มีค่าเฉลี่ย 3.85 (SD.= 0.78)
อันดับที่ 7 ประตูเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.74
อันดับที่ 8 วัดสุวรรณคีรี	มีค่าเฉลี่ย 3.68
อันดับที่ 9 วัดมณีมาวาส	มีค่าเฉลี่ย 3.60
อันดับที่ 10 วัดชัยมงคล	มีค่าเฉลี่ย 3.57 (SD.= 0.71)
อันดับที่ 11 มัสยิดอุสาสนอิสลาม	มีค่าเฉลี่ย 3.57 (SD.= 0.88)
อันดับที่ 12 สถานีรถไฟสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.57 (SD.= 0.93)
อันดับที่ 13 วัดเขาน้อย	มีค่าเฉลี่ย 3.45
อันดับที่ 14 วัดบ่อทรัพย์	มีค่าเฉลี่ย 3.43 (SD.= 0.74)
อันดับที่ 15 วัดภูผาเบิก	มีค่าเฉลี่ย 3.43 (SD.= 0.85)
อันดับที่ 16 สุสานสุลต่านสุไลมาน	มีค่าเฉลี่ย 3.40
อันดับที่ 17 วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास)	มีค่าเฉลี่ย 3.34
อันดับที่ 18 บ่อเก็ง	มีค่าเฉลี่ย 3.30
อันดับที่ 19 ศาลาหลบเสือ	มีค่าเฉลี่ย 3.19

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1 ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	มีค่าเฉลี่ย 4.32
อันดับที่ 2 ประเพณีชักพระ	มีค่าเฉลี่ย 4.19
อันดับที่ 3 ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงและตักบาตรเทโว	มีค่าเฉลี่ย 4.04
อันดับที่ 4 ประเพณีทำบุญชายเล	มีค่าเฉลี่ย 3.74
อันดับที่ 5 กีฬาวัวชน	มีค่าเฉลี่ย 3.04

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1 เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน	มีค่าเฉลี่ย 4.04
อันดับที่ 2 ป้อมปราการหัวเขาแดง	มีค่าเฉลี่ย 3.87
อันดับที่ 3 ศาลาพระวิหารแดง	มีค่าเฉลี่ย 3.83
อันดับที่ 4 เจดีย์สองพี่น้อง	มีค่าเฉลี่ย 3.72
อันดับที่ 5 คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	มีค่าเฉลี่ย 3.66

จากผลการประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบและโครงสร้าง จากกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามในวิชาชีพสถาปัตยกรรม ซึ่งอยู่อาศัย ศึกษา หรือเติบโตอยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองสงขลาจำนวน 47 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ประเมินคุณค่า และให้ความสำคัญในโครงสร้างแต่ละด้าน ได้ค่าสรุปคือ ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับทะเลสาบสงขลามากที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ให้ความสำคัญกับย่านเมืองเก่า (ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม) มากที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ให้ความสำคัญประเพณีทำบุญเดือนสิบมากที่สุด และ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับเจดีย์หลวงบนเขาตังกวนมากที่สุด ทั้งนี้ไม่มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากแบบสอบถาม

2.3 การประมวลผลและการวิเคราะห์ผลที่ได้ จากกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 3 วิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง

2.2.1 ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ 2 และที่ 3 เป็นกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มวิชาชีพด้านนั้นๆ คือวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง อันประกอบด้วย อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา และผู้ที่ประกอบวิชาชีพนั้นๆ ซึ่งอยู่อาศัย ศึกษา หรือเติบโตอยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 17 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 3

ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป	บุคคลในกลุ่มวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งเคยอยู่อาศัย ศึกษาหรือเติบโตอยู่ในพื้นที่	
	จำนวน	ร้อยละ
1.1 เพศ		
ชาย	14	41.18
หญิง	20	58.82
รวม	34	100
1.2 อายุ		
19 – 23 ปี	21	61.77
24 – 35 ปี	9	26.47
36 – 45 ปี	2	5.88
46 – 60 ปี	2	5.88
60 ปีขึ้นไป	0	0
รวม	34	100
1.3 การศึกษา		
ปริญญาตรี	26	76.47
ปริญญาโท	7	20.59
ปริญญาเอก	1	2.94
รวม	34	100

ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป	บุคคลในกลุ่มวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งเคยอยู่อาศัย ศึกษาหรือเติบโตอยู่ในพื้นที่	
	จำนวน	ร้อยละ
1.3.1 สถานะ / อาชีพ		
อาจารย์ / นักวิชาการ	5	14.71
นักศึกษา	27	79.41
สถาปนิก / นักผังเมือง	2	5.88
รวม	34	100
1.4 ระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่		
ต่ำกว่า 1 ปี	3	8.82
1 – 10 ปี	18	52.94
11 – 20 ปี	2	5.88
21 – 30 ปี	8	23.53
31 ปีขึ้นไป	1	2.94
ไม่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่	2	5.88
รวม	34	100

จากตารางที่ 17 ผลวิเคราะห์พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ 3 ในวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง ประกอบด้วยผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 34 คน เป็นชาย 14 คน คิดเป็นร้อยละ 41.18 เป็นหญิง 20 คน คิดเป็นร้อยละ 58.82 ซึ่งมีกลุ่มช่วงอายุของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ที่มีจำนวนมากที่สุดในสามอันดับแรกอยู่ในช่วงอายุ 19-23 ปี 21 คน คิดเป็นร้อยละ 61.77 ช่วงอายุ 24-35 ปี 9 คน คิดเป็นร้อยละ 26.47 และช่วงอายุ 36-45 ปี 2 คน คิดเป็นร้อยละ 5.88 ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมาก มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีร้อยละ 76.47 หรือ 26 คน โดยผู้ซึ่งตอบแบบสอบถาม เคยมีการอยู่อาศัย หรือเติบโตในพื้นที่แบ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่มากที่สุดในสามอันดับแรกคือ ช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ 1-10 ปี 18 คน คิดเป็นร้อยละ 52.94 และช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ 21-30 ปี 8 คน คิดเป็นร้อยละ 23.53 ช่วงการอยู่อาศัยภายในพื้นที่ต่ำกว่า 1 ปี 3 คน คิดเป็นร้อยละ 8.82 กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย อาจารย์และนักวิชาการ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 14.71 นักศึกษา 27 คน คิดเป็นร้อยละ 79.41 และนักผังเมืองหรือนักออกแบบชุมชนเมือง 2 คน คิดเป็นร้อยละ 5.88 ดังปรากฏในตารางที่ 17

ตารางที่ 18 ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่ 3

ลำดับ	รายการองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)	ระดับความสำคัญ	อันดับการประเมิน
1	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ				
1.1	พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)	4.24	0.78	มากที่สุด	1
1.2	เขาดังกวน	3.97	0.83	มาก (2)	3
1.3	เกาะหนู เกาะแมว	3.68	0.84	มาก (3)	5

ลำดับ	รายการองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)	ระดับความสำคัญ	อันดับการประเมิน
1.4	ทะเลสาบสงขลา	4.21	0.73	มากที่สุด	2
1.5	ทะเลอ่าวไทย	3.56	0.89	มาก (4)	6
1.6	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	3.76	0.85	มาก (3)	4
2	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม				
2.1	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	3.88	0.59	มาก (2)	3
2.2	วัดชัยภูมิวาส	3.74	0.79	มาก (3)	8
2.3	วัดชัยมงคล	3.68	0.73	มาก (3)	10
2.4	ศาลหลักเมืองสงขลา	3.88	0.91	มาก (2)	6
2.5	พระตำหนักเขาน้อย	3.88	0.84	มาก (2)	4
2.6	กำแพงเมืองสงขลา	4.06	0.81	มาก (1)	2
2.7	สถานีรถไฟสงขลา	3.79	0.81	มาก (3)	7
2.8	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	4.44	0.82	มากที่สุด	1
2.9	บ่อปากน้ำแหลมทราย	3.62	0.74	มาก (3)	13
2.10	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	3.62	0.70	มาก (3)	12
2.11	ประตูเมืองสงขลา	3.74	0.79	มาก (3)	8
2.12	วัดสุวรรณคีรี	3.88	0.84	มาก (2)	4
2.13	ศาลาหลบเสือ	3.59	0.70	มาก (4)	14
2.14	บ่อเก็ง	3.47	0.61	มาก (4)	16
2.15	วัดเขาน้อย	3.59	0.74	มาก (4)	15
2.16	สุสานสุลต่านสุไลมาน	3.65	0.69	มาก (3)	11
2.17	วัดบ่อทรัพย์	3.44	0.79	มาก (4)	18
2.18	วัดศิริวรรณวาส (วัดวาส)	3.47	0.71	มาก (4)	17
2.19	วัดภูผาเบิก	3.32	0.73	ปานกลาง	19
3.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม				
3.1	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว	4.24	0.74	มากที่สุด	1
3.2	ประเพณีชักพระ	4.18	0.76	มาก (1)	2
3.3	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	4.15	0.89	มาก (1)	3
3.4	ประเพณีทำบุญชายเล	3.91	0.83	มาก (2)	4
3.5	กีฬาวัวชน	3.03	0.83	ปานกลาง	5
4.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม				
4.1	ศาลาพระวิหารแดง	4.12	0.88	มาก (1)	3
4.2	เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	4.21	0.64	มากที่สุด	2
4.3	บ่อปรากราหัวเขาแดง	4.26	0.75	มากที่สุด	1
4.4	เจดีย์สองพี่น้อง	4.09	0.79	มาก (1)	4
4.5	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	4.03	0.76	มาก (1)	5

จากตารางที่ 18 ผลการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างที่ 3 กลุ่มวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง โดยให้ค่าลำดับความสำคัญกับองค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมของเมืองเก่าสงขลา เป็นลำดับดังนี้

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1	พื้นที่ชายฝั่งทะเล	มีค่าเฉลี่ย 4.24
อันดับที่ 2	ทะเลสาบสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.21
อันดับที่ 3	เขาดังกวน	มีค่าเฉลี่ย 3.97
อันดับที่ 4	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	มีค่าเฉลี่ย 3.76
อันดับที่ 5	เกาะหนู เกาะแมว	มีค่าเฉลี่ย 3.68
อันดับที่ 6	ทะเลอ่าวไทย	มีค่าเฉลี่ย 3.56

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	มีค่าเฉลี่ย 4.44
อันดับที่ 2	กำแพงเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.04
อันดับที่ 3	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.88 (SD.= 0.59)
อันดับที่ 4	พระตำหนักเขาน้อย และวัดสุวรรณคีรี	มีค่าเฉลี่ย 3.88 (SD.= 0.84)
อันดับที่ 6	ศาลหลักเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.88 (SD.= 0.91)
อันดับที่ 7	สถานีรถไฟสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.79
อันดับที่ 8	วัดมัสยิดมิมาวาส และประตูเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.74 (SD.= 0.79)
อันดับที่ 10	วัดชัยมงคล	มีค่าเฉลี่ย 3.68
อันดับที่ 11	สุสานสุลต่านสุไลมาน	มีค่าเฉลี่ย 3.65
อันดับที่ 12	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	มีค่าเฉลี่ย 3.62 (SD.= 0.70)
อันดับที่ 13	ป้อมปากน้ำแหลมทราย	มีค่าเฉลี่ย 3.62 (SD.= 0.74)
อันดับที่ 14	ศาลาหลบเสือ	มีค่าเฉลี่ย 3.59 (SD.= 0.70)
อันดับที่ 15	วัดเขาน้อย	มีค่าเฉลี่ย 3.59 (SD.= 0.74)
อันดับที่ 16	บ่อแก้ว	มีค่าเฉลี่ย 3.47 (SD.= 0.61)
อันดับที่ 17	วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास)	มีค่าเฉลี่ย 3.47 (SD.= 0.71)
อันดับที่ 18	วัดบ่อทรัพย์	มีค่าเฉลี่ย 3.44
อันดับที่ 19	วัดภูผาเบิก	มีค่าเฉลี่ย 3.32

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงและตักบาตรเทโว	มีค่าเฉลี่ย 4.24
-------------	--	------------------

อันดับที่ 2 ประเพณีชักพระ	มีค่าเฉลี่ย 4.18
อันดับที่ 3 ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	มีค่าเฉลี่ย 4.15
อันดับที่ 4 ประเพณีทำบุญชายเล	มีค่าเฉลี่ย 3.91
อันดับที่ 5 กีฬาวัวชน	มีค่าเฉลี่ย 3.03

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จากผลการประเมินได้ผลลำดับความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

อันดับที่ 1 ป้อมปราการหัวเขาแดง	มีค่าเฉลี่ย 4.26
อันดับที่ 2 เจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน	มีค่าเฉลี่ย 4.21
อันดับที่ 3 ศาลาพระวิหารแดง	มีค่าเฉลี่ย 4.12
อันดับที่ 4 เจดีย์สองพี่น้อง	มีค่าเฉลี่ย 4.09
อันดับที่ 5 คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	มีค่าเฉลี่ย 4.03

จากผลการประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบและโครงสร้างของสิ่งแวดล้อม จากกลุ่มผู้ตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นบุคคลในวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง จำนวน 34 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ประเมินคุณค่า และให้ความสำคัญโครงสร้างในแต่ละด้าน ได้ค่าสรุปคือ ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับพื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน) มากที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ให้ความสำคัญกับย่านเมืองเก่า (ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม) มากที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ให้ความสำคัญประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน และตักบาตรเทโวมากที่สุด และ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับป้อมปราการหัวเขาแดงมากที่สุด ทั้งนี้ไม่มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากแบบสอบถาม

2.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสรุปรวม ขององค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม

ผลการวิเคราะห์การประเมินความสำคัญขององค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา โดยใช้วิธีสำรวจความคิดเห็นด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม จะทำโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละหัวข้อ และนำเสนอในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบประกอบพร้อมคำบรรยาย สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 19 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป	กลุ่มตัวอย่าง			จำนวนทั้งหมด	ร้อยละ
	บุคคลทั่วไป	วิชาชีพสถาปัตย์ฯ	วิชาชีพผังเมือง		
1.1 เพศ					
ชาย	18	24	14	56	46.28
หญิง	22	23	20	65	53.72
รวม	40	47	34	121	100
1.2 อายุ					
ต่ำกว่า 18 ปี	0	0	0	0	0
19 – 23 ปี	7	30	21	58	47.93
24 – 35 ปี	23	15	9	47	38.84
36 – 45 ปี	4	2	2	8	6.61
46 – 60 ปี	1	0	2	3	2.48
60 ปีขึ้นไป	5	0	0	5	4.14
รวม	40	47	34	121	100
1.3 การศึกษา					
ประถมศึกษา	0	0	0	0	0
มัธยมศึกษา	0	0	0	0	0
อาชีวศึกษา / อนุปริญญา	9	0	0	9	7.44
ปริญญาตรี	25	36	26	87	71.90
ปริญญาโท	5	11	7	23	19.00
ปริญญาเอก	1	0	1	2	1.66
รวม	40	47	34	121	100
1.4 ระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่					
ต่ำกว่า 1 ปี	0	11	3	14	11.57
1 – 10 ปี	12	21	18	51	42.15
11 – 20 ปี	6	4	2	12	9.92
21 – 30 ปี	10	9	8	27	22.31
31 ปีขึ้นไป	8	2	1	11	9.10
ไม่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่	4	0	2	6	4.95
รวม	40	47	34	121	100
ร้อยละ (ผลรวมทุกกลุ่มตัวอย่าง)	33.06	38.84	28.10	100	

จากตารางที่ 19 ผลวิเคราะห์พบว่า ภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างมีผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงและชายใกล้เคียงกัน คือมีผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เพียงร้อยละ 7.44 ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 19-23 ปี คิดเป็นร้อยละ 47.93 และ 24-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 38.84 ตามลำดับ ซึ่งช่วงอายุ 19-21 ปี เป็นช่วงอายุที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในเทศบาลนครสงขลา พ.ศ. 2559 (ระบบสถิติการทะเบียน, 2559) ซึ่งสามารถใช้เป็นตัวแทนในการตอบแบบสอบถามได้ โดยผู้ตอบ

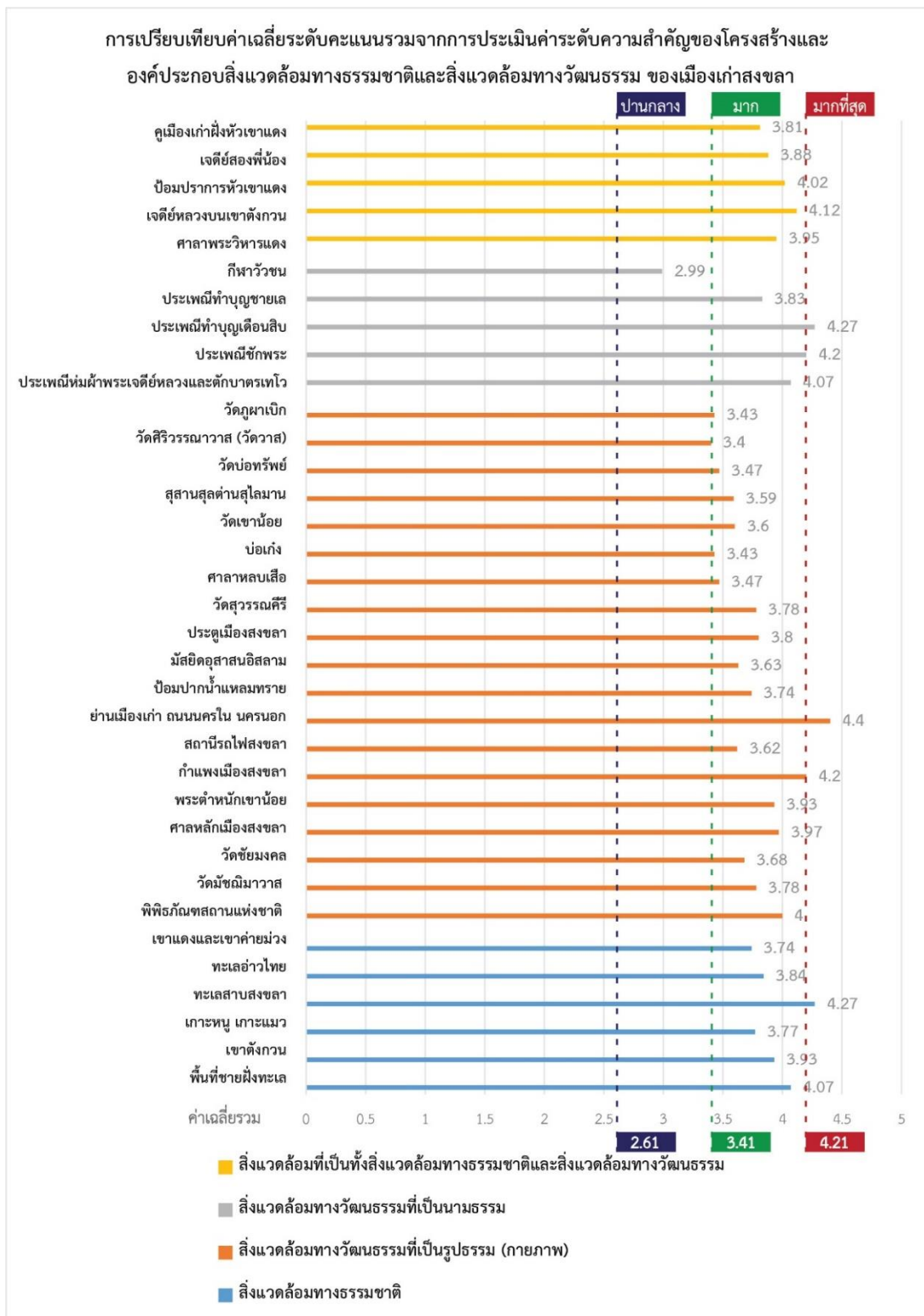
แบบสอบถามทั้งสามกลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาเฉลี่ยอยู่ในช่วงระดับปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 71.99 ถึงปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 19 และกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่มีระยะเวลาอยู่อาศัยภายในพื้นที่มากที่สุด คือระยะเวลา 1-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 42.15 ระยะเวลาการอยู่อาศัยภายในพื้นที่รองลงมาคือ 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.31 และน้อยสุดคือบุคคลที่ไม่ได้อยู่ หรืออาศัยในพื้นที่วิจัยแต่อยู่อาศัยในจังหวัดสงขลา คิดเป็นร้อยละ 4.95 จากข้างต้น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 19-23 ปี คิดเป็นร้อยละ 47.93 ซึ่งเป็นช่วงอายุที่มีความสอดคล้องกับประชากรส่วนมากของเทศบาลนครสงขลาในปี พ.ศ.2559 คือช่วงอายุ 19-21 ปี ถือได้ว่ากลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามเป็นตัวแทนของประชากรส่วนใหญ่

ตารางที่ 20 สรุปผลการประเมินความสำคัญในทุกกลุ่มตัวอย่าง

ข้อ	รายการองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา	ค่าเฉลี่ยแต่ละกลุ่มตัวอย่าง			ค่าเฉลี่ยรวม	SD. รวม	ระดับความสำคัญ	ลำดับ
		บุคคลทั่วไป	วิชาชีพสถาปัตยกรรม	วิชาชีพผังเมือง				
1	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ				3.93		มาก (2)	2
1.1	พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดขลา ทัศนียภาพแหลมสนอ่อน)	4.15	3.89	4.24	4.07	0.91	มาก (1)	2
1.2	เขาดังกวน	4.08	3.77	3.97	3.93	0.89	มาก (2)	3
1.3	เกาะหนู เกาะแมว	3.85	3.77	3.68	3.77	0.83	มาก (3)	5
1.4	ทะเลสาบสงขลา	4.38	4.23	4.21	4.27	0.70	มากที่สุด	1
1.5	ทะเลอ่าวไทย	3.95	3.96	3.56	3.84	0.89	มาก (2)	4
1.6	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	3.95	3.53	3.76	3.74	0.95	มาก (3)	6
2	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม				3.73		มาก (3)	4
2.1	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	4.10	4.00	3.88	4.00	0.73	มาก (2)	3
2.2	วัดขมิ้นมาวาส	4.03	3.60	3.74	3.78	0.77	มาก (3)	7
2.3	วัดชัยมงคล	3.80	3.57	3.68	3.68	0.72	มาก (3)	10
2.4	ศาลหลักเมืองสงขลา	4.03	3.98	3.88	3.97	0.87	มาก (2)	4
2.5	พระตำหนักเขาน้อย	4.08	3.85	3.88	3.93	0.78	มาก (2)	5
2.6	กำแพงเมืองสงขลา	4.28	4.23	4.06	4.20	0.82	มาก (1)	2
2.7	สถานีรถไฟสงขลา	3.53	3.57	3.79	3.62	0.87	มาก (3)	12
2.8	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	4.40	4.36	4.44	4.40	0.78	มากที่สุด	1
2.9	ป้อมปากน้ำแหลมทราย	3.73	3.85	3.62	3.74	0.72	มาก (3)	9
2.10	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	3.70	3.57	3.62	3.63	0.80	มาก (3)	11
2.11	ประตูเมืองสงขลา	3.93	3.74	3.74	3.80	0.90	มาก (3)	6
2.12	วัดสุวรรณคีรี	3.80	3.68	3.88	3.78	0.83	มาก (3)	8
2.13	ศาลาหลบเสือ	3.70	3.19	3.59	3.47	0.79	มาก (4)	16
2.14	บ่อเก็ง	3.55	3.30	3.47	3.43	0.73	มาก (4)	17
2.15	วัดเขาน้อย	3.80	3.45	3.59	3.60	0.81	มาก (4)	13

ข้อ	รายการองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญ ของเมืองเก่าสงขลา	ค่าเฉลี่ยแต่ละกลุ่มตัวอย่าง			ค่าเฉลี่ย รวม	SD. รวม	ระดับ ความ สำคัญ	ลำดับ
		บุคคล ทั่วไป	วิชาชีพ สถาปัตยกรรม	วิชาชีพ ผังเมือง				
2.16	สุสานสุลต่านสุไลมาน	3.75	3.40	3.65	3.59	0.80	มาก (4)	14
2.17	วัดบ่อทรัพย์	3.55	3.43	3.44	3.47	0.75	มาก (4)	15
2.18	วัดศิริวรรณवास (วัดवास)	3.40	3.34	3.47	3.40	0.74	ปานกลาง	19
2.19	วัดกุฎาเบิก	3.53	3.43	3.32	3.43	0.83	มาก (4)	18
3.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็น นามธรรม				3.87		มาก (2)	3
3.1	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และดักบาตรเทโว	3.98	4.04	4.24	4.07	0.77	มาก (1)	3
3.2	ประเพณีชักพระ	4.23	4.19	4.18	4.20	0.75	มาก (1)	2
3.3	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	4.33	4.32	4.15	4.27	0.74	มากที่สุด	1
3.4	ประเพณีทำบุญชายเล	3.85	3.74	3.91	3.83	0.82	มาก (2)	4
3.5	กีฬาวัวชน	2.90	3.04	3.03	2.99	0.86	ปานกลาง	5
4.	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรม				3.95		มาก (2)	1
4.1	ศาลาพระวิหารแดง	3.95	3.83	4.12	3.95	0.81	มาก (2)	3
4.2	เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	4.15	4.04	4.21	4.12	0.74	มาก (1)	1
4.3	ป้อมปราการหัวเขาแดง	4.00	3.87	4.26	4.02	0.72	มาก (1)	2
4.4	เจดีย์สองพี่น้อง	3.90	3.72	4.09	3.88	0.82	มาก (2)	4
4.5	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	3.80	3.66	4.03	3.81	0.88	มาก (2)	5

จากตารางที่ 20 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 3 กลุ่ม อันประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่างที่ 1 บุคคลทั่วไป กลุ่มตัวอย่างที่ 2 บุคคลในวิชาชีพสถาปัตยกรรม และกลุ่มตัวอย่างที่ 3 บุคคลในวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งจากการประเมินให้ค่าความสำคัญของกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 3 กลุ่ม สามารถเปรียบเทียบให้ผลค่าลำดับความสำคัญรวม ที่มีต่อองค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลาในด้านต่างๆ ได้เป็นลำดับ ดังนี้ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 6 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับคะแนนที่ได้จากการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยรวม

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยรวม 3.93 สูงเป็นลำดับที่ 2 โดยผลการประเมิน
ได้ลำดับความสำคัญขององค์ประกอบ ดังนี้

อันดับที่ 1 ทะเลสาบสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.27 (สำคัญมากที่สุด)
อันดับที่ 2 พื้นที่ชายฝั่งทะเล	มีค่าเฉลี่ย 4.07 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 1)
อันดับที่ 3 เขาตังกวน	มีค่าเฉลี่ย 3.93 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)
อันดับที่ 4 ทะเลอ่าวไทย	มีค่าเฉลี่ย 3.84 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)
อันดับที่ 5 เกาะหนู เกาะแมว	มีค่าเฉลี่ย 3.77 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 3)
อันดับที่ 6 เขาแดงและเขาค่ายม่วง	มีค่าเฉลี่ย 3.74 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 3)

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) มีค่าเฉลี่ยรวม 3.73 สูงเป็นลำดับ
ที่ 4 โดยผลการประเมินได้ลำดับความสำคัญขององค์ประกอบ ดังนี้

อันดับที่ 1 ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	มีค่าเฉลี่ย 4.40 (สำคัญมากที่สุด)
อันดับที่ 2 กำแพงเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 4.20 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 1)
อันดับที่ 3 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	มีค่าเฉลี่ย 4.00 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)
อันดับที่ 4 ศาลหลักเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.97 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)
อันดับที่ 5 พระตำหนักเขาน้อย	มีค่าเฉลี่ย 3.93 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)
อันดับที่ 6 ประตูเมืองสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.80 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 3)
อันดับที่ 7 วัดมัสยิดมิมาวาส	มีค่าเฉลี่ย 3.78 (SD.= 0.77) (สำคัญมาก ช่วง อันดับที่ 3)
อันดับที่ 8 วัดสุวรรณคีรี	มีค่าเฉลี่ย 3.78 (SD.= 0.83) (สำคัญมาก ช่วง อันดับที่ 3)
อันดับที่ 9 ป้อมปากน้ำแหลมทราย	มีค่าเฉลี่ย 3.74 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 3)
อันดับที่ 10 วัดชัยมงคล	มีค่าเฉลี่ย 3.68 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 3)
อันดับที่ 11 มัสยิดอุสาสนอิสลาม	มีค่าเฉลี่ย 3.63 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 3)
อันดับที่ 12 สถานีรถไฟสงขลา	มีค่าเฉลี่ย 3.62 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 3)
อันดับที่ 13 วัดเขาน้อย	มีค่าเฉลี่ย 3.60 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 3)
อันดับที่ 14 สุสานสุลต่านสุไลมาน	มีค่าเฉลี่ย 3.59 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 4)
อันดับที่ 15 วัดป่อทรัพย์	มีค่าเฉลี่ย 3.47 (SD.= 0.75) (สำคัญมาก ช่วง อันดับที่ 4)
อันดับที่ 16 ศาลาหลบเสื่อ	มีค่าเฉลี่ย 3.47 (SD.= 0.79) (สำคัญมาก ช่วง อันดับที่ 4)
อันดับที่ 17 บ่อแก้ง	มีค่าเฉลี่ย 3.43 (SD.= 0.73) (สำคัญมาก ช่วง อันดับที่ 4)

อันดับที่ 18 วัดภูผาเบิก มีค่าเฉลี่ย 3.43 (SD.= 0.83) (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 4)

อันดับที่ 19 วัดศิริวรรณवास (วัดवास) มีค่าเฉลี่ย 3.40 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 4)

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม มีค่าเฉลี่ยรวม 3.87 สูงเป็นลำดับที่ 3 โดยผลการประเมินได้ลำดับความสำคัญขององค์ประกอบ ดังนี้

อันดับที่ 1 ประเพณีทำบุญเดือนสิบ มีค่าเฉลี่ย 4.27 (สำคัญมากที่สุด)

อันดับที่ 2 ประเพณีชักพระ มีค่าเฉลี่ย 4.20 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 1)

อันดับที่ 3 ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงและตักบาตรเทโว มีค่าเฉลี่ย 4.07 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 1)

อันดับที่ 4 ประเพณีทำบุญชายเล มีค่าเฉลี่ย 3.83 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)

อันดับที่ 5 กีฬาวัวชน มีค่าเฉลี่ย 2.99 (สำคัญปานกลาง)

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยรวม 3.95 สูงเป็นลำดับที่ 1 โดยผลการประเมินได้ลำดับความสำคัญขององค์ประกอบ ดังนี้

อันดับที่ 1 เจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน มีค่าเฉลี่ย 4.12 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 1)

อันดับที่ 2 ป้อมปราการหัวเขาแดง มีค่าเฉลี่ย 4.02 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 1)

อันดับที่ 3 ศาลาพระวิหารแดง มีค่าเฉลี่ย 3.95 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)

อันดับที่ 4 เจดีย์สองพี่น้อง มีค่าเฉลี่ย 3.88 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)

อันดับที่ 5 คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง มีค่าเฉลี่ย 3.81 (สำคัญมาก ช่วงอันดับที่ 2)

จากผลสรุปรวมการประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบและโครงสร้างของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา จากกลุ่มผู้ตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้ง 3 กลุ่มซึ่งประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่างที่ 1 บุคคลทั่วไป กลุ่มตัวอย่างที่ 2 กลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม และกลุ่มตัวอย่างที่ 3 กลุ่มวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง จำนวนทั้งหมด 121 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้ประเมินคุณค่าและความสำคัญ ได้ค่าสรุปผลรวมคือ โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้ค่าเฉลี่ยรวม 3.93 สูงเป็นลำดับที่ 2 โดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทะเลสาบสงขลามากที่สุด และเขาแดงและเขาค่ายม่วงน้อยที่สุด โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ได้ค่าเฉลี่ยรวม 3.73 สูงสุดเป็นลำดับที่ 4 โดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบย่านเมืองเก่า (ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม) มากที่สุด และวัดศิริวรรณवास (วัดवास) น้อยที่สุด โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้ค่าเฉลี่ยรวม 3.87 สูงสุดเป็นลำดับที่ 3 โดยให้ความสำคัญกับประเพณีทำบุญเดือนสิบมากที่สุด และกีฬาวัวชนน้อยที่สุด และโครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้ค่าเฉลี่ยรวม 3.95 สูงสุดเป็นลำดับที่ 1 โดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบเจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวนมากที่สุด และคูเมืองเก่าหัวเขาแดงน้อยที่สุด ซึ่งจะเห็นได้ว่าโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมได้ค่าเฉลี่ยรวมสูงสุด ส่วนโครงสร้าง

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ได้ค่าเฉลี่ยรวมน้อยสุด เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างทั้ง 4 ด้าน ถึงแม้ว่าจะมีองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญสูงสุดอยู่ก็ตาม

ภาพที่ 66 แผนที่โดยสังเขป แสดงผลลำดับคะแนนค่าเฉลี่ยรวม พร้อมทั้งที่ตั้งและรูปภาพ สถานที่ซึ่งทำการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ที่มา: รวบรวมโดยผู้วิจัย, 2560

3. การวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมโดยผู้วิจัย

การวิเคราะห์โดยผู้วิจัยการประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองพบว่าเมืองเก่าสงขลาทั้ง 3 สถานที่ คือเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย ต่างล้วนมีคุณค่าความสำคัญเทียบเท่ากัน แต่แตกต่างกันที่ในแต่ละสถาน มีประเด็นด้านคุณค่าความสำคัญซึ่งแตกต่างกันออกไป คือ เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน เป็นกลุ่มเมืองมีคุณค่าความสำคัญด้านร่องรอยการตั้งถิ่นฐาน ประวัติศาสตร์ และต้นกำเนิดของการเป็นเมืองสงขลา ซึ่งแสดงถึงอดีตในประวัติศาสตร์อันรุ่งโรจน์ ส่วนเมืองสงขลาฝั่งบ่อทรายมีคุณค่าความสำคัญด้านเป็นเมืองเก่าที่ยังคงมีชีวิต ที่มีการใช้งานสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และวิถีชีวิตของเมือง ซึ่งพัฒนาการมาตามช่วงเวลา ทำให้การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองต้องมามีวิธิดำเนินการที่แตกต่างกันออกไปตามคุณค่าความสำคัญของแต่ละพื้นที่ เพื่ออนุรักษ์ของเก่าให้คงไว้ และวางรากฐานสิ่งที่กำลังดำเนินอยู่ให้ไปในทิศทางที่สมควรและถูกต้อง

จากแนวความคิดของผู้วิจัยข้างต้น ประกอบกับการศึกษาทฤษฎีงานวิจัย และบริบทของเมืองสงขลา โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา โดยมีผลสรุป ดังนี้

ตารางที่ 21 สรุปผลการวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญโดยผู้วิจัย

ประเภท สิ่งแวดล้อม	ผลการวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญโดยผู้วิจัย				
	มีความสำคัญมากที่สุด			มีความสำคัญน้อยที่สุด	
	อันดับ 1	อันดับ 2	อันดับ 3	อันดับ 1	อันดับ 2
สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ	ทะเลสาบสงขลา	เขาดังกวน	เขาแดงและเขา ค่ายม่วง	เกาะหนู	ทะเลอ่าวไทย
สิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมรูปธรรม (กายภาพ)	ย่านเมืองเก่า (ย่าน ถนนนครใน ถนน นครนอก ถนน นางงาม)	กำแพงเมือง สงขลา	วัดมัสยิดมิมาวาส	ศาลาหลบเสือ	บ่อเก็ง
สิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมที่เป็น นามธรรม	ประเพณีการ ทำบุญเดือนสิบ	ประเพณีชักพระ	-	กีฬาวัวชน	ประเพณีทำบุญ ชายเล
สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติและ วัฒนธรรม	ป้อมปราการหัวเขา แดง	พระเจดีย์หลวง เขาดังกวน	-	คูเมืองเก่าฝั่งหัว เขาแดง	เจดีย์สองพี่น้อง

1. โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ในความเห็นของผู้วิจัย มีคุณค่าและความสำคัญอยู่ในลำดับที่ 2 เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี ย่อมเป็นตั้งอยู่ข้างอู่น้ำ ส่งเสริมให้เมืองนั้นๆ เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุดในอันดับที่ 1 คือทะเลสาบสงขลา เนื่องจากเป็นพื้นที่

ซึ่งเชื่อมต่อเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสน เข้ากับเมืองสงขลาฝั่งบ่อทราย เป็นแหล่งน้ำที่ก่อกำเนิดวิถีชีวิตและวัฒนธรรม อันดับที่ 2 คือ เขาตังกวน เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย เป็นจุดหมายตาที่สังเกตเห็นได้ง่ายของเมือง ทิวทัศน์บนยอดเขาสามารถมองเห็นได้ทั้ง 2 ทะเลคือทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย อันดับที่ 3 คือ เขาแดงและเขาค่ายม่วง เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เป็นพื้นที่จุดกำเนิดการสร้างเมืองสงขลาในยุคแรก บริเวณเชิงเขาเป็นที่ตั้งของแนวป้อมปราการในอดีต เพื่อป้องกันเมืองจากการบุกรุกของข้าศึก ส่วนองค์ประกอบที่สำคัญน้อยที่สุดในอันดับที่ 1 คือ เกาะหนูเกาะแมว เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งเข้าถึงยาก และไม่มีคนเข้าไปอยู่อาศัย เป็นเพียงภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่วิจัย อันดับที่ 2 คือ ทะเลอ่าวไทย เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นภาพกว้าง กินอาณาเขตหลายจังหวัด ไม่ได้เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ และไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน

2. โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ในความเห็นของผู้วิจัย มีคุณค่าและความสำคัญในลำดับที่ 3 เนื่องจากเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมือง รวมถึงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของเมืองในแต่ละช่วง โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุดในอันดับที่ 1 คือ ย่านเมืองเก่า (ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม) ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย เนื่องจากเป็นชุมชนเมืองเก่าที่ยังคงมีชีวิต มีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนผ่านช่วงเวลาหลายยุคสมัย ภายในเมืองประกอบด้วยโบราณสถานสำคัญหลายแห่ง ทั้งที่เป็นศาสนสถานและอาคารที่ทรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม โดยมีถนนสายย่อยในเมืองเชื่อมแต่ละสถานที่เข้าหากัน อันดับ 2 คือ กำแพงเมืองสงขลา เนื่องจากเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่บ่งบอกถึงการมีอยู่ของเมืองเก่าในอดีต เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีคุณค่าซึ่งอยู่ท่ามกลางชุมชนเมืองที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเก่าสงขลาบ่อทรายอีกด้วย อันดับที่ 3 คือ วัดมัสยิดมิมาวาส เนื่องจากเป็นวัดโบราณและมีคุณค่าความสำคัญมากที่สุดในบริเวณเมืองสงขลาฝั่งบ่อทราย มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ โดยวัดนี้ได้สร้างควบคู่ไปกับมัสยิดอุสาสนอิสลาม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของทั้งสองศาสนา ภายในพื้นที่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงยังเป็นศูนย์รวมใจของคนในพื้นที่เมื่อมีงานและประเพณีสำคัญ ส่วนองค์ประกอบที่สำคัญน้อยที่สุดในอันดับที่ 1 คือ ศาลาหลบเสีย อันดับ 2 คือ บ่อแก้ง เนื่องจากทั้งสององค์ประกอบเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีขนาดเล็ก เมื่อเทียบกับโครงสร้างและองค์ประกอบอื่นๆ ในประเภทเดียวกัน ทำให้ความสำคัญด้อยลงไป และยากต่อการเข้าถึงพื้นที่ เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเทศบาลนครสงขลาในปัจจุบัน

3. โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ในความเห็นของผู้วิจัยมีคุณค่าและความสำคัญในลำดับสุดท้าย เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างทั้ง 4 ด้านแล้ว โครงสร้างนี้มีความสำคัญน้อยที่สุด โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุดในอันดับ 1 คือ ประเพณีการทำบุญเดือนสิบ เนื่องจากเป็นประเพณีอันดีงาม ที่แสดงถึงความรำลึกและแผ่เมตตาจิตต่อบรรพบุรุษ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นประเพณีลักษณะเฉพาะของพื้นที่เมืองสงขลาเป็นสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมนามธรรมที่ต้องปฏิบัติในวัดต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมรูปธรรม อันดับ 2 คือ ประเพณีชักพระ เนื่องจากเป็นประเพณีที่เป็น

สี่สัน มีความเคลื่อนไหวและมีชีวิตชีวาเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบศิลปะบนเรือพระ ซึ่งมีการผสมผสานศิลปะในท้องถิ่นทางภาคใต้ ก่อให้เกิดการพบปะ การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทั้งที่อยู่ในชุมชนเดียวกันและต่างชุมชน ส่วนองค์ประกอบที่สำคัญน้อยที่สุดในอันดับที่ 1 คือกีฬาว่าวชน เนื่องจากเป็นกีฬาที่เป็นการเล่น และการละเล่นที่ทรงมานะสัตว์ อันดับ 2 คือประเพณีทำบุญชายทะเล เนื่องจากเป็นประเพณีซึ่งจัดเฉพาะคนบางกลุ่มในพื้นที่วิจัย ไม่ได้เป็นประเพณีหลักของพื้นที่สงขลา

4. โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในความเห็นของผู้วิจัยมีคุณค่าและความสำคัญในลำดับที่ 1 เนื่องจากเป็นโครงสร้างที่รวมองค์ประกอบทางธรรมชาติ และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางธรรมชาติเพื่อรองรับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุดในอันดับที่ 1 คือ ป้อมปราการหัวเขาแดง เนื่องจากเป็นโบราณสถานซึ่งมีการใช้ภูมิปัญญาการก่อสร้างตามลักษณะภูมิประเทศซึ่งเป็นเชิงเขา เพื่อทำหน้าที่ป้องกันข้าศึกในอดีต อันเป็นหลักฐานของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงที่เคยรุ่งเรืองจนกระทั่งถูกทำลายไปโดยข้าศึก อันดับที่ 2 คือพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน เนื่องจากเป็นพื้นที่สำคัญ และเป็นจุดหมายตาของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย เป็นพื้นที่ซึ่งประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ เขาตังกวน สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนามธรรม คือ ประเพณีตักบาตรเทโวและหม่าฟ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน รวมอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ส่วนองค์ประกอบที่สำคัญน้อยที่สุดในอันดับที่ 1 คือ คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง เนื่องจากไม่มีการปรากฏร่องรอยที่ชัดเจนในปัจจุบัน เพราะถูกชุมชนในปัจจุบันก่อสร้างซ้อนทับที่เดิม อันดับ 2 คือเจดีย์สองพี่น้อง เนื่องจากตั้งอยู่ห่างไกลตัวเมืองบนยอดเขาแดงฝั่งเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ทำให้ยากต่อการเข้าถึง

4. การวิเคราะห์ผลเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรการทางกฎหมายต่างๆที่บังคับใช้ในพื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัยเมืองเก่าสงขลา ประกอบด้วย เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย ซึ่งที่ตั้งเมืองเก่าทั้ง 3 มีที่ตั้งกระจายตัวบริเวณเทศบาลนครสงขลา และบางส่วนของ อ.สิงหนคร จ.สงขลา ทำให้มีการใช้มาตรการ กฎ ข้อบังคับของภาครัฐ แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ โดยพื้นที่เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของ อ.สิงหนคร อยู่ในพื้นที่บังคับใช้ของผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือท่าลิกลงขลา(ภาพที่33) และพื้นที่เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย ตั้งอยู่ในเทศบาลนครสงขลา อยู่ในพื้นที่บังคับใช้ผังเมืองรวมเมืองสงขลา(ภาพที่32)

จากผลการวิเคราะห์พบว่าสถานที่ซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญซึ่งตั้งอยู่ใน เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน ได้ตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งถูกกำหนดเป็นบริเวณนี้มีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นประเภทอนุรักษ์เพื่อการส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย และการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว ตามที่กำหนดในผังเมืองรวมชุมชนท่าเรือท่าลิกลงขลา ฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน (ซึ่งหมดอายุการใช้บังคับไปแล้ว) ส่วนสถานที่ซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญซึ่งตั้งอยู่ใน เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทรายนั้น ตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งยังไม่ถูกกำหนดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ โดยผังเมืองรวมเมืองสงขลา(ภาพที่32) ฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน (ซึ่งหมดอายุการใช้

บังคับไปแล้ว) ได้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตของย่านเมืองเก่า(ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก และถนนนางงาม) ให้เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม(สีแดง) แทนที่จะกำหนดให้เป็นประเภทอนุรักษ์เพื่อการส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

จากเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่เขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2556 มีความสอดคล้องและส่งเสริมกับพื้นที่วิจัยเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย โดยพื้นที่ซึ่งควรอนุรักษ์ที่ถูกกำหนดในกฎหมายนั้น เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการประเมินคุณค่าความสำคัญพื้นที่ แต่มีข้อบกพร่องของเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลาที่ไม่ได้กำหนดการควบคุมความสูงของอาคาร ที่จะปลูกสร้างภายในพื้นที่เมืองเก่าสงขลา ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้ทัศนียภาพและมุมมองของเมืองเก่าสูญเสียไปได้ในอนาคต

จากพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ในพื้นที่เมืองเก่าสงขลาได้มีการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน จากกรมศิลปากร ในพื้นที่โบราณสถานสำคัญหลายๆ พื้นที่ แต่ก็ยังมีอีกหลายสถานที่ซึ่งยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียน(ภาพที่34) ทั้งที่เป็นสถานที่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมือง หรือเป็นสถานที่ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ของเมือง เช่น สิ่งปลูกสร้างหรืออาคารใต้อาคารที่เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย บริเวณถนนนครนอก นครใน และถนนนางงาม ทั้งนี้ควรใช้มาตรการทางกฎหมายนี้มาบังคับใช้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานไปในทิศทางที่ถูกต้องและสมควร

5. สรุป

การดำเนินการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น 4 ด้าน ให้ผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้ง 3 กลุ่มอันประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่างที่ 1 บุคคลทั่วไป กลุ่มตัวอย่างที่ 2 บุคคลในวิชาชีพสถาปัตยกรรม และกลุ่มตัวอย่างที่ 3 บุคคลในวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง รวมจำนวน 121 คน พิจารณาประเมินแบบสอบถามในโครงสร้างทั้ง 4 ด้าน ซึ่งในแต่ละด้านได้กำหนดองค์ประกอบย่อยเพื่อให้พิจารณาประเมิน โดยให้แสดงระดับความคิดเห็น 5 ระดับตั้งแต่ระดับน้อยที่สุด ไปจนถึงมากที่สุด ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามได้ประเมินให้ค่าความสำคัญตามเจตคติ มุมมองและพื้นฐานของผู้ตอบ สรุปได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ 1 บุคคลทั่วไป จำนวน 40 คน ได้ประเมินคุณค่าและความสำคัญโครงสร้างในแต่ละด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้มีความสำคัญกับองค์ประกอบทะเลสาบสงขลามากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.38) ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ให้มีความสำคัญกับย่านเมืองเก่า(ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม) มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.40) ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ให้มีความสำคัญประเพณีทำบุญเดือนสิบมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.33) และ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ให้มีความสำคัญกับเจดีย์หลวงบนเขาดังกวนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.15) ผลการประเมินโดยภาพรวมอยู่ในระดับความสำคัญปานกลางถึงมากที่สุด

กลุ่มตัวอย่างที่ 2 กลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม จำนวน 47 คน ได้ประเมินคุณค่าและความสำคัญ โครงสร้างในแต่ละด้านคือ ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทะเลสาบสงขลา มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.23) ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ให้ความสำคัญกับย่าน เมืองเก่า(ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม) มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.36) ด้านสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ให้ความสำคัญประเพณีทำบุญเดือนสิบมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.32) และ ด้าน สิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับเจดีย์หลวง บนเขาตังกวนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.04) ผลการประเมินโดยภาพรวมอยู่ในระดับความสำคัญปานกลางถึงมาก ที่สุด

กลุ่มตัวอย่างที่ 3 กลุ่มวิชาชีพผังเมืองและการออกแบบชุมชนเมือง จำนวน 34 คน ได้ประเมิน คุณค่าและความสำคัญโครงสร้างในแต่ละด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับ องค์ประกอบพื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน) มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.24) ด้าน สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ให้ความสำคัญกับย่านเมืองเก่า (ย่านถนนนครใน ถนน นครนอก ถนนนางงาม) มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.44) ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ให้ความสำคัญประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน และตักบาตรเทโว มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.24) และ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับป้อม ปรากรทิวเขาแดงมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.26) ผลการประเมินโดยภาพรวมอยู่ในระดับความสำคัญปานกลาง ถึงมากที่สุด

ผลสรุปรวมการประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา จากกลุ่มผู้ตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้ง 3 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งหมด 121 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้ประเมินคุณค่าความสำคัญในแต่ละ ด้าน ได้ค่าสรุปผลรวมคือ โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้รับความสำคัญสูงเป็นลำดับที่ 2 โดยให้ ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทะเลสาบสงขลามากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.27) โครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ได้รับความสำคัญเป็นลำดับสุดท้าย โดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ ย่านเมืองเก่า (ย่านถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม) มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.40) โครงสร้างด้าน สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้รับความสำคัญสูงเป็นลำดับที่ 3 โดยให้ความสำคัญ องค์ประกอบประเพณีทำบุญเดือนสิบมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.27) และโครงสร้างด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้ง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้รับความสำคัญสูงเป็นลำดับแรก โดยให้ ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบเจดีย์หลวงบนเขาตังกวนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.12) โดยผลการวิจัยส่วนใหญ่ สอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้คาดคะเนและวิเคราะห์ไว้ ยกเว้นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมที่ ได้รับความสำคัญเป็นลำดับสุดท้าย ในด้านข้อเสนอแนะ กลุ่มตัวอย่างที่ 1 ได้เสนอแนะให้ชาวสงขลาเข้ามามี ส่วนร่วมและบทบาทมากขึ้นในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ 2 และ 3 ไม่มี ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมแต่อย่างใด

ผลวิเคราะห์ในบทนี้จะนำไปสู่การสรุปและอภิปรายผล และการนำเสนอแนวทางเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางผังชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และกำหนดมาตรการเพื่อควบคุมการพัฒนาเมือง ในเขตพื้นที่เมืองเก่าสงขลาให้เหมาะสมกับบริบทเมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ต่อไปในบทที่ 6

บทที่ 6

สรุปผลการวิเคราะห์ อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในบทที่ 5 ที่ผ่านมามีได้ดำเนินการวิจัยภาคสนามโดยใช้แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นของประชากรต่อการประเมินคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา การวิจัยในบทที่ 6 นี้ จะสรุปผลการวิเคราะห์การประเมินและการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสรุปคุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม การอภิปรายผลสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์ และการจัดทำข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางผังชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู และกำหนดมาตรการเพื่อควบคุมการพัฒนาเมือง ในเขตพื้นที่เมืองเก่าสงขลาให้สอดคล้องกับบริบทเมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ และการสรุปท้ายบท

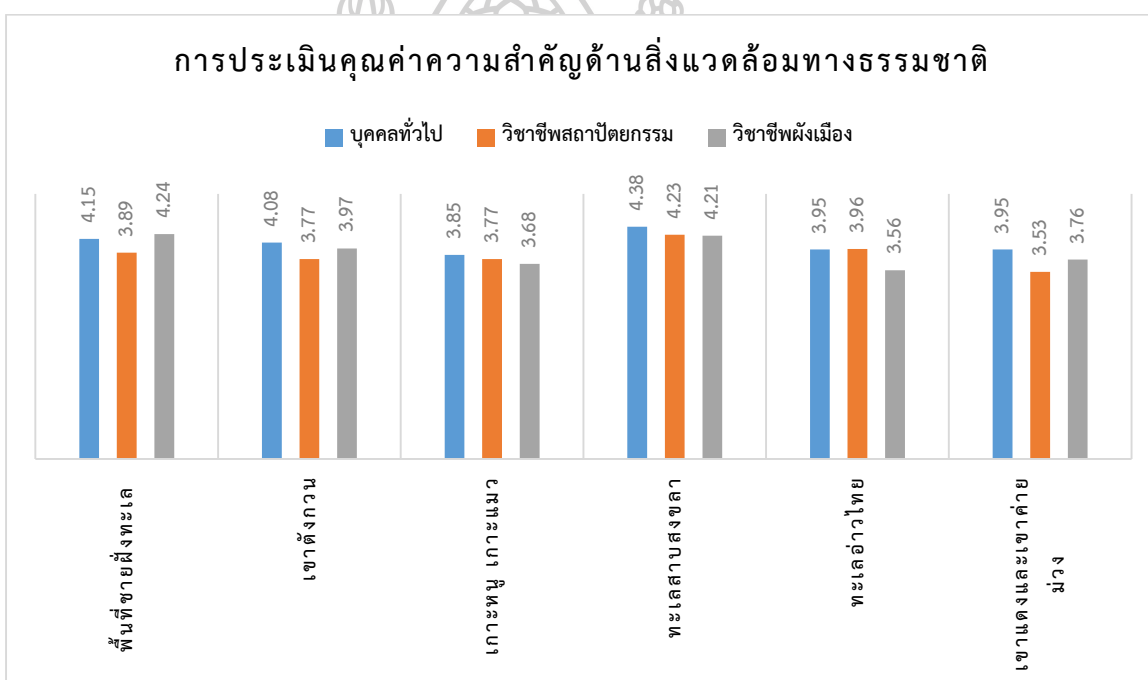
1. สรุปผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์การประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา สรุปได้ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม มีจำนวน 121 ตัวอย่าง แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มบุคคลทั่วไป จำนวน 40 คน (2) กลุ่มบุคคลในกลุ่มวิชาชีพ จำนวน 47 คน (3) กลุ่มบุคคลในกลุ่มวิชาชีพผังเมืองและออกแบบชุมชนเมือง จำนวน 34 คน
2. การประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา แยกการประเมินออกเป็นโครงสร้าง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้านสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม และด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
3. โครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นโครงสร้างที่ได้รับการประเมินมีค่าเฉลี่ย 3.93 สูงเป็นลำดับที่ 2 เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างด้านอื่นๆ องค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด และน้อยที่สุดในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียดตามตารางที่ 22 และแผนภูมิที่ 7

ตารางที่ 22 การเปรียบเทียบลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แยกตามแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

โครงสร้างกลุ่มที่ 1 ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ					
ผลการประเมิน		ประเภทกลุ่มตัวอย่าง			ผลรวมจากทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง
ประเภท	อันดับ	บุคคลทั่วไป	วิชาชีพสถาปัตยกรรม	วิชาชีพผังเมือง	
สำคัญมากที่สุด	1	ทะเลสาบสงขลา	ทะเลสาบสงขลา	พื้นที่ชายฝั่งทะเล	ทะเลสาบสงขลา
	2	พื้นที่ชายฝั่งทะเล	ทะเลอ่าวไทย	ทะเลสาบสงขลา	พื้นที่ชายฝั่งทะเล
	3	เขาดังกวน	พื้นที่ชายฝั่งทะเล	เขาดังกวน	เขาดังกวน
สำคัญน้อยที่สุด	1	เกาะหนู เกาะแมว	เขาแดง เขาค่ายม่วง	ทะเลอ่าวไทย	เขาแดง เขาค่ายม่วง
	2	ทะเลอ่าวไทย	เขาดังกวน	เกาะหนู เกาะแมว	เกาะหนู เกาะแมว
	3	เขาแดง เขาค่ายม่วง	เกาะหนู เกาะแมว	เขาแดง เขาค่ายม่วง	ทะเลอ่าวไทย

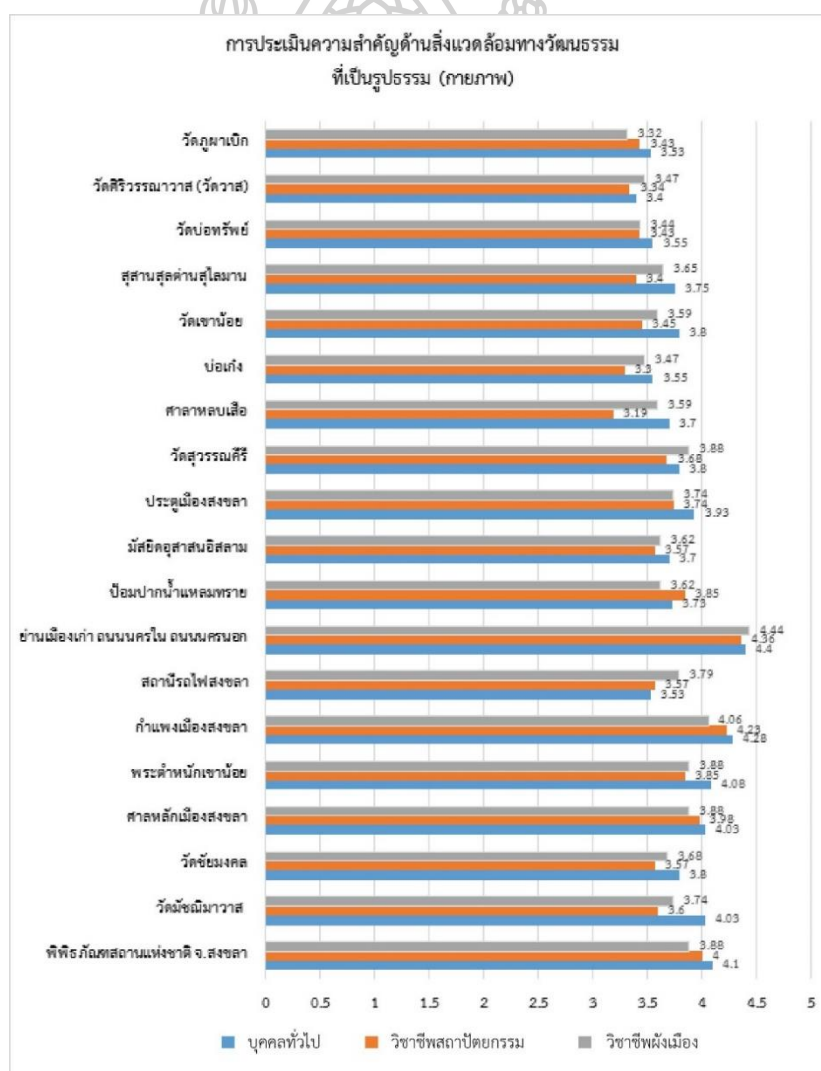

แผนภูมิที่ 7 ระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองเก่าสงขลา ในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

4. โครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ด้านสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ซึ่งโครงสร้างได้รับการประเมินมีค่าเฉลี่ย 3.73 ซึ่งเป็นลำดับต่ำสุด เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างด้านอื่นๆ องค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุดในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียดตามตารางที่ 24 และแผนภูมิที่ 8

ตารางที่ 23 การเปรียบเทียบลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) แยกตามแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

โครงสร้างกลุ่มที่ 2 ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)					
ผลการประเมิน		ประเภทกลุ่มตัวอย่าง			ผลรวมจากทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง
ประเภท	อันดับที่	บุคคลทั่วไป	วิชาชีพสถาปัตยกรรม	วิชาชีพผังเมือง	
สำคัญมากที่สุด	1	ย่านเมืองเก่า	ย่านเมืองเก่า	ย่านเมืองเก่า	ย่านเมืองเก่า
	2	กำแพงเมืองสงขลา	กำแพงเมืองสงขลา	กำแพงเมืองสงขลา	กำแพงเมืองสงขลา
	3	พิพิธภัณฑสถานฯ	พิพิธภัณฑสถานฯ	พิพิธภัณฑสถานฯ	พิพิธภัณฑสถานฯ
สำคัญน้อยที่สุด	1	วัดศิริวรรณาวาส	ศาลาหลบเสือ	วัดกุฎาเบิก	วัดศิริวรรณาวาส
	2	วัดกุฎาเบิก	บ่อเก็ง	วัดบ่อทรัพย์	วัดกุฎาเบิก
	3	สถานีรถไฟสงขลา	วัดศิริวรรณาวาส	วัดศิริวรรณาวาส	บ่อเก็ง

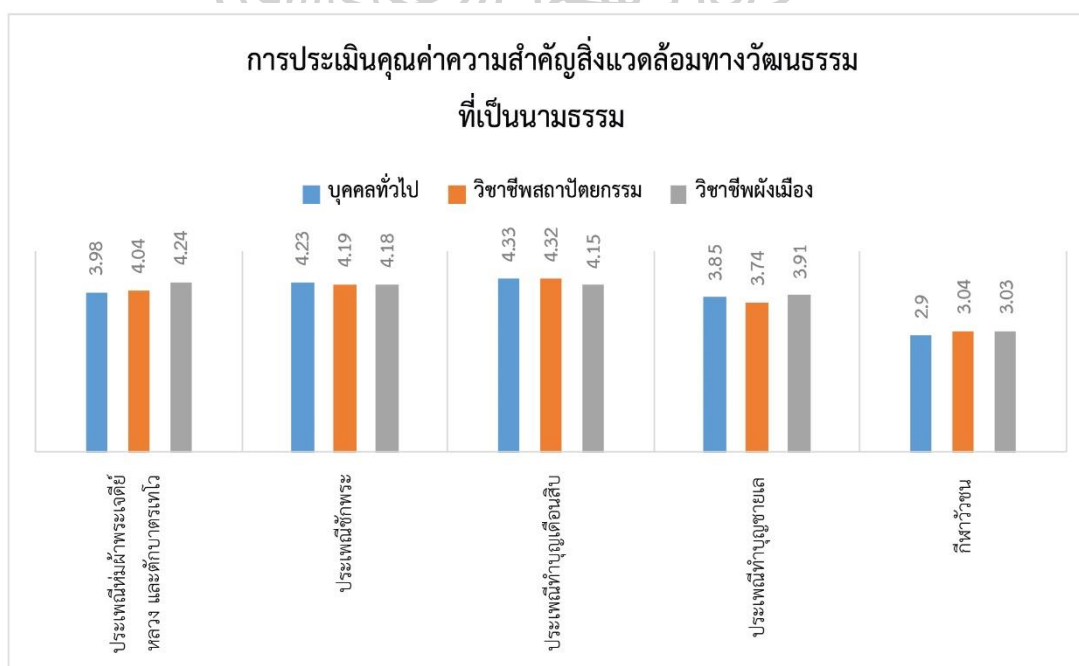

แผนภูมิที่ 8 ระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ของเมืองเก่าสงขลา ในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

5. โครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ซึ่งโครงสร้างได้รับการประเมินมีค่าเฉลี่ย 3.87 สูงเป็นอันดับที่ 3 เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างด้านอื่นๆ องค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด และน้อยที่สุดในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียดตามตารางที่ 24 และแผนภูมิที่ 9

ตารางที่ 24 การเปรียบเทียบลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม แยกตามแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

โครงสร้างกลุ่มที่ 3 ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม					
ผลการประเมิน		ประเภทกลุ่มตัวอย่าง			ผลรวมจากทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง
ประเภท	อันดับ	บุคคลทั่วไป	วิชาชีพสถาปัตยกรรม	วิชาชีพผังเมือง	
สำคัญมากที่สุด	1	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์ หลวงและตักบาตรเทโว	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ
	2	ประเพณีชักพระ	ประเพณีชักพระ	ประเพณีชักพระ	ประเพณีชักพระ
	3	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์ หลวงและตักบาตรเทโว	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์ หลวงและตักบาตรเทโว	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์ หลวง และ ตักบาตรเทโว
สำคัญน้อยที่สุด	1	กีฬาวัวชน	กีฬาวัวชน	กีฬาวัวชน	กีฬาวัวชน
	2	ประเพณีทำบุญชายเล	ประเพณีทำบุญชายเล	ประเพณีทำบุญชายเล	ประเพณีทำบุญชายเล
	3	-	-	-	-

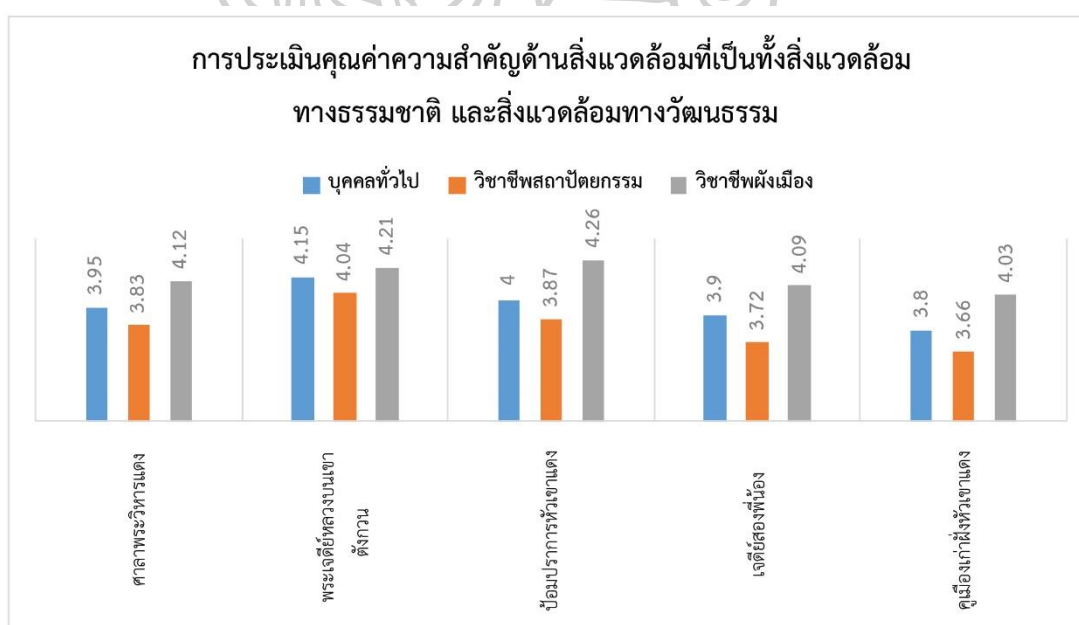

แผนภูมิที่ 9 ระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมของเมืองเก่าสงขลา ในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

6. โครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งโครงสร้างได้รับการประเมินมีค่าเฉลี่ย 3.95 ซึ่งเป็นลำดับที่สูงที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างด้านอื่นๆ โดย องค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด และน้อยที่สุดในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียดตามตารางที่ 25 และแผนภูมิที่ 10

ตารางที่ 25 การเปรียบเทียบลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุดและน้อยที่สุด ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แยกตามแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

โครงสร้างกลุ่มที่ 4 ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม					
ผลการประเมิน		ประเภทกลุ่มตัวอย่าง			ผลรวมจากทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง
ประเภท	อันดับ	บุคคลทั่วไป	วิชาชีพสถาปัตยกรรม	วิชาชีพผังเมือง	
สำคัญมากที่สุด	1	เจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน	เจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน	ป้อมปราการหัวเขาแดง	เจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน
	2	ป้อมปราการหัวเขาแดง	ป้อมปราการหัวเขาแดง	เจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน	ป้อมปราการหัวเขาแดง
	3	ศาลาพระวิหารแดง	ศาลาพระวิหารแดง	ศาลาพระวิหารแดง	ศาลาพระวิหารแดง
สำคัญน้อยที่สุด	1	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง
	2	เจดีย์สองพี่น้อง	เจดีย์สองพี่น้อง	เจดีย์สองพี่น้อง	เจดีย์สองพี่น้อง
	3	-	-	-	-

แผนภูมิที่ 10 แสดงระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ในแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

7. สรุปผลการประเมินคุณค่าความสำคัญในแต่ละด้านของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา ซึ่งเป็นคะแนนเฉลี่ยรวมจากทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 ลำดับในโครงสร้างแต่ละด้าน แยกเป็น องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ คือ ทะเลสาบสงขลา พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน) และเขาดังกวน องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก กำแพงเมืองสงขลา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชักพระ และประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว และองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน ป้อมปราการหัวเขาแดง และศาลาพระวิหารแดง ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางที่ 26

เนื่องจากในการประเมินคุณค่าความสำคัญ ผลการวิเคราะห์ประเมินหาคุณค่าความสำคัญส่วนมากอยู่ในระดับคุณค่าความสำคัญมาก คือช่วงค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วง 3.41 - 4.20 ทางผู้วิจัยจึงทำการแบ่งช่วงระดับของ ระดับคุณค่าความสำคัญมาก ออกเป็น 4 ระดับช่วงค่าเฉลี่ย เพื่อความชัดเจนในการแยกกลุ่มข้อมูล ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยมีเกณฑ์ ดังนี้

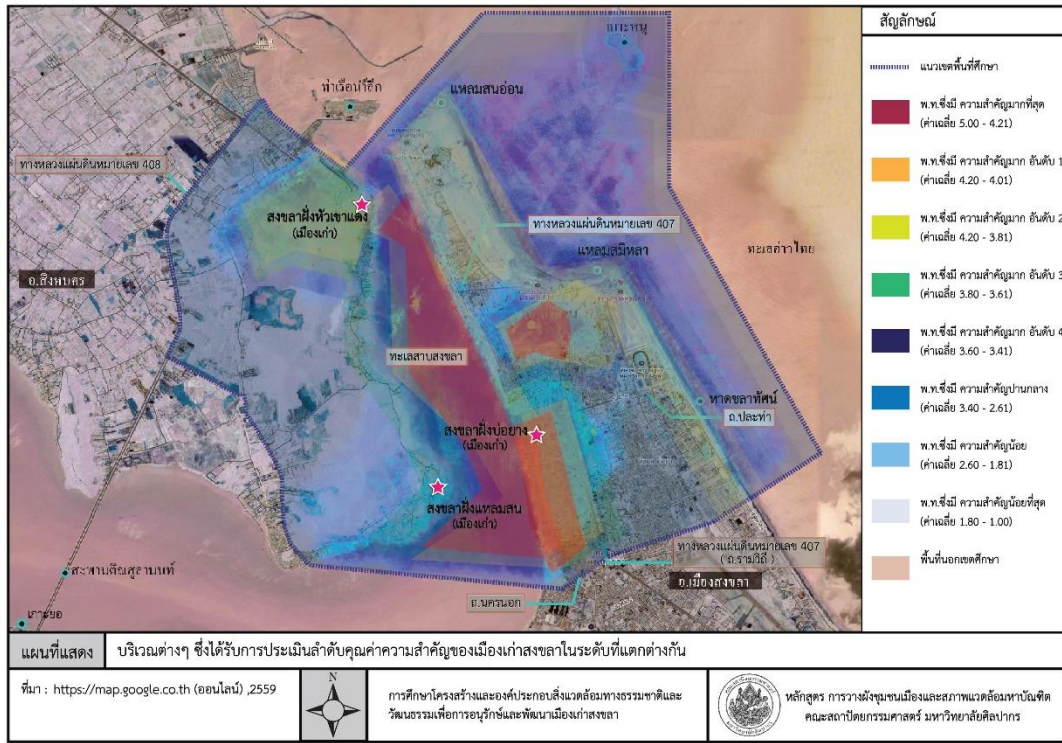
- 3.41 - 3.60 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก อันดับ 4
- 3.61 - 3.80 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก อันดับ 3
- 3.81 - 4.00 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก อันดับ 2
- 4.01 - 4.20 ระดับคุณค่าความสำคัญมาก อันดับ 1

ตารางที่ 26 ลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญในแต่ละด้านของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา

ลำดับที่	องค์ประกอบ	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	ระดับความสำคัญ	ทำเลที่ตั้ง
	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	3.93		ลำดับที่ 2	
1	ทะเลสาบสงขลา	4.27	0.70	มากที่สุด	ส่วนกลาง
2	พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)	4.07	0.91	มาก (อันดับ 1)	บ่อยาง
3	เขาดังกวน	3.93	0.89	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
4	ทะเลอ่าวไทย	3.84	0.89	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
5	เกาะหนู เกาะแมว	3.77	0.83	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
6	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	3.74	0.95	มาก (อันดับ 3)	หัวเขาแดง
	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)	3.73		ลำดับที่ 4	
1	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	4.40	0.78	มากที่สุด	บ่อยาง
2	กำแพงเมืองสงขลา	4.20	0.82	มาก (อันดับ 1)	บ่อยาง
3	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	4.00	0.73	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง

ลำดับที่	องค์ประกอบ	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	ระดับความสำคัญ	ทำเลที่ตั้ง
4	ศาลหลักเมืองสงขลา	3.97	0.87	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
5	พระตำหนักเขาน้อย	3.93	0.78	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
6	ประตูเมืองสงขลา	3.80	0.90	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
7	วัดมณีฆังมาวาส	3.78	0.77	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
8	วัดสุวรรณศิริ	3.78	0.83	มาก (อันดับ 3)	แหลมสน
9	ป้อมปากน้ำแหลมทราย	3.74	0.72	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
10	วัดชัยมงคล	3.68	0.72	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
11	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	3.63	0.80	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
12	สถานีรถไฟสงขลา	3.62	0.87	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
13	วัดเขาน้อย	3.60	0.81	มาก (อันดับ 4)	หัวเขาแดง
14	สุสานสุลต่านสุไลมาน	3.59	0.80	มาก (อันดับ 4)	หัวเขาแดง
15	วัดบ่อทรัพย์	3.47	0.75	มาก (อันดับ 4)	แหลมสน
16	ศาลาหลบเสือ	3.47	0.79	มาก (อันดับ 4)	แหลมสน
17	บ่อเก็ง	3.43	0.73	มาก (อันดับ 4)	แหลมสน
18	วัดภูผาเบิก	3.43	0.83	มาก (อันดับ 4)	แหลมสน
19	วัดศิริวรรณมาวาส (วัดवास)	3.40	0.74	ปานกลาง	แหลมสน
	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม	3.87		ลำดับที่ 3	
1	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	4.27	0.74	มากที่สุด	-
2	ประเพณีชักพระ	4.20	0.75	มาก (อันดับ 1)	-
3	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว	4.07	0.77	มาก (อันดับ 1)	-
4	ประเพณีทำบุญชายเล	3.83	0.82	มาก (อันดับ 2)	-
5	กีฬาวัวชน	2.99	0.86	ปานกลาง	-
	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	3.95		ลำดับที่ 1	
1	เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	4.12	0.74	มาก (อันดับ 1)	บ่อยาง
2	ป้อมปราการหัวเขาแดง	4.02	0.72	มาก (อันดับ 1)	หัวเขาแดง
3	ศาลาพระวิหารแดง	3.95	0.81	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
4	เจดีย์สองพี่น้อง	3.88	0.82	มาก (อันดับ 2)	หัวเขาแดง
5	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	3.81	0.88	มาก (อันดับ 2)	หัวเขาแดง

ผลที่ได้จากตารางข้างต้นสามารถนำมาแปลงค่าเป็นช่วงสีในแผนที่เพื่อแสดงถึงช่วงบริเวณต่างๆ ซึ่งได้รับการประเมินลำดับคุณค่าความสำคัญของเมืองเก่าสงขลาในระดับที่แตกต่างกัน แบ่งแยกออกเป็น 8 ช่วงสี เรียงตามลำดับความสำคัญ ดังภาพที่ 67 นี้

ภาพที่ 67 แผนที่แสดงบริเวณพื้นที่ต่างๆซึ่งได้รับการประเมินลำดับคุณค่าความสำคัญของเมืองเก่าสงขลาในระดับที่แตกต่างกัน

2. สรุปสิ่งที่พบจากการวิเคราะห์

การประเมินคุณค่าความสำคัญในภาพรวมของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองนั้น ผลจากการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยรวม องค์ประกอบที่มีคุณค่าความสำคัญมากที่สุดจากโครงสร้างด้านต่างๆ ทั้ง 4 ด้าน คือ เมืองเก่าสงขลา ถนนคนออก ถนนคนใน และถนนนางงาม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่จัดอยู่ในโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) และเมื่อตรวจสอบประวัติความเป็นมาของเมืองสงขลาจากเนื้อหาในบทที่ 4 ทำให้ทราบถึงความสอดคล้องของที่มา คุณค่าความสำคัญของสถานที่แห่งนี้ เพราะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย เป็นชุมชนที่ยังคงมีชีวิตอยู่ และมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้งไทย จีน ยุโรป มุสลิม มาจากรุ่นสู่รุ่นถึงปัจจุบัน มีความเชื่อมโยงเข้ากับองค์ประกอบย่อยในโครงสร้างด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทะเลสาบสงขลา เขาดังกวน เขาน้อย และทะเลอ่าวไทยซึ่งเป็นองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณเมืองเก่าสงขลา นี้ รวมไปถึงโบราณสถานต่างๆ ภายในพื้นที่ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมรูปธรรม เกิดเป็นโครงข่ายเมืองเก่าที่มีความสมบูรณ์ในทุกองค์ประกอบของโครงสร้าง

ทั้งนี้ จากการประเมินคุณค่าความสำคัญสามารถสรุปค่าคะแนนสูงสุดในโครงสร้างแต่ละด้านของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา สามารถแยกสถานที่หรือ

องค์ประกอบที่ได้รับการประเมินว่าสำคัญมากที่สุด จากทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งแยกเป็นด้านต่างๆ 4 ด้าน ดังนี้ ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ ทะเลสาบสงขลา พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน) และเขาดังกวน ด้านสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก กำแพงเมืองสงขลา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชักพระ และประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว และ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน ป้อมปราการหัวเขาแดง และศาลาพระวิหารแดงบนเขาดังกวน

ส่วนสถานที่หรือองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญต่ำสุดในแต่ด้าน ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ เขาแดงและเขาค่ายม่วง เกาะหนูและเกาะแมว ด้านสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास) และวัดภูผาเบิก ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ กีฬาวัวชนและประเพณีทำบุญชายเล ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง และเจดีย์สองพี่น้อง

3. การอภิปรายผลที่ได้จากการวิเคราะห์

การประเมินคุณค่าความสำคัญในภาพรวมของการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง ถนนนครนอก ถนนนครใน ถนนนางงาม และถนนพิทูลง ซึ่งได้รับคะแนนจากการประเมินคุณค่าความสำคัญสูงสุด เมื่อได้พิจารณาแยกตามแต่ละโครงสร้างและองค์ประกอบแล้วนั้น จะพบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มบุคคลทั่วไป กลุ่มบุคคลในวิชาชีพสถาปัตยกรรม และกลุ่มบุคคลในวิชาชีพผังเมืองและออกแบบชุมชนเมือง มีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันในแต่ละด้านทั้ง 4 ด้าน ทั้งนี้อาจมีพื้นฐานมาจากการรับรู้ ประสบการณ์ชีวิต การคาดหวัง และองค์ความรู้เฉพาะบุคคลที่แตกต่างกันไป ซึ่งผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงมุมมองความคิดที่แตกต่างกัน และเข้าใจถึงความคาดหวังและประสบการณ์ของแต่ละกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.1 ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้รับการประเมินมีผลโดยรวมสูงเป็นลำดับที่ 2 เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างด้านอื่นๆ เนื่องจากมีรูปลักษณะภูมิประเทศที่โดดเด่น สวยงาม และมองเห็นได้ชัดเจนจากทุกส่วนของเมือง เช่น เขาดังกวน เขาน้อย และเขาแดง ทะเลสาบสงขลาและชายทะเลที่มีหาดทรายสวยงามมีชื่อเสียงและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ได้คุณค่าความสำคัญรวมสูงสุด คือ ทะเลสาบสงขลา ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญสูงที่สุดในทิศทางเดียวกันหมด เนื่องจากทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบที่ใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดในภาคใต้ คือ จังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในพื้นที่วิจัย ทะเลสาบสงขลาถือเป็นเส้นแบ่งพรมแดน (edges) ทางธรรมชาติระหว่างเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันออก กับเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน และ

เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตก ให้แยกออกจากกัน ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นพื้นที่โล่งว่าง (open space) ที่เชื่อมเมืองทั้งสองฝั่งเข้าด้วยกัน โดยบริเวณพื้นที่ศึกษาตั้งอยู่ในทะเลสาบตอนล่าง ซึ่งน้ำในทะเลสาบสงขลาบริเวณนี้เป็นน้ำเค็มและน้ำกร่อย เพราะมีทางออกติดต่อกับอ่าวไทยที่บริเวณพื้นที่วิจัย ปัจจุบันทะเลสาบสงขลาประสบปัญหาด้านคุณภาพของน้ำ และการกัดเซาะแนวชายฝั่งเนื่องจากป่าชายเลนที่เป็นกำแพงทางธรรมชาติถูกทำลาย อย่างไรก็ตามลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาถือเป็นพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญเนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นทั้งด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร แหล่งอาหารเพื่อการบริโภค แหล่งรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ตลอดจนเป็นแหล่งสะท้อนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นเมืองเก่าสงขลา

ส่วนพื้นที่ชายฝั่งทะเล ซึ่งประกอบด้วย แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ และแหลมสนอ่อน ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญรวมสูงสุดเป็นอันดับที่ 2 ในด้านองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยกลุ่มที่ให้คะแนนมากที่สุด คือ กลุ่มตัวอย่างที่ 1 ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลทั่วไปที่เคยอยู่อาศัยในพื้นที่วิจัย พื้นที่ชายฝั่งทะเลถือเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่สำคัญ และยังเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมืองสงขลาและผู้ที่มาเยือน ด้วยสภาพพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อียง มีพื้นที่เป็นชายหาดเปิดโล่งลาดลงสู่ทะเลอ่าวไทย ทอดตัวเป็นแนวยาวจากทิศเหนือจรดใต้ ทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลเมืองสงขลาประกอบด้วยทัศนียภาพที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปคือ หาดสมิหลาที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ภายในบริเวณหาดมีรูปหล่อนางเงือกตั้งอยู่บริเวณแหลมสมิหลา ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่และเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของเมือง และยังสามารถมองเห็นเกาะหนู เกาะแมวในทะเลอ่าวไทยได้จากบริเวณนี้ ซึ่งเป็นเหมือนทิวทัศน์ที่เป็นอัตลักษณ์ของเมือง คือระยะไกลเห็นนางเงือก ระยะไกลเห็นเกาะหนู เกาะแมว โดยบริเวณใกล้เคียงกับหาดสมิหลามีสวนเสรี ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สำหรับกิจกรรม จุดนัดพบ และออกกำลังกายของคนในพื้นที่ ต่อมาจากแหลมสมิหลาคือ หาดชลาทัศน์ ที่สามารถเล่นน้ำได้ตลอดแนว ลักษณะของหาดค่อนข้างเป็นเส้นตรง หาดชลาทัศน์มีถนนชลาทัศน์เลียบริมแนวชายหาดและมีแนวต้นไม้ให้ความร่มรื่นยาวตลอดหาด เนื่องจากหาดหันไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงเช้าจึงสามารถใช้เป็นที่ชมพระอาทิตย์ขึ้น ส่วนแหลมสนอ่อนตั้งอยู่ติดกันกับแหลมสมิหลาไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ บริเวณโดยรอบร่มรื่นด้วยสวนสน ด้านทิศตะวันตกของแหลมสนอ่อนเป็นทะเลสาบสงขลา ทำให้สามารถชมวิวทิวทัศน์ได้ทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งที่แหลมสนอ่อน มีพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้ากรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ประดิษฐานเป็นศูนย์รวมจิตใจให้ประชาชนได้สักการบูชา ด้วยสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อียง ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญรวมสูงสุดเป็นอันดับที่ 2 ในด้านองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญรวมสูงสุดเป็นอันดับที่ 3 คือ เขาตังกวน โดยกลุ่มที่ให้คะแนนมากที่สุด คือ กลุ่มตัวอย่างที่ 1 ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลทั่วไป และกลุ่มตัวอย่างที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มวิชาชีพผังเมือง เนื่องจากเขาตังกวนตั้งอยู่กลางเทศบาลนครสงขลา บนยอดเขามีพลับพลาที่ประทับ ซึ่งสร้างเพื่อรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในสมัยรัชกาลที่ 4 แล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 บนยอดเขาสุดมีประภาคาร และพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในวันออกพรรษา มี

ประเพณีตักบาตรเทโวที่เชิงเขาตังกวน และประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนยอดเขาตังกวนอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้เขาตังกวนเป็นองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมือง มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ นอกจากนั้นเขาตังกวนยังเป็นดั่งเส้นขอบฟ้าของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง เนื่องจากเป็นเหมือนจุดหมายตาซึ่งสามารถมองเห็นจากทุกจุดในเมือง

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญรวมต่ำที่สุด คือ เขาแดงและเขาค่ายม่วง เป็นพื้นที่ธรรมชาติตั้งอยู่บริเวณเมืองสงขลาฝั่งเขาแดง ใน อ.สิงหนคร จ.สงขลา ในอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เป็นจุดยุทธศาสตร์ และเป็นที่ตั้งของโบราณสถานหลายแห่ง เช่น ป้อมปราการหัวเขาแดง และเจดีย์สองพี่น้อง บริเวณเชิงเขาเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวประมงที่ทำการประมงในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในปัจจุบันด้วยศูนย์กลางเมืองและศูนย์กลางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ทำให้ความสำคัญของพื้นที่ลดลง จากเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต กลายเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก และเข้าถึงพื้นที่ได้ยาก ไม่มีแหล่งท่องเที่ยว หรือแหล่งสร้างเม็ดเงินที่ดึงดูดใจแก่นักลงทุน ทำให้คนในพื้นที่เห็นความสำคัญของพื้นที่แห่งนี้ลดลง

การประเมินคุณค่าความสำคัญ : องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	
	
สูงสุดลำดับที่ 1 ทะเลสาบสงขลา	สูงสุดลำดับที่ 2 พื้นที่ชายฝั่งทะเล
	
สูงสุดลำดับที่ 3 เขาตังกวน	ต่ำสุดลำดับที่ 1 เขาแดง และเขาค่ายม่วง

ภาพที่ 68 การประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
ที่มา: ผู้วิจัย

3.2 ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ได้รับการประเมินโดยรวมอยู่ในลำดับต่ำสุดในบรรดาโครงสร้างทั้งหมด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากอาคารและสิ่งปลูกสร้างทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นย่านถนนนครนอก ถนนนครใน พิพิธภัณฑหรือจวนเจ้าเมืองเก่า พระตำหนักเขาน้อย วัดต่างๆ ในเมืองเก่าสงขลา และ

กำแพงเมืองสงขลา ถึงแม้จะมีจำนวนมากแต่ก็ยังมีรูปลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรมไม่โดดเด่น เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองอื่นๆ เช่น นครศรีธรรมราช หรือภูเก็ต

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง ได้ประเมินคุณค่าความสำคัญรวมสูงที่สุดอันดับที่ 1 คือ เมืองเก่าสงขลา ถนนนครนอก ถนนนครใน และถนนนางงาม ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อมของเมืองเก่าสงขลา ที่ได้รับการประเมินความสำคัญสูงสุด และยังมีค่าคะแนนรวมสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับในระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในโครงสร้างทั้ง 4 ด้าน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ได้ประเมินให้คุณค่าความสำคัญสูงที่สุดไปในทิศทางเดียวกันหมด เนื่องจากเมืองเก่าสงขลา เป็นย่าน (district) ที่ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย เป็นเมืองสองทะเล ถูกขนาบด้วยทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย ซึ่งพื้นที่เมืองเก่าแห่งนี้จัดเป็นชุมชนที่ยังคงมีชีวิต และมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้งไทย จีน ยุโรป มุสลิม มาจากรุ่นสู่รุ่น ที่เห็นได้ชัดคือ ในด้านภูมิปัญญาทางสถาปัตยกรรม ซึ่งได้คนในพื้นที่เรียกว่าเป็นอาคารรูปแบบซิโน-ยูโรเปียน รวมถึงงานสถาปัตยกรรมไทยของยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่ปรากฏตามวัดเก่า และศาสนสถานต่างๆ บริเวณชุมชนเมืองเก่าสงขลา ถนนนครนอก ถนนนครใน ถนนนางงาม ได้แสดงถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมตามประเพณีนิยม ในยุคสมัยนั้นๆ เข้ากับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของทางภาคใต้ของประเทศไทย ปัจจุบันอาคารเก่าต่างๆ ในชุมชนส่วนมากอยู่ในสภาพทรุดโทรม และบางส่วนมีการเปลี่ยนมือจากเจ้าของเก่าของอาคารซึ่งอยู่อาศัยมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ มาเป็นเจ้าของใหม่ซึ่งเป็นคนนอกพื้นที่ เนื่องจากลูกหลานย้ายถิ่นที่อยู่ หรือไปทำงานที่อื่น บางส่วนถูกปรับเปลี่ยนเป็นร้านค้าและโฮสเทล เพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยทางภาครัฐได้มีการจัดตลาดนัดสองทะเล ขึ้นเดือนละครั้ง ในบริเวณชุมชนเมืองเก่าสงขลา เพื่อเป็นการส่งเสริม และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่วิจัย นอกจากนั้นพื้นที่ในบริเวณนี้ยังสามารถมองเห็นยอดเขาตังกวน ซึ่งด้านบนได้ประดิษฐานพระเจดีย์หลวงไว้ โดยสิ่งนี้ถือเป็นทัศนียภาพที่สำคัญของเมืองเก่าแห่งนี้

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างได้ประเมินคุณค่าความสำคัญรวมสูงที่สุดไปในทิศทางเดียวกัน ในอันดับที่ 2 คือ กำแพงเมืองสงขลา เนื่องจากเป็นโบราณสถานที่สร้างในรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ.2379 โดยกำแพงเมืองสงขลาด้านทิศเหนือติดถนนจนะ ด้านทิศตะวันตกติดถนนนครใน ด้านทิศตะวันออกติดถนนรามวิถี ทิศใต้ติดถนนกำแพงเพชร (วัดหัวป้อม) ในอดีตกำแพงเมืองสงขลา มีป้อม 8 ป้อม มีประตูใหญ่ 10 ประตู มีประตูเล็ก 10 ประตู โดยรอบประตูเป็นซุ้มใหญ่ กว้าง 3 เมตร สูง 6 เมตร หลังคาประตูเป็นหลังคาจีน คล้ายหอรบ เป็นสิ่งที่แสดงถึงความมั่นคง และอัตลักษณ์ของเมือง ปัจจุบันกำแพงเมืองพังทลาย และถูกรื้อไปเกือบหมดแล้ว คงเหลือแต่กำแพงด้านถนนจนะ ตรงกันข้ามกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมือง ด้านหลังกำแพงเมืองคือ ลานออกกำลังกาย และตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นตลาดใหญ่แห่งหนึ่งในเทศบาลนครสงขลา ทำให้ในปัจจุบันกำแพงเมืองกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ เมื่อผ่านเข้ามาในบริเวณนี้ก็จะเห็นกำแพงเมืองเก่าตั้งโดดเด่น ถึงแม้กำแพงเมืองสงขลาจะไม่ได้มีสภาพสมบูรณ์เหมือนในอดีต แต่ก็ยังสามารถใช้เป็นแหล่ง

ศึกษาหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของนักเรียน นักศึกษา และบุคคลในท้องถิ่นในยุคปัจจุบัน ที่มีความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลาได้ไม่มากนัก

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างได้ประเมินคุณค่าความสำคัญรวมสูงที่สุดอันดับที่ 3 คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย บริเวณนอกกำแพงเมืองเดิม มีพื้นที่ทั้งหมด 13 ไร่ เนื่องจากมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีนที่เป็นเอกลักษณ์ อายุกว่า 100 ปี ซึ่งแต่เดิมสถานที่แห่งนี้เป็นคฤหาสน์ของผู้ช่วยเจ้าเมืองสงขลา หลังจากนั้นได้ใช้เป็นศาลว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช และใช้เป็นศาลากลางจังหวัดจนถึงปี พ.ศ. 2496 ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนอาคารแห่งนี้เป็นโบราณสถาน และปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภายในจัดแสดงศิลปวัตถุที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ตอนล่างและของประเทศไทย รวมถึงจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุเกี่ยวกับตระกูล ณ สงขลา ซึ่งเป็นตระกูลเจ้าเมืองสงขลาในอดีต จึงทำให้ที่แห่งนี้เป็นที่ศึกษาหาความรู้ทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ ชาติพันธุ์วิทยา ศิลปะจีน ศิลปะพื้นบ้านพื้นเมืองของคนในพื้นที่ ผู้สนใจ และนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม จึงทำให้สถานที่แห่งนี้มีประโยชน์และมีความสำคัญกับพื้นที่เมืองโดยรอบ

ภาพที่ 69 การประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม
ที่มา: ผู้วิจัย

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างได้ประเมินคุณค่าความสำคัญรวมต่ำที่สุดคือ วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास) ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน โดยมีวัดที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงคือวัดบ่อทรัพย์และวัดภูผาเบิก โดยโบราณสถานภายในวัด ประกอบด้วย พระอุโบสถล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ประตูทางเข้าด้านตะวันออกเป็นซุ้มแบบจีน เจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูนตั้งอยู่บน

ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสและฐานปัทม์ หอระฆัง อาสน์สงฆ์กลางลานใต้ร่มไม้ กุฏิไม้โบราณ ศาลา และบัวที่เก็บ
อัฐิ วัดมีรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นเมืองภาคใต้ที่สร้างตามแบบนิยมวัดในกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรม
ศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2528 เนื่องจากวัดตั้งอยู่นอก
เขตเทศบาลนครสงขลา มีความห่างไกลและเข้าถึงได้ยาก ทำให้เป็นที่รู้จักน้อยของคนทั่วไป และคนรุ่นใหม่ที่เกิด
และเติบโตในเทศบาลนครสงขลา ทำให้ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญต่ำตามไปด้วย

3.3 ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้รับการประเมินโดยรวมสูงเป็นลำดับที่ 3
ในบรรดาโครงสร้างด้านต่างๆ ทั้งหมดของเมืองสงขลา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเป็นกิจกรรมด้านประเพณีใน
พุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของประชากรส่วนใหญ่ของเมืองสงขลา และยังเกิดขึ้นในสถานที่ตั้งที่มี
รูปลักษณะภูมิประเทศที่โดดเด่น เช่น เขาตังกวน โดยบนยอดเขายังมีเจดีย์หลวง ซึ่งเป็นสถานที่มีคุณค่าด้าน
จิตวิญญาณ เป็นที่เคารพและสักการะของชาวเมืองโดยทั่วไป โดยองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่
เป็นนามธรรม ทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง ได้ประเมินคุณค่าความสำคัญรวมสูงที่สุดเป็นอันดับที่ 1 คือ ประเพณี
ทำบุญเดือนสิบ ซึ่งถือเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นวันที่คนใน
ครอบครัวกลับมารวมตัวกันเพื่อทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ เป็นประเพณีที่แสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อบุพการี
บรรพบุรุษ รวมถึงเกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน โดยจัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งจะมีการนำ
อาหารคาวหวาน ขนมต่างๆ ไปทำบุญที่วัดต่างๆ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 โดยมีขนมพื้นถิ่นต่างๆ แทน
สัญลักษณ์ของสิ่งของต่างๆ ที่จะนำส่งไปให้ผู้ล่วงลับ เมื่อทำบุญเสร็จแล้วอาหารและขนมดังกล่าวจะถูกนำไป
วางบนร้านเปรตในบริเวณวัด เพื่อทำการชิงเปรต โดยลูกหลานผู้มาทำบุญที่วัดร่วมกันแย่งชิงอาหารบนร้าน
เปรต เพื่อนำไปรับประทาน ถือว่าเป็นสิริมงคล ในปัจจุบัน ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์และสังคมที่เปลี่ยนไปทำ
ให้คนรุ่นใหม่เข้าวัดน้อยลง และให้ความสำคัญกับประเพณีทำบุญเดือนสิบน้อยลง การจัดงานประเพณีใน
ปัจจุบันจึงควรได้มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง ได้ประเมินคุณค่า
ความสำคัญรวมสูงที่สุดเป็นอันดับที่ 2 คือ ประเพณีชักพระ เนื่องจากเป็นประเพณีที่เป็นสีสันของทางภาคใต้
จัดขึ้นในวันออกพรรษา คือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 สิ่งที่เป็นส่วนประกอบสำคัญในประเพณีชักพระ คือเรือ
พระ ซึ่งเป็นรถหรือล้อเลื่อนที่ประดับตกแต่งให้เป็นรูปเรือแล้ววางบุษบก โดยแต่ละวัดจะมีเทคนิคการ
ออกแบบบุษบก มีการประดิษฐ์ประดอยอย่างสวยงาม หลังคาบุษบกนิยมทำเป็นรูปจตุรมุข ตกแต่งด้วยหาง
หงส์ ช่อฟ้า ใบระกา เพื่อประกวดกันด้านความสวยงาม และดึงดูดความสนใจจากผู้ที่มาชมพิธี ประชาชน
ที่มาชมพิธีจะมีการ แห่ตาม โดยเตรียมหาในกระพ้อ และข้าวสารข้าวเหนียวเพื่อนำไปทำขนมต้ม ไปแขวน
เรือพระ โดยระหว่างทางการชักพระจะมีการใช้โพน ช้อง ระฆัง เป็นเครื่องตีให้จังหวะในการชักพระเพื่อสร้าง
ความสนุกสนาน และดึงดูดความสนใจ การชักพระเป็นประเพณีที่ทำให้คนในชุมชนและต่างชุมชนได้มา
พบปะกัน ในปัจจุบันการชักพระไม่ได้ใช้รถล้อเลื่อนเหมือนในอดีต มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยโดยใช้
รถกระบะหรือรถบรรทุกขนาดเล็กแทน แต่ยังคงมีการประดับตกแต่งให้เป็นรูปเรือแล้ววางบุษบก ตกแต่งด้วย

ทางหงส์ ซ่อฟ้า ไบระกาเช่นเดิม ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเดินทางระยะไกลบนท้องถนน จากวัดไปยังย่านสำคัญต่างๆ ในชุมชน

ภาพที่ 70 การประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

ที่มา: งานประเพณีบุญสารทเดือนสิบ, เข้าถึงเมื่อ 13 ตุลาคม 2560, เข้าถึงได้จาก

<http://libazz.com/kanomkrt/article.php?aid=42749>

ออกพรรษานี้ ไปเที่ยวงานชักพระที่สงขลา, เข้าถึงเมื่อ 13 ตุลาคม 2560, เข้าถึงได้จาก

<http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=134781>

คนสงขลาห่มผ้าเจดีย์หลวงเขาดังกวน อธิษฐานจิตอุทิศถวายในหลวง รัชกาลที่ 9, เข้าถึงเมื่อ 13 ตุลาคม 2560, เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/755751>

ศึกชิงเดิมพัน 24 ล้าน วัวชนคู่ประวัติศาสตร์, เข้าถึงเมื่อ 13 ตุลาคม 2560, เข้าถึงได้จาก

<http://www.komchadluek.net/news/regional/267625>

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ที่กลุ่มตัวอย่างได้ประเมินคุณค่าความสำคัญรวมสูงที่สุดเป็นอันดับที่ 3 คือ ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว จัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 โดยในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ก่อนวันตักบาตรเทโวและชักพระ ประชาชนจะทำพิธีบวงสรวงเทวดา แล้วห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน เมื่อถึงเช้าวันรุ่งขึ้นจะทำพิธีตักบาตรเทโว ณ เขิงเขาดังกวน โดยมีภิกษุสามเณร จากวัดต่างๆ ลงบันไดจากบนเขาดังกวน เพื่อบิณฑบาตรรับภัตตาหาร นอกจากนั้นยังมีการนำข้าวเหนียวมาห่อด้วยใบกระพ้อทำเป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วนำไปต้มให้สุก

เรียกว่า ตัม เพื่อนำไปใส่บาตร หรือนำไปแขวนที่เรือพระที่งานชักพระ ประเพณีนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองคือ เขาตั้งกวน ถือเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สำคัญและมีคุณค่าของเมือง

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ที่กลุ่มตัวอย่างให้คุณค่าความสำคัญรวมต่ำที่สุดเป็นอันดับที่ 1 คือ กีฬาวัวชน เป็นกีฬาพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมมากในจังหวัดสงขลา โดยวัวที่จะชนนั้นเป็นวัวพันธุ์เฉพาะ กีฬาวัวชนยังคงได้รับความนิยมในปัจจุบัน เพราะมีความตื่นเต้นเร้าใจ สนุกสนาน และมีการวางเดิมพันกันหนัก สนามวัวชนเรียกว่า บ่อนวัว แต่ถึงอย่างไรก็ตามกีฬาวัวชนถือเป็นการพนันและการทรมานสัตว์ รวมทั้งยังเป็นกีฬาที่เล่นสำหรับคนเฉพาะกลุ่ม จึงทำให้ผลประโยชน์คุณค่าความสำคัญอยู่ในระดับต่ำที่สุด

3.4 ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

โครงสร้างที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ได้รับการประเมินโดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในบรรดาโครงสร้างทุกด้านของเมือง เนื่องจากโครงสร้างประเภทนี้เกิดจากการรวมเอาลักษณะเด่นทางกายภาพผนวกเข้ากับคุณค่าทางด้านจิตวิญญาณของสิ่งก่อสร้าง ซึ่งได้รับการเคารพจากประชากรส่วนใหญ่อย่างกว้างขวาง มีความโดดเด่นและสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนจากทุกส่วนของเมือง ทุกคนรู้จักหรือรับรู้ถึงความสำคัญของโครงสร้างด้านนี้ นอกจากนี้ยังเป็นภูมิสัญลักษณ์ (landmark) ของเมืองเก่าสงขลาอีกด้วย

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม นามธรรม ที่ทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นไปในทางเดียวกัน โดยประเมินคุณค่าความสำคัญสูงสุด อันดับที่ 1 คือเจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน โดยเขาตั้งกวนถือเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง เป็นภูมิสัญลักษณ์ (landmark) ที่เป็นจุดหมายตาของเมือง บนยอดเขาเป็นที่ประดิษฐานพระเจดีย์หลวงสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรตามพรลิงค์ แต่ไม่ทราบปีที่แน่นอน เป็นพระเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงระฆัง ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทาน พระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ ณ พระเจดีย์หลวง เพื่อไว้เป็นที่สักการบูชาของชาวเมืองสงขลา ทำให้เจดีย์หลวงกลายเป็นเจดีย์พระธาตุคู่เมืองสงขลา ปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวและจุดชมวิวกาศนิยภาพของเมืองสงขลา สามารถมองเห็นภูมิทัศน์ทั้งสองทะเล คือ ทะเลสาบสงขลา และทะเลอ่าวไทย มีการสร้างกระเช้าเพื่อขึ้นไปบนยอดเขา นอกจากนั้นในพื้นที่บริเวณนี้ ยังมีประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน และดักบาตรเทโวเชิงบันไดเขาตั้งกวน ที่จัดขึ้นในวันออกพรรษา ซึ่งประเพณีเหล่านี้จัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมอีกด้วย ซึ่งเขาตั้งกวนถือเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สำคัญ และอัตลักษณ์ทางธรรมชาติที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม นามธรรม ที่กลุ่มตัวอย่างได้ประเมินคุณค่าความสำคัญสูงสุด อันดับที่ 2 ได้แก่ ป้อมปราการหัวเขาแดง ตั้งอยู่บริเวณเมืองสงขลาฝั่งเขาแดง ใน อ.สิงหนคร จ.สงขลาในปัจจุบัน โดยป้อมปราการนี้สร้างเพื่อ

สังเกตการณ์และต่อสู้ป้องกันข้าศึก เนื่องจากตั้งอยู่ในภูมิประเทศซึ่งมีชัยภูมิที่ดี ต่อมามีการก่อสร้างกำแพงเมือง คันคู ที่มีความสอดคล้องกับลักษณะของภูมิประเทศที่เป็นภูเขา คือเขาแดงและเขาค่ายม่วง ที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมไปถึงมีการสร้างป้อมปราการปืนใหญ่ที่มีประสิทธิภาพสูง โดยกำแพงเมืองก่อด้วยอิฐและหินโบกปูนทับ ซึ่งปัจจุบันป้อมและกำแพงเมืองเหล่านี้ได้ชำรุดเสียหายจากการทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยาในยุคก่อน รวมถึงระยะเวลาที่ผ่านมาอันยาวนาน ทำให้ตัวกำแพงที่เหลือในปัจจุบันมีความยาวประมาณ 12.30 เมตร กว้าง 7.5 เมตร สภาพพังทลายทั้งหมดบางช่วงเห็นเพียงเนินดินที่มีวัชพืชปกคลุม ปัจจุบันบริเวณนี้ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานจากกรมศิลปากร และได้กลายเป็นแหล่งศึกษาที่ผสมผสานสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ของนักเรียน นักศึกษา และคนในท้องถิ่น

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม นามธรรม ที่ทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นไปในทางเดียวกัน โดยประเมินคุณค่าความสำคัญสูงสุด อันดับ ที่ 3 คือ ศาลาพระวิหารแดง ซึ่งสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 บนยอดเขาตั้งกวน โดยตัวผนังอาคารฉาบปูนสีดินแดง หน้าบันด้านหน้าทางทิศตะวันตกประดับด้วยปูนปั้นรูปพระมหาพิชัยมงกุฏและรูปฉัตรประดับทั้งสองข้าง ภายในศาลาพระวิหารแดง ลักษณะการก่อสร้างเป็นสามมีช่องทางเดินทะลุถึงกัน แต่ละช่องมีขนาดเท่ากัน และเป็นแบบเดียวกันทั้งหมดทะลุไปจากด้านหน้าจนถึงด้านหลัง ด้านหลังศาลาเป็นทางไปบันไดนาคขึ้นยอดเขาตั้งกวนและพระเจดีย์หลวง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างประภาคารไว้บนยอดเขาตั้งกวน ทำให้พื้นที่บนเขาตั้งกวนซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมือง กลายเป็นศูนย์รวมที่ประกอบไปด้วยสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม คือ ศาลาพระวิหารแดง เจดีย์หลวง และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน และตักบาตรเทโว ทำให้พื้นที่แห่งนี้ถือเป็นพื้นที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม นามธรรม ที่ทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นไปในทางเดียวกัน โดยประเมินคุณค่าความสำคัญต่ำที่สุด คือ คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง ตั้งอยู่ที่อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นคูขุดที่สร้างขึ้นใน พ.ศ.2158 โดยสุลต่านสุไลมานชาร์ มี 2 สาย ขุดมาบรรจบกัน ในปัจจุบันคูเมืองส่วนใหญ่ตื้นเขินหมดสภาพและถูกบุกรุกปรักฎให้ เห็นแนวร่องน้ำแต่เพียงบางตอน ส่วนที่มองเห็นชัดเจนที่สุดอยู่ตรงบริเวณมุมด้านตะวันออก ตามแนวถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 ท่าแพขนานยนต์ - นครศรีธรรมราช ด้วยเหตุจากความทรุดโทรมและการถูกบุกรุกจากชุมชนจนไม่เหลือร่องรอยเดิม ทำให้คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันไม่ทราบว่าสิ่งเหล่านี้เคยมีอยู่ และมีความสำคัญอย่างไรกับพื้นที่และชุมชน จึงส่งผลการประเมินคุณค่าความสำคัญแสดงออกจากในเกณฑ์ค่าควรมีการเร่งรัดให้ฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่

ภาพที่ 71 การประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม
ที่มา: ผู้วิจัย

4. การอภิปรายผลสรุปโดยภาพรวม

การประเมินคุณค่าความสำคัญสามารถสรุปค่าคะแนนสูงสุดในแต่ละด้านของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าสงขลา ซึ่งสามารถแยกสถานที่หรือรายการที่ได้รับการประเมินว่าสำคัญมากที่สุด 3 ลำดับแรก จากทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งแยกเป็นด้านต่างๆ 4 ด้าน ดังนี้

1. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้รับการประเมินสูงเป็นลำดับที่ 2 โดยมีระดับคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบมากที่สุด ดังนี้

อันดับที่ 1 ทะเลสาบสงขลา ตั้งอยู่ระหว่างเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง กับเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและฝั่งแหลมสน มีค่าเฉลี่ย 4.27

อันดับที่ 2 พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน) ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง มีค่าเฉลี่ย 4.07

อันดับที่ 3 เขาดังกวน ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง มีค่าเฉลี่ย 3.93

2. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (ภาพถ่าย) ได้รับการประเมินในลำดับต่ำสุด โดยมีระดับคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบมากที่สุด ดังนี้

อันดับที่ 1 ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง มีค่าเฉลี่ย 4.40

อันดับที่ 2 กำแพงเมืองสงขลา ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง มีค่าเฉลี่ย 4.20

อันดับที่ 3 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย มีค่าเฉลี่ย

4.00

3. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้รับการประเมินสูงเป็นลำดับที่ 3 โดยมีระดับคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบมากที่สุด ดังนี้

อันดับที่ 1 ประเพณีทำบุญเดือนสิบ มีค่าเฉลี่ย 4.27

อันดับที่ 2 ประเพณีชักพระ มีค่าเฉลี่ย 4.20

อันดับที่ 3 ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน และตักบาตรเทโว มีค่าเฉลี่ย 4.07

4. โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้รับการประเมินสูงที่สุด โดยมีระดับคุณค่าความสำคัญขององค์ประกอบมากที่สุด ดังนี้

อันดับที่ 1 เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย มีค่าเฉลี่ย 4.12

อันดับที่ 2 ป้อมปราการหัวเขาแดง ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง มีค่าเฉลี่ย 4.02

อันดับที่ 3 ศาลาพระวิหารแดง ตั้งอยู่บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย มีค่าเฉลี่ย 3.95

การประเมินคุณค่าความสำคัญโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา มีผลการวิจัยส่วนใหญ่สอดคล้องกับความเห็นของผู้วิจัย ซึ่งได้แสดงความเห็นไว้ในบทที่ 5 ซึ่งนอกจากจะได้ผลวิจัยที่ได้รับการประเมินอย่างเป็นลำดับขั้นตอนแล้ว ผลของการวิจัยยังทำให้ผู้วิจัยพบข้อสังเกต ดังนี้

สิ่งที่ค้นพบจากการวิจัย กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 มีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มบุคคลทั่วไป และกลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม มีมุมมองความคิดเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันในการประเมินคุณค่าความสำคัญในหัวข้อต่างๆ ในแต่ละด้าน มีการมองจากสิ่งที่รับรู้และสัมผัสเป็นภาพกว้าง ส่วนกลุ่มวิชาชีพผังเมืองจะมีมุมมองความคิดเห็นแตกต่างออกไปจากกลุ่มตัวอย่างอีก 2 กลุ่ม โดยให้ความสำคัญอยู่ที่ความสัมพันธ์กับบริบทในเชิงลึกระหว่างสถานที่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบ และสังคม

การจัดลำดับของการประเมินคุณค่าความสำคัญร่วมกันทั้งหมด เมื่อวิเคราะห์ในด้านประเภทโครงสร้างและองค์ประกอบซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญสูงในระดับต้นๆ จะอยู่ในประเภทสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ชุมชนเมืองเก่าสงขลาและโบราณสถานโดยรอบ เมื่อวิเคราะห์ในด้านตำแหน่งที่ตั้ง พบว่าองค์ประกอบซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญสูงในระดับต้นๆ จะตั้งอยู่ในเมืองสงขลาฝั่งบ่อทราย ต่างจากเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสนที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับท้ายๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมให้ความสำคัญกับเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย ที่ตั้งอยู่ใน อ.เมืองสงขลา ซึ่งมีความสำคัญทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจในปัจจุบัน มากกว่าเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสนและเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ในบริเวณ อ.สิงหนคร ซึ่งเป็นเมืองเก่าในช่วงแรกของการกำเนิดเมืองสงขลา

ตารางที่ 27 ลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แยกเป็นรายองค์ประกอบของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง

ลำดับ	องค์ประกอบในเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	ระดับความสำคัญ
1	ป้อมปราการหัวเขาแดง	4.02	0.72	มาก (อันดับ 1)
2	เจดีย์สองพี่น้อง	3.88	0.82	มาก (อันดับ 2)
3	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	3.81	0.88	มาก (อันดับ 2)
4	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	3.74	0.95	มาก (อันดับ 3)
5	วัดเขาน้อย	3.60	0.81	มาก (อันดับ 4)
6	สุสานสุลต่านสุไลมาน	3.59	0.80	มาก (อันดับ 4)

ตารางที่ 28 ลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แยกเป็นรายองค์ประกอบของเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน

ลำดับ	องค์ประกอบในเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	ระดับความสำคัญ
1	วัดสุวรรณคีรี	3.78	0.83	มาก (อันดับ 3)
2	วัดบ่อทรัพย์	3.47	0.75	มาก (อันดับ 4)
3	ศาลาหลบเสือ	3.47	0.79	มาก (อันดับ 4)
4	บ่อแก่ง	3.43	0.73	มาก (อันดับ 4)
5	วัดภูผาเบิก	3.43	0.83	มาก (อันดับ 4)
6	วัดศิริวรรณवास (วัดवास)	3.40	0.74	ปานกลาง

ตารางที่ 29 ลำดับการประเมินคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แยกเป็นรายองค์ประกอบของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย

ลำดับ	องค์ประกอบในเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อทราย	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	ระดับความสำคัญ
1	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	4.40	0.78	มากที่สุด
2	ทะเลสาบสงขลา	4.27	0.70	มากที่สุด
3	กำแพงเมืองสงขลา	4.20	0.82	มาก (อันดับ 1)
4	เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน	4.12	0.74	มาก (อันดับ 1)
5	พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)	4.07	0.91	มาก (อันดับ 1)
6	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	4.00	0.73	มาก (อันดับ 2)
7	ศาลหลักเมืองสงขลา	3.97	0.87	มาก (อันดับ 2)
8	ศาลาพระวิหารแดง	3.95	0.81	มาก (อันดับ 2)
9	พระตำหนักเขาน้อย	3.93	0.78	มาก (อันดับ 2)
10	เขาดังกวน	3.93	0.89	มาก (อันดับ 2)
11	ทะเลอ่าวไทย	3.84	0.89	มาก (อันดับ 2)
12	ประตูเมืองสงขลา	3.80	0.90	มาก (อันดับ 3)

ลำดับ	องค์ประกอบในเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	ระดับความสำคัญ
13	วัดมณีนิมมาวาส	3.78	0.77	มาก (อันดับ 3)
14	เกาะหนู เกาะแมว	3.77	0.83	มาก (อันดับ 3)
15	ป้อมปากน้ำแหลมทราย	3.74	0.72	มาก (อันดับ 3)
16	วัดชัยมงคล	3.68	0.72	มาก (อันดับ 3)
17	มัสยิดอุสสานอิสลาม	3.63	0.80	มาก (อันดับ 3)
18	สถานีรถไฟสงขลา	3.62	0.87	มาก (อันดับ 3)

การประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ทำให้ทราบว่าสิ่งแวดล้อมของเมืองเก่าสงขลาประกอบด้วยโครงสร้างของสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมรูปธรรม สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมรูปธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้ประกอบเข้าด้วยกันจากองค์ประกอบย่อยที่มีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันไป โดยแต่ละองค์ประกอบล้วนมีส่วนสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยการยึดโยงระหว่างองค์ประกอบกับองค์ประกอบ องค์ประกอบกับโครงสร้าง และโครงสร้างกับโครงสร้าง ก่อเกิดเป็นโครงข่ายของเมืองเก่าสงขลา สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติก่อให้เกิดวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันวิถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงสภาพทางธรรมชาติให้เหมาะสมกับการอยู่อาศัยและการใช้ชีวิตประจำวัน ก่อเกิดเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏออกมาในรูปแบบนามธรรม เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และในรูปแบบรูปธรรม เช่น ศิลปกรรม การแต่งกาย งานสถาปัตยกรรม ที่เป็นทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างเพื่อการอยู่อาศัย และศาสนสถาน โดยทุกสิ่งล้วนมีความสำคัญต่อเมืองมากน้อยต่างกันออกไป แต่สิ่งเหล่านั้นก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ควรอนุรักษ์ไว้

5. ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา

การนำผลการวิจัยเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกับบริบทของเมืองเก่าสงขลา ควรส่งเสริมให้คนในพื้นที่เห็นความสำคัญของเมืองเก่าสงขลาทั้ง 3 บริเวณอย่างเท่าเทียมกัน โดยการผลักดันให้เห็นคุณค่าความสำคัญของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และฝั่งแหลมสน ด้วยการปรับปรุงพื้นที่ซึ่งมีความทรุดโทรมขาดการดูแล และการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ถึงคุณค่าและความเป็นมา เชิญชวนให้คนภายนอกได้เข้ามาท่องเที่ยว เพื่อสร้างความสำคัญให้กับพื้นที่ รวมทั้งการรักษาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งบนผืนดิน ผืนน้ำ และพื้นที่แนวชายฝั่งทะเล รวมไปถึงการรักษาทัศนียภาพที่สวยงามและเป็นเอกลักษณ์ของเมือง ด้านข้อเสนอแนะภาพรวมในองค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมในแต่ละด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

1.2 พื้นที่เขาดังกวน เนื่องจากเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่า สงขลาฝั่งบ่อยาง ที่ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติคือภูเขา ต้นไม้ สัตว์(ลิง) และสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมคือ พระเจดีย์หลวง ศาลาพระวิหารแดง รวมถึงเป็นองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่า ความสำคัญในระดับที่สูง ทำให้พื้นที่นี้สมควรที่จะควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อคุ้มครองสภาพแวดล้อม

1.3 พื้นที่เขาแดงและเขาค่ายม่วง เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับการประเมินคุณค่า ความสำคัญในระดับกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนในพื้นที่ขาดความสนใจในองค์ประกอบนี้ จึงสมควรทำการ อนุรักษ์ พื้นฟูพื้นที่ และคุ้มครองสภาพแวดล้อม เพื่อให้พื้นที่แห่งนี้กลับมาสร้างความสนใจต่อคนในพื้นที่ ทั้ง นี้เนื่องจากพื้นที่เขาแดงและเขาค่ายม่วงเป็นเหมือนต้นกำเนิดเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง จึงสมควรดูแล และอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งพิชพรรณธรรมชาติ รวมถึงเป็นแหล่งศึกษาศิลปะวัฒนธรรม บ่อเกิดความเป็นเมือง

1.4 พื้นที่ชายแนวฝั่งทะเลทั้งทางฝั่งอ่าวไทย และฝั่งทะเลสาบสงขลา เป็นพื้นที่ซึ่ง ควรทำผังเมืองเฉพาะ เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีความสำคัญทั้งในแง่ทรัพยากรทางธรรมชาติ แหล่ง ท่องเที่ยว เป็นทิวทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง และเป็นพื้นที่นันทนาการของคนในชุมชน โดยได้รับการ ประเมินคุณค่าความสำคัญอยู่ในระดับที่สูง ทำให้ต้องต้องมีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อคุ้มครอง สภาพแวดล้อม รวมไปถึงการรักษาภูมิทัศน์ในพื้นที่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและบริบทที่ ควรจะเป็น

1.5 พื้นที่เกาะหนูเกาะแมว ซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญอยู่ในระดับกลาง เนื่องในปัจจุบันเป็นเกาะขนาดเล็กซึ่งไม่มีคนอยู่อาศัย ดังนั้นควรจัดการด้านการอนุรักษ์ก่อนที่มี คนเข้ามาบุกรุก

2. การอนุรักษ์และฟื้นฟูบริเวณสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อรักษาระบบนิเวศที่สำคัญ และส่งเสริมภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในบริเวณ เขาดังกวน เขาน้อย ทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ชายฝั่งทะเล ซึ่ง ประกอบด้วย แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ และแหลมสนอ่อน เนื่องจากในบริเวณเหล่านี้ไม่ได้ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่ยังประกอบไปด้วยสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทั้งด้านรูปธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรม และด้านนามธรรมที่เป็นวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งควรทำการ อนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างควบคู่กันไป เพื่อก่อให้เกิดความสมบูรณ์ขององค์ประกอบด้านต่างๆ ที่ส่งเสริมกันเป็น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ดี เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนในอนาคต นอกจากนี้ยังเป็น กลุ่มองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญอยู่ในระดับสูง จึงสมควรแก่การอนุรักษ์และ ฟื้นฟู

พื้นที่กันชน (buffer zone) รอบบริเวณองค์ประกอบและโครงสร้างที่สำคัญ ตามอำนาจที่ได้รับจาก พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 เพื่อรักษาเส้นขอบฟ้าของเมืองและช่องมองทิวทัศน์ (skylines & view corridors) โดยจัดทำในพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

2.1 บริเวณแนวชายฝั่งทะเลและทะเลสาบสงขลา ถือเป็นองค์ประกอบที่ได้รับการ ประเมินคุณค่าความสำคัญอยู่ในระดับมากในโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากเป็นบริเวณที่มี ทิวทัศน์ที่สวยงามของเมือง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และเป็นพื้นที่นันทนาการของคนในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมความสูงอาคารเพื่อรักษาทัศนียภาพที่สวยงามไว้

2.2 บริเวณเจดีย์เขาตังกวนและเขาน้อย เนื่องจากเป็นจุดหมายตาที่เป็นเอกลักษณ์ ของเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง เป็นดั่งเส้นขอบฟ้าของเมือง และยังเป็นที่ตั้งของพระเจดีย์หลวงซึ่งได้รับการ ประเมินคุณค่าความสำคัญสูงสุดในด้านโครงสร้างที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม จึงไม่ควร มีสิ่งปลูกสร้างมาบดบังทัศนียภาพ และทำลายเอกลักษณ์ของเมือง

2.3 บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง ในบริเวณถนนนครนอก ถนนนครใน ถนน นางงาม ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญมากที่สุด ถือเป็นย่านเมืองเก่าที่ประกอบด้วย สถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า และมีวิถีชีวิตเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ ทั้งนี้จึงควรมีการควบคุมการพัฒนาที่ขัดแย้ง และสร้างผลกระทบต่ออนุรักษ์ ทำได้โดยการควบคุมความสูงของอาคาร และการกำหนดพื้นที่กันชน (buffer zone) รอบบริเวณเมือง

2.4 บริเวณเขาแดงและเขาค่ายม่วง ถึงแม้จะเป็นองค์ประกอบไม่ได้รับการประเมิน คุณค่าความสำคัญไม่มาก แต่ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างภูมิทัศน์ที่สวยงามของ เมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และฝั่งแหลมสน เพื่อการพัฒนาพื้นที่ให้มีศักยภาพที่โดดเด่นในอนาคต

3. การจัดทำผังเมืองเฉพาะบริเวณเมืองเก่า ตาม พรบ.ผังเมือง พ.ศ.2518 ได้แก่ เมืองเก่า สงขลาฝั่งหัวเขาแดง เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง และผังเมืองเฉพาะในบริเวณ พื้นที่ชุมชนสำคัญ เช่น ชุมชนประมงบริเวณริมทะเลสาบสงขลา ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน ชุมชนใกล้ โบราณสถานกำแพงเมืองและป้อมปราการ ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และชุมชนบริเวณ ถนนนครนอก ถนนนครใน ถนนนางงาม และบริเวณใกล้เคียง ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา และอนุรักษ์เมืองไปในทิศทางที่ถูกต้องและชัดเจน

4. การผลักดันให้กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียน ตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์ พ.ศ.2504 เพื่อการดำเนินการอนุรักษ์ ด้วยวิธีที่ถูกต้องและเหมาะสม ได้แก่ บ้านโบราณและอาคารเก่าทรงจีน บริเวณ ถนนนครนอก ถนนนครใน ถนนนางงาม ถนนยะลา และบริเวณใกล้เคียง รวมไปถึงศาสนสถาน เช่น วัดยางทอง วัดดอนแย้ และวัด เลียบ ในบริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง

ภาพที่ 74 ผังเสนอแนะด้านโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม
ที่มา: ผู้วิจัย

5. การส่งเสริมโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆที่สำคัญ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญน้อย ทั้งนี้เพื่อส่งต่อองค์ความรู้ และสร้างคุณค่าขององค์ประกอบหรือสถานทีนั้นๆ ให้คนในพื้นที่และผู้มาเยือนตระหนักถึงการมีอยู่และการอนุรักษ์ ได้แก่ ป้อมปราการหัวเขาแดง คูเมืองฝั่งหัวเขาแดง บ่อแก่ง ศาลาหลบเสือ วัดภูผาเบิก วัดบ่อทรัพย์ วัดเขาน้อย เจดีย์สองพี่น้องบนยอดเขาแดง ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดงและแหลมสน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญไม่มาก แต่ก็ล้วนเป็นโบราณสถานที่สำคัญ อันเป็นส่วนประกอบที่ทำให้เกิดโครงข่ายของเมืองเก่า ทั้งส่วนที่เป็นธรรมชาติ แนวป้องกันเมืองจากข้าศึก ศาสนสถานที่เป็นแหล่งรวมจิตใจ และที่อยู่อาศัย ซึ่งจะละเอียดหรือขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการส่งต่อทางองค์ความรู้ นำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน

6. การสร้างจุดขายเพื่อเพิ่มคุณค่าความสำคัญให้กับพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ โดยการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนที่ผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทำให้เกิดการสร้างเม็ดเงิน โดยมีผลพลอยได้ซึ่งทำให้คนในพื้นที่หันกลับมาตระหนัก สนใจ และอนุรักษ์ในทรัพยากรอันทรงคุณค่าที่ตนเองมีอยู่ ในพื้นที่ต่างๆ เช่น เมืองเก่าสงขลา ทั้ง 3 บริเวณ ทั้งนี้ยังทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพในชุมชน และส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ในพื้นที่กลับมาพัฒนาบ้านเกิด ได้แก่ การสร้างตลาดนัดวัฒนธรรมเพื่อนำสินค้าพื้นถิ่นในชุมชนมาขาย อันเป็นการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนให้คนทั่วไปได้รู้จัก รวมถึงมีการจัดแสดงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการทำที่พักแบบ homestay ให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาพัก เพื่อเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน

5.3 โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารและข้อมูลของวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชักพระ ประเพณีหม่าพระเจ้าเจดีย์หลวงบนเขาตังกวนและตักบาตรเทโว ประเพณีทำบุญชายทะเล โดยเผยแพร่ทั้งทางข้อมูลด้านคุณค่าความสำคัญ การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ประเพณี ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น สื่อ social media รวมทั้งการบรรจุเนื้อหาในบทเรียน และการเรียนโดยการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ เพื่อให้เยาวชนในพื้นที่เข้าใจถึงความสำคัญ และเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี

5.4 โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม นามธรรม

1. การปรับปรุงกายภาพและภูมิทัศน์เพื่อให้เป็นทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม โดยจัดทำในพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

1.1 บริเวณป้อมปราการและคูเมือง ในเมืองเก่าสงขลาหัวเขาแดง เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติบริเวณเชิงเขาแดง ซึ่งในอดีตได้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อก่อสร้างป้อมปราการและคูเมือง ทำให้พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ประวัตินามธรรม โดยเฉพาะคูเมือง ซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับกลาง ทำให้ต้องทำการปรับปรุงพื้นที่ เพื่อพื้นที่แห่งนี้กลับมามีคุณค่าความสำคัญอีกครั้ง

1.2 บริเวณเจดีย์สองพี่น้องบนยอดเขาแดง ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับกลาง เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างไกลตัวเมืองและเข้าถึงยาก ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกายภาพและภูมิทัศน์เพื่อเสริมสร้างความสำคัญให้กับพื้นที่ เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม

1.3 บริเวณพระเจดีย์หลวงและศาลาพระวิหารแดงบนยอดเขาตังกวน เขาน้อย ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อียง จัดเป็นองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญอยู่ในระดับสูง เนื่องจากเป็นเหมือนจุดหมายตาและเส้นขอบฟ้าของเมือง จึงมีความจำเป็นต้องทำการอนุรักษ์ และทำการปรับปรุงภูมิทัศน์ทางกายภาพ เพื่อสร้างให้เกิดทัศนียภาพที่ดีของเมือง

2. การอนุรักษ์และฟื้นฟูบริเวณสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อรักษาระบบนิเวศที่สำคัญ และส่งเสริมภูมิทัศน์วัฒนธรรมในที่ตั้งของสภาพแวดล้อมนั้น ได้แก่ บริเวณเขาแดงและเขาค่ายม่วง ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง บริเวณเขาดังกวน เขาน้อย และพื้นที่ชายฝั่งทะเล ในเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่ออย่าง

ภาพที่ 75 ผังเสนอแนะด้านโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
ที่มา: ผู้วิจัย

6. สรุป

การวิจัยเรื่องการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา สรุปได้ว่าด้านโครงสร้างที่ได้รับการประเมินคุณค่า ความสำคัญสูงสุดคือโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รองลงมา ได้แก่ โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนามธรรม และโครงสร้าง สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ตามลำดับ

ด้านองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความสำคัญมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ ทะเลสาบสงขลา พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน และเขาตังกวน) สำคัญน้อยที่สุด คือ เขาแดงและเขาค่ายม่วง ด้านองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมที่มีความสำคัญมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก และถนนนางงาม กำแพงเมืองสงขลา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา ความสำคัญน้อยที่สุด คือ วัดศิริวรรณवास ด้านองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ที่มีความสำคัญมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชักพระ และประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน และตักบาตรเทโว ความสำคัญน้อยที่สุด คือ กีฬาวัวชน และ ด้านองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่มีความสำคัญมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน ป้อมปราการหัวเขาแดง และศาลาพระวิหารแดง สำคัญน้อยที่สุด คือ คูเมืองฝั่งหัวเขาแดง

การนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อการวางแผนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเมือง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการกำหนดมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์เมือง พื้นฟูและคุ้มครองสภาพแวดล้อม โดยการจัดทำผังเมืองเฉพาะเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า กำหนดขอบเขตของเมืองเก่าในแต่ละยุคสมัยให้มีความชัดเจน เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สอดคล้องกับบริบทของการอนุรักษ์เมืองเก่า การควบคุมการพัฒนาที่ขัดแย้งและสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ โดยการควบคุมความสูงของอาคาร และการกำหนดพื้นที่กันชน (buffer zone) รอบบริเวณองค์ประกอบและโครงสร้างที่สำคัญ รวมไปถึงการผลักดันให้กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน เพื่อให้มีการดำเนินการอนุรักษ์ด้วยวิธีที่ถูกต้องและเหมาะสม ด้านการปลูกฝังจิตสำนึกและการตระหนักรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบด้านต่างๆ ในเมืองเก่า โดยการส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ และการบรรจุเนื้อหาในบทเรียน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่ และบุคคลทั่วไป ซึ่งในปัจจุบันได้มีการรวมตัวของภาคประชาชน คนในพื้นที่เพื่อจัดตั้งกลุ่มชื่อว่า ภาคีคนรักเมืองสงขลา (Songkhla heritage society) เพื่ออนุรักษ์เมืองเก่าสงขลาและช่วยกันผลักดันเมืองเก่าสงขลาสู่การเป็นเมืองมรดกโลกต่อไป โดยมีการสร้างสารคดีเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนผ่านทาง social media รวมทั้งจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในชุมชน ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งหมด เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทเมืองเก่าสงขลา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

บทที่ 7

บทสรุป

บทที่ 7 บทสรุปการวิจัย จะเป็นการสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การสรุปสาระสำคัญ และผลที่ได้รับจากการวิจัย ตามวัตถุประสงค์และผลที่คาดว่าจะได้รับ ที่กำหนดไว้ในบทที่ 1 ได้แก่ ทฤษฎี แนวคิด ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม โครงสร้างและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการเจริญเติบโตของเมืองสงขลาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน คุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา และการเสนอแนะแนวทางเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างยั่งยืน นอกจากนี้แล้วยังจะกล่าวถึงข้อจำกัดในการวิจัย และการเสนอแนะหัวข้อที่ควรดำเนินการวิจัยต่อเนื่องไปอีก

1. สรุปสาระสำคัญของการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา” ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยและผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยไว้ 3 ข้อ ดังที่ปรากฏในบทที่ 1 หลังจากได้ดำเนินการวิจัยตามกระบวนการและวิธีการวิจัยที่กำหนดไว้ในบทที่ 1 และ 3 จนสำเร็จลุล่วงได้ผลตามที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ สรุปได้ดังนี้

1.1 กรอบทฤษฎี แนวคิด ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์

1.1.1 สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ได้ให้คำนิยามของคำว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น สามารถแบ่งได้เป็น

1. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (natural environment) ประกอบด้วย
 - สิ่งแวดล้อมในกลุ่มของสิ่งมีชีวิต (biotic environment) เช่น พืช สัตว์ ต่างๆ
 - สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) เช่น สิ่งแวดล้อมในกลุ่มของสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ เป็นต้น
2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (man-made environment) ประกอบด้วย
 - สิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ (matter environment) หรือสภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (tangible environment) ได้แก่ สิ่งก่อสร้างและวัตถุต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการอำนวยความสะดวกและใช้สอย เช่น อาคาร บ้านเรือน ศาสนสถาน เป็นต้น

- สิ่งแวดล้อมทางสังคม (social environment) หรือสภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (intangible environment) ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวกำหนดให้คนในสังคมปฏิบัติตามได้แก่ ศิลปกรรม วัฒนธรรม วิถีประเพณีและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งมีคุณค่าและความภูมิใจของคนในชุมชน และท้องถิ่นและสามารถใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้

1.1.2 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural environment) หมายถึง ขอบเขตพื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมในทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคม โดยชุมชนเป็นผู้บอกเล่าถึงเรื่องราวของมนุษย์กับธรรมชาติผ่านช่วงเวลาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับคุณค่าโดยรวม แบ่งได้ดังนี้

1. กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment) ประกอบด้วยสภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำ คูคลอง ป่าไม้ แหล่งน้ำ ฯลฯ
2. กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) ประกอบด้วยสภาพทางกายภาพหรือรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ได้แก่ สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง ชุมชน โครงสร้างเมือง ฯลฯ
3. กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage) ประกอบด้วย สภาพที่ไม่ใช้ลักษณะทางกายภาพหรือนามธรรม เช่น ประวัติศาสตร์สำคัญ วิถีชีวิตท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มชน การประกอบอาชีพท้องถิ่น ฯลฯ

การประเมินคุณค่าความสำคัญ (significance) ของสิ่งแวดล้อม แบ่งคุณค่าออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม
2. คุณค่าทางศิลปะ (aesthetic value)
3. คุณค่าทางประวัติศาสตร์และการศึกษา (historical and academic value)
4. คุณค่าทางนิเวศวิทยา (ecological value)

1.1.3 มรดกวัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกสร้างขึ้นและมีอยู่ รวมไปถึงระบบนิเวศ เป็นสิ่งที่สื่อถึงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต เป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของชุมชนในแง่ของจิตใจและจิตวิญญาณ ที่แสดงออกทั้งรูปธรรมและนามธรรม

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้นิยามมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ว่าเป็นสิ่งสร้างสรรค์ของคนในอดีตที่เป็นแบบรูปธรรม เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง รวมไปถึงแบบนามธรรม เช่น ภาษา ศาสนา และความเชื่อ ศิลธรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ โดยสามารถสรุปลักษณะสำคัญของสิ่งที่สมควรได้รับยกย่องว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้ ดังนี้

1. ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ หรือศิลปะ
 2. แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนและสังคมที่ได้มีการสืบทอดกันมา
 3. การมีรูปแบบดั้งเดิมที่สามารถสืบค้นถึงอดีตได้
 4. มีลักษณะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหรือท้องถิ่น
 5. หากไม่ทำการอนุรักษ์ไว้ จะสูญหายไปในที่สุด
- องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

1. มรดกทางวัฒนธรรมนามธรรม (intangible cultural heritage) คือ ความรู้ ทัศนคติ ประเพณี ภาษา ศิลปะการแสดง พิธีกรรม งานเทศกาล หรือแนวปฏิบัติสากลของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งถูกสร้างขึ้นและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่ง และได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงโดยกระบวนการส่งสืบทอดความรู้และประยุกต์ใช้ มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และถูกสร้างขึ้นมาใหม่ได้เรื่อยๆ โดยชุมชน เพื่อตอบสนองกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ช่วยให้ชุมชนมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง

2. มรดกทางวัฒนธรรมรูปธรรม (tangible cultural heritage) คือ สิ่งที่แสดงให้เห็นทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้ และวัตถุที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อนุสาวรีย์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น

1.1.4 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) หมายถึง การรับรู้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี ของชุมชนซึ่งมีการก่อสร้าง ดัดแปลง สืบทอดกันมานาน ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นี้จัดเป็นสิ่งที่ดึงดูดและทรงคุณค่าสมควรที่จะเก็บรักษา

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่อยู่ในสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมถือร่วมกัน (ค่านิยม) และได้กระทำต่อธรรมชาติ เพื่อสร้างความเจริญและการพัฒนาสังคม โดยมีธรรมชาติเป็นสื่อกลาง ทำให้เกิดการผสมผสานกับองค์ประกอบอื่นๆ ได้อย่างกลมกลืน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นจะขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ที่มีขีดจำกัด เพื่อนำไปสู่การรักษาสมดุล และมีความเกี่ยวข้องกับการวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทำให้เกิดคุณค่าความงามและเห็นถึงการพัฒนาการของสังคมผ่านทางพื้นที่และการใช้งาน

การประชุม Operational Guideline for the implementation of the World Heritage 2005 ของ UNESCO ได้จำแนกประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรม ออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบอย่างตั้งใจโดยมนุษย์ ได้แก่ พื้นที่สวน สวนสาธารณะ อุทยาน ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อความสวยงามและรื่นรมย์ รวมไปถึงพื้นที่อนุรักษ์ และอาคารเก่าแก่

2. ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา ความเชื่อ ที่สืบเนื่องสัมพันธ์กันมา ผ่านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และมีวิวัฒนาการอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการแห่งการเปลี่ยนแปลง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- ซากภูมิทัศน์วัฒนธรรม (fossil landscape) เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา โดยสามารถเห็นร่องรอยได้ในซากที่เหลืออยู่นั้น สามารถก่อให้เกิดความเชื่อมโยงกับในอดีตได้

- ภูมิทัศน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยมีบทบาททางสังคมที่ร่วมสมัย ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการจากช่วงเวลาหนึ่งไปยังช่วงเวลาหนึ่งในองค์ประกอบภูมิทัศน์นั้นๆ

3. ภูมิทัศน์ที่มีความเกี่ยวข้องกับศรัทธา ศาสนา และความเชื่อ เป็นประเภทที่มองไม่เห็นเป็นรูปธรรม มีความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมในพื้นที่เก่าแก่และพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ

1.1.5 โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม

จากรอบแนวคิดของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการแบ่งกรอบโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเขตเมืองเก่า ได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

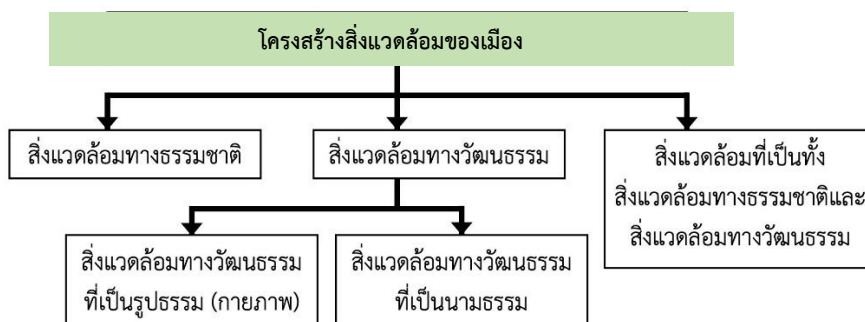
กลุ่มที่ 1 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment)

กลุ่มที่ 2 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ถือเป็นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

- สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) เช่น โบราณสถาน ศาสนสถาน พื้นที่ประวัติศาสตร์ ชุมชนเมืองเก่า

- สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible heritage)

กลุ่มที่ 3 โครงสร้างสิ่งแวดล้อม ที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีในพื้นที่ชุมชน เพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน โดยพื้นที่นั้นๆ มีคุณค่าทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม สมควรแก่การอนุรักษ์ สงวนรักษา

แผนภูมิที่ 11 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมของเมือง

1.1.6 เกณฑ์การคัดเลือกสิ่งแวดลอมธรรมชาติและสิ่งแวดลอมวัฒนธรรม เพื่อประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองเก่า

เกณฑ์การคัดเลือกสิ่งแวดลอมธรรมชาติและสิ่งแวดลอมวัฒนธรรมในเบื้องต้น

จากกรอบทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ลักษณะเฉพาะและเอกลักษณ์ของเมือง เอกลักษณ์ทางจินตภาพและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง สภาพแวดลอมเมืองและชุมชนที่ดี ความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ และคุณสมบัติเด่นพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์เมือง สามารถกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกสิ่งแวดลอมต่างๆ ก่อนที่จะทำการประเมินคุณค่าความสำคัญได้ ดังต่อไปนี้

1. บริเวณธรรมชาติที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์และมีความสวยงาม
2. เส้นขอบฟ้าและช่องมองทิวทัศน์ลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นของเมืองอันเป็นสัญลักษณ์ในการจดจำ
3. ย่านและชุมชนย่อยที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือมีความสวยงามทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคาร หรือภูมิทัศน์ของชุมชน รวมไปถึงชุมชนที่มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่น่าสนใจ
4. เมืองและหมู่บ้านที่มีความผสมผสานกันของวิถีชีวิตที่ชัดเจน และแตกต่างจากที่อื่นๆ
5. ภูมิทัศน์ถนน ภูมิทัศน์แม่น้ำลำคลอง และภูมิทัศน์เมือง (townscape) เป็นโครงสร้างและองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของเมือง
6. รูปด้านหน้าอาคาร ส่วนประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ถนนและที่ว่างชุมชน
7. อาคารและหมายรวมไปถึงที่ตั้งและบริเวณข้างเคียงด้วย
8. วัสดุและชิ้นส่วนของสิ่งก่อสร้างและอาคารที่ยังคงหลงเหลืออยู่
9. มรดกทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นรูปร่างชัดเจน ได้แก่ อาคาร สิ่งก่อสร้าง สถานที่ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ฯลฯ
10. สภาพโดยรวมของพื้นที่หรือแหล่งมรดกสิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจทางด้านกายภาพและทัศนียภาพ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับสภาพแวดลอมทางธรรมชาติ กิจกรรมทางสังคมและจิตวิญญาณทั้งในอดีตและปัจจุบัน

1.1.7 เกณฑ์การประเมินโครงสร้างและองค์ประกอบของเมือง

เกณฑ์ในการประเมินคุณค่าความสำคัญเบื้องต้นของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดลอมธรรมชาติและวัฒนธรรมเมืองเก่า ที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ พื้นฟู และดำรงรักษาไว้ มีดังต่อไปนี้

1. สิ่งแวดลอมอันก่อให้เกิดลักษณะพิเศษ เป็นอัตลักษณ์ ลักษณะเฉพาะของชุมชนและเมือง โดยเป็นลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากเมืองอื่น ซึ่งเกิดจากลักษณะทางกายภาพ สภาพกิจกรรมของเมือง โครงข่ายเมือง รวมถึงบรรยากาศโดยภาพรวมที่เกิดจากสิ่งแวดลอมทางธรรมชาติ

2. สิ่งแวดล้อมอันมีการสื่อความหมายทางสัญลักษณ์ ให้แก่ชุมชนและเมือง ในที่นี้พิจารณาถึงความมุ่งหมาย ประสบการณ์ การตอบสนองของมนุษย์ ที่มีต่อคุณลักษณะโดดเด่น ลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอยของสถานที่
3. สิ่งแวดล้อมที่สร้างบรรยากาศแบบใดแบบหนึ่งของเมือง ที่รับรู้ได้เป็นจินตภาพเฉพาะ ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งทำให้ความรู้สึก การรับรู้ของพื้นที่นั้นต่างจากสถานที่อื่น
4. สิ่งแวดล้อมที่เป็นรากฐานของมรดกทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นโดยการหล่อหลอมทางธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์ และมีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน
5. สิ่งแวดล้อมที่สร้างประสบการณ์ในความรู้สึก ที่มองเห็นเป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเดิม และการปฏิสัมพันธ์กิจกรรมทางสังคมทั้งหมด
6. สิ่งแวดล้อมที่ตอบสนองและสอดคล้องกับกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งทางด้านภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ท่าเลทางกายภาพ และกิจกรรมของชุมชน
7. สิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่แสดงออกถึงทิศทาง และโครงสร้างของชุมชนและเมืองที่ชัดเจน
8. สิ่งแวดล้อมที่สร้างความรู้สึกถึงความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพและเหมาะสมสำหรับผู้คนในเมือง
9. สิ่งแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ และหน้าที่ของชุมชน โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่ รวมไปถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรม อาคาร สภาพแวดล้อมต่อการใช้งานของพื้นที่
10. สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นบริบทของการกระทำหรือกิจกรรมของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หมายถึง ผลที่เกิดจากวิวัฒนาการการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน โดยสื่อออกมาในรูปแบบการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ประเพณี สถาปัตยกรรม เป็นต้น

1.1.8 การอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์

นิยามและแนวความคิดในการอนุรักษ์เมือง เมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ มีดังนี้

การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษาการสงวน การปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย

การสงวนรักษา หมายถึง การดูแล รักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา

การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซม และปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของ เดิมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

เมืองเก่า หมายถึง เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะเฉพาะแห่ง สืบต่อมาแต่สมัยก่อน มีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะจำเพาะของสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์ เป็นเมือง

ที่มีรูปแบบการผสมผสานสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะเป็นรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อกันมาในยุคต่างๆ และเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

การอนุรักษ์เมืองเก่า เป็นการอนุรักษ์รูปร่างลักษณะทางกายภาพที่มองเห็นหรือสัมผัสได้ และการอนุรักษ์ในด้านอื่นๆ ได้หลายด้าน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่มีผลต่ออาคารและสิ่งก่อสร้าง หรือก่อให้เกิดรูปร่างทางกายของเมือง แบ่งเป็นการอนุรักษ์ด้านต่างๆ ดังนี้

1. การอนุรักษ์มโนทัศน์ แนวคิดของการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จะมีผลทำให้สภาพความเป็นอยู่ต้องเปลี่ยนไปด้วย หากขาดแนวทางในการกำหนดแบบแผนการพัฒนา การอนุรักษ์จะดำเนินการไม่ได้เลย การอนุรักษ์มโนทัศน์ทำได้โดยการให้การศึกษาแก่คนในชุมชน รวมถึงการจัดกิจกรรมที่ช่วยปลูกจิตสำนึกเพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่าของพื้นที่และ สถาปัตยกรรมที่อาศัยอยู่ ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถปรับแนวความคิดในการดำรงชีวิตในยุคสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนได้

2. การอนุรักษ์รูปแบบ หมายถึงรูปแบบของสิ่งก่อสร้างในชุมชน ทั้งนี้การอนุรักษ์จะต้องมีการศึกษาอย่างละเอียดและบันทึกไว้เป็นหลักฐาน โดยการดัดแปลงต่อเติมสามารถทำได้ แต่ต้องให้สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิม รวมไปถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์จะต้องดำเนินการตามรูปแบบเดิม รวมทั้งวัสดุและฝีมือช่าง ควรมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาหรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเก็บรักษารวบรวม และให้มีการศึกษางานช่าง เพื่อให้คงไว้ซึ่งลักษณะรูปแบบของสิ่งก่อสร้างเดิมในชุมชน

3. การอนุรักษ์ฝีมือช่าง หมายถึงงานช่างฝีมือ ซึ่งถูกละเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานช่างปูนช่างไม้ การอนุรักษ์งานช่างฝีมือนี้รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ด้วย ซึ่งต้องเหมือนของเดิมเพื่อให้ได้รูปลักษณะเดียวกัน การอนุรักษ์งานช่าง ทำได้โดยการฝึกอบรมช่างรุ่นใหม่โดยให้สังเกตและฝึกฝนตามช่างฝีมือที่ได้รับการฝึกฝนมาแต่โบราณ

4. การอนุรักษ์วัสดุก่อสร้าง การพิจารณาการใช้วัสดุในงานอนุรักษ์มักจะถูกละเลย นอกจากนั้นบางส่วนยังเป็นตัวเร่งให้วัสดุเดิมที่มีอยู่เสื่อมสภาพเร็วขึ้น ในการใช้วัสดุไม่ใช่คำนึงแค่ให้พื้นผิวเหมือนของเดิม ต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติด้วย เช่น การใช้ปูนฉาบสมัยใหม่จะไม่เหมาะสมกับการฉาบผนังที่เป็นอิฐเก่า ทำให้เกิดรอยแยกในการก่อหรือการใช้ไม้ที่อบไม่แห้งก็จะทำให้ไม้เสียกำลังวัสดุ

ในด้านของการทำการอนุรักษ์เมืองเก่า จะมีมากหรือน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เมืองเก่านั้นๆ ตั้งอยู่ โดยสามารถแบ่งระดับของการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมในเมืองเก่า ออกเป็น 7 ระดับ คือ

1. การป้องกันการเสื่อมสลาย หรือการอนุรักษ์โดยทางอ้อม ได้แก่ การควบคุมสภาพแวดล้อมหรือการป้องกันสาเหตุของการเสื่อมโทรม ป้องกันการละลายคือการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการป้องกันความทรุดโทรม

2. การสงวนรักษาสภาพปัจจุบัน คือการรักษาสภาพวัตถุให้คงสภาพที่เป็นอยู่ การซ่อมแซมจะกระทำเมื่อมีความจำเป็นในการป้องกันความทรุดโทรมที่จะเกิดขึ้น

3. การเสริมความมั่นคง หรือการอนุรักษ์โดยตรง (consolidation of the fabric or direct conservation) คือ การเพิ่มหรือใส่วัสดุเชื่อมประสานหรือรับน้ำหนักในโครงสร้างจริงของสิ่งที่ต้องการอนุรักษ์ เพื่อให้โครงสร้างนั้นคงทนหรือโยงยึดโครงสร้างให้เป็นชิ้นเดียวกัน

4. การปฏิสังขรณ์ คือการฟื้นฟูแนวความคิดดั้งเดิมของอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือทำให้อาคาร สิ่งก่อสร้างนั้นกลับสู่ความชัดเจน ทำบนพื้นฐานของการเคารพต่ออาคาร สิ่งก่อสร้างดั้งเดิม และพยายามหลักฐานที่แท้จริง การเปลี่ยนชิ้นส่วนผุพัง หรือสูญหายต้องกลมกลืนกับโครงสร้างทั้งหมด

5. การฟื้นฟูสภาพ เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการเก็บรักษาอาคาร ซึ่งการใช้งานอาคารตามวัตถุประสงค์เดิม เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในการอนุรักษ์อาคาร เพราะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่น้อยที่สุด แต่การเปลี่ยนแปลงการใช้งานอาคารเดิม มักจะเป็นทางเดียวที่คุณค่าทางประวัติศาสตร์และสุนทรียภาพถูกรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การผลิตชิ้นส่วนใหม่ คือการออกแบบชิ้นส่วนศิลปะวัตถุที่มีอยู่ ทั้งที่เพื่อการเปลี่ยนแปลง ชิ้นส่วนที่หายหรือเสื่อมโทรมไป ส่วนใหญ่เป็นลวดลายประดับเพื่อให้เกิดสุนทรียภาพ

7. การสร้างใหม่ การสร้างอาคารประวัติศาสตร์หรือเมืองเก่าขึ้นมาใหม่ โดยใช้วัสดุใหม่ๆ การสร้างขึ้นมาใหม่ไม่สามารถสร้างร่องรอยของอายุได้เช่นเดียวกับการปฏิสังขรณ์ การสร้างใหม่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ถูกต้องไม่ใช่บนความเพ้อฝัน

1.2 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการเจริญเติบโตของเมืองสงขลา

เมืองสงขลาเป็นเมืองท่าและเมืองชายทะเลที่สำคัญของภาคใต้ตอนล่างมาตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นเมืองชายแดนที่มีภูมิประเทศเป็นที่ราบริมชายฝั่งทะเล ซึ่งถูกขนาบด้วยอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา ในสมัยประวัติศาสตร์ยุคแรก(ประมาณพุทธศตวรรษที่ 5-12) ได้ปรากฏการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณบริเวณสันทรายริมทะเลสาบสงขลาด้านตะวันออก ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณ อ.สทิงพระ และ อ.ระโนดในปัจจุบัน ต่อมาในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ชุมชนได้มีการขยายตัวมาทางใต้คือเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง บริเวณ อ.สิงหนคร ในปัจจุบัน เนื่องจากมีการขยายตัวทางการค้าที่เฟื่องฟูกับชาวต่างชาติ จึงมีการสร้างเมืองที่มีความมั่นคงถาวร มีการสร้างป้อม กำแพงเมือง หอรบเหมือนในโปรตุเกส และประกาศตัวเป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา ทำให้ในปี พ.ศ.2223 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่งกองทัพเข้ามาตีเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และเผาทำลายเมืองจนหมด ส่งผลให้ชาวเมืองที่ยังเหลืออยู่ได้ย้ายไปถิ่นฐานบริเวณบ้านแหลมสนหรือเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน ซึ่งอยู่บริเวณทิศใต้ของหัวเขาแดง อันมีสภาพพื้นที่เป็นป่าสนยื่นลงไปในทะเลสาบสงขลา และโอบล้อมด้วยภูเขาด้านทิศตะวันตก ต่อมาปี พ.ศ.2375 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่3 ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างเมืองสงขลาใหม่ที่ตำบลบ่อยางหรือเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ซึ่งเป็นฝั่งทะเลสาบตรงกันข้ามกับเมืองสงขลาแหลมสน หรือบริเวณ อ.เมืองสงขลาในปัจจุบัน เนื่องจากเมืองสงขลาแหลมสนถูกล้อมรอบด้วยทะเลสาบและภูเขาทำให้ยากต่อการขยายตัวเมือง ซึ่งการสร้างเมืองใหม่ในครั้งนี้ได้สร้างกำแพงเมือง ประตูเมือง ป้อมปืนใหญ่ ศาลหลักเมืองที่เป็นตึกจีน จวนเจ้าเมือง วัด และถนนหนทาง สรุปได้ว่าเมืองสงขลาามีวิวัฒนาการในการก่อสร้างเมืองใน

ยุคประวัติศาสตร์โดยมีศูนย์กลางการปกครอง 3 แห่ง แห่งแรกคือเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง แห่งที่สองคือเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน และแห่งสุดท้ายคือเมืองสงขลาฝั่งบ่อยางในปัจจุบัน

จากการศึกษาหัวข้อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในภาคใต้ ทำให้พบว่าแต่ละเมืองเก่าซึ่งมีที่ตั้งใกล้เคียงกัน หรืออยู่ในละแวกเดียวกัน มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ไม่มากนักน้อย ทั้งในแง่ศิลปวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตของผู้คน โดยเมืองเก่าสงขลามีการเลือกชัยภูมิในการสร้างเมือง มีการก่อสร้างคูเมือง กำแพงเมืองเพื่อป้องกันตัวจากข้าศึกศัตรู เหมือนกับเมืองนครศรีธรรมราช และยังได้รับอิทธิพลทางศาสนาพุทธจากที่แห่งนี้ เกิดเป็นวัดหลายแห่งใน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญในปัจจุบัน ส่วนเมืองภูเก็ตมีส่วนคล้ายคลึงกับเมืองเก่าสงขลา ฝั่งบ่อยางคือ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีน เพื่อทำการค้าขาย เกิดการผสมผสานและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมออกมาในรูปแบบงานสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นอาคารแบบแบบชิโนโปรตุกีส ซึ่งปรากฏอยู่ในย่านเมืองเก่าของทั้งสองสถานที่ สิ่งเหล่านี้ทำให้ทราบถึงการถ่ายทอด และเชื่อมโยงทางสิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมจากเมืองสู่เมือง ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

เมืองสงขลาในปัจจุบันมีการขยายตัวของตัวเมืองอย่างรวดเร็วออกจากแหล่งที่ตั้งเดิมคือ เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง โดยมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยของชุมชนใหม่ซ้อนทับชุมชนเดิมในอดีต เมืองเก่าสงขลามีความโดดเด่นในแง่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะการอยู่อาศัยร่วมกันของชาวไทยพุทธ ชาวจีนและชาวไทยมุสลิม ซึ่งถือเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ที่สะท้อนออกมาในรูปแบบวัฒนธรรม วิถีชีวิต รวมไปถึงสถาปัตยกรรมโบราณทั้งอาคารบ้านเรือนแถวแบบไทย และอาคารห้องแถวแบบจีน อาคารห้องแถวแบบยุโรป ซึ่งผลจากการขยายตัวของตัวเมืองอย่างรวดเร็วส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่เมืองเก่าสงขลาไปจากเดิม ซึ่งอาจมีผลต่อการสูญเสียรากเหง้าของวัฒนธรรมเดิม รวมไปถึงการสูญเสียอัตลักษณ์ของเมืองไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวอย่างไม่เป็นระบบของตัวเมืองสงขลาในปัจจุบัน

1.3 คุณค่าและความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา และการเสนอแนะแนวทางเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าอย่างยั่งยืน

1.3.1 การจำแนกโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา

การจำแนกหมวดหมู่และการคัดเลือกโดยอ้างอิงจากทฤษฎีในข้อ 1.1.5 ทำให้ได้โครงสร้างและองค์ประกอบในแต่ละกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของเมืองเก่าสงขลา คือรูปลักษณะภูมิประเทศที่มีอยู่เดิมแล้ว และได้รับการนำมาผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของบริบทเมืองสงขลา ตามช่วงเวลาการพัฒนาการของเมือง อาจมีการตัดแปลงหรือปรับเปลี่ยนบ้างเล็กน้อย แต่ยังคงสภาพเดิมเป็นส่วนใหญ่ มีองค์ประกอบต่างๆ จำนวน 6 องค์ประกอบ ดังนี้

- พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน) - เขาดังกวน
- เกาะหนู เกาะแมว - ทะเลสาบสงขลา

- ทะเลอ่าวไทย
- เขาแดงและเขาค่ายม่วง

กลุ่มที่ 2 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เป็นโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (built environment) แบ่งเป็น 2 ด้านดังนี้

กลุ่มที่ 2.1 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (tangible) ของเมืองเก่าสงขลา ได้แก่ สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อการใช้ประโยชน์สาธารณะในด้านต่างๆ ของเมือง รวมทั้งการใช้ประโยชน์ส่วนบุคคลของประชากร และการป้องกันเมืองในอดีต มีองค์ประกอบต่างๆ จำนวน 19 องค์ประกอบ ดังนี้

- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
- วัดมัสยิมาวาส
- วัดชัยมงคล
- ศาลหลักเมืองสงขลา
- พระตำหนักเขาน้อย
- กำแพงเมืองสงขลา
- สถานีรถไฟสงขลา
- ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก
- ป้อมปากน้ำแหลมทราย
- มัสยิดอุสาสนอิสลาม
- ประตูเมืองสงขลา
- วัดสุวรรณคีรี
- ศาลาหลบเสือ
- บ่อแก้ง
- วัดเขาน้อย
- สุสานสุลต่านสุไลมาน
- วัดบ่อทรัพย์
- วัดคีรีวรรณาวาส (วัดवास)
- วัดภูผาเบิก

กลุ่มที่ 2.2 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (intangible) ของเมืองเก่าสงขลา คือกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวิถีชีวิต มีองค์ประกอบต่างๆ จำนวน 5 องค์ประกอบ ดังนี้

- ประเพณีชักพระ
- ประเพณีทำบุญเดือนสิบ
- ประเพณีทำบุญชามเหล
- กีฬาวัวชน
- ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวง และตักบาตรเทโว

กลุ่มที่ 3 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา คือสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อรองรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีของชุมชน มีองค์ประกอบต่างๆ จำนวน 5 องค์ประกอบ ดังนี้

- ศาลาพระวิหารแดง
- เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน
- เจดีย์สองพี่น้อง
- ป้อมปราการหัวเขาแดง
- คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง

1.3.2 การประเมินคุณค่าและความสำคัญโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา

การประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา โดยกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวน 121 ตัวอย่าง แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 บุคคลทั่วไป จำนวน 40 ตัวอย่าง กลุ่มที่ 2 บุคคลในกลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม จำนวน 47 ตัวอย่าง และกลุ่มที่ 3 บุคคลในกลุ่มวิชาชีพผังเมืองและออกแบบชุมชนเมือง จำนวน 34 ตัวอย่าง แยกการประเมินออกโครงสร้างเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม และด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อม

ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ผลการวิเคราะห์ มีระดับการประเมินคุณค่าความสำคัญ สรุปได้ดังนี้ (ตารางที่30)

ผลจากการประเมินคุณค่าความสำคัญโดยรวม สรุปได้ว่าโครงสร้างที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญสูงสุด คือโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ย 3.95 รองลงไปคือ โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ย 3.93 โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนามธรรม มีค่าเฉลี่ย 3.87 และโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมได้รับการประเมินต่ำสุด มีค่าเฉลี่ย 3.73 โดยองค์ประกอบที่มีคุณค่าความสำคัญมากที่สุดจากทุกด้านคือ เมืองเก่าสงขลา ถนนนครนอก ถนนนครใน และถนนนางงาม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม สรุปค่าคะแนนสูงสุดในแต่ละด้าน แยกสถานที่หรือองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินว่าสำคัญมากที่สุด 3 ลำดับแรก ดังนี้ องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ ทะเลสาบสงขลา พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดขลาทัศน์ แหลมสนอ่อน) และเขาดังกวน องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม คือ ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก กำแพงเมืองสงขลา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชักพระ และประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และตักบาตรเทโว และด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ เจดีย์หลวงบนเขาดังกวน บ่อมปรการหัวเขาแดง และศาลาพระวิหารแดง

ตารางที่ 30 อันดับคุณค่าความสำคัญในแต่ละด้านของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา จากมากไปน้อย แยกตามประเภท จากการประเมินของทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง

อันดับที่	องค์ประกอบที่ได้รับการคัดเลือก	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	ระดับความสำคัญ	ทำเลที่ตั้ง
	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	3.93		สำคัญลำดับที่ 2	
1	ทะเลสาบสงขลา	4.27	0.70	มากที่สุด	ส่วนกลาง
2	พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดขลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)	4.07	0.91	มาก (อันดับ 1)	บ่อยาง
3	เขาดังกวน	3.93	0.89	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
4	ทะเลอ่าวไทย	3.84	0.89	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
5	เกาะหนู เกาะแมว	3.77	0.83	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
6	เขาแดงและเขาค่ายม่วง	3.74	0.95	มาก (อันดับ 3)	หัวเขาแดง
	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)	3.73		สำคัญลำดับที่ 4	
1	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก	4.40	0.78	มากที่สุด	บ่อยาง
2	กำแพงเมืองสงขลา	4.20	0.82	มาก (อันดับ 1)	บ่อยาง
3	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.สงขลา	4.00	0.73	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
4	ศาลหลักเมืองสงขลา	3.97	0.87	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
5	พระตำหนักเจ้าน้อย	3.93	0.78	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
6	ประตูเมืองสงขลา	3.80	0.90	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง

อันดับที่	องค์ประกอบที่ได้รับการคัดเลือก	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	ระดับความสำคัญ	ทำเลที่ตั้ง
7	วัดมณีมาวาส	3.78	0.77	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
8	วัดสุวรรณคีรี	3.78	0.83	มาก (อันดับ 3)	แหลมสน
9	บ่อมปากน้ำแหลมทราย	3.74	0.72	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
10	วัดชัยมงคล	3.68	0.72	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
11	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	3.63	0.80	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
12	สถานีรถไฟสงขลา	3.62	0.87	มาก (อันดับ 3)	บ่อยาง
13	วัดเขาน้อย	3.60	0.81	มาก (อันดับ 4)	หัวเขาแดง
14	สุสานสุลต่านสุไลมาน	3.59	0.80	มาก (อันดับ 4)	หัวเขาแดง
15	วัดบ่อทรัพย์	3.47	0.75	มาก (อันดับ 4)	แหลมสน
16	ศาลาหลบเสือ	3.47	0.79	มาก (อันดับ 4)	แหลมสน
17	บ่อเก้ง	3.43	0.73	มาก (อันดับ 4)	แหลมสน
18	วัดภูผาเบิก	3.43	0.83	มาก (อันดับ 4)	แหลมสน
19	วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास)	3.40	0.74	ปานกลาง	แหลมสน
	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม	3.87		สำคัญลำดับที่ 3	
1	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ	4.27	0.74	มากที่สุด	บ่อยาง
2	ประเพณีชักพระ	4.20	0.75	มาก (อันดับ 1)	บ่อยาง
3	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาตังกวน และตักบาตรเทโว	4.07	0.77	มาก (อันดับ 1)	บ่อยาง
4	ประเพณีทำบุญชายแล	3.83	0.82	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
5	กีฬาวัวชน	2.99	0.86	ปานกลาง	-
	โครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	3.95		สำคัญลำดับที่ 1	
1	เจดีย์หลวงบนเขาตังกวน	4.12	0.74	มาก (อันดับ 1)	บ่อยาง
2	บ่อมปรการหัวเขาแดง	4.02	0.72	มาก (อันดับ 1)	หัวเขาแดง
3	ศาลาพระวิหารแดง	3.95	0.81	มาก (อันดับ 2)	บ่อยาง
4	เจดีย์สองพี่น้อง	3.88	0.82	มาก (อันดับ 2)	หัวเขาแดง
5	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	3.81	0.88	มาก (อันดับ 2)	หัวเขาแดง

ส่วนองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในอันดับต่ำสุดของโครงสร้างสิ่งแวดล้อมแต่ด้านนี้ องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ เขาแดงและเขาค่ายม่วง องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) คือ วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास) องค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ กีฬาวัวชน และองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง

▲ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ		● สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ)		★ สิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม					
ทะเลสาบสงขลา		พื้นที่ชายฝั่งทะเล		เขาดังกวาง		ทะเลอ่าวไทย		เกาะหนู เกาะแมว	
1		2		3		4		5	
4.27	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	4.07	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.93	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.84	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.77	เมืองสงขลา ฝั่งบ่อয়ง
เขาแดง และเขาค่ายม่วง		ย่าน ถ.นครนอก ถ.นครใน		กำแพงเมืองสงขลา		พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ		ศาลหลักเมืองสงขลา	
6		1		2		3		4	
3.74	สงขลาฝั่ง หัวเขาแดง	4.40	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	4.20	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	4.00	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.97	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง
พระตำหนักเขาน้อย		ประตูเมืองสงขลา		วัดมณีมาวาส		วัดสุวรรณคีรี		ป้อมปากน้ำแหลมทราย	
5		6		7		8		9	
3.93	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.80	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.78	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.78	สงขลาฝั่ง แหลมสน	3.74	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง
วัดชัยมงคล		มัสยิดอุสาสนอิสลาม		สถานีรถไฟสงขลา		วัดเขาน้อย		สุสานสุลต่านสุไลมาน	
10		11		12		13		14	
3.68	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.63	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.62	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.60	สงขลาฝั่ง หัวเขาแดง	3.59	สงขลาฝั่ง หัวเขาแดง
วัดบ่อทรัพย์		ศาลาหลบเสื่อ		บ่อแก้ง		วันคูมาเบ็ก		วัดศิริวรรณมาวาส (วัดวาต)	
15		16		17		18		19	
3.47	สงขลาฝั่ง แหลมสน	3.47	สงขลาฝั่ง แหลมสน	3.43	สงขลาฝั่ง แหลมสน	3.43	สงขลาฝั่ง แหลมสน	3.40	สงขลาฝั่ง แหลมสน
เจดีย์หลวงบนเขาดังกวาง		ป้อมปราการหัวเขาแดง		ศาลาพระวิหารแดง		เจดีย์สองพี่น้อง		คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง	
★		★		★		★		★	
4.12	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	4.02	สงขลาฝั่ง หัวเขาแดง	3.95	สงขลา ฝั่งบ่อয়ง	3.88	สงขลาฝั่ง หัวเขาแดง	3.81	สงขลาฝั่ง หัวเขาแดง

ภาพที่ 76 ลำดับและที่ตั้งการประเมินคุณค่าโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าสงขลา

สิ่งที่ค้นพบจากการวิจัย กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 มีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มบุคคลทั่วไป และกลุ่มวิชาชีพสถาปัตยกรรม มีมุมมองความคิดเป็นไปในแนวทางเดียวกันในการประเมินคุณค่าความสำคัญในหัวข้อต่างๆ ในแต่ละด้าน มีการมองจากสิ่งที่รับรู้และสัมผัสเป็นภาพกว้าง ส่วนกลุ่มวิชาชีพผังเมืองจะมีมุมมองความคิดเห็นแตกต่างออกไปจากกลุ่มตัวอย่างอีก 2 กลุ่ม โดยให้ความสำคัญอยู่ที่ความสัมพันธ์กับบริบทในเชิงสีกระหว่างสถานที่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบ และสังคม

การจัดลำดับผลการประเมินคุณค่าความสำคัญร่วมกันทั้งหมด เมื่อวิเคราะห์ในด้านประเภทโครงสร้างและองค์ประกอบซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญสูงในระดับต้นๆ จะอยู่ในประเภทสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ชุมชนเมืองเก่าสงขลาและโบราณสถานโดยรอบ เมื่อวิเคราะห์ในด้านตำแหน่งที่ตั้ง พบว่าองค์ประกอบซึ่งได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญสูงในระดับต้นๆ จะตั้งอยู่ในเมืองสงขลาฝั่งบ่อয়ง ต่างจากเมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสนที่ได้รับการประเมินคุณค่าความสำคัญในระดับท้ายๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมให้ความสำคัญกับเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อয়ง ที่ตั้งอยู่ใน อ. เมืองสงขลา ซึ่งมีความสำคัญทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจในปัจจุบัน มากกว่าเมืองเก่าสงขลาฝั่ง

แหลมสนและเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง ในบริเวณ อ.สิงหนคร ซึ่งเป็นเมืองเก่าในช่วงแรกของการกำเนิดเมืองสงขลา

ภาพที่ 77 ภาพมุมสูงเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง ซึ่งได้รับการประเมินในลำดับต้น

การประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา ทำให้ทราบว่าสิ่งแวดล้อมของเมืองเก่าสงขลาประกอบด้วยโครงสร้างของสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ซึ่งโครงสร้างแต่ละด้านประกอบเข้าด้วยกันจากองค์ประกอบย่อยที่มีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันออกไป โดยแต่ละองค์ประกอบล้วนมีส่วนสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยการยึดโยงเกี่ยวเนื่องกันระหว่างองค์ประกอบกับองค์ประกอบ องค์ประกอบกับโครงสร้าง และโครงสร้างกับโครงสร้าง ก่อเกิดเป็นโครงข่ายของเมืองเก่าสงขลา อาจกล่าวได้ว่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติก่อให้เกิดวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันวิถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงสภาพทางธรรมชาติให้เหมาะสมกับการอยู่อาศัยและการใช้ชีวิตประจำวัน ก่อเกิดเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏออกมาในรูปแบบนามธรรม เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และในรูปแบบรูปธรรม เช่น ศิลปกรรม การแต่งกาย งานสถาปัตยกรรม ที่เป็น

ทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างเพื่อการอยู่อาศัย และศาสนสถาน โดยทุกสิ่งล้วนมีความสำคัญต่อเมืองเก่าสงขลามากน้อยต่างกันออกไป ไม่อาจแยกหรือขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปได้ เพราะจะทำให้ขาดลักษณะเฉพาะหรืออัตลักษณ์ของเมืองไป ซึ่งทุกโครงสร้างและทุกองค์ประกอบที่เกิดขึ้นในเมืองถือเป็นสิ่งสำคัญที่ควรอนุรักษ์และดำรงรักษาไว้ เพื่อคงไว้ซึ่งความเป็นเมืองนั้นๆ และเพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสมที่สุด อันนำไปสู่การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

1.3.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางผังชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม เพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟู และกำหนดมาตรการเพื่อควบคุมการพัฒนาเมือง ในเขตพื้นที่เมืองเก่าสงขลาให้สอดคล้องกับบริบทเมืองเก่าและย่านประวัติศาสตร์ มีสาระสำคัญคือ การส่งเสริมให้คนในพื้นที่เห็นความสำคัญของเมืองเก่าสงขลาทั้ง 3 บริเวณอย่างเท่าเทียมกัน โดยการผลักดันให้เห็นคุณค่าความสำคัญของเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง และฝั่งแหลมสน ด้วยการปรับปรุงพื้นที่ซึ่งมีความทรุดโทรมขาดการดูแล และการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ถึงคุณค่าและความเป็นมา เชิญชวนให้คนภายนอกได้เข้ามาท่องเที่ยว เพื่อสร้างความสำคัญให้กับพื้นที่ ด้านข้อเสนอแนะภาพรวมในโครงสร้างสิ่งแวดล้อมในแต่ละด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติควรมีการกำหนดมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อคุ้มครองสภาพแวดล้อม ในพื้นที่ทางธรรมชาติ ภูเขา และพื้นที่ชายฝั่งทะเล โดยการจัดทำแผนและผังอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อการอนุรักษ์และป้องกันการบุกรุกทำลาย และการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะในบริเวณพื้นที่สำคัญ เช่น พื้นที่ทะเลสาบสงขลาและอ่าวไทย พื้นที่เขาดังกวัน พื้นที่เขาแดงและเขาค่ายม่วง รวมไปถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูบริเวณสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อรักษาระบบนิเวศที่สำคัญ เช่น เขาดังกวัน เขาน้อย ทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ชายฝั่งทะเล ซึ่งประกอบด้วย แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ และแหลมสนอ่อน และส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในบริเวณ เขาดังกวัน เขาน้อย ทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ชายฝั่งทะเล

ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม มีข้อเสนอแนะคือ การกำหนดขอบเขตของเมืองเก่าในแต่ละยุคสมัยให้มีความชัดเจนและครอบคลุมบริเวณเมืองเก่าที่มีความสำคัญตามผลการวิจัย รวมไปถึงการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานที่และสถานที่สำคัญของเมือง โดยเฉพาะการควบคุมการพัฒนาที่ขัดแย้งและสร้างผลกระทบต่อการอนุรักษ์ ซึ่งทำได้โดยการควบคุมความสูงของอาคาร และการกำหนดพื้นที่กันชน (buffer zone) รอบบริเวณองค์ประกอบและโครงสร้างที่สำคัญ โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 ควรมีการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะบริเวณเมืองเก่าและผังเมืองเฉพาะในบริเวณพื้นที่ชุมชนสำคัญ ตามพระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ.2518 นอกจากนี้ควรจะมีการผลักดันให้กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่ซึ่งยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน พ.ศ.2504 เพื่อการดำเนินการอนุรักษ์ด้วยวิธีที่ถูกต้องเหมาะสม ควรมีการส่งเสริมโครงสร้างและองค์ประกอบต่างๆ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และ

ศิลปวัฒนธรรม เพื่อส่งต่อองค์ความรู้ และสร้างคุณค่าให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ ประการสุดท้ายคือ การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนที่ผสมผสานกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในพื้นที่เมืองเก่า เพื่อให้ให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพในชุมชน และส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ในพื้นที่มีจิตสำนึกในการรักและกลับมาพัฒนาบ้านเกิด ซึ่งเป็นเหมือนการต่อยอดจากข้อเสนอแนะ สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ควรมีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสารและข้อมูล ทางด้านคุณค่าความสำคัญ ส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมประเพณี ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น สื่อ social media รวมทั้งการบรรจุเนื้อหาในบทเรียนสำหรับเยาวชนในชุมชนท้องถิ่น และการเรียนโดยมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชนนั้นๆ เพื่อให้เยาวชนในพื้นที่เข้าใจถึงความสำคัญ และเป็น การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกต้องและดีงาม

ด้านโครงสร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม นามธรรม ข้อเสนอแนะคือ ควรมีการส่งเสริมให้มีการปรับปรุงทางกายภาพและภูมิทัศน์ของสถานที่นั้นๆ เพื่อให้เป็นทั้ง สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ควรมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูบริเวณ ที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อรักษาระบบนิเวศที่สำคัญ และส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมใน ที่ตั้งของสภาพแวดล้อมนั้น เพื่อเสริมสร้างความสำคัญให้กับองค์ประกอบหรือสถานที่นั้นๆ

2. ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา” นี้เป็นการศึกษาเพื่อหาผลสรุปในขั้นแรกเท่านั้น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ยังมีข้อจำกัดเนื่องจากสาเหตุหลายประการ อาทิ

1. การศึกษาข้อมูลเชิงลึกในบริบทเมืองเก่าสงขลา มีน้อยเกินไป เพราะเมืองเก่าสงขลา มีการพัฒนาซ้อนทับในพื้นที่เดิมอย่างต่อเนื่องในแง่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม และไม่ได้มีการศึกษาเชิงลึกทางชีวภาพและความหลากหลายในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งมีการศึกษา เพียงแค่ด้านกายภาพ ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่สำคัญจึงเป็นการศึกษาเพียงเอกสารต่างๆ และการสำรวจภาคสนาม เท่าที่จะสามารถค้นคว้าได้ ทำให้การศึกษาค้นคว้าอาจไม่ละเอียดและลึกพอ หรือ อาจไม่ครอบคลุมองค์ประกอบอื่นๆ ในเชิงลึกที่ซ่อนอยู่

2. การวิจัยยังไม่ได้ศึกษาครอบคลุมไปถึงพื้นที่เมืองเก่าภายในจังหวัดสงขลาทั้งหมด ซึ่ง จังหวัดสงขลาถือเป็นเมืองท่าและเมืองชายทะเลที่สำคัญของภาคใต้ตอนล่างมาตั้งแต่ยุคสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในหลายพื้นที่ในจังหวัด ก่อนจะมาเป็นเมืองเก่าสงขลา ในยุคต่อมา เช่น ชุมชนโบราณสทิงพระ ชุมชนโบราณพะโคะ ชุมชนโบราณพังงายาง ชุมชนเกาะยอ เป็นต้น ซึ่ง การวิจัยยังไม่ได้ศึกษาครอบคลุมถึงพื้นที่เหล่านี้ อาจทำให้ขาดตกบกพร่องความสัมพันธ์บางโครงสร้างและ องค์ประกอบไป

3. กลุ่มตัวอย่างในการสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม ยังมีจำนวนน้อย คือ มีเพียง 121 ตัวอย่าง ที่ระดับความเชื่อมั่น 90% ซึ่งไม่มีความหลากหลายเท่าที่ควร และมีความคลาดเคลื่อนสูง รวมทั้งขาดการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆ ในเชิงลึก

4. ไม่ได้นำผลการวิจัยที่ได้มา กลับไปตรวจสอบกับความคิดเห็นของชุมชน ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพ ควรนำผลที่ได้กลับไปตรวจสอบเพื่อยืนยันความคิดเห็นของชุมชน ว่ามีความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์หรือไม่ และมีความเห็นที่เห็นด้วยหรือขัดแย้งกับผลวิจัยอย่างไร

5. การกำหนดเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินและคัดเลือกองค์ประกอบและโครงสร้างที่มีความสำคัญทางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เป็นเพียงข้อเสนอของผู้วิจัยเท่านั้น อาจยังไม่ครอบคลุมหรือสอดคล้องกับเกณฑ์พิจารณาคุณค่าความสำคัญที่เป็นมาตรฐานและยอมรับอย่างกว้างขวางโดยทั่วไป

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยขั้นต่อไป

จากข้อจำกัดในการวิจัยที่กล่าวไว้ในข้างต้น ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนะหัวข้อการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ โครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่า สงขลา เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเพิ่มเติม ดังนี้

1. การวิจัยที่เป็นเชิงลึกอย่างละเอียด เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์และครอบคลุมมากที่สุด จึงจำเป็นต้องกำหนดแนวทางในการศึกษาอย่างลึกซึ้ง ดังนี้

- การศึกษาเชิงลึกทางชีวภาพและความหลากหลายในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างละเอียด เพื่อให้ทราบถึงบริบทและความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ พืชพันธุ์ สัตว์ประจำถิ่น ลักษณะดิน น้ำ ที่มีอิทธิพลและสำคัญต่อพื้นที่ศึกษา เพื่อทำการอนุรักษ์ในขั้นต่อไป

- การศึกษาเชิงลึกทางสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ละเอียด ในแต่ละยุคสมัย เพื่อศึกษาความเชื่อมโยง และการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางศิลปะ ประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อประเมินองค์ประกอบและโครงสร้างที่มีความสำคัญอย่างแท้จริง

2. การวิจัยเชิงลึกที่ครอบคลุมไปถึงพื้นที่เมืองเก่าต่างๆ ภายในจังหวัดสงขลาทั้งหมด เพื่อศึกษาหาความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ในด้านโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในภาพกว้าง รวมทั้งการศึกษาถึงโครงข่ายความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเมืองโบราณทางภาคใต้ของประเทศไทย เช่น เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองภูเก็ต เป็นต้น กับพื้นที่เมืองเก่าในจังหวัดสงขลา

3. การเก็บข้อมูลความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่นสูงขึ้น ทั้งนี้ควรกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่อ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรทั้งหมดที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และยอมให้คลาดเคลื่อน 5% เพื่อลดปัญหาที่เกิดจากความผิดพลาด สามารถนำไปคำนวณและวิเคราะห์ สรุปผลได้อย่างแม่นยำ และมีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลาย ครอบคลุมถึงคนภายนอกพื้นที่วิจัย

รวมทั้งควรมีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆ ในพื้นที่ ในเชิงลึกอีกด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยอย่างละเอียดลึกซึ้ง และครบถ้วน

4. การวิจัยควรเปิดโอกาสให้ชุมชนในพื้นที่วิจัยมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นการวิจัยจนถึงขั้นสุดท้าย โดยเมื่อได้ผลการวิจัย ควรนำกลับไปตรวจสอบกับความคิดเห็นของชุมชน เพื่อยืนยันความถูกต้อง และตรวจสอบความเห็นว่าเห็นด้วยหรือขัดแย้งกับผลการวิจัยอย่างไร

5. การกำหนดเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินคุณค่าความสำคัญโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ควรมีการกำหนดให้มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับเกณฑ์พิจารณาคุณค่าความสำคัญที่เป็นมาตรฐาน และได้รับการยอมรับโดยทั่วไป ในระดับชาติ และระดับสากล ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความเที่ยงตรง ลดความคลาดเคลื่อน และเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา” เป็นการศึกษาในรายวิชาสุดท้ายของหลักสูตรวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดิน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยและสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ ได้ผลตามที่คาดไว้ว่าจะได้รับ ครบทั้ง 3 ข้อ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปผลที่ได้จากการวิเคราะห์ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลาในแต่ละด้าน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ยังมีข้อจำกัดในประเด็นต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอแนะหัวข้อการวิจัยที่มีรายละเอียดในเชิงลึก และมีมิติที่กว้างขึ้นสำหรับผู้สนใจจะนำไปพัฒนาต่อยอดเพื่อทำการศึกษาวิจัยในขั้นต่อไป เพื่อให้งานวิจัยในหัวข้อนี้ได้ผลสรุปที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

ภาคผนวก

	แบบสอบถามประกอบการวิจัยเรื่อง	หน้า
	“การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา”	1/4
หลักสูตรวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดินคดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร		

วัตถุประสงค์

แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่สำคัญเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา โดยในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ กระทำเพื่อประเมินความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่ประชาชนทั่วไปในจังหวัดสงขลา สามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจน โดยแยกเป็นแต่ละประเภท อันประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (กายภาพ) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในเขตเมืองเก่าสงขลา*

หมายเหตุ* เมืองเก่าสงขลา ประกอบด้วย เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง (อ.เมืองสงขลา) เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน (อ.สิงหนคร) และเมืองเก่าสงขลาฝั่งหัวเขาแดง (อ.สิงหนคร) *** **ดูแผนที่และภาพประกอบในแบบสอบถาม หน้า 4 *****

ข้อ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป	โปรดกาเครื่องหมาย (✓) เลือกเพียง 1 ข้อ		
1.1 เพศ	☐ ชาย	☐ หญิง	
1.2 อายุ	☐ ต่ำกว่า 18 ปี	☐ 19-23 ปี	☐ 24-35 ปี
	☐ 36-45 ปี	☐ 46-60 ปี	☐ มากกว่า 60 ปี
1.3 การศึกษา	☐ ประถมศึกษา	☐ มัธยมศึกษา	☐ อาชีวศึกษา /อนุปริญญา
	☐ ปริญญาตรี	☐ ปริญญาโท	☐ ปริญญาเอก
1.3.1 สำหรับผู้ที่ประกอบอาชีพ หรืออยู่ในวิชาชีพสถาปัตยกรรม/ผังเมือง			
สถานะ/อาชีพ	☐ อาจารย์/นักวิชาการ	☐ นักศึกษา	☐ สถาปนิก/นักผังเมือง/นักออกแบบ
สาขาวิชาที่ศึกษา	☐ สาขา สถาปัตยกรรม	☐ สาขา ผังเมือง	☐ สาขาอื่นๆ ระบุ
1.4 ระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่	☐ ต่ำกว่า 1 ปี	☐ 1-10 ปี	☐ 11-20 ปี
	☐ 21-30 ปี	☐ 31 ปี ขึ้นไป	☐ ไม่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่

ส่วนที่ 2 คำถาม

ท่านเห็นว่าสิ่งต่อไปนี้ **มีคุณค่าความสำคัญ** ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลา มากน้อยเพียงใด

ลำดับ	รายการ	การประเมินความสำคัญ				
		น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
2.1	องค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่สำคัญและมีคุณค่าของเมืองเก่าสงขลา ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	1	2	3	4	5
2.1.1	พื้นที่ชายฝั่งทะเล (แหลมสมิหลา หาดชลาทัศน์ แหลมสนอ่อน)					
2.1.2	เขาดังกวน					
2.1.3	เกาะหนู เกาะแมว					
2.1.4	ทะเลสาบสงขลา					
2.1.5	ทะเลอ่าวไทย					
2.1.6	เขาแดงและเขาค่ายม่วง					
	นอกเหนือจากรายการข้างต้น ท่านคิดว่ายังมี องค์ประกอบอื่นๆ ที่สมควรได้รับการพิจารณาว่ามีคุณค่า ความสำคัญ และมีคุณค่า ความสำคัญในระดับใด					
1 .						
2 .						
3 .						

	แบบสอบถามประกอบการทำการวิจัยเรื่อง	หน้า
	“การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา”	2/4

2.2	องค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่สำคัญและมีคุณค่าของเมืองเก่าสงขลา <u>ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (ภาพถ่าย)</u>	การประเมินความสำคัญ				
		น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ลำดับ	รายการ	1	2	3	4	5
2.2.1	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จ.สงขลา					
2.2.2	วัดมัชฌิมาวาส					
2.2.3	วัดชัยมงคล					
2.2.4	ศาลหลักเมืองสงขลา					
2.2.5	พระตำหนักเขาน้อย					
2.2.6	กำแพงเมืองสงขลา					
2.2.7	สถานีรถไฟสงขลา					
2.2.8	ย่านเมืองเก่า ถนนนครใน ถนนนครนอก ถนนนางงาม					
2.2.9	ป้อมปากน้ำแหลมทราย					
2.2.10	มัสยิดอุสาสนอิสลาม					
2.2.11	ประตูเมืองสงขลา					
2.2.12	วัดสุวรรณคีรี					
2.2.13	ศาลาหลบเสือ					
2.2.14	บ่อเก็ง					
2.2.15	วัดเขาน้อย					
2.2.16	สุสานสุลต่านสุไลมาน					
2.2.17	วัดบ่อทรัพย์					
2.2.18	วัดศิริวรรณาวาส (วัดवास)					
2.2.19	วัดภูผาเบิก					
	นอกเหนือจากรายการข้างต้น ท่านคิดว่ายังมี องค์ประกอบอื่นๆ ที่สมควรได้รับการพิจารณาว่ามีคุณค่า ความสำคัญ และมีคุณค่า ความสำคัญในระดับใด					
1 .						
2 .						
3 .						

2.3	องค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่สำคัญและมีคุณค่าของเมืองเก่าสงขลา <u>ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม</u>	การประเมินความสำคัญ				
		น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ลำดับ	รายการ	1	2	3	4	5
2.3.1	ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน และดักบาตรเทโว					
2.3.2	ประเพณีชักพระ					

	แบบสอบถามประกอบการทำกรวิจัยเรื่อง	หน้า
	“การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลา”	3/4

2.3	องค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่สำคัญและมีคุณค่าของเมืองเก่าสงขลา <u>ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม</u>	การประเมินความสำคัญ				
		น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ลำดับ	รายการ	1	2	3	4	5
2.3.3	ประเพณีทำบุญเดือนสิบ					
2.3.4	ประเพณีทำบุญชยาล					
2.3.5	กีฬาวัวชน					
	นอกเหนือจากรายการข้างต้น ท่านคิดว่ายังมี องค์ประกอบอื่นๆ ที่สมควรได้รับการพิจารณาว่ามีคุณค่า ความสำคัญ และมีคุณค่า ความสำคัญในระดับใด					
1 .						
2 .						

2.4	องค์ประกอบและโครงสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่สำคัญและมีคุณค่าของเมืองเก่าสงขลา <u>ด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม</u>	การประเมินความสำคัญ				
		น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ลำดับ	รายการ	1	2	3	4	5
2.4.1	ศาลาพระวิหารแดง					
2.4.2	เจดีย์หลวงบนเขาตั้งกวน					
2.4.3	ป้อมปราการหัวเขาแดง					
2.4.4	เจดีย์สองพี่น้อง					
2.4.5	คูเมืองเก่าฝั่งหัวเขาแดง					
	นอกเหนือจากรายการข้างต้น ท่านคิดว่ายังมี องค์ประกอบอื่นๆ ที่สมควรได้รับการพิจารณาว่ามีคุณค่า ความสำคัญ และมีคุณค่า ความสำคัญในระดับใด					
1 .						
2 .						

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านได้ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง

นางสาว ชญานุตร์ ถาวโรฤทธิ์ นักศึกษาหลักสูตรวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

รายการอ้างอิง

- Bacon, E. (1974). *Design of Cities*. London: Thames and Hudson.
- Catanese, A. J., & Snyder, J. (1988). *Urban Planning*. New York: McGraw-Hill.
- Cohen, N. (1996). *Urban Conservation*. Cambridge: MIT Press.
- Cohen, N. (2001). *Urban Planning Conservation and Preservation*. New York: McGraw-Hill.
- Daniels, T., & Katherine. (2003). *The Environmental Planning Handbook*. Chicago: APA Planners Press.
- Dobby, A. (1978). *Conservation and Planning*. London: Hutchison.
- Gallion, A. R., & Eisner, S. (1983). *The Urban Pattern: City Planning and Design (4th ed.)*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Garnham, H. L. (1985). *Maintaining the spirit of place : A Process for the preservation of town character*. Mesa: PDA.
- Gehl, J. (2011). *Life Between Buildings: Using Public Space*. Washington D.C: Island Place.
- Lynch, K. (1960). *Images of The City*. Cambridge: MIT Press.
- Lynch, K. (1981). *A Theory of Good City Form*. Cambridge: MIT Press.
- Morris, D. (1975). *Neighborhood Power: the new location*. Boston: Beacon Press.
- Moughtin, C. (2004). *Urban Design: Method and Techniques*. London: Architectural Press.
- Moughtin, C., & Mertens, M. (2006). *Urban Design: Street and Square*. London: Architectural Press.
- Moughtin, C., & Shirley, P. (2005). *Urban Design: Green Dimensions (2nd ed.)*. London: Architectural Press.
- Phuket index. (2559). ประวัติความเป็นมาของภูเก็ต. Retrieved from <https://phuketindex.com/travel/phuket-in-brief/history-th.htm>
- Rapoport, A. (1990). *The Meaning of Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*. Tucson: University of Arizona Press.
- Speiregen, P. D. (1965). *Urban Design: The architecture of Towns and City*. New York: McGraw-Hill.
- Thadani, D. (2010). *The Language of Towns and Cities*. New York: Rizzoli.
- TouronThai. (2559). หาดขลาคัทสน์. Retrieved from <http://www.touronThai.com/article/3488>
- Worskett, R. (1969). *The Character of Towns: an approach to conservation*. London: The Architectural Press.

กรมทรัพยากรธรณี. (2557). การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัดสงขลา.

กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2560). กฎกระทรวง ให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา พ.ศ.2559.

Retrieved from http://www.dpt.go.th/wan/lawdpt/data/01/2560/134_4a_130160.PDF

กรมศิลปากร. (2557). รายชื่อโบราณสถานในจังหวัดสงขลา. Retrieved from

<https://th.wikipedia.org/wiki/รายชื่อโบราณสถานในจังหวัดสงขลา>

กรมศิลปากร. (2560a). โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พศ 2504.

Retrieved from <http://www.finearts.go.th/plugins/2012-11-27-14-10-05/พรพ-2/item/>

พระราชบัญญัติโบราณสถาน-โบราณวัตถุ-ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-พศ-๒๕๐๔.html

กรมศิลปากร. (2560b). ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528. Retrieved from

<https://www.icomosthai.org/charters/FineArt.pdf>.

กฤตติกา บุญศิริ. (2558). การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของเขตเมืองเก่าแพร์ เพื่อการอนุรักษ์บริบท

เมืองประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวางแผนชุมชนเมืองและ

สภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กฤษ เพิ่มทันจิตต์. (2548). ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง. กรุงเทพฯ: สุขุมวิทการ

พิมพ์.

กำธร กุลชล. (2545). การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร: การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี. นครปฐม: โรง

พิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ. (2545). การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่ง

ธนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เกรียงไกร เกิดศิริ. (2548). ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อูซาคเนย์.

เกษชาติ วงศ์ทิมารัตน์. (2546). แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชนันธร อาจเอื้อม. (2558). การศึกษาคุณค่าและความสำคัญของอัตลักษณ์สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมชุมชนบ้านเขา

ยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม. การค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวางแผนชุมชนเมืองและ

สภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชุตินันท์ સાแก้ว. (2556). การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองนครปฐมเพื่อ

การวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวางแผนชุมชนเมือง

และสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชุตินันท์ สุระเชษฐพงษ์. (2554). โครงสร้างและองค์ประกอบของเอกลักษณ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเมืองเชียง

คาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ฐานข้อมูลราชกิจจานุเบกษาและการพัฒนากฎหมายอิเล็กทรอนิกส์. (2559a). ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528. Retrieved from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2528/A/064/19.PDF>
- ฐานข้อมูลราชกิจจานุเบกษาและการพัฒนากฎหมายอิเล็กทรอนิกส์. (2559b). ประกาศกรมศิลปากร เรื่องการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน คูและกำแพงเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ.2537. Retrieved from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2537/D/020/21.PDF>
- ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. (2542). เมืองในสังคมไทย: กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม. เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิฑูริย์.
- ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. (2541). กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา (พ. 2 Ed.). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถนอม พูนวงศ์. (2545). ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทวีเดช ทองอ่อน. (2538). การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา. (2556). ประวัติจังหวัดสงขลา. Retrieved from <http://www.songkhladopa.go.th/content/history.pdf>
- เทศบาลเมืองสิงหนคร. (2558). สถานที่ท่องเที่ยว. Retrieved from <http://www.singhanakorn.go.th/travel/>
- ธาดา สุทธิธรรม. (2533). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพฯ: บริษัท หิรัญพัฒน์ จำกัด.
- ปรานอม ต้นสุขานันท์. (2560). การอนุรักษ์ชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัฐมา ชูประเสริฐ. (2550). โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาณุพงศ์ สิทธิวุฒิ. (2554). การศึกษาแนวทางการพัฒนาโครงการสัญจรสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเมืองเก่าบ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มลธุดา อู่ยก. (2552). รูปแบบการใช้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในเขตเทศบาลนครสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์., ส. อ. (2556). นครสงขลา เมืองเก่าและเรื่องเล่าในอดีต. Retrieved from <https://archive.clib.psu.ac.th/online-exhibition/Songkhla/page2.html>

- มูลนิธิชุมชนภูเก็ต. (2552). สถานการณ์ด้านสถาปัตยกรรมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของภูเก็ต.
Retrieved from <http://www.phuketcharity.org/thai/wp-content/uploads/2009/09/7.บทที่3.3-สถาปัตยกรรม.pdf>
- ระบบสถิติทางการทะเบียน. (2560). สถิติประชากรและบ้าน ในเทศบาลนครสงขลา ปี พ.ศ.2555-2560.
Retrieved from http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php
- ราชกิจจานุเบกษา. (2557). เทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา พ.ศ. 2556. Retrieved from <http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/E/021/30.PDF>
- วศิน อิงคพัฒนากุล. (2548). การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- ศรีสมร ศรีเบญจกลางกูร. (2544). ประวัติเมืองสงขลา. กรุงเทพฯ: หจก.การพิมพ์.
- สกรรจ์ จันทรรัตน์ และสงบ ส่งเมือง. (2532). การเริ่มต้นและการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า. กรุงเทพฯ: ป.สัมพันธ์พาณิชย์.
- สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2558a). พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2550 และ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2558. Retrieved from <http://download.asa.or.th/03media/04law/cba/cba22.pdf>
- สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2558b). พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 และ พ.ศ. 2535. Retrieved from <http://download.asa.or.th/03media/04law/cpa/cpa18-upd04.pdf>
- สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2558c). พระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535. Retrieved from <http://download.asa.or.th/03media/04law/eqa/eqa35.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2549). แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2552). ประวัติเมืองนครศรีธรรมราช. Retrieved from http://www.nakhonsithammarat.go.th/web_52/history.pdf.
- สำนักงานจังหวัดสงขลา. (2555). ประวัติเมืองสงขลา. Retrieved from http://www.songkhla.go.th/_songkhla_old/frontpage
- สำนักงานเทศบาลนครสงขลา. (2557). สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของเทศบาลนครสงขลา. Retrieved from http://www.songkhcity.go.th/files/com_content/2014-09/20140927_znohenrp.pdf
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554a). ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554b). ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 3 ระเบียบ กฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสงขลา. (2559). โครงการวางและจัดทำผังเมืองรวมจังหวัดสงขลา. Retrieved from <http://www.songkhlaprovincialplan.com>
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา. (2556a). กำแพงเมืองสงขลาที่หัวเขาแดง. Retrieved from <http://province.mculture.go.th/songkhla/new/index.php?/article/7/view/75/> โบราณสถาน-กำแพงเมืองสงขลาที่หัวเขาแดง.html
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา. (2556b). สุสานมรทุม (สุสานสุลต่าน สุลมาน). Retrieved from <http://province.mculture.go.th/songkhla/new/index.php?/article/7/view/75/> โบราณสถาน-สุสานมรทุม%20(สุสานสุลต่าน%20สุลมาน).html
- สำนักพัฒนามาตรฐาน กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2551). รายงานฉบับสุดท้าย โครงการการศึกษาเพื่อ จัดลำดับการพัฒนาเมือง: การค้นหาเมืองคุณภาพด้วยมาตรฐานผังเมือง. Retrieved from กรุงเทพฯ: สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม: แนวคิดหลักการและเหตุผล. วารสารหน้าจั่ว 20, พ.ศ. 2546-2547, 40-50.
- สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. (2541). การวางแผนและผังชุมชนเมือง: ประสบการณ์ของสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. (2555). การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิริธร แก้วอุดม. (2551). ประวัติเมืองภูเก็ต. Retrieved from <http://www.vcharkarn.com/blog/38603/8820>
- สุนิสา มุณีเมธี. (2556). พื้นที่ย่านเมืองเก่าสงขลา: การทำสถาปัตยกรรมให้กลายเป็นสินค้า ภายใต้บริบทการ ท่องเที่ยว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุภาวดี เชื้อพรหมณ์. (2546). ดึกแถว ผลผลิตทางกายภาพและวัฒนธรรม ในชุมชนเมืองเก่าจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภิขฌาย์ รัตนะ. (2557). สานฝันเมืองเก่าสงขลา จากมรดกชาติ ก้าวสู่มรดกโลก. Retrieved from <http://www.komchadluek.net/news/local/175986>
- สุรัสดา นิปริยาย. (2543). แนวทางการอนุรักษ์เมืองเก่านครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา. (2559). โครงการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์ เมืองเก่า
สงขลาหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. Retrieved from
<http://www.phisutprojects.com/web0850/index.php?option=comcontent&task=view&id=12&Itemid=13>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ชญาณุตม์ ถาวโรฤทธิ์
วัน เดือน ปี เกิด	6 พฤศจิกายน 2530
สถานที่เกิด	จังหวัดนครศรีธรรมราช
วุฒิการศึกษา	สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (สถาปัตยกรรม) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ที่อยู่ปัจจุบัน	47/208 ซอย ชินเขต 2/10 ถนนงามวงศ์วาน แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร
ผลงานตีพิมพ์	-

